બાગો બહાર

યાને

ચાર દરવેશકા કીસ્સા.

ઉરદુ ઝબાન ગુજરાતી હરફોંમેં.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

વ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે.

ગણદેવા મદાવાદ.

અમદાવાદ,

રાજનગર "ટાઇપ ફાઉન્ડરી" પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ.

૧૩૧૮ હીજરી — સને ૧૯૦૦ નવેમ્બર.

દી બા ચા.

સુબહાનઅલ્લાહ કયા સાનેઅ હયે કે જીસને એકમુઠી ખાકસે કયા કયા સુરતેં ઓર મીટીકી સુરતેં પૈદાકીં બાવજુદ દો રંગકે એક ગોરા, એક કાલા, ઓર વહી નાક કાન હાથ પાંવ સબકો દીયે હયેં તીસપર રંગબરંગકી શકલેં જુદી જુદી બનાઇ, કે એકકી સજ ધજસે દુસરેકા ડેલડોલ મીલતા નહીં કરોડો ખલકતમેં જીસકો ચાહીએ પેહછાન લીજીએ આસમાન ઉસકે દરયાએ વહદતકા એક બુલબુલા હયે ઓર ઝમીન પાનીકા બતાસા લેકીન યે તમાશા હયે કે સમંદર હજારોં લેહરેં મારતા હયે. પર ઉસકા બાલ બીંકા નહીં કર સકતા જીસકી યે કુદરત ઓર સકતહો ઉસકી હમ્દો સનામે ઝબાન ઇનસાનકી ગોયા ગુંગી હયે કહે તો કયા કહે બેહતર યે હયે કે ઇસ બાતમેં દમ ન મારે ચુપકો રહો.

નઝમ.

અર્સ્સે લે ફરશ તક જીસકા કે યે સામાન હયે, હમ્દ ઉસકી ગર લીખા ચાહે તો કયા ઇમકાન હયે. જબ પયગમબરને કહા હો મેંને પેહછાના નહીં, ઓર જે કોઇ દઅવા કરે ઉસકા બડા નાદાન હયે. રાત દીન યે મેહરોમાહ ફીરતે હયેં સુનઅત દેખતે, પર હરએક વાહેદકી સુરત દીદએ હયેરાન હએ. જીસકા સાની ઓર મુકાબીલ હયે ન હોવેગા કભુ, અયસે યકતાકો ખુદાઇ સબ તરહ શાયાન હયે. લેકીન ઇતના જાનતા હું ખાલીકો રાઝીક હે વો, હર તરહસે મુજપર ઉસકા લુત્ફ ઓર એહસાન હે.

નઅત.

ઓર દરૂદ ઉસકે દોસ્તપર જીસકે ખાતીર ઝમીન ઓર આસમાનકો પૈદા કીયા ઓર દરજા રીસાલતકા દીયા.

નઝમ.

જીસમે પાકે મુસતફા અલ્લાહકા એક નુર હયે, ઇસલીએ પરછાઇ ઉસ તકી ન થી મશહુર હય. હોસલા મેરા કહાં ઇતના જે મઅત ઉસકી કહું, પર સુખન ગોયોંકા યેભી કાએદા દસ્તુર હએ.

ઓર દરૂદ ઉસકી આલપર સલવાત સલામ ઓર જો હયે બારા ઇમામ અલેહીસુસ્સલામ.

નઝમ.

હમ્દ હક ઓર નઅત અહમદકો યહાંકર ઇનસીરામ અબ મેં આગાઝ ઉસકો કરતાહું જો હેમનઝુરકામ યા ઇલાહી વાસ્તે અપને નબીકી આલકે, કર યે મેરી ગુફતગો મકબુલે તબએ ખાસો આમ.

સબબ તઅલીફ કીતાબ.

મનશા ઇસ તઅલીફકાં યે હયે કે શના ૧૨૧૫ (એક હજાર દોસો પંદરા) બરસ હીજરી ઓર અઠારાસે એક સાલ ઇસવી મુતાબીક એક હજાર દોસો સાત સને ફસલી કે અહદમેં અશરફુલ અશરાફ મારકવીસ વઝલી

ગવરનર જનરલ લાર્ડ મારનીંગટન સાહેબ કે જીનકી તઆરીફમેં અ-
કલે હૈરાં ઓર ફહમ સરગરદાં હયે જીતને વસ્ફ સરદારોંકો ચાહીએ ઉનકી
ઝાતમેં ખુદાને જમ્અકીએ હયે ગરઝ કીસમતકી ખુબી ઇસિ મુલ્કકીથી જો
અયસા હાકીમ તશરીફ લાયા જીસકે કદમકે ફૈઝસે એક આલમને આરામ પા-
યા મજાલ નહીં કે કોઇ કીસુપર ઝબરદસ્તી કર સકે શેર ઓર બકરી એક
ઘાટ પાની પીતે હયેં. સારે ગરીબ ગુરબા દુઆ દેતે હયેં ઓર જીતે હયેં
અચ્છા ઇલમકા ફૈલા સાહેબાને ઝીશાનકો શૌક હુવા કે ઉરદુકી ઝબાનસે વા-
કેફ હોકર હીંદુસ્થાન યોંસે ગુફ્તો શુનુદ કરેં ઓર મુલકી કામકો બ આસા-
ની તમામ અંજામ દેં, ઇસ વાસ્તે કીતની કીતાબેં ઇસીસાલમેં બમુજબ ફર-
માયશકે તઅલીફ હુઇ.

જો સાહેબ દાના ઓર હીંદુસ્થાનકી ઝબાન બોલનેવાલે હયે ઉન્કી ખીદમતમે
ગુઝારીશ કરતા હું કે યે કીસ્સા ચહાર દુરવેશકા ઇબ્તદામે હઝરત અમીર ખુ-
સરૂ દેહલવીને ઇસ તકરીબસે કહા કે હઝરત **નીઝામુદીન** ઓલીઆ ઝરી
બ ઝરબખ્શ જો ઉન્કે પીર થે ઓર દરગાહ ઉન્કી દીલ્લીમે કીલેસે તીન કોસ
લાલ દરવાઝેકે બાહર મટીઆ દરવાઝેસે આગે લાલ બંગલેકે પાસ હયે. ઉન્કી
તબીયત માંદી હુઇ તબ મુરશદ કામીલકા દીલ બહેલાનેકે વાસ્તે અમીર ખુ-
સરૂ યે કીસ્સા કહેને ઓર બીમારદારીમે હાઝીર રહેતે અલ્લાહને ચન્દ રોઝમે
શફા દી તબ ઉન્હોંને ગુસલ સેહતકે દીન યે દુઆ દી કે જો કોઇ ઇસ કીસ્સે
કો સુનેગા ખુદાકે ફઝલસે તનદુરસ્ત રહેગા.

શરૂઅ કીસ્સેકા.

અબ આગાઝ કીસ્સેકા કરતા હું ઝરા કાન ધરકર સુનો ઓર મુનસફી કરો
સૈરમેં ચાર દુરવેશકી યું લીખા હયે ઓર કેહને વાલેને યું કહા હયે કે આગે
રૂમ કે મુલ્કમેં કોઇ શહેનશાહ થા કે નૌશેરવાનકીસી અદાલત ઓર હાતીમ-
કીસી સખાવત ઉસકી ઝાતમેંથી નામ ઉસકા આઝાદ બખ્ત ઓર શહેર કુ-
સતુનતુનીયા જીસકો ઇસતમ્બોલ કેહતે હયે ઉસકા પાએતખ્તથા ઉસકે વક્તમેં
રઇયત આબાદ ખઝાના મઅમુર લશકર મુરફ્ફહ ગરીબ ગુરબા આસુદા અયસે
ચૈનસે ગુઝરાન કરતે ઓર ખુશીસે રેહતે કે હરએક કે ઘરમેં દીન ઇદ ઓર
રાત શબરાત થી ઓર જીતને ચોરચીકાર જેબ કતરે સુબ્હખીઝે ઉઠાઇ ગીરે,
દગાબાઝ થે સબકો નીસ્તોનાબુદ કરકર નામો નશાન ઉનકા અપને મુલકભરમેં
ન રખ્ખાથા સારી રાત દરવાઝે ઘરોંકે બંદ ન હોતે ઓર દુકાને બાઝારકી
ખુલી રેહતી રાહી મુસાફીર જંગલ મૈદાનમે સોના ઉછાલતે ચલેજાતે કોઇ ન
પુછતા કે તમ્હારે મુહમેં કીતને દાંત હયેં ઓર કહાં જાતે હો ઉસબાદશાહકે
અમલમે હઝારોં શહેર થે ઓર કઇ સુલતાન નઅલબંદી દેતે અયસી બડી
સલતનતપર એક સાઅત અપને દીલકો ખુદાકી યાદ ઓર બંદગીસે ગાફીલ

ન કરતા આરામ દુનયાકે જો ચાહીએ સબ મૌજુદથા લેકીન ફરજંદકે ઝીંદગાનીકા ફુલ ઉસકે કીસમતકે બાગમેં ન થા ઇસખાતીર અકસર ફીકરમંદ રેહતા ઓર પાંચો વકતકી નમાઝકે બઅદ અપને કરીમસે કેહતા કે " અયઅલ્લાહ મુજ આજીઝકો તુને અપની ઇનાયતસે સબ કુછ દીયા લેકીન એક ઇસ અંધેરે ઘરકા દીયા ન દીયા યહી અરમાન જીમેં બાકી હયે, કે મેરા નામ લે ઓર પાની દે કોઇ નહીં ઓર તેરે ખઝાને ગૈબમેં સબ કુછ મૌજુદ હયે એક બેટા જીતા જાગતા મુજે દે, તો મેરા નામ ઓર ઇસિ સલતનતકા નશાન કાયમ રહે" ઇશીઉમ્મીદમેં બાદશાહકી ઉમર ચાલીસ બરસકી હોગઇ એક દીન શીશ મહેલમેં નમાઝ અદાકરકર વઝીફા પડ રહે થે એક બારગી આઇનેકી તરફ ખ્યાલ જો કરતે હયેં તો એક સુફીદ બાલ મુછોંમેં નઝર આયા કે માનીંદ તારેમુકેશકે ચમક રહા હયે બાદશાહ દેખ કર આબદીદા હુએ, ઓર ઠંડી સાંસ ભરી ફીર દીલમેં અપને સોચ કીયા કે અફસોસ તુને ઇતની ઉમર નાહક બરબાદ કી, ઓર દુનયાકી હીરસમેં એક આલમકો ઝેરો ઝબર કીયા ઇતના મુલ્ક જો લીયા અબ તેરે કીસ કામ આવેગા ? આખીર યે સારા માલો અસબાબ કોઇ દુસરા ઉડાદેગા તુજે તો પૈગામ મૌતકા આચુકા. અગર કોઇ દીન જીએભી તો બદનકી તાકત કમ હોગી ઇસ્સે યે મઅલુમ હોતા હયે કે મેરી તકદીરમે નહીં લીખા કે વારીસ છતર ઓર તખ્તકા પૈદાહો; આખીર એક રોઝ મરના હયે ઓર સબ કુછ છોડ જાના હયે, ઇસ્સે યહી બેહતર હયે કે મૈંહી ઉસે છોડદુ ઓર બાકી ઝીંદગી અપને માલીકકી યાદમેં કાટું—યેહ બાત અપને દીલમેં ઠેરાકર પાઇન બાગમેં જાકર સબ મુજરાઇ ગોંકો જવાબદેકર ફરમાયા કે કોઈ આજસે મેરે પાસ ન આવે સબ દીવાને આમમેં આયા જાયા કરેં ઓર અપને કામમેં મુસતઅદ રહેં યે કેહકર આપ એક મકાનમેં જા બૈઠે ઓર મુસલ્લા બીછાકર ઇબાદતઇલાહીમેં મશગુલ હુએ, સીવાએ રોને ઓર આહ ભરનેંકે કુછ કામ ન થા. ઇસ્સીતરેહ બાદશાહ અઝાદબખ્તકો કઇ દીન ગુઝરે શામકે રોઝા ખોલને કે વક્ત એક છોહારા ઓર તીન ઘુંટ પાની પીતે ઓર તમામ દીન રાત જાનમાઝપર પડે રેહતે; ઇસ બાતકા બાહેર ચરચા ફૈલા—રફતા રફતા તમામ મુલ્કમેં ખબર હોંગઇ કે બાદશાહને બાદશાહતસે હાથ ખેંચકર ગોશા નશીની ઇખતીયારકી; ચારોં તરફ ગનીમોં ઓર મુફસીદોંને સર ઉઠયા, ઓર કદમ અપને હદસે બડહાયા; જીસને ચાહા મુલ્ક દબા લીયા, ઓર સરઅંજામ સરકશીકા કીયા. જહાં કહીં હાકીમથે ઉનકે હુકમમેં ખલલે અઝીમ વાકેઅ હુવા હરએક સુબેસે અરઝી બદ અમલીકી હુઝુરમેં પોહંચી; દરબારી ઉમરા જીતનેથે જમ્અ હુએ ઓર સલાહ મસલહત કરને લગે; આખીર યે તજવીઝ ઠેરી કે નવાબ વઝીર આકીલ ઓર દાના હયે, ઓર પાદશાહકા મુકર્રબ ઓર મોઅતમીદ હયે ઓર દરજેમેંભી સબસે બડા હયે, ઉસકી ખીદમતમેં ચલેં, દેખે વો કયા મુનાસીબ જાનકર કેહતા હયે સબ ઉમદા વઝીર અમીર કે પાસ આએ ઓર કહા પાદશાહકી યે સુરત ઓર મુલ્કકી વો હકીકત, અગર ચંદે ઓર તગાફુલ હુવા તો

ઇસ મેહનતકા મુલ્ક લીયા હુવા મુફતમેં જાતા રહેગા, ફીર હાથ આના બહોત મુશકીલ હયે. વઝીર પુરાના કદીમ નમક હલાલ ઓર અકલમંદ નામભી ખીરદમંદ ઇસ્મ બા મુસમ્માથા બોલા, અગરચે પાદશાહને હુઝુરમે આનેકો મનઅ કીયા હયે, લેકીન તુમ ચલો મૈંભી ચલતાહું ખુદા કરે બાદશાહકી મરઝી આવે જો રૂબરૂ બુલાવે; યે કેહકર સબકો અપને સાથ દીવાને આમતક લાયા ઉનકો વહાં છોડકર આપ દીવાને ખાસમેં આયા, ઓર બાદશાહકી ખીદમતમેં મહેલીકે હાથ કહેલા ભેજા કે યે પીર ગુલામ હાઝર હયે કઇ દીનોંસે જમાલે જહાં આરા નહીં દેખા ઉમ્મીદવારહું કે એકનઝર દેખકર કદમબોસી હાસીલકરૂં તો ખાતીર જમઅ હો. યે અરઝ વઝીરકી બાદશાહને સુની અઝબસ કે કદામત ઓર ખૈર ખ્વાહી, ઓર તદબીર, વા જાંનીસારી ઉસકી જાનતે થે, ઓર અકસર ઉસકી બાત માનતે થે, બઅદ તઅમ્મુલકે ફરમાયા ખીરદમંદકો બુલાલો બારે જબ પરવાનગી હુઇ, વઝીર હુઝુરમેં આયા આદાબ બજાલાયા ઓર દસ્તબસ્તા ખડા રહા, દેખા તો બાદશાહકી અજબ સુરત બન રહી હયે કે ઝારો ઝાર રો રહે હયે ઓર દુબલાપેસે આંખોમેં હલકે પડગએ હયેં, ઓર ચેહરા ઝરદ હોગયા હયે. ખીરદમંદકો તાબ ન રહી, બેઇખતીયાર દૌડકર કદમોંપર જાગીરા. બાદશાહને હાથસે સર ઉસકા ઉઠાયા ઓર ફરમાયા લોમુજેદેખા ખાતીરજમ્અ હુઇ. અબજાવો, ઝયાદા મુજે ન સતાવો તુમ સલતનતકરો, ખીરદમંદ સુનકર ધાડ મારકર રોયા, ઓર અરઝકી. ગુલામકો આપકે તસદ્દુક ઓર સલામતીસે હમેશા બાદશાહત મયસ્સર હયે, લેકીન જહાંપનાહકી યકબયક ઇસ તરહકી ગોશાગીરીસે તમામ મુલ્કમેં તહલ્કા પડગયા હયે, ઓર અંજામ ઇસકાઅચ્છા નઝરઆતા નહીં, યેક્યાખ્યાલ મીઝાજે મુબારકમેં આયા ? અગર ઇસ ખાનાઝાદ મોરૂસીકોભી મહરમ ઇસ રાઝકા કીજયે તો બેહતર હયે, જો કુછ અકલ નાકીસમેં આવે ઇલતીમાસ કરે, ગુલામોંકો જો યે સરફરાઝીયાં બખશી હયે ઇસી દીનકે વાસ્તે કે બાદશાહ એશો આરામ કરેં, ઓર નમકપરવરદે તદબીરમેં મુલકકી રહેં ખુદા નખાસ્તા જબ ફીકર મીઝાજે આલીકે લાહક હુઇ તો બંદહાય બાદશાહી કીસ દીન કામ આવેંગે? બાદશાહને કહા, સચ કહેતા હયે, પર જો ફીકર મેરે જીકે અંદર હયે સો તદબીરસે બાહેર હયે, સુન અય ખીરદમંદ, મેરી સારી ઉમર ઇસી મુલ્કગીરીકે દરદ સરીમેં ગઇ, અબ યે સીન્ના સાલ હુવા આગે મૌત બાકી હયે સો ઉસકાભી પૈગામ આયા સ્યાહ બાલ સુફીદ હોચુકે વો મસલ હયે કે સારી રાત સોએ, અબ સુબ્હો કોભી ન જાગેં અબ તલક એક બેટા પૈદા ન હુવા, જો મેરી ખાતીર જમ્અ હોતી ઇસલીએ દીલ સખ્ત ઉદાસ હુવા, ઓર મૈ સબ કુછ છોડ બેઠા—જીસકા જી ચાહે મુલ્કલે યામાલલે, મુજે કુછ કામ નહીં બલકે કોઇ દીન યે ઇરાદા રખતાહું કે સબ છોડ છાડકર જંગલ ઓર પહાડુમેં નીકલ જાઉં, ઓર મુંહ અપના કીસીકો ન દીખાઉં; ઇસી તરેહ યે ચંદરોઝકી ઝીંદગી બસરકરૂં, અગર કોઇ મકાન ખુશ આયા તો વહાં બેઠકર બંદગી અપને મઅબુદકી બજા લાઉંગા શાયદ આકેબત બખેરરહો ઓર

દુનયાકો ખુબ દેખા કુછ મઝા ન પાયા ઇતની બાત બોલકર ઓર એક આહ ભરકર બાદશાહ ચુપ હોરહે ખીરદમંદ ઉનકે બાપકા વઝીર થા જબ યે શાહઝાદે થે તબસે મોહબ્બત રખતા થા અલાવા દાના ઓર નેક અંદેશ થા કેહને લગા ખુદાકી જનાબસે નાઉમીદ હોના હરગીઝ મુનાસીબ નહીં જીસને હઝદા હઝાર આલમકે એક હુકમમેં પૈદા કીયા તુમ્હેં ઔલાદ દેની ઉસકે નઝદીક ક્યા બડી બાત હયે કીબલએ આલમ ઇસ તસવ્વર બાતીલકો દીલસે દુરકરો નહીં તો તમામ આલમ દરહમ બરહમ હોજાવેગા ઓર યે સલતનત કીસ કીસ મેહનત ઓર મશકતસે તુમ્હારે બુઝરગોંને ઓર તુમને પૈદા કી હયે, એક ઝરામેં હાથસે નીકલ જાએગી ઓર બે ખબરીસે મુલ્ક વીરાન હોજાએગા ખુદા ન ખ્વાસ્તા આખર બદનામી હાસીલ હોગી ઉસપરભી બાઝ પુરસ રોઝ કયામતકી હુવાચાહે કેતુજે બાદશાહ બનાકર અપને બંદોંકો તેરેહવાલેક્યાથા તુ હમારી રહમતસે માયુસ હુવા ઓર રઅયતકો હેરાન વ પરેશાનકયા ઇસ સવાલકા ક્યા જવાબ દોગે પસ ઇબાતભી ઉસ રોઝ કામ ન આવેગી ઇસ વાસ્તે કે આદમીકા દીલ ખુદાકા ઘર હયે ઓર બાદશાહ ફક્ત અદલકે વાસ્તે પુછે જાએંગે ગુલામકી બેઅદબી મઆફહો ઘરસે નીકલ જાના ઓર જંગલ જંગલ ફીરના કામ જોગીયોંકા ઓર ફકીરોંકા હયે નકે બાદશાહોંકા તુમ અપને જોગા કામ કરો ખુદાકી યાદ ઓર બંદગી જંગલ પહાડપર મૌકુફ નહીં આપને યે બૈત સુની હોગી.

બૈત.

ખુદા તુજ પાસ તુ ઢુંડે જંગલમેં.
ઢંઢોરા શેહરમેં લડકા બગલમેં.

અગર મુનસબી ફરમાઇએ ઓર ઇસ ફીદવીકી અરઝ કુબુલ કીજએ તો બેહતર યું હયે કે જહાં પનાહ હરદમ ઓર હર સાઅત ધ્યાન અપના ખુદાકો તરફ લગાકર દુઆ માંગા કર ઉસકી દરગાહસે કોઇ મહરૂમ નહીં રહા દીનકો બંદોબસ્ત મુલકકા ઓર ઇન્સાફ અદાલત ગરીબ ગુરબાકી ફરમાવેં તો બંદે ખુદાકે દામને દૌલતકે સાએમેં અમ્નો અમાનશે ખુશ ગુઝરાન રહેં ઓર રાતકો ઇબાદત કીજએ ઓર દુરૂદ પયગંબરકી રૂહે પાકકો નીયાઝ કરકર દુરવેશ ગોશા નશીં મુતવક્લોંસે મદદ લીજએ ઓર રોઝ રાતીબ યતીમ અસીર અયાલદાર મોહતાજો ઓર રાંડ બેવાઓંકો દીજએ અયસે અછે કામો નેક નીયતોંકી બરકતશે ખુદા ચાહે તો ઉમ્મીદ કવી હયે કે તુમ્હારે દીલકે મકસદ ઓર મતલબ સબ પુરે હો ઓર જીસ વાસ્તે મીઝાજે આલી મુકદ્દર હોરહા હયે વો આરઝુ બર આવે ઓર ખુશી ખાતીર શરીફકો હોજાવે પરવરદીગારકી ઇનાયતપર નઝર રખયે કે વો એક દમમેં જો ચાહતા હયે સો કરતા હયે બારે ખીરદમંદ વઝીરકી અયસી અયસી અરઝ માઊઝ કરનેસે આઝાદબખ્તકે દીલકો ધારસ બંધી, ફરમાયા અચ્છા તુ જો કેહતા હયે ભલા યેભી કરદેખે આગે જો અલ્લાહકી મરઝી હયે સોહો ગા જબ બાદશાહકે દીલકો તસલ્લી હુઇ તબ વઝીરસે પુછા કે ઓર સબ અમીરો દબીર ક્યા કરતે હયેં ઓર કીસતરહ

હયે ઉસને અરઝકી કે સબ અરકાને દૌલત કીબલએ આલમકે જાનો માલકો દુઆ કરતે હયે આપકી ફીકરસે સબ હૈરાનો પરેશાન હોરહે હયે જમાલે મુબારક અપના દીખલાઇયે તો સબકી ખાતીર જમ્એ હોવે ચુનાંચે ઇસ વકત દીવાને આમમે હાઝીર હયે યે સુનકર બાદશાહાને હુકમ કીયા ઇનશા અલ્લા-હતઆલા કલદરબાર કરેંગા સબકો કહો કે હાઝીર રહેં ખીરદમંદ યે વઅદ્દા સુનકર ખુશ હુવા ઓર દોનોં હાથ ઉઠાકર દુઆં દી કે જબ તલક યે ઝમીનો આસમાં બરપા હયે તુમ્હારા તાજો તખ્ત કાયમ રહે ઓર હુઝુરસે રૂખસત હોકર ખુશી ખુશી બાહેર નીકલા ઓર યે ખુશખબરી ઉમરાવોંસે કહી સબ અમીર હસી ખુશી ઘરકો ગએ સારે શહરમેં આનંદ હો ગયા, રઇયત પરજા મગન હુએ કે કલ બાદશાહ દરબારે આમ કરેગા સુબ્હોકો સબ ખાનાઝાદ આલા અદના ઓર અરકાને દૌલત છોટે બડે અપને અપને પાએ ઓર મર-તબે પર આકર ખડે હુએ ઓર મુનાતઝીર જલવએ બાદશાહીકે રહે જબ પેહર દીન ચઢા એક બારગી પરદા ઉઠા ઓર બાદશાહને બર આમદ હોકર તખ્ત મુબારક પર જુલુસ ફરમાયનૌબતખાનામેં શાદીયાને બજને લગે સબોંને નઝરમુબારક બાદકી ગુઝરાની ઓર મુજરે ગાહમે તસલીમાત કોરનશાત બજાલાએ બતારીક કદરોમન ઝીલતકે હર એકકો સરફરાઝી હુઇ સબકે દીલકો ખુશી ઓર ચૈન હુવા જબ દોપહેર હુએ બરખાસ્ત હોકર અંદરૂન મહેલ દાખીલ હુએ ખાસા નૌશજાન ફરમાકર ખ્વાબગાહમે આરામ કીયા ઉસ દીનસે બાદશાહને યહી મુકરર કીયા કે હમેશા સુબ્હોકો દરબાર કરના ઓર તીસરે પેહર કીતા-બકા શુગલ યા વીરદ વઝીફા પઢના ઓર ખુદાકી દરગાહમે તૌબા અસતગફાર કરકર અપને મતલબકી દુઆ માંગની એક રોઝ કીતાબમેં બી લીખા દેખા કે અગર કીસી શખ્સકો ગમ યા ફીકર અયસી લાહકહો કે ઉસકા ઇલાજ તદબીરસે નહોસકે તો ચાહીએ કે તકદીરકે હવાલેકરે, ઓર આપ ગોરસ્તાનકી તરફ રૂજુઅક-રકે દરૂદ તુફૈલ પૈગમબરકી રૂહકે ઉનકો બખશે ઓર અપને તઇ નીસ્તો ના-બુદ સમજકર દીલકો ઇસ ગફલતે દુનયવીસે હુશયાર રખે ઓર ઇબરતસે રોવે ઓર ખુદાકી કુદરતકો સોચે કે મુજસે આગે કયસે કયસે સાહેબે મુલકકો ખ-ઝાના ઇસ ઝમીંપર પેદા હુએ લેકીન આસમાનને સબકો અપની ગરદીસમેં લાકર ખાકમેં મીલા દીયા જયસા યેકહાવત હયે.

દોહરા.

ચલતી ચકકી દેખકર દીયા કબીરા રોએ,
દો પાટનકે બીચ આ સાબીત ગયા ન કોએ,

દેખએ રીવા એક મીટીકે ઢેરકે ઉનકા કુછ નશાન બાકી નહીં રહા ઓર સબ દૌલતે દુનયા ઘરબાર ચાલ ઔલાદ આશના દોસ્ત નોકર ચાકર હાથી ઘોડે છોડકર અકેલે પડે હયે યે સબ ઉનકે કામ કુછ ન આયા બલકે અબ કોઇ નામભી નહીં જાનતા કે ય કોન થે ઓર કબરકે અંદરકા અહવાલ મ-આલુમ નહીં કે કીડે મકોડે ચુંટી સાંપ ઉનકો ખાગએ યા ઉનપર કયાબીતી ઓર ખુદાસે કયસી બની યે બાતે અપને દીલમેં સોંચકર સારી દુનયાકો પે

ખનેકા ખેલ જાને તબ ઉસકે દીલકા ગુનચા હમેશા શગુફતા રહેગા કીસુ હાલતમેં પજ મુરદા ન હોગા યે નસીયત જબ કીતાબમેં મુતાલેઆકી બાદશાહકો ખીરદમંદ વઝીરકા કેહના યાદ આયા ઓર દોનોંકા મુતાબીક પાયા યે શૌક હુવા કે ઉસપર અમલ કરૂં લેકીન સવાર હોકર ઓર ભીડભાડ લેકરબાદશાહોંકી તરહસે જાના ઓર ફીરના મુનાસીબ નહી બેહતર યે હયે કે લીબાસ બદલકર રાતકો અકેલે મુકબેરોંમે યા કીસી મરદે ખુદા ગોશનશીનકી ખીદમતમેં જાયા કરૂં ઓર શબ બેદાર રહું. શાયદ ઉન મરદાને ખુદાકે વીસીલેસે દુનયાકી મુરાદ ઓર આકેબતકીનજાત મયસ્યર હો, યે બાત દીલમેં મુકરર કરકે એક રોઝ રાતકો મોટે જોટે કપડે પહેનકર કુછ રૂપીએ અશરફી લેકર ચુપકે કીલ્લેસે બાહેર નીકલે, ઓર મૈદાનકી રાહ લી, જાતે જાતે એક ગોરસ્તાનમેં પોહચે નેહાયત સીદક દીલસે દુરૂદ પડ રહે થે ઓર ઉસવકત બાદતુંદ ચલ રહીથી, બલકે આંધી કહા ચાહીએ એક બારગી બાદશાહકો દુરસેં એક શોઅલાસાનઝર આયા, કે માનીંદ સુબ્હોકે તારેકે રોશન હયે દીલમેં અપને ખ્યાલ કીયા કે ઇસ આંધી ઓર અંધેરેમેં યે રોશની ખાલી હીકમતસે નહી યે તીલસુમ હયે કે અગર ડીટકરી ઓર ગંદક ચીરાગમેં આસપાસ છીડક દીજએ, તો કેસીકી હવા ચલે ચીરાગ ગુલ ન હોગા યા કીસી વલીકા ચીરાગ હયે કે જલતા હયે જો કુછ હો સોહો ચલકર દેખા ચાહીએ શાયત ઇશ શમ્અકે નુરશે મેનેભી ઘરકા ચીરાગ રોશન હો, ઓર દીલકી મુરાદ મીલે યે નીયત કરકે ઉસતરફકો ચલે. જબ નજદીક પહોંચે દેખાકે ચાર ફકીર બેનવા કફનીયાં ગલેમેં ડાલે ઓર સરઝાનુપર ધરે આલમે બેહોશીમે ખામોશ બેઠે હયે, ઓર ઉનકા યે આલમ હગે, જયસે કોઇ મુસાફીર અપને મુલક ઓર કોમસે બીછડકર બેકસી ઓર મુફલસીમે ગીરફતાર હોકર હેરાન રેહ જાતા હયે, ઇસી તરહશે યે ચારો નકશ દીવાર હો રહેહયે, ઓર એક ચીરાગ પથર પરધરા ટમટમા રહા હયે, હરગીઝ હવા ઉસકો નહી લગતી ગોયા ફાનસ ઉસકા આસમાન બના હયે કે બેખતરે જલતા હયે આઝાદ બખ્શકો દેખતેહી યકીન આયા કે મુકરર તેરી આરઝુ ઇન મરદાને ખુદાકે કદમકી બરકતસે બરઆવેગી ઓર તેરી ઉમીદકા સુખા દરખ્ત ઇનકી તવજ્જહસે હરા હોકર ફલેગા ઇનકી ખીદમતમે ચલકર અપના અહવાલ કહે ઓર મજલીસકા શરીક હો, શાયદ તુજપર રહમ ખાકર દુઆ કરેં જો બે નીયાઝકે યહાં કબુલ હો, યે ઇરાદા કરકર ચાહા કે કદમ આગે ધરે. વહીં અકલને સમજાયા કે અયે બેવકુફ જલદી નકર ઝરા ચલકર દેખલે તુજે કયા મઅલુમ હગે, કે યે કોન હયે. ઓર કહાંસે આયે હયેં ઓર કીધર જાતે હયેં કયા બાને એ દેવ હયે, યા ગૈલગીયાબાની હયે કે આદમીકી સુરત બનકર બાહમ મીલ બેઠે હયે બહર સુરત જલદી કરના ઓર ઇનકે દરમ્યાન જાકર મુખીલ હોના ખુબ નહીં અભી એક ગોશેમેં છુપકર હકીકત ઇન દુરવેશોંકી જાનના ચાહીએ. આખીર બાદશાહને યેહ કીયા કે એક કોને મે ઉસ મકાનકે ચુપકા જા બેઠા કે કીસુકો ઉસકે આનેકી આહટકી ખબર ન હુઇ અપના ધ્યાન ઉનકી તરફ લગાયા કે દે-

ખએ આપસમેં ક્યા બાતચીત કરતે હયે ઇતનેકાકન એક ફકીરકા ઓક આઇ શુકર ખુદાકા કીયા, વો તીનોં કલંદર ઉસકી અવાઝસેં ચોંક પડે. ચીરાગકા ઉકસાયા દીપતા રોશન થા અપને અપને, બીસતરોંપર હુકકે ભર કર પીનેલગે એક ઉન આઝાદોંમેંસે બોલા અય યારાં હમદરદો રફીકાને જહાં ગરદ હમચાર સુરતે આશમાનકી ગરદીશસે ઓર લૈલોનેહાર કે ઇનકી લાબસે દરબદર ખાકબસર એક મુદદત ફીરે અલહમ્દે લીલ્લાહકે તાલેઅકી મદદ ઓર કીસમતકી યાવરીશે આજ ઇસ મુકામ પર બાહમ મુલાકાત હુઇ. ઓર કલકા અહવાલ કુછ મઅલુમ નહીં, કે કયાપેશ આવે એક બન રહેં યા જુદા જુદા હોજાવે. રાત બધી પહાડ હોતી હયે અભીસે પડપડ રેહના ખુબ નહીં ઇસ્સે યે બેહતર હયે કે અપની અપની સરગુઝીસ્ત જો ઇસ દુનયામે જીસપરબીતીહો બઅરતે કે જુઠ ઉસમેં કૌડીભર નહો બયાન કરે તો બાતોંમે રાત કટજાય જબ થોડી સબ બાકી રહે તબ લોટપોટ રહેગે. સભોંને કહા યા હાદી જો કુછ ઇરશાદ હોતા હયે. હમને કબુલ કીયા પેહલે આપહી અપના અહવાલ જો દેખા હયે, યા તુમપર ગુજરા હયે શુરૂઅ કીજએ તો હમ મુસતફીદહો.

સૈર પેહલે દુરવેશકી.

પેહલા દુરવેશ દોઝાનું હો બૈઠા ઓર અપની સૈરકા કીસ્સા ઇસ તરહસે કેહને લગા યા મઅબુદ અલ્લાહ ઝરા ઇધિર મુતવજ્જા હો ઓર માજરા ઇસ બેસરો પાકકા સુનો.

રૂબાઇ.

યે સરગુઝીસ્ત મેરી ઝરા કાન ધર સુનો.
મુજકો ફલકને કર દીયા ઝેરો ઝબર સુનો.
જો કુછ કે પેશ આઇ હયે શીદદત મેરે તઇ,
ઉસકો બયાન કરતાહું તુમ સરબસર સુનો;

અય યારાં મેરી પેદાયશ ઓર વતન બુઝરગોંકા મુલકે યમન હયે વાલીદ ઇસ આજીઝકા મલેકુત્તુજાર ખ્વાજા અહમદ નામ બડા સૌદાગર યા ઉસવકતમેં કોઇ મહાજન યા બેપારી ઉનકે બરાબર ન થા અકસર શેહરોં મેં કોઠયાં ઓર ગુમાસ્તે ખરીદોફરોખ્તકે વાસ્તે મુકરર થે ઓર લાંખો રૂપે નકદ ઓર જીનસ મુલક મુલ્લકી ઘરમેં મૌજુદ થી, ઉનને યહાં દો લડકે પૈદા હુએ એકતો વહી ફકીર જો કફની સૈલી પેહને હુએ મુરશદોંકી હુઝુરીમેં હાઝીર ઓર બોલતા હએ દુસરી એક બેહન જીસકો કીબલા ગાહને અપને જીતેજી ઓરએક શાહેરકે સોદાગર બચ્ચેસે શાદી કર દી થી વો અપને સુસરાલમે રેહતીથી ગરઝ જીસકે ઘરમેં ઇતની દૌલત ઓર એક લડકા હો ઉસકે લાડ પ્યારકા કયા ઠીકાના હયે મુજ ફકીરને બડે ચાઓ ચુડસે માંબાપકે સાએમેં પરવરીશપાઇ ઓર પડના લીખના ઓર સીપાહ ગરીકા કસબ વ ફન સૌદાગરીકાભી કહાતા

રોઝનામા સીખને લગા ચૌદા બરસતક નેહાયત ખુશી ઓર બેફીકરીમેં ગુઝરી કુછ દુનયાકા અંદેશા દીલમેં ન આયા યકબયક એકહી સાલમેં વાલેદૈન કઝાએ ઇલાહીસે મરગએ અજબ તરેહકા ગમ હુવા જીસકા બયાન નહીં કર સકતા એક બારગી યતીમ હો ગયા કોઇ સરપર બડા બુડા ન રહા ઇસ મુસીબત નાગહાનીસે રાતદીન રોયા કરતા ખાના પીના સબ છુટ ગયા ચાલીસ દીન જ્યું ત્યું કરકર કટે, ચેહલુમમેં અપને બેગાને છોટે બડે જમ્અ હુએ જબ ફાતેહાસે ફરાગત હુઇ સબને ફકીરકો બાપકી પગડી બન્ધવાઇ ઓર સમજાયા દુનયામેં સબકે માંબાપ મરતે આએ હયે ઓર અપને તઇંભી એક મરના હયે પસ સબર કરો અપને ઘરકો દેખો અબ બાપકી જગે તુમ સરદાર હુએ અપને કારોબાર લેન દેનસે હોસ્યાર રહો તસલ્લી દેકર વે રૂખસત હુએ. ગુમાસ્તે કારબારી નવકર ચાકર જીતનેથે આનકર હાઝીર હુએ નઝરે દી, ઓર બોલે કોઠી નકદોજીનસકે અપની નઝર મુબારકસે દેખ લીજએ એકબારગી જો ઉસ દૌલત બેઇનતેહા પર નીગાહ પડી આંખેં ખુલગઇ દીવાનખાનેકી તય્યારી કો હુકમ કીયા ફરરાશોને ફરશ ફુરૂશ બીછાકર છત પરદે ચીલુની તકલ્લુફકી લગા દીં ઓર અચ્છે ખીદમતગાર દીદાર નવકર રખે સરકારસે રીઝક બરકકી પોશાકેં બનવા દીં ફકીર મસદનપર તકયા લગાકર બેઠા વૈસેહી આદમી બનડે ઘાંકડે મુફતપર ખાને પીને વાલે જુટે ખુશામદી આકર આશના હુએ ઓર મુસાહેબ બને ઉનસે આઠ પેહર સોહબત રેહને લગી હર કહીં કી બાતેં ઓર ઝટલ લેં વાહી તબાહી ઇધર ઉધરકી કરતે ઓર કેહતે ઇસ જવાનીકે આલમમેં કેતગીકી શરાબ ગુલ ગુલાબ ખીંચવાએ નાઝનીન મઅશુકોંકે બુલાવકર ઉનકે સાથ પીજએ ઓર ઐશ કીજએ ગરઝ આદમીકા શૈતાન આદમી હયે હરદમકે કેહને સુનનેસે અપનાભી મીઝાજ બહેક ગયા શરાબ ઓર નાચ ઓર જુવેકા ચરચા શુરૂઅ હુવા ફીર તો યે નવબત પોહંચી કે સૌદાગરી ભુલકર તમાશબીની ઓર દે નેલેનેકા સૌદા હુવા અપને નવકર ઓર રફીકોંને જબ યે ગફલત દેખી જો જીસકે હાથપડા અલગ કીયા ગોયા લુટમચા દી કુછ ખબર નથી કીતના રૂપ્યા ખરચ હોતા હયે કહાંસે આતા ઓર કીધર જાતા હયે માલેમુફત દીલેબેરહમ ઇસ ફુઝુલ ખરચી કે આગે અગર ગંજકારૂનકા હોતા તોભી વફા ન કરતા કઇ બરસકે અરસેમેં એક બારગી યે હાલત હોગઇ કે ફકત ટોપી ઓર લંગોટી બાકીરહી. દોસ્ત આશના જો દાંત કાટે રોટી ખાતેથે ચમચા ભર ખુન અપના હરબાતમેં ઝબાનસે નીસાર કરતે થે કાફુર હોગએ બલકે રાહબાટમેં અગર કહી ભેટ મુલાકાત હોજાતી તો આંખે ચુરાકર મુંહ ફેર લે તે ઓર નવકર ચાકર ખીદમતગાર સબને ઉલેત ખાસ બરદાર સાબીત ખાની સબ છોડકર કીનારે લગે કોઇ બાતકા પુછનેવાલા ન રહા જો કહે યે કયા તુમ્હારા હાલ હુવા સીવાય ગમ ઓર અફસોસકે કોઇ રફીક ન ઠેરા અબ દમડીકી હુડયાં મયસ્સર નહીં જોચબાકર પાની પીઉં દોતીનફાકે કડાકેકે ખીંચે તાબ ભુકી ન લાસકા લાચાર બેહયાઇકા બુરકા મુંહપર ડાલકર યેકસદ કીયા કે બેહન કે પાસ ચલએ

લેકીન યે શરમ દીલમે આતીથી કે કીબલગાહકી વફાતકે બઅદ ન બેહનસે કુછ સુલુક કીયા નખાલી ખતલીખા બલકે ઉસને દોએક ખતખુતુત બાતમ પુરસી ઓર ઇરતીબાકકે લીખે ઉનકાબી જવાબ ઇસ ખ્વાબે ખરગોશમે ન ભેજા ઇસ શરમીંદગીસે જીતો ન ચાહતા થા પર સીવાએ ઉસ ઘરકે ઓર કોઇ ઠીકાના નઝરમેં ન ઠૈરા. જીું તું પાપ્યાદા ખાલી હાથ ગીરતા પડતા હઝાર મેહનતસે વે કઈ મનઝીલેં કાટકર હમશીરાકે શહેરમેં જાકર ઉસકે મકાનપર પોહચાવો માંજાઇ મેરા યે હાલ દેખકર બલાએ લે ઓર ગલે મીલકર બહોત રોઇ તેલ કાલે માશ ઓર ટકે મુજપરસે સદકે કીયે કેહેને લગી અગર યે મુલાકાતસે દીલ બહોત ખુશ હુવા લેકીન ભૈયા તેરી યે કયા સુરત બની ઇસકા જવાબ મૈં કુછ દે ન સકા આંખોંમે આંસુ ડબડબાકર ચુપકા હો રહા બેહનને જલદી ખાસી પોશાક સીલવાકર હમ્મામમેં ભેજા નહીં ધોકર નએ કપડે પેહને એક મકાન અપને પાસ બહોત અચ્છા તકલ્લુફકા મેરે રેહનેકો મુકરર કીયા સુબોહકો શરબત ઓર લોઝયાત હલવા સોહન પીસ્તા મગઝી નાસ્તેકો ઓર તીસરે પેહર મેવે ખુશ્કોતર ફલ ફલારી ઓર રાતદીન દોનાં વકત પુલાવ નાન કલયા કબાબ તોહફા તોહફા મઝેદાર મંગવાકર અપને રુબરૂ ખીલાકર જાતી સબ તરહ ખાતીરદારી કરતી મૈંને વૈસી તસદીઅકે બઅદ જો યેઆરામ પાયા ખુદાકી દરગાહમેં હઝાર હઝાર શુકર બજા લાયા કઇ મહિને ઇસ ફરાગતસે ગુઝરે કે પાંવ ઉસ ખીલવતસે બાહેર ન રખ્ખા એક દીન વો બેહન જો બજાએ વાલેદાકે મેરે ખાતર રખતીથી કેહને લગી અય બીરન તુ મેરી આંખોંકી પુતલી ઓર માબાપકી મુઇ મીટીકી નશાની હયે તેરે આનેસે મેરા કલેજા થંડા હુવા જબ તુજે દેખતી હું બાગ બાગ હોતી હું તુને મુજેહ નેહાલ કીયા લેકીન મરદોંકો ખુદાને કમાનેકે લીયે બનાયા હયે ઘરમેં બેઠે રેહના ઉનકો લાઝીમ નહીં જો મરદ નીખટુ હોકર ઘર સૈતા હયે ઉસકો દુનયાકે લોગ તઅના મેહના દેતે હયે. ખુસુસ ઇસ શેહેરકે આદમી છોટે બડે બે સબબ તુમ્હારે રેહનેપર કહેંગે અપને બાપકી દૌલત દુનયા બરબાદ કરકે બેહનકી ટુકડોં પર આપડા યે નીહાયત બેગૈરતી ઓર મેરી તુમ્હારી હંસાઇ ઓર માંબાપકે નામકો સબબ લાજ લગનેકા હયે નહીં તો મૈં અપને ચમડેકા જુતયાં બનાકર તુજે પેહનાઉ ઓર કલેજેમે ડાલ રખ્ખુ અબ યે સુલાહ હયે સફરકા કસ્દ કરો ખુદા ચાહે તો દીન ફીરેં ઓર ઇસ હૈરાની ઓર મુફલસીકે બદલે ખાતર જમઇ ઓર ખુશી હાસીલ હો યે બાત સુનકર મુજેભી ગૈરત આઇ ઉસકી નસીહત પસંદકી જવાબ દીયા અચ્છા, અબ તુમ માંકીજગાહો, જો કહો સો કરૂં યે મેરી મરઝી પાકર બહનને ઘરમે જાકર પચાસ તોડે અશરફીકે અસીલ ઓર લોંડયોંકે હાથોંમે લીવાકર મેરે આગે લારખ્ખી, ઓર બોલી, એક કાફલા સૌદાગરોંકા દમીસ્કકો જાતા હયે તુમ ઇન રૂપ્યોંસે જીનસ તીજારતકી ખરીદ કરો. એક તાજર ઇમાનદારકે હવાલેકરકે દસ્તઆવેઝ પક્કી લીખવા લો ઓર આપભી કસ્દ દમીસ્કકા કરો—વહાં જબ ખૈરીયતસે જા પોહંચો, આપઅ્ અ સુનાફા સમજ ગુઝલીજો, યા આપ બેચઓ મૈં નકદ લેકર બાઝા-

રમે ગયા, અસબાબ સૌદાગરીકા ખરીદ કરકર ઓર બડે સૌદાગરકે સીપુર્દ કીયા, નવીસ્તો ખ્વાદસે ખાતીર જમ્અ કરલી. વો તાજર દરયાકી રાહસે ઝહાઝ પર સવાર હોકર રવાના હુવા; ફકીરને ખુશકીકી રાહ ચલનેકી તય્યારીકી. જબ રૂખસત હોને લગા બેહનને એક સરપાવ ભારી ઓર એક ઘોડા જડાવ સાઝસે તવાઝેઅકીયા, ઓર મીઠાઈ પકવાન એક ખાસ દાનમે ભરકર હરનેસે લટકા દીયા, ઓર છાગલ પાનીકી શીકાર બંદમે બંધવાદી; ઇમામ ઝામીનકા રૂપ્યા મેરે બાઝુપર બાંધા, ધહીકા ટીકા માથેપર લગાકર આંસુ પીકર બોલી સીધારો, તુમ્હે ખુદાકો સોપા; પીટ દીખાએ જાતેહો, ઇસીતરહ જલ્દ અપના મુહ દીખાઇયો. મૈને ફાતેહાખૈરકી પઢકર કહા, તુમ્હારાભી અલ્લાહ હાફીઝહૈ મૈને કુબુલ કીયા—વહાંસે નીકલકર ઘોડેપર સવાર હુવા ઓર ખુદાકે તવક્કલપર બરોસા કરકે દોમનઝીલકી એક મનઝીલ કરતા હુવા દમીસ્કકે પાસ જા પોહંચા.

ગરઝ જબ શેહરકે દરવાઝેપર ગયા તો બહોત રાત જા ચુકીથી, દરબાન ઓર નીગ્રાહબાનોંને દરવાઝા બંદ કીયા થા—મૈને બહોત મીન્નત કી, મુસાફીર હું દુરસે ધાવા મારે આતા હું. અગર કીવાડ ખોલ દો તો શહેરમેં જાકર દાને ઘાંસકા આરામ પાઉં. અંદરસે ઘુરકર બોલે, ઇસ વકત દરવાઝા ખોલનેકા હુકમ નહીં કયું ઇતની રાત ગએ તુમ આએ. જબ મૈંને જવાબ સાફ ઉનસે સુના શેહર પનાહકી દીવારકે તલે ઘોડેપરસે ઉતર ઝીન પોશ બીછાકર બૈઠા— જાગનેકે ખાતીર ઇધરઉધર ટહેલને લગા, જીસ વકત આધ્ધી રાત ઇધર ઓર આધ્ધી રાત ઉધર હુઇ. સુનસાન હોગયા–દેખતા કયા હું કે એક સંદુક કીલેકી દીવાલપરસે નીચે ચલા આત હયે! યે દેખકર મૈં અચંબેમેં હુવા કે કયા તીલસ્સુમ હયે, શાયદ ખુદાને મેરી હૈરાની ઓર સરગરદાનીસર રહમ ખાકર ખઝાના ગૈબસે ઇનાયત કીયા! જબ વો સંદુક ઝમીનપર ઠૈરા તો ડરતે ડરતે મૈં પાસ ગયા, દેખાતો કાઠકા સંદુક હયે, લાલચસે ઉસે ખોલાઃ એક મઅશુક ખુબ સુરત કામનીસી ઓરત જીસકે દેખનેસે હોશ જાતા રહે ઘાયલ લહુમેં વરબતર આંખે બંદ કીએ હુએ પડી કુલ બુલાતી હયે! આહેસ્તા આહેસ્તા હોંટ હીલતે હયે ઓર યે આવાઝ મુંહસે નીકલતી હયે અય કમબખ્ત બેવફા, અય ઝાલીમ પુરજફા, બદલા ઇસબલાઇ ઓર મોહબ્બતકા યહી થા જો તુને કીયા, ભલા એકઝખ્મ ઓરભી લગા મૈંને અપના તેરા ઇનસાફ ખુદાકો સોંપા યે કેહકર ઉસી બેહોશીકે આલમમેં દુપટ્ટેકા આંચલ મુહપર લે લીયા, મેરી તરફ ધ્યાન ન કીયા ફકીર ઉસકો દેખકર ઓર યે બાત સુનકર સુન હોગયા, જીમે આયો કીસ બેહયા ઝાલીમને કયું અયસે નાઝનીન સનમકો ઝખ્મી કીયા, કયા ઉસકે દીલમેં આયા ઓર હાથ ઉસપર કયુંકર ચલાયા, ઇસકે દીલમેં તો મોહબ્બત અબતલક બાકી હયે જો ઉસ જાન કંદની કી હાલતમેં ઉસકો યાદ કરતી હયે–મૈં આપ્હીઆપ યે કેહ રહાથા, ઉસકે કાંનમેં ગઇ, એક મરતબ કપડા મુંહસે સરકા મુજકો દેખા, જીસવકત ઉસકી નીગા મેરી નઝરોંસે લડી, મુજે ગશઆને ઓર દેતે હૈ ખુસુસ ઇસ શેહરકે આદમી છોટે બડે બે સબબ તુમ્હારે રેહનેપર કહેંગે અપને બા-

પકી દોલત દુનયા બરબાદ કરકે બેહનકી કે દુકડોં પર આપડા યે નીહાયત બેગેરતી ઓર મેરી તુમ્હારી હંસાઇ ઓર આં બાપકે નામકો સબબ લાજ લગનેકા હયે નહીં તો મેં અપને ચમડેકી જુતયાં બનાકર તુજે પેહનાઉં ઓર કલેજેમેં ડાલ રખ્ખું અબ યે સુલાહ હયે સફરકા કસ્દ કરો ખુદા ચાહે તો દીન ફીરેં ઓર ઇસ હયેરાની ઓર મુફલસીકે બદલે ખાતર જમઇ ઓર ખુશીહાસીલહો યેબાત સુનકર મુજેભી ગૈરત આઇ ઉસકીનસીહત પસંદકી જવાબદીયા અચ્છા, અબતુમ માંકીજગાહો, જોકહોસો કરૂં યેમેરી મરજી પાકર બેહનને ઘરમેં જાકર પચાસ તોડે અશરફીકે અસીલ ઓર લોંડયોંકે હાથોંમે લીવાકર મેરે આગે લારખ્ખી, ઓર બોલી, એક કાફલા સૌદાગરોંકા દમીશ્કકો જાતા હયે, તુમ ઇન રૂપ્યોંસે જીનસ તીજારતકી ખરીદ કરો, એક તાજર ઇમાનદારકે હવાલે કરકે દસ્તઆવેઝ પકી લીખવા લો, ઓર આપભી કસ્દ દમીશ્કકા કરો—વહાં જબ ખૈરીયતસે જા પોહચો, આપઅપ મુનાફા સમજ બુજલીજે, યાઆપ બેચયો મૈં નકદ લેકર બાઝારમેં ગયા, અસબાબ સૌદાગરીકા ખરીદ કરકર એક બડે સૌદાગરકે સીપુર્દ કીયા, નવીસ્તો ખ્વાંદસે ખાતીર જમ્મા કરલી. વો તાજર દરયાકી રાહસે જહાઝપર સવાર હોકર રવાના હુવા; ફકીરને ખુશકીકી રાહ ચલનેકી તય્યારીકી. જબ રૂખસત હોને લગા, બેહનને એક સરપાવ ભારી ઓર એક ઘોડા જડાવ સાઝસે તવાઝેઅકીયા. ઓર મીઠાઇ પકવાન એક ખાસ દાનમેં ભરકર હરનેસે લટકા દીયા, ઓર છાગલ પાનીકી શીકાર બંદમેં બંધવાદી; ઇમામ ઝામીનકા રૂપ્યા મેરે બાજુ પર બાંધા, ઘહીકા ટીકા માથેપર લગાકર આંસુ પીકર બોલી સીધારો, તુમ્હેં ખુદાકો સોંપા; પીટ દીખાએ જાતેહો, ઇસીતરહ જલ્દ અપના મુંહ દીખાઇયો. મૈંને ફાતેહા ખૈરકી પડકર કહા, તુમ્હારાભી અલ્લાહ હાફીઝહૈ મૈંને કુબુલ કીયા—વહાંસે નીકલકર ઘોડેપર સવાર હુવા ઓર ખુદાકે તવક્કલપર ભરોસા કરકે દોમનઝીલકી એક મનઝીલ કરતા હુવા દમીશ્કકે પાસ જા પોહંચા.

ગરઝ જબ શેહરકે દરવાઝેપર ગયા તો બહોત રાત જા ચુકી થી, દરબાન ઓર નીગાહબાનોંને દરવાઝા બંદ કીયા થા—મૈંને બહોત મીન્નત કી, મુસાફીર હું દુરસે ધાવા મારે આતા હું, અગર કીવાડ ખોલ દો તો શેહરમેં જાકર દાને ઘાંસકા આરામ પાઉં. અંદરસે ઘુરકર બોલે, ઇસ વકત દરવાઝા ખોલનેકા હુકમ નહીં કયું ઇતની રાત ગએ તુમ આએ 'જબ મૈંને જવાબ સાફ ઉનસે સુના શેહર પનાહકી દીવારકે તલે ઘોડેપરસે ઉતર ઝીન પોશ બીછાકર બૈઠા—જાગનેકે ખાતીર ઇધર ઉધર ટહેલને લગા, જીસ વકત આધ્ધી રાત ઇધર ઓર આધ્ધી રાત ઉધર હુઇ, સુનસાન હો ગયા—-દેખતા કયા હું કે એક સંદુક કીલ્લેકી દીવાલપરસે નીચે ચલા આતા હયે! યે દેખકર મૈં અચંબેમેં હુવા કે કયા તીલસ્સુમ હયે, શાયદ ખુદાને મેરી હયેરાની ઓર સરગરદાનીપર રેહમ ખાકર ખઝાના ગૈબસેં ઇનાયત કીયા! જબ વે સંદુક ઝમીનપર ઠૈરા તો ડરતેડરતે મૈં પાસ ગયા; દેખા તો કાઠકા સંદુક હયે, લાલચસે ઉસે ખોલા એક મઅશુક ખુબ સુરત કામનીસી ઓરત જીસકે દેખનેસે હોશ જાતા રહે, ઘાયલ

લહુમેં તરબતર આંખે બંદ કીએ હુએ પડી કુછ ખુલાતી હયે! આહેસ્તા આહેસ્તા હોંટ હીલતે હયે ઔર યે આવાઝ મુંહસે નીકલતી હયે અય કમબખ્ત બેવફા, અય ઝાલીમ પુરજફા, બદલા ઇસભલાઇ ઓર મોહબ્બતકા યહી થા જો તુનેકીયા, ભલા એકઝખ્મ ઓરભી લગા, મૈંને અપના તેરા ઇનસાફ ખુદાકોસોંપા યે કેહકર ઉસી બેહોશીકે આલમમેં દુપટ્ટેકા આંચલ મુંહપર લે લીયા, મેરી તરફ ધ્યાંન ન કીયા. ફકીર ઉસકો દેખકર ઓર યે બાત સુનકર સુનાહો ગયા, જીમેં આયા કીસ બેહયા ઝાલીમને કયું અયસે નાઝનીન સનમકો ઝખ્મી કીયા, કયા ઉસકે દીલમેં આયા ઓર હાથ ઉસપર કયુંકર ચલાયા, ઇસકે દીલમેં તો મોહબ્બત અબતલક બાકી હયે, જો ઇસ જાન કંદની કી હાલતમેં ઉસકો યાદ કરતી હયે—મૈં આપહીઆપ યે કેહ રહા થા, ઉસકે કાનમેં ગઇ, એક મતરબા કપડા મુંહસે સરકા મુજકો દેખા, જીસવકત ઉસકી નીગાહેં મેરી નઝરોંસે લડી, મુજે ગશઆને ઓર સુન સુનાને લગા, બઝોર અપને તઇ થાંબા—જુરાત કરકે પુછા સચ કહો, તુમ કૌન હો ઓર યે કયા માજરા હયે, અગર બયાન કરો તો મેરે દીલકો તસલ્લીહો. યે સુનકર અગરચે તાકત બોલનેકી ન થી, મગર આહેસ્તાસે કહા શુકર હયે મેરી હાલત ઝખ્મોંકે મારે યે કુછ હો રહી હયે કયા ખાક બોલું, કોઇ દમકી મેહમાન હું, જબ મેરી જાન નીકલ જાવે તો ખુદાકે વાસ્તે જવાં મરદી કરકે મુજ બદબખ્તકો ઇસી સંદુકમેં કીસી જગા ગાડ દીજો તો મેં ભલે બુરેકી ઝબાનસે નજાત પાઉં, ઓર તુ દાખીલ સવાબકેહો, ઇતના બોલકર ચુપરહી, રાતકો મુજસે કુછ તદબીર નહોસકી, વો સંદુક અપને પાસ ઉઠાલાયા ઓર ઘડયાં ગીનને લગા કે કબ ઇતની રાત તમામ હો તો ફજરકો શેહરમેં જાકર જો કુછ ઇલાજ ઇસકા હોસકે બમકદુર અપને કરૂં—વો થોડીસી રાત અયસી પહાડ હોગઇ કે દીલ ઘબરા ગયા, આરે ખુદા ખુદા કર સુબ્હો જબ નઝદીક હુઇ મુરગ બોલા આદમ્યોંકી આવાઝે આને લગી, મૈં ફજરકી નમાઝ પડકર સંદુકકો ખુરજીમેં કસા, જુંહી દરવાઝા શહેરકા ખુલા મૈં શહેરમેં દાખીલ હુવા, હર એક આદમી દુકાનદારસે હવેલી કીરાએકી તલાશ કરને લગા—ઢુંડતે ઢુંડતે એક મકાન ખુશકતા નયા ફરાગતકા ભાડે લેકર જા ઉતરા. પેહલે ઉસ માશુકકો સંદુકસે નીકાલકર રૂઇકે ફાયોંપર મુલાયમ બીછોના કરકે એક ગોશેમેં લીટાયા, ઓર આદમી એતેબારી વહાં છોડકર ફકીર જરરાહકી તલાશમેં નીકલા હરએકસે પુછતા ફીરતા થા કે ઇસ શહેરમેં જરરાહ કારીગર કૌન હયે, ઓર કહાં રેહેતા હયે! એક શખ્સને કહા, એક હજામ જરરાહીકે કસબ ઓર હકીમી કે ફનમેં યકકા હયે, ઓર ઇસ કામમેં નીપટ પકકા હયે. અગર મુરદેકો ઇસ પાસ લેજાઓ ખુદાકે હુકમસે અયસી તદબીર કરે કે એકબાર વોભી જી ઉઠે, વો ઇસમહેલ્લેમેં રેહતા હયે. ઓર ઇસા નામ હયે. મૈં યે મુઝદા સુનકર બે ખતીયાર ચલા, તલાશ કરતે કરતે પતેસે દરવાઝે પોહચા એક મરદ સુફીદરીસકો દેહલીઝ પર બૈઠે દેખા, ઓર કઇ આદમી મરહમકી તઇયારીકે લીયે કુછ પીસ પાસ રહેથે ફકીરને મારે ખુશામદકે અદબસે સલામ કીયા ઓર કીયા ઓર કહા, "મેં તુમહારા નામ ઓર ખુબ્યાં સુનકર આયા

હું "આજગં યે હુએ કે મેં અપને મુલ્કસે તીજારતકે લીએ ચલા કબીલેકા અસબાબ મોહબતકે સાથ લીયા જબ નઝદીક ઇસ શહેરકે આયા તો થોડીસી દુર રાહથી જો શામ પડ ગઇ અને દેખે મુલ્કમેં રાતકો ચલના મુનાસીબ ન જાના મેદાનમાં એક દરખતકે તલે ઉતર પડા પીછસે પેહર ડાંકા આયા જો માલો અસબાબ પાયા લુટ લીયા ગહેનેકી લાલચસે સબીબીકોભી ઘાયલ કીયા મુજસે કુછ ન હોસકા રાત જો બાકીથી જુતું કર કાટી ફજરહી શહેરમેં આનકર મકાન કીરાએ લીયા ઉનકો વહાં રખકર મેં તુમહારે પાસ દોડા આયા હું ખુદાને તુમહેં યે કમાલ દીયા હયે ઇસ મુસાફીર પર મેહેરબાની કરો ગરીબપર તશરીફ લે ચલો ઉસકો દેખો અગર ઉસકી ઝીંદગી હુઇ તો તુમકે બડા જસ હોગા ઓર મેં સારી ઉમર ગુલામી કરૂંગા ઇસા જરરાહ બહોત રહમ દીલ ઓર ખુદાપરસ્ત થા મેરી ગરીબીકી બાતોંપર તરસ ખાકર મેરે સાથ ઉસ હવેલીતક આયા ઝખમોંકો દેખતેહી મેરી તસલ્લીકી, બોલા ખુદાકે કરમસે ઇસ બીબીકે ઝખમ ચાલીસ દીનમેં ભર આવેંગી ગુસલ શફાકા કરવા દુંગા ગરઝ ઉસ મરદે ખુદાને સબ ઝખમોંકો નીંમકે પાનીસે ધોધાકર સાફ કીયા. જો લાયક ટાંકોંકે પાએ ઉનહે સીયા બાકી ઘાવોંપર અપને ખીસેસે એક ડબા નીકાલકર કીતનોંમે ટટી રખી ઓર કીતનોંમે ફાહે ચડાકર પટટીસે બાંધ દીયા ઓર નીહાઅત શફકતસે કહા, મેં દોનો વકત આયા કરૂંગા તું ખબરદાર રહીયો અયસી હરકત ન કરે જો ટાંકે ટુટ જાએં મુર્ગકા શોરબા બજાએ ગીઝા ઉસકે હલકમેં ચુવાઇયો ઓર અકસર અરક બેદ મુશક ગુલાબકે સાથ દીયા કીજયો. કુવ્વત રહે યે કેહકર રૂખસત ચાહી મેને બહોત મીન્નતકી ઓર હાથ જોડકર કહા તુમહારી તશફ્ફી દેનેસે મેરી ભી ઝીંદગી હુઇ નહીતો જીના મરને કે કુછ સુજતા નથા ખુદા તુમહેં સલામત રખે ઇતરપાન દેકર રૂખસત કીયા. મે રાત દીન ખીદમતમેં ઉસ પરીકી હાઝર રહતા આરામ અપને ઉપર હરામ કીયા, ખુદાકી દર ગાહસે રોઝ બરોઝ ઉસકે ચંગે હોનેકી દુઆ માંગતા—ઇત્તેફાકન વો સૌદાગરભી આ પોહંચા, ઓર મેરા માલ અમાનત મેરે હવાલે કીયા. મેંને ઉસે ઓને પૌને બેચડાલા ઓર દારૂદરમનમેં ખરચ કરને લગા. વો મરદ જરરાહ હમેશા આતા જાતા થોડે અરસેમેં સબ ઝખમ ભરકર અંગુર કરલાએ, અબઅદ કઇ દીનકે ગુસલ શફાકા કીયા, અજબ તરહકી ખુશી હાસીલ હુઇ—ખીલઅત ઓર અશરફીયાં ઇસા હઝામકે આગે ધરીં. ઓર ઉસ પરીકો મુકલ્લફ ફરશ બીછાકર મસનદતપર બીઠાયા, ફકીરને ગરીબોંકો બહોતસી ખૈર ખેરાત ઉસ દીનકી—ગોયા બાદશાહત હફતઅકલીમકી ઇસ ફકીરકે હાથ લગી. ઓર ઉસ પરીકે શફા પાનેસે અયસા રંગ નીખરા કે મુખડા સુરજકે માનીંદ ચમકને ઓર કુદનકી તરહ દમકને લગા. નઝરકી મજાલ નથી જો ઉસકે જમાલપર ઠેરે—ફકીર બ સરો ચસમ ઉસકે હુકમમેં હાઝીર રેહતા, જો ફરમાતી સો બજાલાતા. વો અપને હુસ્ને ગુરૂર ઓર સરદારીકે દીમાગમેં જો મેરી તરફ કભુ દેખતી તો ફરમાતી કે ખબરદાર અગર તુજે હમારી ખાતીર મનઝુર હયે તો હરગીઝ હમારી બાતમેં દમ ન મારીયો, જો હમ કહે સો બીલા ઉઝર કીએ જાઇયો અપના કીસી બાતમેં દ-

ખલ ન કરેગા, નહીં તો તુ પચતાવેગા. ઉસકી વઝઅસે યે મઅલુમ હોતા થા કે હદ મેરી ખીદમત ગુઝારી ઓર ફરમાંબરદારીકા ઉસે અલબત્તા મનઝુર હયે. ફકીરભી ઉસકી બેમરઝી એક કામ ન કરતા; ઉસકા ફરમાના બસરો ચશમ બજાલાતા—એક મુદદત ઇસી રાઝો નીયાઝમેં કટી, જો ઉસને ફરમાયશ કી વો વહીં મૈંને લાકર હાઝર કી—ઉસ ફકીર પાસ જો કુછ નકદજીનસ ઓર નકદેઅસ્લ વ નફેકાથા સબ સરફ હુવા, ઉસ બેગાને મુલકમેં કૌન એતબાર કરે, જો કરઝાદામસે કામ ચલે—આખીર તકલીફ રોઝ મર્રેકે ખરચકી હોને લગી ઇસસે દીલ બહોત ઘબરાયા; ફીકરસે દુબલા હોતા ચલા, ચેહરેકા રંગ કલજવા હોગયા, લેકીન કીસસે કહું ! જો કુછ દીલપર ગુઝરે સો ગુઝરે, કહર દુરવેશ બજાને દુરવેશ એક દીન ઉસ પરીને અપને શઉરસે દરયાફત કરકે કહા અય ફલાને, તેરી ખીદમતોંકા હક હમારે જીમેં નકશ કલહજર હયે, પર ઉસકા ઇવઝ બીલફેલ હમસે નહીં હોસકતા, અગર વાસ્તે ખરચ ઝુરરીકે કુછ દરકાર હો તો અપને દીલમેં અંદેશા નકર, એક તુકડા કાગળ ઓર દવત કલમ હાઝીરકર. મૈંને તબ મઅલુમ કીયા કે કીસી મુલકકી પાદશાહઝાદી હયે, જો ઇસ દીલો દીમાગસે ગુફતગો કરતી હયે; ફીલફૌર કલમદાન આગે રખ દીયા. ઉસ નાઝનીનને એક રૂકકા દસ્તેખત ખાસસે લીખકર મેરે હવાલે કીયા ઓર કહા, કીલ્લેકે પાસ તીર પોલીયા હયે વહાં ઇસ કુચેમેં એક હવેલી બડીસી હયે. ઉસ મકાનકે માલીકકા નામ સીદી બહાર હયે, તુ જાકર ઇસ રૂકકેકો ઉસ તલક પોહંચા દે. ફકીર મવાફીક ફરમાને ઉસકે ઉસી નામો નશાનપર મનઝીલે મકસુદતક જા પોહંચા દરબાનકી ઝબાની કૈફીયત ખતકી કહેલા ભેજી—વહીં સુનતેહી એક હબશી જવાન ખુબ સુરત એક ફેંટા તરાહદાર સજે હુએ બાહેર નીકલ આયા, અગરચે રંગ સાંવલા થા, પર ગોયા તમામ નમકભરા હુવા; ગેરે હાથસે ખત લેલીયા, ન બોલા ન કુછ પુછા ઉન્હીં કદમો ફીર અંદર ચલા ગયા; થોડી દેરમે ગ્યારા કીસ્તીયાં સરબ મોહર ઝરબફતકે તોડા પોશ પડે હુએ ગુલામોંકે સરપર ધરે બાહેર આયા કહા, ઓર ઇસ જવાનકે સાથ જાકર ચવગોશેમેં પોહંચા દો. મૈંભી સલામકર રૂખસત હુવા અપને મકાંમેં લાયા, આદમ્યોંકો દરવાઝેકે બાહેરસે રૂખસત કીયા, વો કીસ્તીયાં અમાનત હુઝુરમેં ઉસ પરીકે ગુજરાનીયા દેખકર ફરમાયા. યે ગ્યારા બદરે અશરફીયોંકે ઓર ખરચમેં લા, ખુદા રઝઝાક હયે-ફકીર ઉસ નકદકો લેકર ઝરૂરીયાતમેં ખરચ કરને લગા; અગરચે ખાતીર જમઅ હુઇ. પર દીલમેં યે ખલીશ રહી કે યા ઇલાહી યે કયા સુરત હયે કે બગૈર પુછે ગાચે ઇતના માલ ના આશના સુરત અજ નબીને એક પુરઝે કાગઝપર મેરે હવાલે કયા ! અગર ઉસ પરીસે યે ભેદ પુછું તો ઉસને પેહલેહી મનાઇ કર રખ્ખા થા, મારે ડરકે દમ નહીં માર સકતાથા.

બઅદ આઠ દીનકે વો મઅશુકા મુજસે મુખાતીબ હુઇ કે હકતઆલાને આદમીકો ઇનસાનીયતકા જામા ઇનાયત કીયા હયે, કે ન ફટે નમૈલાહો, અગરચે પુરાને કપડેસે ઉસકી આદમીયતમેં ફરક નહીં આતા પર ઝાહીરમેં બ-

લલુલ્લાહકી નજરોંમેં એતબાર નહીં પાતા; દો તોડે અશરફીકે સાથ લેકર ચૌક કે ચબુતરેપર યુસુફ સૌદાગરકી દુકાનમેં જા ઓર કુછ રકમ જવાહીરકી બેશકીમત ઓર દો ખીલઅતે ઝર્ક બર્કકીમોલ લે આ, ફકીર વહીં સવાર હોકર ઉસકી દુકાનમેં ગયા, દેખા તો એક જવાન શકીલ ઝઅફરાની જોડા પેહને ગદીપર બૈઠા હયે, ઓર ઉસકા યે આલમ હયે કે એક આલમ દેખનેકે લીએ દુકાનસે બાઝારતક ખડા હયે ? ફકીર કમાલ શૌકસે નઝદીક જાકર સલામ અલૈકુમ કરકે બૈઠા ઓર જો જો ચીઝ મતલુબ થી તલબકી. મેરી બાતચીત ઉસ શહેરકે બાશીંદેકી સી ન થી. ઉસ જવાનને ગરમજોશીસે કહા, જો સાહેબકો ચાહીએ સબ મૌજુદ હયે, લેકીન યે ફરમાઇએ કે કીસ મુલકસે આના ઓર ઇસ અજનબી શહેરમેં રેહનેકા કયાબાએસ હયે ! અગર ઇસ હકીકતસે મતલા કીજીએ તો મેહેરબાનીસે બઇદ નહીં, મેરે તઇ અપના અહવાલ ઝાહીર કરના મંજુર ન થા, કુછબાત બનાકર ઓર જવાહીર પોશાક લેકર કીમત ઉસકી દેકર રૂખસ્ત ચાહી, ઉસ જવાનને રૂખે ફીકે હોકર કહા અય સાહેબ અગર તુમકો અયસીહી નાઆશનાઇ કરની થી તો પેહલે દોસ્તી ઇતની ગરમીસે કરની કયા ઝુરૂર થી ! ભલે આદમીયોંમે સાહેબ સલામતકા બડાપાસ હોતા હયે–યે બાત ઇસ મઝે ઓર અંદાઝસે કહી કે બેઇખ્તીયાર દીલકો ભાઇ ઓર બેમુરવ્વત હોકર વહાંસે ઉઠના ઇનસાનીયતકે મુનાસીબ ન જાના; ઉસકી ખાતીર ફીર બૈઠા ઓર બોલા, તુમ્હારા ફરમાના સર આંખોંપર, મૈં હાઝીર હું, ઇતને કેહનેસે બહોત ખુશ હુવા હંસકર કેહને લગા કે અગર આજકે દીન ગરીબ ખાનેમેં કરમ કીજીએ તો તુમ્હારી બદૌલત મજલીસ ખુશીકી જમકર દોચાર ઘડી દીલ બહેલાવે. ઓર કુછ ખાને પીનેકા શુગલ બાહમ બૈઠકર કરેં ! ફકીરને ઉસ પરીકો કભી અકેલા ન છોડા થા ઉસકી તનહાઇ યાદકરકર ચંદ દર ચંદ ઉઝરેં કીએ. પર ઉસ જવાનને હરગીઝ ન માના આખીર અવદા ઉન ચીઝોંકો પોહંચાકમેરે ફીર આનેકા લેકર ઓર કસમ ખીલાકર રૂખસ્ત દી. મૈં દુકાનસે ઉઠકર જવાહેર ખીલઅતેં ઉસ પરીકી ખીદમતમેં લાયા–ઉસને કીમત ઝવાહેરકી ઓર હકીકત જવહરીકી પુછી ! મૈંને સારા અહવાલ ઓર મોલ તોલકા ઓર મેહમાનીકે બઉદ હોનેકા કેહ સુનાયા વો ફરમાને લગી આદમકો અપના કૌલકરાર પુરા કરના વાઝીબ હૈ હમેં ખુદાકી નીગાહબાનીમેં છોડકર અપને વઅદેકો વફાકરો ઝયાફત કુબુલ કરની સુન્નતે રસુલુલ્લાહકી હૈ. તબ મૈંને કહા, મેરા દીલ ચાહતા નહીં કે તુમ્હેં અકેલા છોડકર જાઉ, ઓર હુકમ યું હોતા હયે, લાચાર જાતાહું. જબતક આઉંગા દીલ યહીં લગા રેહગા—યે કેહકર ફીર ઉસ જવહરીકી દુકાનપર ગયા. વો મોંઢેપર બૈઠા મેરા ઇનતેઝાર ખીંચ રહા થા, દેખતેહી બોલા આવો મેહેરબાન, બડી રાહ દીખલાઇ; વહીં ઉઠકર મેરા હાથ પકડ લીયા ઓર ચલા—જાતે જાતે એક બાગમેં લેગયા, વો બડી બહારકા બાગ થા, હવઝ વ નહેરોંમેં ફવ્વારે છુટતે થે. મેવે તરેહ બતરેહકે ફૂલરહે થે, હરએક દરખ્ત મારે બોઝકે ઝુમ રહા થા, રંગ બરંગકે જાનવર ઉનપર બેઠે ચેહ ચેહ કર

રહે થે, ઔર હર મકાન આલીશાનમેં ફરશમુથરા બીછા થા—વહાં લબે ન-
હેર એક બંગલેમેં જાકર બેઠા, એકદમકે બઅદ આપ ઉઠકર ચલા ગયા, ફીર
દુસરી પોશાક મઅકુલ પેહનકર આયા— મૈંને દેખકર કહા, સુબહાનઅલ્લાહ.
ચશ્મે બદુર સુનકર મુસકુરાયા ઔર બોલા મુનાસીબ યે હયે કે સાહેબભી
અપના લીબાસ બદલડાલેં. ઉસકી ખાતીર મૈનેભી દુસરે કપડે પેહને—ઉસ
જવાનને બડી ટીપટાપસે તયારી ઝીયાફતકી કી ઔર સામાન ખુશીકા જ-
યસા ચાહીએ વયસા મૌજુદ કીયા, ઔર ફકીરસે સોહબત બહોત ગરમકર
મઝે મઝેકી બાતેં કરને લગા; ઇતનેમેં સાકી સુરાહી વ પ્યાલા બીલ્લોરકા
લેકર હાઝીર હુવા ઔર ગઝક કઇ કીસમકી લાકરરખી, નમકદાન ચુન દીએ,
દૌર શરાબકા શુરૂઅ હુવા જબ દોચાર જામકી નવબત પોહંચી ચાર લડકે અમરદ સાહે
બ જમાલ ઝરકે બોલે હુએ મજલીસમેં આએ ગાને બજાને લગે, યે આલમ હુવા ઔર
અયસા સમાં બંધા અગર તાનસેન ઉસ ઘડી હોતા તો અપની તાનભુલ
જાતી—ઔર બીજુબાવરા સુનકર બાવલા હોજાતા; ઇસી મઝેમેં એકબારગીવો
જવાન આંસુ ભર લાયા, દોચાર કતરે બેઇખત્યાર નીકલ પડે ઔર ફકીરસે
બોલા, અબ હમારી તુમહારી દોસ્તી બાની હુઇ, પસ દીલકા ભેદ દોસ્તોંસે
છુપાના કીસુ મઝહબમેં દુરસ્ત નહીં, એક બાત બે તકલ્લુફ આશનાઇ કે ભ-
રોસે કેહતાહું, અગર હુકમ કરો તો અપની મઅશુકા કો બુલવાકર ઇસ મ-
જલીસમેં તસલી અપને દીલકી કરૂં ! ઉસકી જુદાઇસે જી નહીં લગતા—યે
બાત અઇસે ઇશતીયાકસે કહી કે બગૈર દેખે ભાલે ફકીરકા દીલભી મુશતાક
હુવા, મૈંને કહા મુઝે ખુશી દરકાર હયે ઇસસે કયા બેહતર દેર ન કીજે, સચ
હયે મઅશુક બીન કુછ અચ્છા નહીં લગતા. ઉસ જવાનને ચીલવનકી તરફ
ઇશારતકી વહીં એક ઔરત કાલી કલોટી ભુતનીસી જીસકે દેખનેસે ઇનસાન
બે અજલ મરજાવે જવાનકે પાસ આન બેઠી ! ફકીર ઉસકે દેખનેસે ડર ગયા;
દીલમેં કહાયહી બલા મહબુબા અયસે જવાનપરીઝાદકી હયે, જીસકી ઇતની
તઅરીફ ઔર ઇશતયાક ઝાહેર કીયા—મૈં લાહોલ પડકર ચુપ હો રહા. ઇસી
આલમમેં તીન દીન રાત મજલસ શરાબ ઔર રાગ રંગકી જમી રહી, ચૌથી
શબકો ગલબા નશે ઔર નીંદકા હુવા; મૈં ખવાબે ગફલતમેં બેઇખતીયાર
સોગયા—જબ સુબ્હા હુઇતો ઉસ જવાનને જગાયા, કઇ પ્યાલે ખુમાર શીક-
નીકે પીલાકર અપની મઅશુકાસે કહા, અબ ઝાયદા તકલીફ મહમાનકો દેની
ખુબ નહી.

દોનોં હાથ પકડકે ઉઠે મૈંને રૂખસત માંગી, ખુશીબખુશી ઇજાઝતદી તબ
મૈંને જલ્દ અપને કદીમી કપડે પેહનકર અપને ઘરકી રાહલી ઔર ઉસ પ-
રીકી ખીદમમેં હાઝીર હુવા, મગર અયસા ઇત્તેફાક કભુ ન હુવા થા કે ઉસે
તનહા છોડકર શબ બાશ કહીં હુવા હું; ઇસ તીનદીનકી ગેર હાઝરીમેં નેહા-
યત ખીજલ હોકર ઉઝર કીયા ઔર કીસ્સા ઝીયાફતકા ઔર ઉસકે ન રૂખસત
કરનેકા સારા અરઝ કીયા વો એક દાના ઝમાનેકીથી. તબસ્સુમ કરકે બોલી.
કયા મુઝાયકા અગર એક દોસ્તકી ખાતીર રેહના હુવા હમને મઆફ કીયા,
તેરી કયા તકસીર હયે જબ આદમી કીસુકે ઘર જાતા હયે તબ ઉસકી મર-

ઝીસે ફીર આતા હયે લેકીન યે મુરૂતકી મેહમાન્યાં બા બીકર ચુપકે હો રહોગે. બાકેસકા બદલાભી ઉતારોગે અબ યે લાઝીમ હક કે જાકર ઉસ સોદાગર બચ્ચેકો અપને સાથ લે આવો ઔર ઉસ્સે દો ચાંદ ઝીયાફત કરો ઔર અસબાબકા કુછ સંદેશા નહીં ખુદાકે કરમસે એકદમમેં સબ લવાઝેમા તય્યાર હોજાવેગા ઔર બખુબી મજલીસ ઝીયાફતકી રૈનક પાવેગી.

ફકીર મવાફીક હુકમકે જવહરીકે પાસ ગયા ઔર કહા કે તુમહારા ફરમાના મૈં તો સર આંખોસે બજાલાયા અબ તુમભી મેહેરબાનીકી રાહમેં મેરી અરઝ કબુલ કરો. ઉસને કહા, જાનો દીલશે હાઝીર હું—તબ મેંને કહા, અગર ઈસ બંદેકે ઘર તશરીફ લે ચલો, એન ગરીબનવાઝી હયે. ઉસ જવાનને બહોત ઉઝર ઔર હીલે કીએ પર મેંને પીંડ ન છોડા જબ તલક વો રાઝી હુવા: સાથહી સાથ ઉસકો અપને મકાનપર લેચલો, લેકીન રાહમેં યહી ફીકર કરતાથા કે અગર આજ અપને તંઇ મકદુર હોતા તો અયસી તવાઝેય કરતા કે યેભી ખુશ હોતા, અબ મેં ઇસે લીએ જાતાહું દેખએ કયા ઇત્તીફાક હોતા હયે—ઇસી હેઝ બેંઝમેં ઘર કે નઝદીક પોંહચા તો કયા દેખતા હું કે દરવાઝેપર ધુમધામ હો રહી હયે ગલીયારીમેં જહાડુ દેકર છીટકાવ કીયા હયે, યસાવલ ઔર અસાબરદાર ચડે હયે; મેં હેરાન હુવા લેકીન અપના ઘર જાનકર કદમ અંદર રખા દેખા તો તમામ હવેલીમે ફરશે મુકલ્લફ લાયક હર મકાનકે જાબજા બીછા હયે ઔર મસનદેં લગી હયે, પાનદાન, ગુલાબસ, પાઇતરદાન, અંબીકદાન, ચંગીરે, નરગીસદાન કરી નેસે ધરે હયે તાકોપર સંતરે કેવલે નારંગીયા ઔર ગુલાબીયાં રંગ બરંગકી ચુની હયે એક તરફ રંગઆમેઝ અબરકકી ટટટીયોંમેં ચીરાગોંકી બહાર હયે. એક તરફ જાડ ઔર સવંકંવલકે રૈશન હયે ઔર તમામ દાલાન ઔર શાહનશીનીયોંમે તીલાઇ શમઅદાનો પર કાફુરીશમએ ચડી હયેં ઔર જડાવ ફાનુસે ઉપર ધરી હયે, સબ આદમી અપને અપને ઓહદોંપર મુસતઇદ હયે બાવરચીખાનેમેં દેગેં ઠનકના રહી હયે,—આબદારખાનેકી તયસીદી તય્યાર હયે કોરી કોરી ટીલયાં રૂપેકી ઘડોંચીયોંપર સાફીયોંસે બંધી ઔર બીજલરોંસે ઢકી રખી હયે. આગે ચોકીપર ડોંગે કટોરે મઆ થાલી સરપોશ ધરેબર્ફકે આબખોરે લગ રહે હયે ઔર શોરોકી સુરાહીયાં હીલ રહી હયે.

ગરઝ સબ અસબાબ બાદશાહાના મોજુદ હયે. ઔર કચનીયાં ભાંડભાગતેકલાનુત કવ્વાલ અચ્છી પોશક પેહને સાઝકે સુર મીલાએ હાઝીર હયે. ફકીરને ઉસ જવાનકો લેજાકર મસનદપર બીઠાયા. ઔર દીલમેં હેરાન થા કે યા ઇલાહી ઇતને અરસેમેં યે સબ તઇયારી કયુંકર હુઇતા હર તરફ દેખતા ફીર થા લેકીન ઉસ પરીકા નશાન કહીં ન પાયા—ઇસી જુસ્તોજુમેં એક મરતબા બાવરચી ખાનેકી તરફ જા નીકલા દેખતા હું તો વો નાઝનીન એક મકાનમેં ગલેમેં કુરતી, પાંવમેં તહેપોશી, સરપર સુફીદ રૂમાલી ઓડે હુએ સાદી ખુઆદી બીન ગેહને પાતે પેહની બેઠી હયે.

બેત.

નહીં મોહતાજ ઝેવરકા જીસે ખુબી ખુદાને દીં.
કે જયસે ખુશનુમાં લગતા હયે દેખો ચાંદ બીન ગેહને.

ખબરગીરીમેં ઓકાતકે લગ રહી ઓર તાકીદ હરએક ખાનેકી કર રહી હયે કે ખબરદાર બાબઆરો ઓર આબો નમક બુ બાસ દુરસ્ત રહે ઇસમે હનતસે વો ગુલાબસા બદન સારા પસીને પસીને હોરહા હયે. મેં પાસ જાકર તસદ્દુક હુવા ઓર ઉસ શઊરો લીયાકતકો સરાહકર દોઆએ દેને લગા—યે ખુશામદ સુનકર તીવરી ચડાકર બોલી આદમીસે અયસે અયસે કામ હોતે હયે, કે ફરીસ્તેકી મજાલ નહીં, મેંને અયસા કોનસા કામ કીયા હયે જો તું ઇતના હેરાન હોરહા હયે? પસ બહોત બાતે બનાની મુઝે ખુશ નહી આતી, ભલા કહે તો યે કઓન આદમીયત હયે કે મેહમાનકો એકેલા બીઠાકર ઇધર ઉધર પડે ફીરે! વો અપને જીમેં કયા કેહતા હોગા, જલ્દ જા મજલીસમેં બેઠકર મેહમાનકી ખાતીરદારીકર, ઓર ઉસકી મઅશુકાકોભી બુલાકર ઉસકે પાસ બીઠલા ફકીર વહી ઉસ જવાનકે પાસ ગયા ઓર ગરમ જોશી કરને લગા—ઇતનેમેં દો ગુલામ સાહેબ જમાલ સુરાહી ઓર જામજડાવ હાથમેં લીએ રૂબરૂ આકે શરાબ પીલાને લગે— ઇતનેમેં મેંને ઉસ જવાનસે કહા મેં સબ તરહ મુખલીસહું ઓર ખાદીમહું, બેહતર યે હેં કે વો સાહેબ જમાલ કે જીસકે તરફ દીલ સાહેબકા માયલ હયે તશરીફ લાવે તો બડી બાત હયે, અગર ફરમાઓ તો આદમી બુલાનેકે ખાતીર જાવે! યે સુનતેહી ખુશ હોકર બોલા બહોત અચ્છા, ઇસ વકત તુમને મેરે દીલકી બાત કહી. મેંને એક ખાજેકો ભેજા, જબ આધી રાત ગઇ તો વો ચુડેલ એક ખાસે ચૈડોલપર સવાર હોકર બલાએ નાગહાનીસી આ પોહંચી. ફકીરને લાચાર ખાતીરસે મેહમાનકી ઇસતીકબાલ કરકર નેહાયત તપાકસે બરાબર ઉસ જવાનકે લા બીઠાયા—જવાન ઉસકે દેખતેહી અયસા ખુશ હુવા કે જાગરી દુનયાકી નાગમત મીલી! વો ભુતનીભી ઉસ જવાન પરીઝાદકે ગલે લપટ ગઇ! સબ મુન યે તમાશા હુવા, જબસે ચૌથવી રાતકે ચાંદકો ગેહન લગતા હયે! જીતને મજલીસમેં આદમી થે અપને અપની ઉંગલીયાં દાંતોંસે દાબને લગે કે કયા કોઇ બલા ઇસ જવાનપર મુસલ્લત હુઇ: સબકી નીગાહ ઉસી તરફ થી, તમાશા મજલીસકા ભુલકર ઉસકા તમાશા દેખને લગે—એક શખ્સ કીનારેસે બોલા યારો ઇશ્ક ઓર અકલમેં ઝીદ હયે જો કુછ અકલમેં ન આવે યે કાફર ઇશ્કકર દીખાવે લેલી કો મજનું કી આંખોંસે દેખો! સબોંને કહા અગન્ના યહી બાત હયે. યે ફકીર બમુજીબ હુકમકે મેહમાનદારીમેં હાઝીર થા, હરચંદ જવાન હમ પ્યાલા હમ નીવાલા હોનેકો મુજ્રુઝ હોતા થા પર મેં હરગીઝ ઉસ પરીકે ખૌફકે મારે અપના દીલ ખાને પીને યા સેર તમાશેકી તરફ રૂજુઅ ન કરતા થા ઓર ઉઝર મેહમાનદારીકા કરકે ઉસકે શામીલ ન હોતા—ઇસી કેફીયતસે તીન શબાના રોઝ ગુઝરે, ચૌથી રાત વો જવાન નેહાયત જોશીશસે મુઝે બુલાકર કેહને લગા અબ હમભી રૂખસત હોંગે, તુમ્હારી ખાતીર અપના સબ કારોબાર છોડ છાડકર તીન દીનસે તુમ્હારી ખીદમતમેં હાઝીર હયે, તુમભી તો એકદમ હમારે પાસ બેઠકર હમારા દીલ ખુશ કરો. મેંને અપને જીમેં ખ્યાલ કીયા, અગર ઇસકા ઇસ વકત કેહના નહીં માનતા તો આઝુરદા હોગા, પસ નએ દોસ્ત ઓર મેહમાનકી ખાતીર રખની ઝરૂર હયે.

તબ યે કહા સાહેબકા હુકમ બજા લાના મનઝુર હયે કે "અલઅમરો ફૌકુલ અદબ" સુનનેહી મુજકો ઉસ જવાનને પ્યાલા તવાઝેઅ કીયા ઓર મેંને પી લીયા—ફીર તો અયસા પૈહમ દૌર ચલા કે થોડી દેરમેં સબ આદમી મજ-લીસકે કૈફી હોકર બેખબર હોગએ ઓર મેંભી બેહોશ હોગયા! જબ સુબોહ હુઇ ઓર આફતાબ દો નેઝે બુલંદ હુવા તબ મેરી આંખ ખુલી તો દેખા મેંને કે ન વો તયારી હયે, ન વો મજલીસ હયે, ન વો પરી, ફક્ત ખાલી હ-વેલી પડી હયે! મગર એક કોનેમેં કમ્મલ લીપટા હુવા ધરા હયે, જો ઉસકો ખોલકર દેખા તો વો જવાન ઓર ઉસકી રંડી દોનોં સરકટે પડે હયે! યે હાલત દેખનેહી હવાસ જાતે રહે. અકલ કુછ કામ નહીં કરતી કે યે કયા હુવા: હયેરાનીસે હરતરફ તક રહા થા. ઇતનેમેં એક ખ્વાજા સરા જીસે ઝી-યાફતકે કામકાજમેં દેખા થા નઝર પડા—ફકીરકો ઉસકે દેખનેસે કુછ તસલ્લી હુઇ, અહવાલ ઇસ વારેદાતક. પુછા! ઉસને જવાબ દીયા, તુજે ઇસ બાતકી તહકીક કરનેસે કયા હાસીલ જો તુ પુછતા હૈ મેંનેભી અપને દીલમેં ગૌર કી કે સચ તુ કેહતા હયે, ફીર એક ઝરા તઅમ્મુલ કરકે મે બોલા ખૈર ન કહો. ભલા યે તો બતાઓવો મઅશુકા કીસ મકાનમે હયે? તબ ઉસને કહા અલબત્તા જો મે જાનતાહું સો કેહ દુંગા લૈકીન તુજસા આદમી અકલમંદ બેમરઝી હઝુરકી દો દીનકી દોસ્તીપર બે મહાબા બે તકલ્લુફ હોકર સોહબત મે નૌશાકી બાહમ સરમ કરે યે કયા મઅની રખતા હય!

ફકીર અપની ઇસ હરકત ઓર ઉસકી નસીહતસે બહોત નાદીમ હુવા, સીવા ઇસ બાતકે ઝબાનસે કુછ ન નીકલા, ફીલહકીકત અબ તો તકસીર હુઇ મઆફ કીજએ. બારે મહેલીને મેહેરબાન હોકર ઉસ પરીકે મકાનકા નશાન બતાયા ઓર મુજે રૂખસત કીયા આપ ઉન દોનોં ઝખ્મીયોંકે ગાડને દાબનેકી ફીકરમે રહા મૈં તોહમતસે ઉસ ફસાદકી અલગ હુવા ઓર ઇશતયાકમેં ઉસ પરીકે મીલનેકે લીએ ઘબરાયા હુવા ગીરતા પડતા ઢુંડતા શામકે વકત ઉસ કુચેમેં ઉસીપતેપર જા પોહચા ઓર નઝદીક દરવાઝેકે એક ગોશેમેં સારીરાત તડપતે કટી, કીસુકી આમદોરફતકી આહટ નમીલી ઓર કોઇ અહવાલ પુરસાં મેરા ન હુવા—ઉસી બેકસીકી હાલતમેં સુબોહ હોગઇ, જબ સુરજ નીકલા ઉસ મ-કાનકે બાલા ખાનેકી એક ખીડકીસે વો મહરૂમેરી તરફ દેખને લગી, ઉસ વક્ત આલમ ખુશીકા જો મુજપર ગુઝરા દીલહી જાનતા હયે શુકર ખુદાકા કીયા, ઇતનેમેં એક ખ્વાજેને મેરેપાસ આકર કહા ઇસ મસજીદમેં જાકર બેઠ શાયદ તેરા મતલબ ઇસજગે બર આવે ઓર અપને દીલકી મુરાદપાવે ફકીર ફરમાનેસે ઉસકેવહાંસે ઉઠકર ઉસા મસજીદમે જારહા લેકીન આંખે દર-વાઝેકી તરફ લગ રહી થીં કે દેખએ પરદએ ગૈબસે કયા ઝાહીર હોતા હયે! તમામ દીન જયસે રોઝાદાર શામહોનેકા ઇનતેઝાર ખીંચતા હયે મેંનેભી વો રોઝ વયસીહી બેકરારીમેં કાટા—બારે જીસ તીસ તરહસે શામ હુઇ ઓર દીન પહાડસા છાતીપરસે ટલા. એકબારગી વહી ખ્વાજાસરા જીન્ને ઉસપરીકે મકાનકા પતા દીયા થા મસજીદમેં આયા, બઅદ ફરાગત નમાઝ મગરીબકે મેરે પાસ આકર ઉસ શરીકને કે સબ રાઝોનીયાઝકા મહરમ થાનેહાયત ત-

તસલ્લી દેકર હાથ પકડલીઆ ઓર અપને સાથ લે ચલા—રફતારફતા એક બગીચેમેં મુઝે બીઠાકર કહા યહાં રહો જબતક તુમ્હારી આરઝુબર આવે, આપ રૂખસત હોકર શાયદ મેરી હકીકત હઝુરમેં કેહને ગયા. મૈં ઉસ બાગકે ફુલોંકી બહાર ઓર ચાંદનીકા આલમ ઔર હૌઝ નહેરોંમેં ફુવ્વારે સાવન બાદોકે ઉછલનેકા તમાશા દેખરહા થા લેકીન જબ ફુલોંકો દેખતા તબ ઉસ ગુલબદનકા ખ્યાલ આતા; જબ ચાંદપર નઝર પડતી તબ ઉસમેં હરૂકા મુખડા યાદ કરતા, યે સબ બહાર ઉસકે બગૈર મેરી આંખોંમેં ખાર થા, બારે ખુદાને ઉસકે દીલકો મેહરબાન કીયા એક દમકો બઆદ વો પરી દાલાઝેસે જયસે ચોંખવી રાતકા ચાંદ બનાવ કીએ ગલેમે પીશવાઝ બાદલેકી સંજાફ મોતીંકા દર દામન ટકા હુવા સરપર ઓડની જસમેં આંચલ પલ્લો લહેર ગોખરૂ લગા હુવા, સરસે પાંવતક મોતીઓમેં જડીર વીશપર આકરખડી હુઇ—ઉસકે આનેસે તરો તાઝગી કે નએ સરસે ઉસ બાગકો ઓર ઇસ ફકીરકો દીલકો હોગઇ. એકદમ ઇધર ઉધર સૈરકર શાહનશીનમેં મુગરરક મસનદપર તકયા લગા બેઠી મૈં દૌડકર પરવાનેકી તરહ જયસે શમઅકે ગીર્દ ફીરતા હયે તસદુક હુવા, ઓર ગુલામકે માનીદ દોનોં હાથ જોડકર ખડા હુવા ઇસમેં વોખવાજા મેરી ખાતીર બ તૌર સીફારીશકે અરઝકરને લગા. મૈંને ઉસ મહેલીસે કહા બંદા ગુનાહગાર તકસીર વાર હયે જો કુછ સઝા મેરે લાયક ઠેરે સો હો—વો પરી અઝબસકે નાખુશથી બઅદ દીમાગીસે બોલી કે અબ ઇસકે હકમેં યહી ભલા હયે કે સૌ તોડે અશરફીકે લેવે અપના અસબાબ દુરસ્ત કરકે વતનકો સીધારે. મૈં યે બાત સુનતેહી કાઠ હોગયા ઓર સુખ ગયા કે અગર કોઇ મેરે બદનકો કાટે તો એક બુંદ લહુકી ન નીકલે ઓર લગને લગી ઓર એક આહ ના મુરાદીકી બેઇખત્યાર જીગરસે નીકલી આંસુભી ટપકને લગે, સીવા ખુદાકે ઉસ વકત કીસુકી તવકકા ન રહી, માયુસ મહઝ હોકર ઇતના બોલાકે ભલા ટુક અપને દીલમેં ગૌર ફરમાઇએ, અગર મુજ કમ નસીબકો દુનયાકી લાલચ હોતી તો અપના જાનો માલ હુઝુરમેં ન ખોતા કયા એક બારગી હક ખીદમત ગુઝારી ઓર જાન નીસારીકા આલમસે ઉઠ ગયા જો મુજસે કમબખ્તપર ઇતની બેમેહેરી ફરમાઇ! ખૈર અબ મેરે તઇભી ઝીંદગીસે કુછ કામ નહીં, મઅશુકોંકી બે વફાઇસે બેચારે આશકે નીભજાનેકા નીબા નહીં હોતા. યે સુનકર તીચી હો તીવરી ચઢાકર ખફગીસે બોલી ચે-ખુશ કે આપ હમારે આશક હયે!

મીસરા.

મેંડકીકોભી ઝુકામ હુવા,

અબ બેવકુફ, અપને હોસલેસે ઝીયાદા બાતેં બનાની ખ્યાલે ખામ હયે, છોટા મુંહ બડી બાત બસ ચુપ રેહ યે નકમ્મી બાતચીત મતકર અગર કીસી ઓરને યે હરકત બેમઆનીકી હોતી પરવર દીગાર કીસુ, ઉસકી બોટયાં કટવા ચીલોંકો બાંટતી પર કયાં કરૂં તેરી ખીદમત યાદ આતી હયે, અબ અપ-સાને ભલાઇ હયે કે અપની રાહલે. તેરી કીસમતકા દાના પાની હમારી સ-રકારમેં યહીં તલકથા. ફીર મેંને રોતે બીસોરતે કહા અગર મેરી તકદીરમેં

યે લીખા હયે કે અપને દીલકે મકસદકો ન પોંહચું ઓર જંગલ પહાડમેં સરટકરતા ફીરૂં તો લાચાર હું, ઇસ બાતસેભી દીકહો કેહને લગી મેરે તંઇયે ફુસાંડે ચોચલે ઓર રમુઝકી બાત પસંદ નહીં આતી, ઇસ ઇશારેકી ગુફતગો કે જો લાયક હો ઉસ્સે જાકર કર; ફીર ઉસી ખફગીકે આલમમે ઉઠકર અપને દોલત ખાનેકો ચલી. મૈંને બહોતેરા સરપટકા, મુતવજ્જા ન હુઇ લાચાર મેંભી ઉસ મકાનસે ઉદાસ ઓર નાઉમેદ હોકર નીકલા. ગરઝચાલીસ દીનતક યહી નવગત રહી જબ શહેરકી કુચા ગરદીસે ઉકતાતા જંગલમે નીકલ જાતા જબ વહાંસે ઘબરાતા ફીર શહેરકી ગલીયોંમે દીવાનાસા આતા; ન દીનકો ખાતા, ન રાતકો સોતાજયસે ધોબીકા કુત્તા નઘરકા ન ઘાટકા; ઝીંદગી ઇનસાનકી ખાને પીનેસે હયે, આદમી અનાજકા કીડા હયે, તાકાત-બદનમેં મુતલક નરહી અપાહજ હોકર ઉસી મસજીદકી દીવારકે તલે જાપડા કે એક રોઝ વહી. ખ્વાજાસરા જુમેઅકી નમાઝ પડને આયા મેરે પાસસે હોકર ચલા. મૈં યે શેર આહિસ્તાના તાકતીસે પડ રહા થા.

બેત.

ઇસ દર્દ દીલસે મૌત હો યા દીલકો તાબ હો,
કીસમતમેં જો લીખા હયે ઇલાહી શીતાબ હો.

અગરચે ઝાહીરમેં સુરત મેરી બીલકુલ તબદીલ હોગઇ થી, ચેહરેકી યે શકલ બની થી કે જીસને મુઝે પેહલે દેખા થા વોભી નહીં પેહછાન સકતા કે યે વહી આદમી હયે, લેકીન વો મહેલી આવાઝ દર્દકી સુનકર મુતવજ્જા હુવા, મેરે તઇ બગૌર દેખકર અફસોસ કીયા ઓર શફકતસે મુખાતીબ હુવા કે આખીર યે હાલત અપની પોંહચાઇ? મૈંને કહા અબતો જો હુવા સો હુવા માલસેભી હાઝીર થા જાનભી તસતદદુકકી, ઉસકી ખુશી યુંહી હુઈ તો કયા કરૂં,

યે સુનકર એક ખીદમતગાર મેરે પાસ છોડકર મસજીદમેં ગયા નમાઝ ઓર ખુતબેસે ફરાગત કરકર જબ બાહેર નીકલા ફકીરકો એક મીયાનમે ડાલકર અપને સાથ ખીદમતમેં ઉસપરી બેપરવાકે બાહેર બીઠાયા, અગરચે મેરી રૂહત કુછબાકી ન રહી થી પર મુદદત તલક શબો રોઝ ઉસ પરીકે પાસ રેહને ઇત્તેફાક હુવા થા જાન બુજકર બેગાની હોકર ખોજેસે પુછને લગી, યે કોન હયે? ઉસ મરદે આદમીને કહા યે વહી કમબખ્ત બદ નસીબ હયે જો હુઝુરકી ખફગી ઓર અતાબમેં પડા થા, ઉસી સબબસે ઇસકી યે સુરત બની હયે ઇસ્કકી આગસે જલા જાતા હયે પર વો દુની ભડકતી હયે, કુછ ફાયદા નહીં હોતા, અલાવા અપની તકસીરકી ખીજાલતસે મુવા જાતા હયે. પરીને ઠઠોલીસે ફરમાયા કયું જુટ બકતા હયે, બહોત દીન હુએ ઉસકી ખબર વતન પોહંચનેકી મુઝે ખબરદારોને દી હયે વલ્લાહ આલમ યે કૌન હયે ઓર તુ કીસકા ઝીકર કરતા હયે? ઉસદમ ખ્વાજાસરાને હાથ જોડકર ઇલતીમાસ કીયા, અગર જાનકી અમાન પાઉં તો અરઝ કરૂં ફરમાયા કહે તેરી જાન તુઝે બખશી. ખ્વાજા બોલા આપકી ઝાત કદરદાનકે વાસ્તે ખુદાકે ચીલતન દરમીયાનસે ઉઠાકર પેહછાનીએ, ઓર ઉસકી બેકરીકી હાલપર રહમ કીજયે નાહક શનારી ખુબ નહીં, અબ ઇસકે અહવાલપર જો કુછ તરસ ખા-

ઇએ બજા હયે ઓર જાએ સવાબ હયે, આગે હદ્દે અદબ જો મીઝાજે મુબારકમેં આવે વહી બેહતર હયે.

ઇતને કેહનેપર મુસકુરાકર ફરમાયા ભલા કોઇ હો ઇસે દારશફામેં રખો, જબ ભલા ચંગા હોગા તબ ઇસકે અહવાલકી પુરસીશ કી જાવેગી. ખ્વાજેને કહા અગર અપને દસ્તે મુબારકસે ગુલાબ ઇસપર છીડકયે ઓર ઝબાનસે કુછ ફરમાઇએ તો ઇસિકો અપને જીનેકા ભરોસા બંધે, ના ઉમ્મીદી બુરી ચીઝ હયે, દુન્યા બઉમ્મીદ પર કાયમ હયે ઇસપરભી ઉસ પરીને કુછ ન કહા યે સવાલો જવાબ સુનકર મૈંભી અપને જીસે ઉકતા રહા થા બે ધડક બોલઉઠા કે ઇસ તૌરકી ઝીંદગીકો દીલ નહીં ચાહતા પાંવ તો ગોરમેં લટકા ચુકા હું એક રોઝ મરના હયે ઓર ઇલાજ મેરા પાદશાહ ઝાદીકે હાથમેં હય કરે યા નકરે વો જાને, બારે મુકલ્લેબુલ કુલુબને ઉસ સંગ દીલકે દીલકો નરમ કીયા મેહરબાન હોકર ફરમાયા જલ્દ પાદશાહી હકીમોંકો હાઝીરકરો—વહીં તબીબ આકર જમઅ હુએ, નબઝો કારૂરા દેખકર બહોત ગૌરકી, આખીરશ તશબીસમેં ઠેરા કે યે શખ્સ કહીં આશક હુવા હયે સીવા વસ્લે મઅશુકકે ઇસકા કુછ ઇલાજ નહીં. જીસ વક્ત વો મીલે યે સેહતપાવે જબ હકીમોંકીભી ઝબાંની યહી મરઝ મેરા સાબીત હુવા તો હુકમ કીયા કે ઇસ જવાનકો હમ્મામમેં લેજાઓ, નહીલાકર ખાસી પોશાક પેહનકર હુઝુરમેં લે આવ વહી મુજે બાહેર લેએ ગએ હમ્મામ કરવા અચ્છે કપડે પેહના ખીદમતમેં પરીકી હાઝીર કીયા—તબ વો નાઝનીન તપાકસે બોલી તુને મુજે બેઠે બીઠાએ નાહક બદનામ ઓર રૂસવા કીયા અબ ઓર કયા કીયા ચાહતા હયે જો તેરે દીલમેં હૈ સો સાફ સાફ બયાન કર.

યા ફુકરા મેરા ઉસ વકત યે આલમ હુવા કે શાદીએ મર્ગ હોજાઉં ખુશીકે મારે અયસા ફુલા કે જામેમેં ન સમાતા થા ઓર સુરત શીકલ બદલ ગઇ, શુકર ખુદાકા કીયા ઓર ઉસ્સે કહા ઇસ દમ સારી હકીમી આપપર ખતમ હુઇ કે મુજસે મુરદેકો એક બાતમેં ઝીંદા કીયા, દેખો તો ઉસ વકતસે ઇસ વક્તતક મેરે અહવાલમેં કયા ફરક હોગયા, યે કેહકર તીન બાર ગીર્દ ફીરા ઓર સામને આકર ખડા હુવા ઓર કહા હુઝુરસે યું હુકમ હોતા હયે કે જો તેરે જીમેં હો સો કેહ, બંદેકો હશ્ત અકલીમકી સલતનતસેઝયાદા યે હયે કે ગરીબ નવાઝી કરકર ઇસ અજીઝકો કુબુલ કીજયે ઓર અપની કદમબોસીસે સરફરાઝી દીજયે! એક લમ્હા તો સુનકર ગોતેમેં ગઇ ફીર કુન અખ્યોંસે દેખકર કહા બેઠો તુમને ખીદમત ઓર વફાદારી અયસીહી કી હૈ જો કુછ કહો સો બહોત હયે ઓર અપનેભી દીલપર નકશ હયે, ખૈર હમને કુબુલ કીયા.

ઉસી દીન અચ્છી સાઅત સુભલગનમેં ચુપકેચુપકે કાઝીને નીકાહ પઢ દીયા બઅદ ઇતની મેહનત ઓર આફતકે ખુદાને યે દીન દીખાયા કે મૈંને અપને દીલકા મુદદોઆ પાયા, લૈકીન જયસી દીલમેં આરઝુ ઉસ પરીસે હમબીસતર હોનેકી થી વૈસીહી જીમેં બેકલી ઉસ વારેદાત અજીબકે મઅલુમ કરનેકી થી, કે આજતક મૈંને કુછ ન સમજા કે યે પરી કૌન હયે ઓર વો

હબશી સાંવલા સલોના જીસને એક પુરજે કાગઝપર ઇતની અશરફીયોંકે બદરે મેરે હવાલે કીએ સો કોન થા ઓર તય્યારી ઝયાફતકી બાદશાહોંકે લાયક એક પેહરમેં ક્યું કર હુઇ ઓર વો દોનોં બેગુનાહ ઉસ મજલીસમેં મારે ગએ ઓર સબબ ખફગી ઓર બે મુરવ્વતતીકા બાવજુદ ખીદમત ગુઝારી ઓર નાઝ બરદારીકે મુજપર ક્યા હુવા ઓર ફીર એક બારગી આજીઝકો યું સર બુલંદ કીયા—ગરઝ ઇસી વાસ્તે બઅદ રસમો રસુમાત અકદકે આઠ દીન તક બા વસ્ફ ઇશતીયાકકે કરદ મુબાશેરતકા નકીયા, રાતકો સાથ સોતા દીનકો યુંહી ઉઠ ખડા હોતા

એક દીન ગુસલ કરનેકે વીએ મૈને ખાળ કો લહા કે થોડા પાની ગરમ કર દેતો નહાઉં ગેલેકા મુસ કુરાનકર બોલી, કીસ ખીરતેપર તાતા પાનીમેં ખામેશ હો રહા લેકીન વો પરી મેરી હરકતસે હેરાન હુઇ બલકે ચેહરે પર આસાર ખફગીકે નમુદ હુએ યહાં તલક કે એક રોઝ બોલી તુમબી અજબ આદમી હો યા ઇતને ગરમ યા અયશે ઠંડે ઇસકો ક્યા કેહતે હયે, અગર તુમમેં કુવ્વત નથી તો ક્યું અયસી કચ્ચી હવસ પકાઇ ઉસ વકત મૈંને બેધડક હોકર કહા અય જાની મુનસફી શરત હયે આદમીકો ચાહીએ કે ઇસનાફસે ન ચુકે બોલી અબ ક્યા ઇનસાફ રેહગયા હયે જો કુછ હોના થા સો હો ચુકા ! ફકીરને કહા વાકઇ બડી આરઝુ ઓર મુરાદ મેરી યહી થી સો મુજે મીલી. લેકીન દીલ મેરા દબદહેમેં હયે ઓર દો દીલીગેં આદમીકી ખાતીર પરેશાન રેહતી હયે ઉસસે કુછ હો નહી સકતા, ઇનસાનીયતસે ખારીજ હો જાતા હયે, મૈને અપને દીલમેં યે કૌલ કયા થા કે બઅદ ઇસ નીકાહકે એન દીલકી શાદી હયે બાઝી બાઝી બાતેં જો ખ્યાલમેં નહીં આતી ઓર નહીં ખુલતી હુઝુરમેં પુછુંગા કે ઝબાને મુબારકસે ઇસકા બયાન સુનું, તો જીકો તસકીન હો ઉસ પરીને ચીં બજબીં હોકર કહા ક્યા ખુબ અભીસે ભુલ ગએ યાદ કરો બારહા હમને કહા હયે કે હમારે કામમેં હરગીઝ દખલ ન કીજે ઓર કીસી બાતકે મોઅતરીઝ ન હુજયો, ખીલાફ મઅમુલ યે બેઅદબી કરની ક્યા લાઝીમ હયે ? ફકીરને હંસ કર કહા જયસી ઓર બેઅદબ્યાં મઆફ કરનેકા હુકુમ હયે એક યેભી સહી, વો પરી નઝરે બદલકર તેહેમેં આકર આગકા બગોલા બન ગઇ ઓર બોલી અબતો બહોત સર ચડા જા અપના કામકર, ઇન બાતોંસે તુજે ક્યા ફાયદા હોગા ! મૈને કહા, દુનયામેં અપને બદનકી શરમ સબસે ઝયાદા હોતી હય, લેકીન એક દુસરેકા વાકીફગાર હોતા હયે, પસ જબ અયસી ચીઝ દીલપર રવા રખી તો ઓર કોનસા ભેદ છુપાનેકે લાયક હયે.

મેરે ઇસ રમ્ઝકો વો પરી વકુફસે દરયાફતકર કેહને લગી યે બાત સચ હયે પર જીમેં યે સોંચ આતા હયે કે અગર મુજ નીગોડીકા રાઝફાશ હોતો બડી કયામત મચે ! મૈં બોલા યે ક્યા મઝકુર હયે, બંદેકી તરફશે યે ખ્યાલ દીલમેં ન લાવ ઓર ખુશીસે સારી કૈફીયત જો બીતી હયે ફરમાવ. હરગીઝ મૈં દીલસે ઝબાંતક ન લાઉંગા કીસુકે કાન પડના ક્યા ઇમકાન હયે. જબ ઉસને દેખા કે અબ સીવા કેહનેકે ઇસ અઝીઝસે છુટકા નહી લાચાર હોકર

બોલી ઇન બાતોંકે કેહનેમેં બહોંતસી ખરાબ્યાં હયે તુ ખ્યાલ ન મલાહ કર પૈ હુવા ઔર તેરી ખાતીર અઝીઝ હયે ઇસ લીએ અપની સર ગુઝીસ્ત બયાન કરતી હું તુજેભી ઉસકા પોશીદા રખના ઝુરૂર હયે ખબરે હસ્ત ગરઝ બહોતસી તાકીદ કરકર કેહને લગી કે મૈં બદબખ્ત મુલ્ક દમીશ્કકે સુલતાનકી બેટી હું ઓર વો સલાતીનોંસે બડા બાદશાહ હયે, સીવા મેરે કોઇ લડકાબાલા ઉસકે યહાં નહીં હુવા; જીસ દીનસેં મૈં પૈદા હુઇ માં બાપકે સાએમેં નાઝોન્યમત ઓર ખુશી ખુરમીસે પલી—જબ હોશ આયા તબસે અપને દીલકો ખુબ બ સુરતોં ઓર નાઝનીનોંકે સાથ લગાયા. ચુનાચે સુથરી સુથરી પરીઝાદ હમ જોલી ઉમરાઝાદયાં મુસાહેબતમેં ઓર અચ્છી અચ્છી કુબુલ સુરત હમ ઉમર વાંસે સહેલીયાં ખીદમતમેં રહેતી થી. તમાશા નાચ ઓર રાગ રંગકા હમેશા દેખા કરતી—દુનીયાકે ભલે બુરેસે કુછ સરોકાર ન થા, અપને બેફીકરીકે આલમકો દેખકર સીવા ખુદાકે શુકરકે કુછ મુહસે નહી નીકલતા થા.

ઇત્તેફાકન તબીયત ખુદબખુદ એયસી બે મઝા હુઇ કે ન મુસાહેબત કીસુકી ભાવે. ન મજલીસ ખુશીકી ખુશ આવે, સૌદાઇસા મીઝાજ હોગયા. દીલ ઉદાસ ઓર હૈરાન, ન કીસુકી સુરત અચ્છી લગે, ન બાત કેહને સુનનેકો જી ચાહે. મેરી યે હાલત દેખકર દાઇદદા સબકે સબ મુતફક્કીર હુઇ ઓર કદમપર ગીરને લગી, યે ખ્વાજાસરા નમકહલાલ કદીમસે મેરા મહરમ ઓર હમરાઝ હયે, ઇસ્સે કોઇ બાત મખફી નહીં, મેરી વહશત દેખકર બોલા, અગર પાદશાહ ઝાદી થોડાસા શરબત વરકુલ ખ્યાલકા નૌશજહાં ફરમાવેં તો અગલબ હયે કે તબીયત બહાલ હોજાવે ઓર ફરહત મીઝાજમેં આવે. ઉસકે ઇસ તરહકે કેહનેસે મુજેભી શૌક હુવા તબ મૈંનેભી ફરમાયા જલ્દ હાઝીરકર. મેહલી બાહેર ગયા એક સુરાહી ઉસી શરબતકી તકલ્લુફસે બના બરફમેં લગા લડકેકે હાથ લીવાકર આયા મૈંને પીયા, જો કુછ ફાયદા બયાન કીયા થા વૈસાહી દેખા—ઉસ વક્ત ઉસ ખીદમતકે ઇનઆમમેં એક ભારી ખીલઅત ખોજેકો ઇનાયતકી ઓર હુકમ કીયા કે એક સુરાહી હમેશા બીલાનાગા ઇસી વક્ત હાઝીર કયા કર. ઉસ દીનસે યે મુકરર હુવા કે ખ્વાજા સરા સુરાહી ઉસી છોકરેકે હાથ લીયા લાવે ઓર બંદી પી જાવે—જબ ઉસકા નશઃ તુલુ હોતા તો ઉસકી લહેરમેં ઉસ લડકેસે ઠઠા મઝાખ કરકર દીલ બહેલાતી થી. વોભી જબ ઢીટ હુવા તબ અચ્છી અચ્છી મીઠી મીઠી બાતેં કરને લગા, ઓર અચમ્ભેકી નકલેં લાને બલકે આહ ઓહભી ભરને ઓર સીસકીયાં લેને સુરત તો ઉસકી તરહદાર લાયક દેખને કે થી. બેઇખત્યાર જી ચાહને લગા. મૈં દીલકે શૌકસે ઓર અઠખેલ્યોંકે ઝોકસે હર રોઝ ઇનઆમ બખ્શીશ દેને લગી, પર વો કમબખ્ત વૈસેહી કપડોંસે જયસે હમેશા પેહેને રેહતા થા હુઝુરમેં આતા, બલકે વો લીબાસભી મૈલા કુચલા હો જાતા થા.

એક દીન મૈંને પુછા તુજે સરકારસે ઇતના કુછ મીલા પર તુને અપની સુરત વયસીકી વયસીહી પરેશાન બના રખ્ખી, કયા સબબ હયે? વે રૂપએ કહાં ખરચ કીએ, યા જમ્અ કર રખે લડકેને યે ખાતરદારીકી બાતેં જો સુની

ઓર મુઝે અપના અહવાલ પુરસી પાયા તો આંસુ ડબડબાકર કહને લગા કે જો કુછ આપને ઇસ ગુલામકો ઇનાયત કીયા, સબ ઉસતાદને લે લીયા, મુઝે એક પૈસા નહીં દીયા. કહાંસે દુસરે કપડે બનાઉં જો હુઝુરમેં પહેનકર આઉં? ઇસમેં મેરી તકસીર નહીં, મેં લાચારહું ઇસ ગરીબીકે કેહને પર મુઝે તરસ આયા વહાં ખ્વાજસરાકો ફરમાયા આજસેં ઇસ લડકેકો અપની સોહબતમેં તરબીયત કર, ઓર લીબાસ અછા તઇયાર કવાર પેહના ઓર લોંડોંમે બે કાયદા ખેલને કુદને ન દે, બલકે અપની ખુશી યે હુએ કે આદાબ લાયક હુઝુરકી ખીદમતકે સીખે ઓર હાઝીર રહે. ખ્વાજા સરા મવાફીક ફરમાનેકે બજાલાયા, ઓર મેરી મરઝી જો ઉધર દેખી નેહાયત ઉસકી ખબરગીરી કરને લગા—થોડે દીનોંમેં ફરાગત ઓર ખુશી ખુર્રમીકે સબબસે ઉસકા રંગ રૌનક કુછકા કુછ હોગયા. ઓર કેંચલીસી ડાલદી. મેં અપને દીલકો હરચંદ સંભાલતી પર ઉસ કાશીકી સુરત અયસી જીમેં સમા ગઇ થી કે યહી જી ચાહતાથા કે મારે પ્યારકે ઉસે કલેજેમે ડાલ રખું ઓર અપની આંખોંસે એક પલ જુદા ન કરૂં—આખેર ઉસકો મુસાહેબતમેં દાખીલ કીયા. ઓર ખીલઅતે સબતરહકી ઓર જવાહીર રંગબરંગકે પેહનાકર દેખા કરતી—બારે ઉસકે નઝદીક રહનેસે આંખોંકો સુખ કલેજેકો ઠંડક હુઇ: હરદમ ઉસકી ખાતીરદારી કરતી. આખીરકો મેરી યે હાલત પોહચી કે અગર એકદમ કુછ ઝુરૂરી કામકો મેરે સામનેસે જાતા તો ચૈન ન આતા.

બઅદ ઇસ બરસકે વો બાલીગ હુવા, મીસેં ભયગને લગે, છબ તખતી દુરૂસ્ત હુઇ, તબ ઉસકા ચરચા બાહેર દરબારીયોમેં હોને લગા. દરબાર ઓર ચોપદાર ઉસકો મહેલકે અંદર આને જાનેસે મનઅ કરને લગે—આખીર ઉસકા આના મૌકુફ હુવા. મુઝે તો ઉસ બગર કલ ન પડતીથી. એકદમ પહાડથા; જબ યે અહવાલ નાઉમીદીકા સુના તો એસી બદહવાસ હોગઇ. ગોયા મુજપર કીયામત તુટી ઓર યે હાલત હુઇ કે ન કે કુછ કેહ સકતીહું, ન ઉસ બીન રેહ સકતીહું, કુછ બસ નહી ચલ સકતા ઇલાહી કયા કરૂં? અજબ તરેહકા કલા કહુવા મારે એકરારીકે ઉસી મેહલીકો જો મેરા ભેદુ થા બુલાકર કહા કે મુઝે ગૌર ઓર પરદાખત ઉસ લડકેકી મનઝુર હયે, બીલ ફેલ સલાહ વકત યે હૈ કે હઝાર અશરફી પુંજી દેકર ચૌકકે ચૌરાહેમેં દુકાન જવહરીકી કરવાદો તો તીજારત કરકે ઉસકે નફેસે અપની ગુઝરાન ફરાગતસે કીયા કરે, ઓર મેરે મેહેલકે કરીબ એક હવેલી અછે નકશેકી બનવાદો. લોંડી ગુલામ નોકર ચાકર જો ઝુરૂરહોં મોલ લેકર ઓર દરમાહા મુકરર કરકર ઉસ પાસ રખવાદો, કે કીસુતરેહ બેઆરામ ન હો. ખ્વાજાસરાને ઉસકી બુદોબાશકી ઓર જવહરીપને ઓર તીજારતકી સબ તય્યારી કરદી. થોડે અરસેમેં ઉસકી દુકાન અયસી ચમકી ઓર નમુદ હુઇ કે જો ખીલઅતેં ફાખેરા ઓર જવાહીર બેશ કીમત સરકારમેં પાદશાહકે ઓર અમીરોંકી દરકાર ઓર મતલુબ હોતે ઉસીકે યહાં બાહમ પોહચતે આહેસ્તા આહેસ્તા યે દુકાન જમી કે જો તોહફા હરએક મુલકકા ચાહીયે વહીં મીલે; સબ જવાહરયોંકા રોઝગાર ઉસકે આગે બંદ હોગયા ! ગરઝ ઉસ શહેરમેં કોઇ બરાબરી ઉસકી ન કરસકતા, બલકે

કોઇ મુલ્કમેં વયસા કોઇ ન થા. અયસે કારબારમેં તો ઉસને લાખોં રૂપયે કમાએ, પર જુદાઇ ઉસકી રોઝબરોઝ નુકસાન મેરે તનબદનકા કરને લગી, કોઇ તદબીર ન બન આઇ કે ઉસકો દેખકર અપને દીલકી તસલ્લી કરૂં. નીદાન સલાહકે ખાતીર ઉસી વાકીફકાર મેહલીકો બુલાયા ઓર કહા, કોઇ અયસી સુરત બન નહી આતી કે ઝરા ઉસકી સુરત મૈં દેખું ઓર આપની જાનકો સબરદું, મગર યે તરહ હયે કે એક સુરંગ ઉસકી હવેલીસે ખુદવાકર મહેલમેં મીલાદો. હુકમ કરતેહી કઇ દીનોમેં અયસી નકબ તય્યાર હુઇ કે જબ સહી સાંજ હોતી તો ચુપકેહી વો ખ્વાજાસરા ઉસ જવાનકો ઉસી રાહસે લેઆતા—તમામ રાત શરાબ કબાબ ઐશો અશરતમેં કટતી મૈં ઉસકે મીલનેસે આરામ પાતી; વો મેરે દેખનેસે ખુશ હોતા.

જબ ફજરકા તારા નીકલતા ઓર મવઝઝન અઝાન દેતા, તબ મેહલી ઉસી રાહસે ઉસ જવાનકો ઉસકે ઘર પોહંચા દેતા. ઇનબાતેંકો સીવા ખોજે કે ઓર દો દાઇયોંકે જીન્હોંને મુઝે દુદપીલા ઓર પાલાથા ચૌથા આદમી કોઇ વાકેફ ન થા. એક મુદદત ઇસી તરહસે ગુઝરી—એક રોઝકા યે ઝીકર હયે કે મવાફીક મઅમુલકે ખ્વાજા જો ઉસકો બુલાને ગયા દેખા તો વો જવાન ફીકરમંદસા ચુપકા બૈઠા હયે. મેહલીને પુછા આજ ખેર હયે ક્યું અયસે દીલગીર હોરહેહો ચલો હુઝુરમેં યાદ ફરમાયા હયે. ઉસને હરગીઝ કુછ જવાબ ન દીયા, ઝબાન ન હીલાઇ. ખ્વાજાસરા અપનાસા મુંહ લેકર અકેલા ફીર આયા અહવાલ ઉસકા અરઝ કીયા. મેરે તઇં શૈતાન જો ખરાબ કરે ઇસપરભી મોહબ્બત ઉસકી દીલસે ન ભુલી અગર મૈ જાનતી કે ઇશ્ક ઓર ચાહ અયસે નમકહરામ કે ઝરાકી આખીર બદનામ ઓર રૂસવા કરેગી. ઓર નંગો નામોનામુસ સબ ડીકાને લગેગા, તો ઉસદમ ઉસ કામસે બાઝ આતી ઓર તૌબા કરતી. ફીર ઉસકા નામ ન લેતી—ન આપના દીલ ઉસ બેહયાકો દેતી, પરહોના યુંથા કે ઇસલીયે હરકત બેજા ઉસકી ખાતીરમેં ન લઇ, ઓર ઉસકો ન આનેકો મઅશુકોંકા ચોચલા ઓર નાઝ સમજહી—ઉસકા નતીજા યે દેખા કે ઇસ સરગુઝશ્તસે બગૈર દેખે ભાલે તુભી વાકીફ હુવા, નહીં તો મૈ કહાં ઓર તુ કહાં ખૈર, જો હુવા સો હુવા—ઇસબરદીમાગીપર ઉસ ગધેકે ખ્યાલ ન કર, દોબારા ખ્વાજેકે હાથ પૈગામ ભેજા કે અગર તું ઇસ વકત નહી આવેગા તો મૈં કીસુ ન કીસુ ઢબસે વહીં આતીહું, લેકીન મેરે આનેમેં બડી કબાહત હયે, અગર યે રાઝ ફાશ હુવા તો તેરે હકમેં બહોત બુરા હયે. અયસા કામ ન કર કે જીસમેં સીવા રૂસવાઇ કે ઓર કુછ ફલ ન મીલે બેહતર યહી હયે કે જલ્દ ચલા આ, નહીં તો મુઝે પોહંચા જાન. જબ યે સનદ લે ગયા, ઓર ઇસ્તીબાક મેરા નીપટ દેખા તો ભુંડીસી સુરત બનાએ હુએ નાઝો નખરેસે આયા—જબ મેરે પાસ બૈઠા તબ મૈંને ઉસસે પુછા કે આજ રૂકાવટ ઓર ખફગીકા બાઇસ ક્યા હયે? ઇતની સુખી ઓર ગુસતાખી તુને કભુ નહીથી હમેશા બીલાઉઝર હાઝીર હોતા થા. તબ ઉસને કહા મૈં ગુમનામ ગરીબ હુઝુરકી તવજ્જોસે ઓર દામને દૌલતકે બાઇસઇસ મરતબેકો પોહંચા; બહોત આરામસે ઝીંદગી કટતી હયે આપકે જાનોમાલકો દુવા કરતાહું, યે તકસીર પાદશાહઝાદીકે મવાફ કુ-

રનેકે ભરોસે ઇસ ગુનાહગારસ હુઇ, ઉમ્મીદવાર અફુઝાલું. મૈને જાનો દીલસે હસે ચાહતીથી સો ઉસકી બનાવટકી બાતોંકો માન લીયા, ઓર સરાહતપર નઝર નકી, બલકે ફીર દીલદારીસે પુછા કે કયા તુજકો અયસી મુશકીલ કઠણ પેશઆઇ જો અયસા મુતફક્કીર હોરહા હયે ઉસકો અરઝકર ઉસકીબી તદબીર હોજાએગી?

ગરઝ ઉસને અપની ખાકસારીકી રાહસે યહી કહા કે મુજકો સબ મુશકીલ હયે. આખીર ઉસકે ફહવાએ કલામસે યે બોલા કે એક બાગ નેહાયત સરસબ્ઝ ઓર ઇમારત ખાલી હોઝ તાલાબ કુંવે, પુખતા સમેત શુસામકી હવેલીકે નઝદીક નાકે શહેરમેં બીકાઉ હયે. ઓર ઉસ બાગકે સાથ એક લાંડીબી ગાયનકે ઇલમેમોસીકીમેં ખુબ સલીકા રખતી હયે, લેકીન યે દોનો બાહમ બીકતે હયે, ન અકેલા બાગ જયસે ઉંટકે ગલેમેં બીલ્લી—જો કોઇ વો બાગ લેવે ઉસ કનીઝકીબી કીમત દેવે ઓર તમાશા યે હયે કે બાગકા મોલ લખા રૂપએ, ઓર બાંદીકા બહાઉ પાંચ લાખ! ફીદવેંસે ઇતને રૂપયે બીલફેલ સર અંજામ નહીં હો સકતે. મૈંને ઉસકા દીલ બહોત બે ઇખતીયાર શોકમેં ઉનકી ખરીદારીકે પાયા કે ઇસી વાસ્તે દીલ હેરાન ઓર ખાતીર પરેશાનથા. બાવજુદકે રુબરૂ મેરે પાસ બૈઠા થા તબબી ઉસકા ચેહરા મલીન ઓર જી ઉદાસથા—મુજે તો ખાતીરદારી ઉસકી હરઘડી ઓર હરપર મનઝુરથી ઉસી વકત ખવાજાસરાકો હુકમ કીયા કે કલ સુબોહકો કીમત ઉસ બાગકા ઓર ખત કબાલકા લીખવાકર ઇસ શખસકે હવાલે કરો, ઓર માલીકકો ઝર કીમત ખઝાનએ આમેરાસે દીલવાદો ઇસ પરવાનગીકે સુનતેહી આદાબ બજા લાયા ઓર મુંહપર રૂહત આઇ—સારી રાત ઉસી કાએદેસે જયસી હમેશા ગુઝરતીથી હંસી ખુશીસે કટી; ફજર હોતેહી વો રૂખસત હુવા; ખવાજેને મવારીફ ફરમાનેકે ઉસ બાગકો ઓર લૌંડીકો ખરીદ કરદીયા ફેર વો જવાન રાતકો મવારીફ મઅમુલકે આયા જાયા કરતા.

એક રોઝ બહારકે મોસમમેં કે મકાનબી દીલ ચસ્પથા બદલી ઘુગંડ રહીથી ફુસીયાં પડ રહીથી. બીજલીબી કુન્ધ રહીથી ઓર હવા નરમ નરમ બહતીથી. ગરઝ અજબ કેફીયત ઉસ દમથી. જુદી રંગબરંગકે હુબાબ ઓર ગુલાબીયાં તાકોંપર ચુની હુઇ નઝર પડી, દીલ લલચાયા કે એક ઘોંટલું, જબ દો તીન પીયાલોંકે નોબત પોહંચી વહી ખયાલ ઉસ બાગે નોખરીદકા ગુઝરા, કમાલ શોક હુવા કે એકદમ ઉસ આલમમેં વહાંકી સૈર કીયા ચાહીએ.

કમબખતી જો આવે ઉંટ ચડે કુત્તા કાટે અછી તરહ બૈઠે બીઠાએ એક દાઇકો*સાથ લેકર સુરંગકી રાહસે ઉસ જ્વાનકે મકાનમેં ગઇ—વહાંસે બાગકે તરફ ચલી; દેખા તો ઠીક ઉસ બાગકી બહાર બેહસ્તકો બસબરી કર રહી હયે, કતરે મેંહકે દરખતોંકે સબ્ઝ સબ્ઝ પતોંપર જો પડે હયેં, ગોયા ઝમરૂદકી પતીયોંપર મોતી જડે હયેં, ઓર સુરખી ફુલોંકી ઉસ અબરમેં અયસી અચ્છી લગતી હયે કે જયસે શામકો શફક ફુલે હયેં ઓર નેહરેં લબાલબ માનીંદ ફરશે આઇનેકે નઝર આતી હયે ઓર મોજેં લેહરાતી હયેં.

ગરઝ ઉસ બાગમેં હરતરફ સૈર કરતી ફીરતીથી કે દીન હોચુકા, સીયાહી

ચામકી નમુદ હુઇ ઇતનેમે વો જવાન એક રવીશપર નઝર આયા ઓર ગરમ જોશીસે આગે બઢકે મેરા હાથ અપને હાથપર ધરકર બારા દરીકે તરફ સેય્-લા-જબ મેં, જહાં ગઇ તો વહાંકે આલમને સારે બાગકી કેફીયતકો દીલસે ભુલા દીયા, યે રોશનીકા ઠંડાથા, જાબજા કુમકુમે સરપેનીરાગાં કંવલ ઓર ફાનુસેં ખીયાલ શશએ મજલીસે હવેરાં ઓર ફાનુસેં રોશનથી કે શબબરાત બાવજુદ ચાંદની ઓર ચીરાગાંકે ઉસકે આગે અંધેરી લગતી—એક તરફ આતશબાઝી ફુલજહડી અનાર દાઉદી મરવારીદ મહેતાબી હવાઈ ચરખી હથફુલ જાહી જુઇી પટાખે સીતારે છુટતેથે.

ઇસ અરસેમે બાદલ ફટગગા ઓર ચાંદ નીકલ આયા, બઇના જયસે નાફરમાની જોડા પેહને હુએ કોઇ મઅશુક નજર આજાતા હે, બડી કેફીયત હુઇ—ચાંદની છુટકતેહી જવાનનેકહા અબ ચલકર બામકે બાલા ખાનેપર બેઠએ. મેં અયસી અહમક હોગઇ થી કે જો વો નીગોડા કેહતા સો મેં માન લેતી. અબ યે નાચ નચાયા કે મુજકો ઉપર લેગયા: વો કોઠા અયસા બુલંદથા કે તમામ શહરકે મકાન ઓર બાઝારકે ચીરાગાં ગોયા ઉસકે પાઇને બાગથે.

મેં ઉસ જવાનકે ગલેમે હાથ ડાલે હુએ ખુશીકે આલમમે બેઠીથી ઇતનેમેં એક રંડી નીહાયેત ભુંડી સી સુરત ન શકલ ચુલ્હેમેંસે નીકલ શરાબ-કા શીશા હાથમે લીએ હુગે આ પોહંચી—મુજે ઉસ વકત ઉસકા આના નીપટ બુરા લગા, ઓર ઉસકી સુરત દેખનેસે દીલમે હુલ પડી, તબ મેંને ઘબરાકર જવાનસે પુછા કે યે તોહફએ ઇલ્લત કોન હયે, તુને કહાંસે પેદા કી? વો જવાન હાથબાંધકર કેહને લગા કે યે વહી લોંડી હયે. જો ઇસ બાગકે સાથ હુઝુરકી ઇનાયતસે ખરીદ હુઇ!

મૈંને મઅલુમ કીયા કે ઇસ અહમકને બડી ખ્વાહીશસે ઇસકો લીયા હયે, શાયદ ઇસકા દીલ ઉસપર માયલ હયે—ઇસી ખાતીરસે મેં પેચોતાબ ખાકર ચુપકી હોરહી, લેકીન દીલ ઉસીવકતસે મુકદર હુવા, ઓર નાખુશી મીઝાજપર છાગઇ, તીસપર કીયામત ઉસ અયસે તૈસેને યે કી કે સાકી ઉસી છીનાલકો બનાયા! ઉસ વકત મેં અપના લહુ પીતીથી ઓર જયસે તોતેકો કોઇ કવ્વેકે સાથ એક પીંજરેમેં બંદ કરતા હે—ન જાને કી ફુરસત પાતીથી ઓર ન બેઠનેકો જી ચાહતાથા.

કીસ્સા મુખ્તસર વો શરાબ તુંદકીથી, જીસકે પીનેસે આદમી હયેવાન હોજાવે; દોચાર જામ પૈદરપૈ ઉસી તેઝાબકે જવાનકો દીએ ઓર આધા પી-યાલા જવાનકી મીન્નતસે મેંનેભી ઝહેર માર કીયા, આખીર વો પુસ્ત બેહયા બદમસ્ત હોકર ઉસ મરદુદસે બેહુદા અદાએં કરને લગી, ઓર વો છીબહ્લા-બી નશેમે બેલેહાઝ હોચલા ઓર નામાકુલ હરકતેં કરને લગા—મુજે યે ગૈરત આઇ કે અગર ઉસવકત ઝમીન ફટે તો મેં સમાજાઉં, લેકીન ઉસકી દોસ્તીકે બાયસ મેં ઇસપરભી ચુપ હોરહી; પરવો તો અસલકા પાજીથા સો મેરે ઉસ દરગુઝરનેકો ન સમજા, નશેકી લેહરમેં ઓરભી દોપીયાલે ચડાલાગ-યાકે રેહતી સેહતા જો થાવોભી જાતારહા. ઓર મેરી તરફસે મુતલક ધડકા જીસે ઉઠા દીયા, બેશરમીસે શહવતકે ગલબેમે મેરે રુબરુ ઉસ બેહ્યાને ઉસ

બંદોડનીસે સોહબતથી, ઓર વો પીછલપાઈભી ઉસ હાલતમે નીચે પડી મુંહ નપરે તીલ્લે કરને લગી, ઓર દોનોંમે ચુમા ચાટી હોને લગી ! ન ઇસ બેવફામે વફા, ન ઉસ બેહયામે હયા, જયસી રૂહ વૈસે ફરીશ્તે; મેરી ઉસ વકત યે હાલત થી કે જયસી ઓસર ચુકી ડોમની ગાવે તાલ બેતાલ અપને ઉપર લઅનત કરતીથી, કે કયું તુ યહાં આઇ, જીસકી યે સઝા પાઇ—આખીર કહાંતક સહું, મેરે સરસે પાંવતક આગ લગ ગઇ ઓર અંગારોપર લોટને લગી; ઇસ ગુસ્સે ઓર તૌરમે યે કહાવત યાદ આઇ બૈલ ન કુદા, કુદે કોન યે તમાશા દેખે, કોન દેહતી હુઇ વાંસે ઉઠી—વો શરાબી અપની ખરાબી દીલમે સોચા કે અગર બાદશાહઝાદી ઇસ વકત ના ખુશ હુઇ તો કલ મેરા કયા હાલ હોગા ઓર સુબ્હોકો કયા કયામત મચેગી અબ બને તો ઇસકા કામ તમામ કર ડાલું; યે ઇરાદા ઉસ ગૈબાનીકી સલાહસે જામે ડેરાકર ગલેમે પટકા ડાલ મેરે પાંવ આકર પડા, ઓર પગડી સરસે ઉતારકર મીન્નતોઝારી કરને લગા મેરા દીલ તો ઉસપર લટ્ટુ હોહી રહા-થા ઉધર લીઅ ફીરતા ઓર ચકકીકી તરહમે ઉસકે ઇખ્તેયારીમેથી જો કેહતાથા સો કરતીથી. જુંતું મુજે ફુસલા ફંદલાકર બીઠલાયા ઓર ઉસી શરાબ આતશીકે દોચાર પ્યાલે ભરભરકર આપભી પીએ ઓર મુજેભી દીએ—એક તો ગુસ્સેકે મારે જલ ભુનકર કબાબ હો રહી થી. દુસરી અયસી શરાબ પી જલ્દ બેહોશ હોગઇ, કુછ હવાસ બાકી ન રહા—તબ ઉસી બેહરહમ નમક હરામ સંગ દીલને તલવારસે મુજે ઘાયલ કીયા, બલકે અપની દાનીસ્તમે માર ચુકા ઉસદમ મેરી આંખ ખુલી તો મુંહસે યહી નીકલા ખેર જયસા હમને કયા વયસા પાયા લેકીન તું અપને તઇં મેરે ઇસ ખુને નાહકસે બચાઇગો.

બેત.

મુબાદા હો કોઇ ઝાલીમ તેરા ગરેબાંગીર,
મેરે લહુકો તો દામાનસે ધો હુવા સો હુવા.

કીસીસે યે ભેદ ઝાહેર ન કીજયો. ઓર હમને તુજસે જાનતક દરગુઝરકી ફીર ઉસકો ખુદાકે હવાલે કરકર જી ડુબગયા—મુજે અપની સુધ બુધ કુછ ન રહી, શાયદ ઉસ કસાઇને મુજે મુરદા ખ્યાલકર ઇસ સંદુકમે ડાલકર કીલ્લેકી દીવારકે તલેલટકા દીયા, સો તુને દેખા, મૈં કીસુકા બુરા ન ચાહતી થી, લેકીન યે ખરાબીયાં કીસમતમે લીખ્ખી થીં ટલતી નહીં; કરમકી રેખ ઇન આંખોંકે સબબ યે કુછ દેખા, અગર ખુબ સુરતોંકે દેખનેકા દીલમે શૌક ન હોતા. અલ્લાહને યે કામ કીયા કે તુજકો વહાં પોહચા દીયા, ઓર સબબ મેરી ઝીંદગીકા કીયા અબ હયા જીમે આતી હયે કે યેરૂસવાઇયાં ખીંચકર અપને તઇં જીતાનરખું, યા કીસુકોમુંહ ન દીખાઊં પર કયાકરૂં મરનેકા ઇખત્યાર અપને હાથમે નહીં, ખુદાને મારકર ફીર જીલાયા આગે દેખયે કયા કીસમતમે લીખા હયે, ઝાહીરમે તો તેરી દૌડ ધુપ ઓર ખીદમત કામ આઇ જો વૈસે ઝખમોંસે શફાપાઇ, તુને જાનો માલસે મેરી ખાતીર કી, ઓર જો કુછ અપની બીસાત થી હાઝીર કી—ઉન દીનોં તુજે બે ખરચ ઓર કેદી-

લા દેખકર વો રૂક્કા સીદી બહારકો જો મેરા ખઝાનચી હયે ઉસપર લીખા, ઉસમે યહી મઝમુન થા કે મૈં ઐસા આશીયતસે અબ ફલાને મકાનમેં હું, મુજ બઆહદ તાલેકી ખબર વાલેદાએ શરીફકી ખીદમતમેં પોહંચાઇયો, ઉસને તેરે સાથ દો કીશત્યાં નકદકી ખરચકી ખાતીર ભેજ દી ઓર જવાહીર ખ-રીદ કરનેકો મુસદ્દ સૌદાગર બચ્ચેકી દુકાન પર ભેજા, મુજે યે ભરોસાથા કે વો કમ હોસલા હરએકસે જલ્દ આશના હો બૈઠતા હયે, તુજેભી અજનબી જાનકર અગલબ હયે કે દોસ્તી કરને લીએ ઇતરાકર દઅવત ઓર ઝીયાફત કરેગા, સો મેરા મનસુબા ઠીક બૈઠા, જો કુછ મેરે દીલમેં ખ્યાલ આયા થા ઉસને આસાહી કીયા—તુ જબ ઉસસે કૌલોકરાર ફીર આનેકા કરકર મેરે પાસ આયા ઓર મેહમાનકી હકીકત ઓર ઉસકા બઝીદ હોના મુજે કહા—મૈં દી-લમેં ખુશ હુઇ કે જબ ઉસકે ઘરમેં જાકર ખાવેગા પીવેગા તબ અગર તુ ઉસકો મેહમાનકે ખાતીર બુલાવેગા તો વો દૌડા ચલા આવેગા ઇસલીએ તુજે જલ્દી રૂખસ્ત કીયા.

તીન દીનકે પીછે જબ તુ વહાંસે ફરાગત કરકે આયા, ઓર મેરે રૂબરૂ ઉઝર ગૈર હાઝરીકા શરમાંદગીસે લાયા; મૈંને તેરી તશફ્ફીકે લીએ ફરમાયા કે કુછ મુઝાકા નહીં, જબ ઉસને રઝાદી તબ તુ આયા, લેકીન બેશરમી ખુબ નહી કે દુસરેકા એહસાન અપને સરપર રખયે ઓર ઉસકા બદલા ન કી-જયે, અબ તુભી જાકર ઉસકી ઇશ્તેદુઆકર ઓર અપને સાથહી સાથ ઉસે લેઆ—જબ તુ ઉસકે ઘરગયા. તબ મૈંને દેખા કે યહીં કુછ અસ બાબ મેહમાનદારીકા તયાર નહીં, અગર વો આ જાવે તો કયા કરૂં લેકીન યે ફુરસત પાઇ કે ઇસ મુલકમેં કદીમસે પાદશાહોંકા યે મઅમુલ હયે કે આઠ મહીને કારોબાર મુલકો ઓર માલીકે વાસ્તે મુલકગીરીમે બાહેર રેહતે હયે ઓર મહીને મૌસમે બારસાતકે કાલએ મુબારકમેં જુલુસ ફરમાતે હયે. ઉન દીનોં દોચાર મહીનેસે બાદશાહઅબને વલી ન્યામત મુદ બદબખાકે બદોબ-સ્તકી ખાતીર મુલ્કગીરીકો તશરીફ લેગએ થે જબતલક તુ ઉસ જવાનકો સાથ લેકર આવે કે સીદી બહારને મેરા અહવાલ ખીદમતમેં બાદશાહ બેગ-મકી કે વાલેદા મુજ નાપાકકી હયે ઉસે અરઝ કયા, ફીર મૈં અપની તકસીર ઓર ગુનાહસે ખીજલ હોકર ઉનકે રૂબરૂ જાકર ખડી હુઇ ઓર જો સરગુ ઝીસ્તથી સબ બયાન કી—હરચંદ ઉન્હોંને મેરે ગાયબ હોનેકી કૈફીયત દુર અદેશી ઓર મેહરે માદરીસે છુપા રખ્ખી થી કે ખુદા જાને ઉસકા અંજામ કયા હો; અબી યે રૂસ્વાઇ ઝાહેર કરની ખુબ નહીં—મેરે બદલ મેરે અગઓંકો અપને પેટમેં રખ છોડા થા, લેકીન મેરી તલાસમેં થી; જબ મુજે ઇસ હા-લતમેં દેખા ઓર સબ માજરા સુના તો આંસુ ભરલાઇ, ઓર ફરમાયા અય કમબખ્ત નાશુદની તુને જાન બુજકર નામોનશાન બાદશાહતકા સારા ખોયા હઝાર અફસોસ ઓર અપની ઝીંદગીસેભી હાથ ધોયા, કાશકે તેરે ઇવઝ મૈં પથ્થર જનતી તો સબર આતા, અબભી તોબાકર જો કીસમતમેં થા સો હુવા, અબ આગે કયા કરેગી જીવેગી યા મરેગી મૈંને નેહાયત શરમીંદગીસે કહા, મુજ બેહયા કે નસીબોંમે યહી લીખ્ખા થા જો ઇસ બદનામી ઓર

ખરાબીમેં અયસી અયસી આફતોસે બચકર જીતી રહું ઇસ્સે મરનાહી ભલાથા, અગરચે કલંકકા ટીકા મેરે માથેપર લગા, પર અયસા કામ નહીં. કીયા જીસમેં માંબાપકે એબ લગે; અબ યે બડા દુખ હયે કે વે દોનું બેહયા મેરે હાથસે બચ નામકો જાવેં ઓર આપસમેં રંગ રેલ્યાં મનાવેં ઓર મેં ઉસકે હાથોંસે યે કુછ દુખ દેખું ડર હયે કે મુજસે કુછ ન હોસકે યે ઉમ્મીદવારહું કે ખાનસામાનકો પરવાની હો તો અસબાબ ઝીયાફતકા બખુબી તમામ ઇસ કમબખ્તકે મકાનમેં તૈયાર કરે, તો મૈં દઅવતકે બેહાનેસે ઉન દોનો બદબખતોકોં બુલાકર ઉનકે અમલોંકી સઝા દું ઓર અપના ઇવઝલુ–તેજીસ તરહ ઉસ્ને મુજપર હાથ છોડા ઓર ઘાયલ કયા, મેંભી દોનોંકેપુરજે કરૂં તબ મેરા કલેજા ઠંડા હો, નહીંતો ઇસગુસ્સેકી આગમેં ફુંકતી હું આખીર જલબલકર ખાક હોજઉંગી યે સુનકર અમ્માને આતમાકે દરદસે મહેરબાન હોકર મેરી એબ પોશીકી ઓર સરા લવાઝેમા ઝયાફતકા ઉસી ખાજાન સરાકે હાથજો મેરા મહરમ હયે કર દીયા—સબ અપને અપને કારખાનેમેં આકર હાઝીર હુએ શામકે વકત તુ ઉસ મુએકો લેકર આયા મુજે ઉસ કમબખ્તોંકાભી આના મનઝુર થા ચુનાચે ફીર તુજકો તકય્યુદ કરકર ઉસેભી બુલાયા જબ વોભી આયા, ઓર મજલીસ જમી, શરાબ પીપીકર સબ બદમસ્ત ઓર બેહોશ હુએ ઓર ઉનકે સાથ તુંભી કૈફી હોકર મુરદાસા પડા મૈંને કીલમાકનીકો હુકમ કયાકે ઉન દોનોંકા સર તલવારસે કાટડાલ. ઉસને વહીં એકદમમેં શમશીર નીકાલકર દોનોંકે સર કાટ બદન લાલ કર દીએ ઓર તુજપર ગુસ્સેકા યે બાયસ થા કે મૈંને ઇજાઝતકી દાથી ન દો દીનકા દોસ્તીપર એતમાદ કરકે શરીક મેખુદીકા હો, અલબત્તા યે તેરી હીમાકત આતી તઇ પસંદ ન આઇ ઇસ વાસ્તે કે જબ તુ પી પાકર બેહોશ હુવા તબ તવકકા રીફાકતકી તુજસે કયા રહી પરતેરી ખીદમતકે હક અયસે મેરી ગરદનપર હયે કે જો તુજસે અયસી હરકત હોતી હયે તો મઆફ કરતી હું—લે મેંને અપની હકીકત ઇબતીદાસે ઇનતેહા તક કેહ સુનાઇ, કેહ અબભી દીલમે ઓર કુછ હવસ બાકી હયે? જયસે મૈંને તેરી ખાતીર કરકે તેરેકો સબ તરહ કબુલ કીયા તુભી મેરા ફરમાના ઇસી સુરતસે અમલમેં લા——સલાહ વકત યે હયે કે અબ ઇસ શહેરમેં રેહના મેરે ઓર તેરે હકમેં ભલા નહીં, આગે તુ મુખતાર હયે, યા મઅબુદ અલ્લાહ શાહઝાદી ઇતના ફરમાકર ચુપ રહી ફકીર તો દીલોજાનસે ઉસકે હુકમકો સબ ચીજપર મુકદ્દમ જાનતા થા ઓર ઉસકી મોહબ્બતકે જાલમેં ફંસા થા, મૌલા જો મરજીએ મુબારકમેં આવેસો બેહતર હયે, યે ફીદવી બેઉઝર બજાલાવેગા જબ શાહઝાદીને મેરે તઇં ફરમાબરદાર વ ખીદમત ગુઝાર અપના પુરા સમજા તો ફરમાયા કે દો ઘોડે ચાલાક ઓર જલાંબાઝ કે ચલનેંમ હવાસે બાતેં કરે, બાદશાહકે ખાસ અસતબલસે મંગવાકર તય્યાર રખ. મૈંને વયસેહી પરીઝાદ ચાર ગુરદેકે ઘોડે ચુનકર ઝીન બંધવાકર મંગવાએ જબ થોડીસી રાત બાકી રહી, તબ બાદશાહઝાદી મરદાના લીબાસ પેહન ઓર પાંચો હથીઆર બાંધકર ઘોડેપર સવાર હુઇ ઓર દુસરે મરકબકર મેં મુસલ્લેહ હોકર ચડ બેઠા ઓર એક તરફકી રાહ લી.

જબ રાત તમામ હુઇ ઓર પરછા હોને લગા તબ એક પોખરકે કીનારે પોહંચે ઉતરકર મુંહ હાથ ધોએ જલદી જલદી કુછ નાશતા કરકે ફીર સવાર હોકર ચલે—કભુ મલેકા કુછ કુછ બાતેં કરતી ઓર યું કેહતી કે હમને તેરી ખાતીર, શરમોહયા મુલકોમાલ ઓર માંબાપ સબ છોડા, અયસા ન હો કે તુભી ઉસ ઝાલીમ બેવફાકી તરહ સુલુક કરે.—કભુ મૈં કુછ અહવાલ ઇધર ઉધરકા રાહ કટનેકે લીએ કેહતા ઓર ઉસકાભી જબાબ દેતા કે બાદશાહઝાદી સબ આદમી યકસાં નહી હોતે ઉસ પાજી નુતફેમેં ખલલ હોગા, જો ઉસસે અયસી હરકત વહાંકે હુઇ. ઓર મૈંને તો જાનો માલ તુંમપર તસદુદક કીયા ઓર તુમને મુઝે હર તર સરફરાઝી બખસી અબ મૈં બંદા બગૈર દામોકા હું, મેરે ચમડેકી અગર જુત્યાં બનવાકર પેહનોં તો મૈં આહ નકરૂં—અયસી અયસી બાતેં બાહમ હોતીથી ઓર રાંત દીન ચલતેસે કામ થા કભુ જો માંદગીકે સબબ કહીં ઉતરતે તો જંગલકે ચરીંદ પરીંદકો શીકાર કરતે હલાલ કરકે નમકદાનસે લુન નીકાલ ચકમકસે આગ બનાકર ભુનભાનકર ખા લેતે ઓર ઘોં-ડોંકો છોડ દેતે થે, અપને મુંહસે ઘાસપા ચચુગકર અપના પેટ ભર લેતે.

એકે રોઝ અયસે કફેદસ્ત મૈદાનમેં જા નીકલે કે જહાં બુસ્તીકા નામ ન થા, ઓર આદમીકી સુરત નઝર ન આતી થી—ઉસપરભી બાદશાહ ઝાદીકી રીફાકત કે સબબસે દીન ઇદ ઓર રાત શબેબરાત મઅલુમ હોતીથી—જાને જાતે અછંત એક દરયાકે જીસકે દેખનેસે કલેજાપાની હોજાએ રાહમેં મીલા; કીનારેપર ખડેહોકર જો દેખા તો જહાં તલક નીગાહને કામ કીયા પાનીહીપા કુછ થલબેડા ન પાયા; જીને યેકહા ઇલાહી અબ ઇસ સમંદરસે કયુંકર પાર ઉતરેં, ઇસી સોચમેં ખડે રહે, આખીર યે દીલમે લહેર આઇ કે મલેકાકો યહીં બીઠાકર મૈં તલાશમે નાવ નીવાડેકી જાઉં, જબતક અસબાબ ગુઝારેકા હાથ આવે તબ તલક વો નાઝનીંભી આરામ પાવે તબ મૈંને કહા કે અય મલેકા, અગર હુકુમ હોતો ઘાટ પાટ ઇસ દરયાકા દેખું વો ફરમાને લગી કે મૈં બહોત થક ગઇ હું ઓર ભુખી પ્યાસી હો રહી હું, મૈં ઝરા દમ લેલું તબ તલક તુ પાર ચલનેકી કુછ તદબીરકર, ઉસ જગા એક દરખ્ત પીપલકાથા બડા છતર બાંધે હુએ કે અગર હઝાર સવાર આવે તો ધુપ ઓર મેહમેં ઉસકે તલે આરામ પાવે, વહાં ઉસકો બીઠાકર મૈં ચલા ઓર ચારોં તરફ દેખતા થા કે કહીં ભી ઝમીનપર યા દરયામે નશાન ઇનસાનકા પાઉં બહોતેરા સર મારાપર કહી ન પાયા, આખીર માયુસ હોકર વહાંસે ફીર આયા તો ઉસ પરીકો પેડકે નીચે ન પાયા, ઉસ વકતકી હાલત કયા કહું કે સુરત જાતી રહી. દીવાના બાવલા હોગયા, કભુ દરખ્તપર ચડ જાતા ઓર ડાલડાલ પાત-પાત ફીરતા, કભુ હાથ પાંવ છોડકર ઝમીંપે ગીરતા ઓર ઉસ દરખ્તકી જડકે આસ પાસ તસદદુક હોતા કભી આહ મારકર અપની બેકસી પર રોતા કભી પચ્છમસે પુરબકો દોડ જાતા, ફીર ઉત્તરસે દખનકો આતા! ગરઝ બહોતેરી ખાક છાની લેકીન ઉસ ગૌહરે નાયાબકી નશાની ન પાઇ! જબ મેરા કુછ બસ ન ચલા તબ રોતા ઓર ખાક સરપર ઉડાતા હુવા તલાશ હર કહીં ક-રને લગા; દીલમેં યે ખ્યાલ આયા કે શાયદ કોઇ જીન ઉસ પરીકો લે ગયા

ઓર મુજે યે દાગ દેગયા યા ઉસકે મુલકસે કોઈ ઉસકે પીછે લગા ચલા આતા થા સો ઉસ વકત અકેલા પાકર મના મનુકર શામકી તરફ લેગયા, ફીર અ-પને ખ્યાલોંમેં ધબરા કપડે ફેંક ફાંકદીયે, નંગા મુંગા ફકીર બનકર શામકે મુલકમેં સુબ્હાસે શામતક ઢુંઢતા ફીરતા, ઓર રાતકો કહીં પડા રેહતા; સારા જહાં રોંદ મારા પર અપની બાદશાઝાદીકા નામોનશાન કીસીસે ન સુના, ન સબબ ગાયબ હોનેકા મઅલુમ હુવા; તબ દીલમેં યે આયા કે જબ ઉસ જા-નકા તુને કુછ પતા ન પાયા તો અબ જીનાભી હેપ હયે યે ખ્યાલ દીલમેં કરકર કીસી જંગલમેં એક પહાડ નઝર આયા, તબ ઉસપર ચડ ગયા ઓર યે ઇરાદા કીયા કે અપને તઇ ગીરાદું કે એકદમમેં સર મુંહ પથ્થરોંસે ટ-કરાતે ફુટ જાવેગા તો અયસી મુસીબતસે જી છુટજાવેગા યે દીલમેં કેહકર ચાહતાહું કે અપને તઈ ગીરાઉં બલકે પાંવભી ઉઠ ચુકેથે. કે કીસુને મેરા હાથ પકડ લીયા ઇતનેમેં હોશ આયા ગયા દેખતા હું તો એક સવાર સબ્ઝ-પોશ મુંહપર નકાબ ડાલે મુજે ફરમાતે હયે કે કયું તુ અપને મરનેકા કસ્દ કરતા હયે, ખુદાકે ફઝલસે ના ઉમ્મીદ હોના કુફર હયે, જબતક સાંસ હયે તબતક આસ હયે, અબ થોડે દીનોંમેં રૂમકે મુલકમેં તીન દુરવેશ તુજસે દુખી અયસીહી મુસીબતમેં ફસે હયે ઓર અયસેહી તમાશે દેખે હુએ તુજસે મુલાકાત કરેંગે ઓર વહાંકે બાદશાહકા નામ આઝાદબખ્ત હયે ઉસકોભી એક બડી મુશકીલ દરપેશ હયે જબ વોભી તુમ ચારોં ફકીરોંકે સાથ મીલેગા તો હરએકકે દીલકા મતલબ ઓર મુરાદ જો હયે બખુબી હાસીલ હોગી. મેંને રીકાબ પકડકે બોસા દીયા ઓર કહા. અય ખુદાકે વલી, તુમ્હારે ઇતને ફર-માનેસે મેરે દીલે પુર ઇઝતેરાબકો તસલ્લી હુઇ, લેકીન ખુદાકે વાસ્તે યે ફરમાઇયે કે આપ કૌન હયે ઓર ઇસમે શરીફ ક્યા હયે! તબ ઉન્હોંને ફરમાયા કે મુરતુઝા અલી મેરા નામ હયે, ઓર મેરા યે કામ હયે કે જીસકો જો મુશ-કીલ કઠન પેશ આવે તો મેં ઉસકો આસાન કર દું—ઇતના ફરમાકર નઝ-રોંસે પોશીદા હોગએ. બારે ઇસ ફકીરને અપને મૌલા મુશકીલ કુશાકી બ-શારતસે ખાતર જમાકર કસ્દ કુસતુનતુન્યાકા કીયા, રાહમેં જો કુછ મુસીબતે લીખી થી ખીંચતા હુવા ઉસ બાદશાહઝાદીકી મુલાકાતકે ખુદાકે ભરોસે ભરો-સે યહાંતક આ પોહંચા ઓર અપની ખુશનસીબીસે તુમ્હારી ખીદમતમેં મુશ-રરફ હુવા, હમારી તુમ્હારે આપસમેં મુલાકાત તો હુઇ બાહમ સોહબત ઓર બાત ચીત મયસ્સર આઇ, અબ ચાહીએ કે બાદશાહ આઝાદબખ્તસેભી રૂશ-નાસ ઓર જાન પેહછાન હો. બઅદ ઇસકે મુકરર હમ પાંચોં અપને મકસદે દીલીકો પોહચેંગે તુમભી દુઆ માંગો ઓર આમીન કહો. મા હાદી ઇસ હ-યેરાન સર ગરદાનકી સર ગુઝીશ્ત યે થી જો હુઝુરીમેં દુરવેશોંકી કેહ સુનાઇ, અબ આગે દેખયે કે કબ યે મેહનત ઓર ગમ હમારા બાદશાહઝાદીકે મી-લનેસે ખુશી વ ખુરરમીસે બદલ હો. આઝાદબખ્ત એક કોનેમેં છુપા હુવા ચુ-પકા ધ્યાન લગાએ પેહલે દુરવેશકા માજરા સુનકર ખુશ હુવા ફીર દુસરે દુર-વેશકી હકીકત સુનને લગા.

સૈર દુસરે દુરવેશકી.

(જબ દૂસરે દુરવેશકી કેહનેકી નોબત પોહચી.વો ચાર
ઝાનુહો બેઠા ઓર બોલા.)

રૂબાઇ.

અય યારો ઇસ ફકીરકા ટુક માજરા સુનો.
મૈ ઇબતીદાસે કેહતાહું તા ઇનતેહા સુનો,
જીસકા ઇલાજ કર નહીં સકતા કોઇ હકીમ,
હયેગા હમારા દરદ નીપટ લા દવા સુનો.

અય દલક પોશો ગે આજીઝ બાદશાહઝાદા ફારીસકે મુલ્કકા હયે, હરફન્નકે આદમી વહા પૈદા હોતે હયે. ચુનાચે ઇસફહાન નીસ્ફ જાન મશહુર હયે હફ્તઅકલીમમે ઉસ અકલીમકે બરાબર કોઇ વીલાયત નહી કે વહાંકા સીતારા આફતાબ હયે ઓર વો સાતોં કવાકીબમે નયરે આઝમ હયે, આબોહવા વહાંકી ખુશ ઓર લોગ રોશન તબઅ ઓર સાહેબે સલીકા હોતે હયે, મેરે કીબલાગાહને જો પાદશાહ ઉસ મુલ્કકે થે લડકપનસે કાયદે કાનુન ઓર સલતનતકે તરબીયત કરનેકે વાસ્તે બડે બડે દાના ઉસતાદ હરએક ઇલમ ઓર કસબકે ચુનકર મેરી અતાલીકીકે લીયે મુકરર કીએ થે તો તાલીમ કામીલ હરએક નોઆકી પાકર કાબીલ હું ખુદાકે ફઝલસે ચોદાબરસકેસનો સાલમેં સબ ઇલમસે માહેર હુવા, ગુફતગોમઅકુલ નશીસ્તો બરખાસ્ત પસંદીદા ઓર જો કુછ પાદશાહોં કો લાયક ઓર દરકાર હયે સબ હાસીલ કીયાઓર યહી શોકશગો રોઝ થા કે કાબીલોંકી સોહબતમે કીસ્સે હરએક મુલકકે ઓર અહવાલ ઉલુલ અઝમપાદશાહોં ઓર નામ ઓરોંકા સુના કરૂં—એકરોઝ એક મુસાહેબ દાનાને કે ખુબ તવારીખદાન ઓર જહાંદીદા થા, મઝકુર કીયા કે અગર્ચે આદમીકી ઝીંદગીકા કુછ ભરોસા નહી લેકીન અકસર વસ્ફ અયસે હયે કે ઉનકે સબબસે ઇનસાનકા નામ કયામતતક ઝબાનોંપર બખુબી ચલા જાએગા. મૈંને કહા અગર થોડાસા અહવાલ ઉનકા મુફસ્સીલ બયાન કરો તો મૈંભી સુનું ઓર ઉસપર અમલ કરૂં તબ વો શખ્સ હાતમતાઇકા માજરા ઇસ તરાહસે કેહને લગા.

કીસ્સા હાતમતાઇકા.

કે હાતમકે વકતમેં એક પાદશાહ અરબકા નોફીલ નામ થા, ઉસકો હાતમકે સાથ બસબબ નામ આવરીકે દુશમની કમાલ હુઇ. બહોતસા લશકર ફોજ જમ્મા કરકર લડાઇકી ખાતીર ચડ આયા. હાતીમ તો ખુદા તરસ ઓર નેકમરદ થા યે સમજા કે અગર મૈં જંગકી તય્યારી કરૂં તો ખુદાકે બંદેમારે જાએંગે, ઓર બડી ખુંરેઝી હોગી, ઇસકા અઝાબ મેરે નામ લીખ્ખા જાએગા, યે બાત સોચકર તને તનહા અપની જાન લેકર એક પહાડકી ખોહમેં જા છુપા—જબ હાતમકે ગાયબ હોનેકી ખબર નોફીલકો મઅલુમ હુઇ સબ

અસબાબ ધરબાર હાતમકા ઝબ્ત કીઆ ઓર મુનાદી કરવા દી કે જો કોઇ ઢુંડ ઢાંડકર પકડ લાવે તો ઉસે પાનસો અશરફી પાદશાહકી સરકારસે ઇનઆમ પાવે યે સુનકર સબકો લાલચ આયા ઓર જુસતજુ હાતમકી કરને લગે એક રોઝ એક બુઢા ઓર ઉસકી બુઢીયા દો તીન બચ્ચે છોટે છોટે સાથ લીયે હુએ લકડીયાં તોડનેકે વાસ્તે ઉસ ગારકે પાસ જહાં હાતમ પોશીદા થા વહાં પોહચે ઓર લકડીયાં ઉસ જંગલસે ચુનને લગે—બુઢીયા બોલી કે અગર હમારે દીન કુછ ભલે આતે તો હાતમકો કહી હમ દેખ પાતે ઓર ઉસકો પકડકર નોફીલકે પાસ લેજાતે તો વો પાનસો અશરફી દેતા હમ આરામસે ખાતે. ઇસ દુખ ધંદેસે છુટ જાતે બુઢેને કહા કયા ટરટર કરતી હયે, હમારે તાલેઅમેં યહી લીખી હયે કે રોઝ લકડીયા તોડેં ઓર સરપર ધરકર બાઝારમેં બેચે તબ રોટી મયસર આવે. યા એક રોઝ જંગલસે બાગ લેજાવે—લે અપના કામકર, હમારે હાથ હાતમ કાહેકો આવેગા ઓર પાદશાહ ઇતને રૂપયે દીલાવેગા ઓરતને થંડી સાંસભરી ઓર ચુપકી હોરહી.

યે દોનોંકી બાતેં હાતમને સુની, મરદુમી ઓર મુરવ્વતસે બઇદ જાના કે આપને તઇ છુપાએ ઓર જાનકો બચાએ ઓર ઇન દોનોં બીચારોંકો મતલબ તબ ન પોહચાવે, સચ હયે કે અગર આદમીમેં રહમ નહીં તો વો ઇનસાન નહીં, ઓર જીસકે જીમેં દરદ નહીં વો કસાઇ હયે.

બૈત.

દરદે દીલકે વાસ્તે પૈદા કીયા ઇનસાનકો,
વર ન તાઅતકે લીએ કુછ કમ ન થે કરરૂબ્યાં.

ગરઝ હાતમકી જવાં મરદીને કુબુલ ન કીયા કે અપને કાનોંસે સુનકર ચુપકા હો રેહ, વહીં બાહેર નીકલ આયા ઓર ઉસ બુઢેસે કહા કે અય અઝીઝ હાતમ મૈંહી હું. મેરે તઇ નોફીલકે પાસ લે ચલ, વો મુજે દેખેગા જો કુછ રૂપયે દેનેકા ઇકરાર કીયા હયે તુજે દેવેગા? પીર મરદને કહા સચ હયે, ઇસ સુરતમેં ભલાઇ ઓર બેહબુદી અલબત્તા મેરી હવે. લેકીન વો કયા જાને તુજસે કયા સુલુક કરે! અગર માર ડાલે તો મૈં કયા કરૂં, યે મુજસે હરગીઝ ન હો સકેગા કે તુજસે ઇનસાનકો તમઅકે ખાતીર દુશમનકે હવાલે કરૂં, વો માલ કઈ દીન ખાઉંગા ઓર કબતક જીઉંગા, આખીર મરજાઉંગા તબ ખુદાકો કયા જવાબ દુંગા!

હાતમને બહોતેરે મીન્નતકી કે મુજે લે ચલ, મેં અપની ખુશીસે કેહતાહું ઓર હમેશા ઇસી આરઝુ મેં રેહતાહું કે મેરા જાનો માલ કીસુકે કામ આવે તો બેહતર હયે, લેકીન વો બુઢા કીસુ તરહ રાઝી ન હુવા કે હાતમકો લે જાકર ઇનઆમ પાવે—આખીર લાચાર હોકર હાતમને કહા, અગર તુ મુજે યું નહી લે જાતા તો મૈં આપસેઆપ પાદશાહકે પાસ જાકર કેહતાહું કે ઇસ બુઢેનેમુજે જંગલમેં એક પહાડકી ખોહમેં છુપા રખ્ખા થા. વો બુઢા હંસા ઓર બોલા ભલાઇકે બદલે બુરાઇ મીલે તો યા નસીબ, ઇસ રદો બદલકે સવાલો જવાબમેં આદમી ઓરભી આન પોહચે, ભીડ લગ ગઇ. ઉન્હોને મઅલુમ કીયા કે હાતમ યહી હયે તુરત પકડ લીયા, ઓર હાતમકો લેચલે! વો બુઢા ભી અઝ-

સોસ કરતા હુવા પીછે પીછે સાથ હોલીયા જબ નોફીલકે રૂબરૂ લેગએ, તો ઉસને પુછા કે ઇસકો કૌન પકડ લાયા? એક બદઝાત સંગદીલ બોલા કે અએસા કામ સીવા હમારે કૌન કર સકતા હયે, યે ફતેહ હમારે નામ હયે હમને અરશપર જંડા ગાડા હયે! એક ઓર લંતરાનીવાલા ડીંગ મારને લગા કે મૈં કઇ દીનસે દૌડ ધુપકર જંગલસે પકડ લાયા હું, મેરી મેહનતપર નઝર કીજયે ઓર જો કરાર હયે સો દીજીએ ઇસી તરહ અશરફીયોંકી લાલચસે હર કોઇ કેહતા થા કે યે કામ મુજસે હુવા. વો બુઢા ચુપકા એક કોનેમેં લગાહુવા સબકી શેખીયાં સુન રહા થા, ઓર હાતમકી ખાતીર ખડા રોતાથા—જબ અપની દીલાવરી ઓર મરદાનગી સબ કેહ ચુકે, તબ હાતમને પાદશાહસે કહા અગર સચ બાત પુછો તો યે હયે કે વો બુઢા અલગ સબસે ખડા હયે વો મુજકો પકડલાયા હયે અગર કયાફા પેહછાન હો તો દરયાફત કરો ઓર મેરે પકડનેકી ખાતીર જો કુઓલ કીયા હયે પુરા કરો કે સારે દીલમેં ઝબાન હલાલ હયે, મરદકો ચાહીએ કે જો કહે સો કરે, નહીં તો જીભ હૈવાંનોકોભી ખુદાને દી હયે. ફીર ઇનસાન ઓર હયેવાનમેં કયા તફાવત હયે. નોફીલને ઉસ લકડહારે બુડેકો પાસ બુલાકર પુછા કે સચ કહે અસલ કયા હયે હાતમકો કૌન પકડ લાયા! ઉસ બેચારેને સરસે પાંવ તક જો ગુઝરા થા રાસ્ત કહે સુનાયા. ઓર કહા કે હાતમ મેરી ખાતીર આપસે આપ ચલઆયા! નોફીલ યે હીમ્મત હાતમકી સુનકર મુતઅજ્જુબ હુવા કે વાહ કયા તેરી સખાવત અપની જાનકાભી ખતરા ન કીયા! જીતને જુઠ દઅવે હાતમકો પકડ લાનેકે કરતેથે હુકમ કીયા કે ટીંડય કસકર પાનસો અશરફી કે બદલે પાન પાનસો જુતીયાં ઉનકે સરપર લગાવો કે ઉનકાભી ભેજા નીકલ પડે વહીં તડતડ પૈઝારેં પડને લગીં એક દમમેં સર ઉનકે ગંજે હોગએ, સચ હયે કે જુઠ બોલના અયસાહી ગુનાહ હયે કે કોઇ ગુનાહ ઉસકો નહીં પોહચતા, ખુદા સબકો ઇસબલાસે મહફુઝ રખે, ઓર જુઠ બોલનેકા ચસકા ન દે—અકસર આદમી જુઠ મુઠ બકે જાતે હયે, લેકીન આઝમાયશકે વકત સઝા પાતે હયે.

ગરઝ ઉન સબકો મવાફીક ઉનકે ઇનઆમ દેકર નોફીલને ખ્યાલ કયા કે હાતમ જયસે સખસસે કે એક આલમકો ઉસસે ફૈઝ પોહચતા હયે, ઓર મોહતાજોંકી ખાતીર જાન અપની દરેગ નહીં કરતા ઓર ખુદાકી રાહ મેં સરતાપા હાઝીર હયે, ઉસ્સે દુશમની રખની, ઓર ઉસકા મુદદઇ હોના મરદે આદમીયત ઓર જવાંમરદીસે બઇદ હયે—વહીં હાતમકા હાથ બડી દોસ્તી ઓર ગરમ જોશીસે પકડલીયા ઓર કહા, કયું ન હો જબ અયસે હો તબ અયસે હો તવાઝેઅ કરકર પાસ બીઠલાયા, ઓર હાતમકા મીલકવો ઇમલાક ઓર માલો અસબાબ જો કુછ ઝબ્ત કીયા થા વહીં છોડ દીયા, નએસરસે સરદારી કબીલએ તૈકી ઉસે દી. ઓર ઉસબુડેકો પાનસૌ અશરફીયાં અપને ખઝાંનેસે દીલવાદીં વો દોઆ દેતા હુવા ચલા ગયા.

જબ યે માજરા હાતમકા મૈંને તમામ સુના જીમેં ગૈરત આઇ ઓર યે ખ્યાલ ગુઝરા કે હાતમ અપની કૌમકા ફક્ત રઇસથા. જીનને એક સખાવતકે

બાઇસ યે નામ પૈદા કીયા કે આજ તલક મશહુર હયે, મૈં ખુદાકે હુકમસે પાદશાહ તમામ ઇરાનકા હું, અગર ઇસ ન્યામતસે મહરૂમ રહું તો બડા અફસોસ હયે ફીલવાકેઅ દુન્યામેં કોઇ કામ બડા દાદોદહીશસે નહીં, ઇસ વાસ્તે કે આદમી જો કુછ દુન્યામેં દેતા હયે ઉસકા ઇવિઝ આકેબતમેં લેતા હયે! અગર કોઇ એક દાના બોતા હયે તો ઉસ્સે કીતના કુછ પૈદા હોતા હયે, યે બાત દીલમેં ઠેરાકર મીર ઇમારતકો બુલવાકર હુકમ કીયા કે એક મકાન આલીશાન જીસકે ચાલીસ દરવાઝે બુલંદઓર બહોત કુશાદાહો બાહેર શેહરકે જલ્દ બનવાવો. થોડે અરસેમેં વૈસાહી ઇમારત વસીય જયસા દીલ ચાહતા થા બનકર તય્યાર હુઇ ઓર ઉસ મકાનમેં હરરોઝ ફજરસે શામતક મોહતાજો ઓર બેકસોંકે તઇ રૂપ્યે અશરફીયાં દેતા ઓર જો કોઇ જીસ ચીઝકા સવાલ કરતા તો મૈં ઉસે માલામાલ કરતા. ગરઝ ચાલીસોં દરવાઝોંસે હાજતમંદ આતે આકર જો ચાહતે સો લેજાતે. એક રોઝકા યે ઝીકરહયે ફકીર સમાને દરવાઝેસે આકર સવાલ કીયા મૈંનેઉસ્સે એક અશરફી દી, ફીરવહી દુસરે દરવાઝેસે હોકર ઓર આયા દોઅશરફીયાં ઓર માંગી, મૈંને પેહછાનકર દરગુઝર કી ઓર દી ઇસીતરહસે ઉસને હરએક દરવાઝેસે આના ઓર એક એક અશરફી બડના શુરૂઅ કીયા મૈં ભી જાન બુજકર અંજાન હુવા, ઓર ઉસકો સવાલકે મવાફીક દીયા કીયા. આખીર ચાલીસોં દરવાઝેકી રાહને આકર ચાલીસ અશરફીયાં માંગી, વોભી મૈંને દીલવાદીં ઇતના કુછ લેકર વો દુરવેશફીર પેહલે દરવાઝેસે ઘુસ આયા ઓર સવાલ કીયા, મુજે બહોત બુરા મઅલુમ હુવા, મૈંને કહા,સુન અય લાલચી, તુ કયસા ફકીર હયે કે હરગીઝ ફકીરકે તીનોં હર્ફોંસે ભી વાકીફ નહીં! ફકીરકા અમલ ઉનપર ચાહીએ, ફકીર બોલા, ભલાદાતા તુમ્હી બતાવો? મૈંને કહા ફેસે ફાકા કાફસે કીનાઅત રેસે રીઆઝત નીકલતી હયે, જીસમેં યે બાતેં ન હોવે ફકીર નહી; ઇતના જો તુજે મીલા હયે ઇસકો ખા પીકર ફીર આઇયો ઓર જો માંગેગા લે જાઇયો, યે ખેરાત એહતીયાજ રફઅ કરનેકે વાસ્તે હયે, ન જમ્અ કરનેકે લીએ અય હારીસ ચાલીસ દરવાઝોંસે તુને એક અશરફીસે ચાલીસ અશરફીયાં તક લીં ઉસકા હીસાબ તુ કર કે રેવડી કે પેરકી તરહ કીતની અશરફીયાં હુઇ ઓર ઇસપરભી તુજેહ હીર્સફીર પેહલે દરવાઝેસે લે આઇ, ઇતના માલ જમ્અ કરકે કયા કરેગા! ફકીરકો ચાહી કે એક રોઝકી ફીકર કરે, દુસરે દીન ફીર નહી રોઝી રઝાક દેનેવાલા મોજુદ હયે અબ હયા ઓર શરમ પકડ ઓર સબરો કીનાઅતકો કામ ફરમા યે કયસી ફકીરી હયે. જો તુજે મુરશદને બતાઇ હયે—યે મેરી બાત સુનકર ખફા ઓર બદદીમાગ હુવા, ઓર જીતના મુજસે લેકર જમ્અ કીયા થા સો સબ ઝમીંપર ડાલ દીયા ઓર બોલા બાબા ઇતને ગરમ મત હો, અપની કાયનાત લેકર રખ છોડો, ફીર સખાવતકા નામ ન લીજે, સખી હોના બહોત મુશકીલ હયે, તુમ સખાવતકા બોજ નહીં ઉઠા સકતે, ઉસ મનઝીલકો કબ પોહચોગે અભી દીલ્લી દુર હયે. સખીકેભી તીન હરફ હયે, પેહલે ઉનપર અમલ કરો તબ સખી કેહલાવો. તબ તો મૈં ડરા ઓર કહા ભલા દાતા ઇસકે મઅને મુજે સમજાવો કેહને લગા સીનસે સમાઇ ઓર ખૈસે ખોફે ઇલાહી ઓર યેસે

યાદ રખના, અપની પૈદાએશ ઓર મરનેકો જગ તલક ઇતના ન હોવે તો સખાવતકા નામ ન લે ઓર સખીકા યે દરજા હયે કે અગર બદકારભી હો તો બી દોસ્ત ખુદાકા હયે. ઇસ ફકીરને બહોત મુલ્કોંકી સૈરકી હયે, લેકીન સીવાએ બસરેકી પાદશાહઝાદીકે કોઇ સખી દેખનેમેં ન આયા; સખાવતકા જામા ખુદાને ઉસ ઓરતપર કત્અ કીયા હયે, સબ નામ ચાહતે હયે, પર વયસા કામ નહીં કરતે. યે સુનકર મૈંને બહોત મીન્નત કી ઓર કસમેં દીં કે મેરી તકસીર મઆફ કરો ઓર જો ચાહે સો લો—મેરા દીયા હરગીઝ ન લીય ઓર યે બાત કેહતા હુવા ચલા અબ અગર અપની સારી પાદશાહત મુઝે દે તો ઉસપરબી નથુકું ઓર ન ધાર ગાઉં, વો ચલા ગયા. પર બસરેકી પાદશાહઝાદીકી યે તઅરીફ સુનનેસે દીલ બેકલ હુવા, કીસી તરહ કલ ન થી; અબ યે આરઝુ હુઇ કે કીસી સુરતસે બસરે ચલકર ઉસકો દેખા ચાહીએ.

ઇસ અરસેમેં પાદશાહને વફાત પાઇ ઓર તખ્તપર મૈં બૈઠા, સલતનત મીલી પર વો ખ્યાલ દીલસે ન ગયા. વઝીરોં ઓર અમીરોંસે જો પાએતખ્ત સલતનતકે ઓર અરકાન મમલુકતકેથે મશવેરતકી કે સફર બસરેકાકીયા ચાહતાહું તુમ અપને કામમેં મુસતઇદ હો, અગર ઝીંદગી હયે તો સફરકી ઉમર કોતા હોતી હયે, જલ્દફીર આતાહું, કોઇ મેરેજાનેપર રાઝી ન હુવા—લાચાર દીલ તો ઉદાસ હો રહા થા, એક દીન બગૈર બસકેકેહ સુને ચુપકે વઝીર બા તદબીરકો બુલાકર મુખતાર ઓર વકીલે લે કે અપના કીયા ઓર સલતનકા મદારઉલમહામ બનાયા; ફીર મૈંને ગેરવા લીબાસ પેહન ફકીરી બેસકર અકેલે રાહ બસરેકી લી.

કીસ્સા બસરેકી શાહઝાદીકા.

થોડે દીનોંમેં ઉસકી સરહદમેં જા પોહચા, તબસે યે તમાશા દેખને લગા કે જહાં રાતકો જાકર મુકામ કરતા તો નોકર ચાકર ઉસી મલેકાકે ઇસતીકબાલ કરકે એક મકાન માકુલમેં ઉતારતે ઓર જીતના લવાઝીમા ઝીયાફતકા હોતા હયે બખુબી મૌજુદ કરતે ઓર ખીદમતમેં દસ્ત બસ્તા તમામ રાત હાઝીર રેહતે, દુસરે દીન દુસરી મનઝીલમેં યહી સુરત પેશ આતી, ઉસ આરામસે મહીનોંકી રાહ તૈકી, આખીર બસરેમેં દાખીલ હુવા—વહીં એક ખ્વાજા શકીલ ખુશ લીબાસ નેક ખો સાહેબ મુરવ્વતકે દાનાઇ ઉસકે કીયાફેસે ઝાહીર થી, મેરે પાસ આયા ઓર નીપટ શીરીં ઝબાનીસે કેહને લગા કે મૈં ફકીરોંકા ખાદીમ હું હમેશા ઇસી તલાશમેં રેહતાહું કે જો કોઇ મુસાફીર ફકીર યા દુન્યાદાર ઇસ શેહરમેં આવે મેરે ઘરમેં કદમ રંજા ફરમાવે, સીવાએ એક મકાનકે યહાં ઓર બદેસીકે રેહનેકી જગા નહીં હયે, આપ તશરીફ લે ચલએ ઓર ઉસ મુકામકો ઝીનત બખશીએ ઓર મુઝે સરફરાઝ કીજીએ। ફકીરને પુછા સાહેબકા ઇસમે શરીફ કયા હયે? બોલા ઇસ ગુમનામકા નામ બેદારબખ્ત કેહતે હયે. ઉસકી ખુબી ઓર તમલ્લુક દેખકર યે આજીઝ ઉસકે સાથ ચલા ઓર ઉસકે મકાનમે ગયા, દેખા તો એક ઇમારત આલીશાન લવાઝીમે શાહાનાસે તય્યાર હયે, એક દાલાનમેં ઉસને લે જાકર બીઠ લાયા ઓર ગરમ પાની મંગવાકર હાથ પાંવ ધુલવાએ ઓર દસ્તરખ્વાન

બીછવાકર મુજ તન તનહાકે ૨જાર બકાવલને એક તોરેકા તોરા ચુન દીયા, ચાર મીસકાબ એક મેં યખની પુલાવ, દુસરેમેં કોરમાં પુલાવ, ઓાર તીસરેમેં મુતંજન પુલાવ, ચૌથેમેં કુકુ પુલાવ ઓાર એક કાબ જરદેકી ઓાર કઇ તરહકે કલએ દો પ્યાઝા નરગીસી બાદામી રોગન જોશ ઓાર રોટયાં કઇ કીસમકી બાકરખાની, તનકીં શીરમાલ, ગાવદીદા ગાવ ઝબાન નાનેન્અમત, પરાઠે, ઓાર કબાબ કોફતેકે તીકકે મુરગકે ખાગીને મગલુબા શબદેગ દમપુખ્ત હલીમ હરીસા સમોસેવરકી કુબુલી ફીરની શીર બીરંજ, મલાઇ હલવા ફાલુદા, પનભતા, નમલશ આબ શોરા, સાકે ઉરૂસ લોઝીયાત, મુરબ્બા, અ ચાર-દાન, દહીંકી કુલફીયાં ચેન્અતમેં દેખકર રૂહ ભરગઇ! જબ એક એક ની-વાલા હરએકસી લીયા પેટભી ભરગયા તબ હાથ ખાનેસે ખીંચા. વો શખ્શ મજ્બુઝ હુવા કે સાહેબને કયા ખાયા ખાના તો સબ અમાનત ધરાબેતકલ્લુફ ઓાર નોશજાન ફરમાઇએ. મૈંને કહા ખાનેમેં શરમ કયા હયે ખુદા તુમ્હારા ખાના આબાદ રખે જો કુછ મેરે પેટમેં સમાયા સો મૈંને ખાયા, અબ તો મઝીદ કરો ઓાર ઝાએકેકી ઉસકે કયા તઅરીફ કરૂં કે અબતક ઝબાન ચા-ટતાહું ઓાર જો ડકાર આતી હયે સો મોઅત્તર! જબ દસતરખ્વાન ઉઠા તો ઝેર અંદાઝ કાશીની મખમલકા મુકકેશી બીછાકર ચીલમચી આફતાબા તીલાઇ લાકર બેસનદાંનમેંસે ખુશબો બેસન દેકર ગરમ પાનીસે મેરે હાથ ધુ-લાએ, ફીર પાનદાન જડાવમેં ગીલોરીયાં સોનેકી પખડોમેં બંધી હુઇ ઓાર ચોઘડોમે ગીલોરયાં ચીકની સુપારયાં ઓાર લોંગ ઇલાયચ્યાં રૂપેકે વરકોંમેં મ-ડી હુઇ લાકર રખ્ખી જબમૈં પાની પીનેકો માંગતા, તબ સુરાહી બર્ફમેં લ-ગી હુઇ આબદાર લે આતા, જબ શામ હુઇ ફાનુસ મેં કાફુરી શમ્એ રોશન હુઇ વો અઝીઝ બેઠા હુવા બાતોં કરતા રહા. જબ પેહર રાત ગઇ બોલા આપ ઇસ છપર ખટમેં કે જીસકે આગે દલદા પેશગીર ખડા હયે આરામ કીજયે ફકીરને કહા અય સાહેબ, હમ ફકીરોંકો એક બોરયા યા મીરગછાલા બીસતરકે લીયે બહોત હયે, યે ખુદાને તુમ દુન્યાદારોંકે વાસ્તે બનાયા હયે કે-હને લગા કે યે સબ અસબાબ દુરવેશોકો ખાતીર હગે, કુછ મેરા માલ નહીં. ઇસકે બજીદ હોનેસે ઉન બીછોનોંપર કે ફુલોકી સેજસેભી નરમ થે, જાકર લે-ટા. દોનોં પટ્ટીયોંકી તરફ ગુલદાન ઓાર ચંગેરીં ફુલોંકી ચુની હુઇ ઓાર ઉદ સોઝ ઓાર લખલખે રોશન થે, જીધરકી કરવટ લેતા દીમાગ મોઅત્તર હો જાતા ઇસ આલમમેં સો રહા જબ સુબ્હો હુઇ નાશતેકોભી બાદામ પીસા અંગુર અંજીર નાશપાતી અનાર કીશમીશ છોહારે ઓાર મેવેકા શરબત લા હાઝીર કીયા; ઉસી તૌરસે તીન દીન રાત રહા, ચોથે રોઝ મૈંને રૂખસત માં-ગી. હાથ જોડકર કેહને લગા શાયદ ઇસ ગુનાહગારસે સાહેબકી ખીદમતગા-રીમેં કુછ કુસુર હુવા કે જીસકે બાયસ તુમ્હારા મીઝાજ મુકદ્દર હુવા મૈંને હૈરાન હોકર કહા બરાએ ખુદા યે કયા મઝકુર હયે, લેકીન મેહમાનીકી શરત તીન દીન તલક હયે સો મૈં રહા ઝીયાદા રેહના ખુબ નહીં ઓાર અલાવા યે ફકીર વાસ્તે સૈરકે નીકલાહયે અગર એકહી જગા રેહજાવે તો મુનાસીબ નહી ઇસ લીએ ઇજાઝત ચાહતા હયે, નહી તો તુમ્હારી ખુબ્યાં અયસી ન-

હીં કે જુદા હોનેકો જી ચાહે તબ વો બોલા જયસી મરઝી, લેકીન એક સ-અત તવકકુફ કીજયે કે પાદશાહઝાદીકે હુઝુર જાકર અરઝ કરૂં ઓર તુમ જો જાયા ચાહતે હો તો અસબાબ ઓઢને બીછાનેકા ઓર ખાનેકા બાસન રૂપે સોનેકે ઓર જડાવકે ઇસ મેહમાન ખાનેમેં હયેં યે સબ તુમ્હારા માલ હયે ઇસકે સાથ લે જાનેકી ખાતીર જો ફરમાવો તદબીર કીજાવે મૈંને કહા લાહોલ પડો, હમ ફકીર ન હુએ ભાટ હુએ અગર યહી દીલમેં હીરસ હોતી તો ફકીર કાયકો હોતે દુનયાદારી ક્યા બુરી થી!

ઉસ અઝીઝને કહા, અગર યે અહવાલ મલેકા સુને તો ખુદા જાને મુજે ઇસ ખીદમતસે તગીર કરકર કયા સુલુક કરે, અગર તુમેં અયસાહી બે પ-રવાઇ હયે તો ઇન સબકો એક કોઠડીમેં અમાનત બંદ કરકર દરવાઝેકો સ-દબમોહર કરો, ફીર જો ચાહે સો કીજયો. મૈં ન કુબુલ કરતાથા ઓર વોભી નહી માનતા થા, લાચાર યહી સલાહ ઠેરી કે સબ અસબાબકો બંદકર કર કુફલ કર દીયા, ઓર મુંતઝીર રૂખસતકા હુવા ઇતનેમે એક ખ્વાજાસરા મો-અનેબર સરપર સરપેંચ ઓર ગોશ પેચ કમરમેં કમરબંદ બાંધે એક આસા સોનેકા જડાવ હાથમેં ઓર સાથ ઉસકે કઇ ખીદમતગાર મઅકુલ ઓહદે લીએ હુએ ઇસ શાનો-શૌકતસે મેરે નઝદીક આયા, અયસી અયસી મેહર-બાનગી ઓર મુલાયમતસે ગુફતગો કરને લગા કે જીસકા બયાન નહીં કરતા ફીર બોતેલા કે અય મીયાંઅગર તવજ્જો ઓર કરમ કરકે ઇશ મુશતાકકે ગ-રીબ ખાનેકો અપને કદમકી બરકતશે રોશન બખ્શો તો બંદા નવાઝી ગરીબ પરવરીસે બઇદ નહીં.

શાયદ શાહઝાદી સુને કે કોઇ મુસાફીર યહાં આયા થા ઉસકી તવાઝેહ મુદાગત કીસુને નકી, વો યુંહી ચલા ગયા: ઇસ વાસ્તે વલ્લાહો આલમ મુજપર કયા આફત લાવે ઓર કયસી કયામત ઉઠાવે, બલકે હરફ ઝીંદગી-પાર હયે મેંને ઉન બાતોં કો ન માના, તબ ખ્વાહ ખ્વાહ મીન્નતે કરકે મેરે તઇ ઓર એક હવેલીમેં કે પેહેલે મકાનસે બેહતરથી લેગયા, ઉસને પેહલે મેઝબાનકી માનીંદ દીન રાત દોનોં વકત વૈસાહી ખાને સુબ્હો ઓર તીસરે પેહર શરબત ઓર તફનુંનકી ખાતીર મેવે ખીલાએ ઓર બાસન નુકરઇ વ તીલાઆઇ ઓર ફરશો ફુરશ ઓર અસબાબ જો કુછ વહાં થા મુજસે કેહને લગા કે ઇન સબકે તુમ માલીક ઓર મુખતાર હો જો ચાહો-સો કરો. મૈ યે બાતે સુનકર હયેરાન હુવા, ઓર ચાહા કીસી ન કીસી ત-રહ યહાંસે રૂખસત હોકર ભાગું મેરે બુશરેકો દેખકર વો મહેલ્લી બોલા અયે ખુદાકે બંદે, જો તેરા મતલબ યા આરઝુ હો મુજકો કહોતો હુઝુરમેં મલેકાકો જાકર અરઝ કરૂ. મૈં કહા મૈં ફકીરીકે લીબાસમેં દુન્યાકા માલ કયા માંગુ કે તુમ બગૈર માંગે દેતે હો, ઓર મૈં ઇનકાર કરતાહું. તબ વો કેહેને લગા કે હીરસ દુન્યાકી કીસીકે જીસે નહીં ગઇ સુનાયે કીસુ કબતીને યે કબત કહા હયે.

કબત.

સુગયન કહા દેખે, રીસ્રબારી જહા દેખે, જોગી કનફટા દેખે, જાર લાએ

તનમે. મુની અન બોલ દેખે, સીત્તડા સર જોલ દેખે, કરત કલુલ દેખે, બન ખંડી બનમે. બીર દેખે સુર દેખે, સબ ગીની ઓર કુડ દેખે, માયાકે પુર દેખે, ભુલ રહે ધનમે. આવંત સુખી દેખે, જનમહીકે દુખી દેખે, ફીર વયે ન દેખે ઉનકે લોભ નાહ મનમેં.

મેને યે સુનકર જવાબ દીયા કે યે સચ હયે, પર મેં કુચ નહીં ચાહ-તા અગર ફરમાઓ તો એક રૂકકા સર બમોહર અપને મતલબકા લીખકર દું જો હુઝુર મલેકાકે પોહંચા દો તો બડી મહેરબાની હયે ગોયા તમામ દુન્યાકા માલ મુજકો દીયા. બોલા બસરો ચશ્મ કયા મુઝાયકા મેને રૂકકા લીખ્યા પેહલે શુકર ખુદાકા, ફીર અહવાલ કે યે બંદા ખુદાકા કઇ રોઝસે ઇસ શેહરમેં વારીદ હયે ઓર સરકારસે સબ તરહકી ખબર ગીરી હોતી હયે, જયસી ખુબ્યાં ઓર નેક નામ્યાં મલેકાકી સુનકર ઇશતીયાક દેખનેકા હુવા થા ઉસસે ચાર ચંદપાયા, અબ હુઝુરકે અરકાને દોલત યું કેહતે હયેં કે જો મતલબ ઓર તમન્ના તેરી હાસો ઝાહીર કર, ઇસ વાસતે બેહીજા-બાના જો દીલકી આરઝુ હયે સો અરઝ કરતાહું કે મેં દુન્યાકે માલકા મોહતાજ નહીં અપને મુલકકા મેંબી પાદશાહ હું ફકત વહાં તલક આના ઓર મેહેનત ઉઠાના આપકે ઇશતીયાકકે સબબસે હુવા જો તને તનહા ઇસ સુરતસે આ પોહંચાહું અબ ઉમ્મીદ હયે કે હુઝુરકી તવજ્જોસે યે ખાકનશીં મતલબે દીલીકો પોહચે તો લાયક હયે, આગે જો મરઝીએ મુબારક, અગર યે ઇલતીમાસ ખાક સારકા કુબુલ ન હોગા તો ઇસી તરહ ખાક છાનતા ફીરેગા, ઓર ઇસ જાને બેકરારકો આપ કે ઇશ્કમેં નીસાર કરેગા–મજનું ઓર ફરહાદકે માનીંદ જંગલમે યા પહાડપર મર રહેગા, યહી મુદદઆ લી-ખકર ઉસ ખ્વાજેકો દીયા, ઓરઉસને પાદશાહઝાદી તલક પોહંચાયા, બઅદ એક દમકે ફીર આયા ઓર મેરે તઇં બુલાયા ઓર અપને સાથ મહેલકી દેવડીપર લેગયા, વહાં જાકર દેખા તો એક બુડીસી ઓરત સાહેબે લીયાકાત સુનેરી કુરસીપર ગેહના. પાતા પેહને હુએ બેઠી હયે ઓર કઇ ખ્વાજા ખીદ-મતગાર તકલ્લુફકે લીબાસ પેહને હુએ હાથ બાંધે સામને ખડે હયે મેં ઉસે મુખતાર જાનકર ઓર દેરી ના સમજકર દસ્તબસર હુવા ! ઉસ મામાને બહોત મેહરબાનીસે સલામ લીયા ઓર હુકમ કીયા કે આઓ બેઠો ખુબ હુવા જો તુમ આયે, તુમ્હીને મલેકાકે ઇશતીયાકકા રૂકકા લીખા થા ! મેં શરમ ખાકર ચુપ હો રહા ઓર સર નીચે કરકે બેઠા. એક સાઅતકે બઅદ બોલી કે અય જવાન, પાદશાહઝાદીને સલામ કહા હયે, ઓર યું કહા હયે કે મુજકો ખાવીંદ કરનેસે એબ નહીં. તુમને મેરી દરખ્વાસ્ત કી, લેકીન અપની પાદશાહતકા બયાન કરના ઓર ઇસ ફકીરીમેં અપને તઇં પાદશાહ સમજના ઓર ઉસકા ગુરૂર કરના નીપટ બેજા હયે. ઇસ વાસતે કે સબ આદમી આ-પસમેં ફીલ હકીકત એક હયે લેકીન ફઝીલત દીનો ઇસલામકી અલબત્તા હયે ઓર મેંબી એક મુદદતસે શાદી કરનેકી આરઝુ મંદહું ઓર જયસે તુમ દોલત દુનયાસે બેપરવા હો મેરે તઇં બી હકતઆલાને ઇતના માલ દીયા હયે કે ઉસકા કુછ હીસાબ નહીં, પર એક શર્ત હયે કે પેહલે મહર અદા

કરલો ઓર મહર શાહઝાદીકા એક બાત હયે જો તુમસે હોસકે ?

મૈને કહા મૈં સબ તરહ હાઝીર હું, જાનોમાલસે દરેક નહીં કરનેકા; વો બાત કયા હયે કહો તો મૈં સુનું ! તબ ઉસને કહા કે આજકે દીન રેહ જાવો, કલ તુમ્હેં કેહ દુંગી. મૈને ખુશીસે કુબુલ કીયા ઓર રૂખસત હો-કર બાહેર આયા—દીન તો ગુઝરા, જબ શામ હુઇ મુજે એક ખ્વાજા સરા મેહલમેં બુલાકર લેગયા, જાકર દેખા તો અકાબીર આલીમ ઓર ફાઝીલ સાહેબે શરા હાઝીર હયેં ! મેંભી ઉસી જલસેમેં જાકર બૈઠા—કે ઇતનેમેં દસ્તર-ખ્વાન બીછાયા ગયા ઓર ખાને અકસામ અકસામકે શીરીન ઓર નમકીન ચુને ગએ વો સબ ખાને લગે ઓર મુજેભી તવાઝા કરકે શરીક કીયા. જબ ખાનેસે ફરાગત હુઇ તો એક દાઇ અંદરસે આઇ ઓર બોલી, કે બહ-રાવર કહાં હયે ઉસે બુલાઓ ? યસાવલોને વહીં હાઝીર કીયા ઉસકી સુરત બહોત મરદ આદમી કીસી ઓર બહોતસી કુંજયાં રૂપે સોનેકી કમરમે લટકી હુઇ સલામુન અલેક કરકે મેરે પાસ આકર બૈઠા. વહી દાઇ કેહને લગી કે અય બહેરાવર તુને જો કુછ દેખા હયે મુફસ્સીલ ઉસકા બયાનકર બેહરાવર ને દાસ્તન કેહને શુરૂઅકી ઓર મુજસે મુખાતીબ હોકર બોલા, અય અઝીઝ હમારી પાદશાહઝાદીકી સરકારમેં હઝારો ગુલામ હયે કે સૌદાગરીકે કામમેં મુતઐયન હયે, ઉનમેસે એક મૈંભી અદના ખાનાઝાદ હું હરઅક મુલ્લકકે ત-રફ લાખો રૂપેકો અસબાબ ઓર જીનસ દેકર રૂખસત ફરમાતી હયે—જબ વો વહાંસે ફીર આતા હયે, તબ ઉસ્સે ઉસ દેસકા અહવાલ અપને હુઝુરમેં પુછની હયે ઓર સુનતી હયે—એકબાર યે ઇત્તેફાક હુવા કે યે કમતરીન તી-જારતકે ખાતીર ચલા ઓર શેહરે નીમરોઝમેં પોહંચા, વહાંકે બાશીંદોકો દેખા તો સબકા લીબાસ સીયાહ હયે ઓર હરદમ નાલા ઓર આહ હયે, અયસા મઅલુમ હોતાથા કે ઉનપર કુછ મુશીબત પડી હયે, ઉસકા સબબ જીસસેં મેં પુછતા કોઇ જવાબ મેરા ન દેતા.

ઇસી હેરતમેં કઇ રોઝ ગુઝરે, યક દીન જુહી સુબ્હો હુઇ તો તમામ આદમી છોટે બડે, લડકે બુડે, ગરીબ ગની શેહરકે બાહેર ચલે, એક મૈદા નમેં જાકર જમઅ હુએ, ઓર ઉસ મુલ્લકકા પાદશાહભી સબ અમીરોંકો સાથ લેકર સવાર હુવા. ઓર વહાં ગયા, તબ સબ બરાબર કતાર બાંધ-કર ખડે હુએ.

મૈંભી ઉનકે દરમીયાન ખડા તમાશા દેખતાથા પર યે મઅલુમ હોતાથા કે વૈ સબ કીસુકા ઇનતેઝાર ખીંચ રહે હયે—એક ઘડીકે અરસેંમે દુરસે એક જવાન પરીઝાદ સાહેબ જમાલ પંધરા સોળા બરસકા સીનોસાલ ગુલ મચાતા ઓર શોર કરતા હુવા કફ મુંહસે જારી ઝરદ બૈલકી સવારી એક હાથમે કુછ લીએ હુવે મુકાબીલ ખલ્કુલ્લાહકે આયા ઓર અપને બૈલપરસે ઉતરા, એક હાથમેં નાથ ઓર એક હાથમેં નંગી તલવાર લેકર દોઝાનું બૈઠા; એક ગુલા-મ પરીચેહરા ઉસકે હમરાહથા ઉસકો ઉસ જવાનને વો છીઝ જો હાથમેંથી દી—વો યતીમ લેકર એકસીરેસે હરએકકો દીખાતા જાતાથા લેકીન યે હાલ-તથી કે જો કોઇ દેખતાથા બે ઇખતીયાર ડાડ મારકર રોતાથા ! ઇસી તરેહ

સબકો દીખાતા ઓર રૂલાતા હુવા સબકે સાંમનેસે હોકર અપને ખાવીંદકે પાસ ફીર ગયા.

ઉસકે જાતેહી વો જવાન ઉઠા ઓર ઉસ ગુલામકા સર સમશીરસેં કાટકર ઓર સવાર હોકર છુપરસે આયાથા ઉધરકો ચલા. સબ ખડે દેખાકીએ જબ નઝરોંસે ગાયબ હુવા તો લોગ શેહરકી તરફ ફીરે. મૈં હરએકસે ઉસ બાજરેકી હકીકત પુછતા થા, બલકે રૂપયોંકા લાલચ દેતા ઔર ખુશામદ ઓર મીન્નત કરતા કે ઝરા બતાદો કે યે જવાન કોન હયે ઓર ઉસને યે કયા હરકત કી ઓર કહાંસે આયા ઓર કહાં ગયા? હરગીઝ કીસીને ન બતલાયા ઓર ન કુછ મેરે ખીયાલમેં આયા—યે તઅજ્જુબ દેખકર જબ મૈં યહાં આયા ઓર મલકેકા રૂબરૂ ઇઝહાર કીયા તબસે પાદશાહઝાદી બી હેરાન હો રહી હયે, ઓર ઇસકે તહકીક કરને કે ખાતીર દો દીલી હો રહી હયે, લેહાઝા મહેર અપના યહી મુકરર કીયા હયે કે જો શખ્સ ઇસ અજુબેકી સચ્ચી ખબર લાવે ઉસકો પસંદ ફરમાવે ઓર વહી માલીક સારે માલો મુલકકા ઓર મલેકાકા હોવે; યે માજરા સબ તુમને બસ સુના, અપને દીલમેં ગોર કરો અગર તુમ ઉસ જવાનકી ખબર લાસકો તો કસ્દ મુલ્કે નીમરોઝકા કરો, ઓર જલ્દ રવાના હો, નહીં તો ઇનકાર કરકર અપને ઘરકી રાહલો. મૈંને જવાબ દીયા, કે અગર ખુદા ચાહે તો જલ્દ ઉસકા અહવાલ સરસે પાંવતક દરયાફ્ત કરકર પાદશાહઝાદીકે પાસ આ પોહચતા હું ઓર કામયાબ હોતાહું ઓર જો કીસમત મેરી બદ હયે તો ઇસકા કુછ ઇલાજ નહી, લેકીન મલેકા ઇસકા કૌલ કરાર કરે કે અપને કેહનેસે ન ફીરે ઓર બીલફેઅલ એક અંદેશા મુશકીલ મેરે દીલમેં ખલીશ કર રહા હયે, અગર મલેકા ગરીબનવાઝી ઓર મુસાફીર પરવરીસે હુઝુરમેં બુલાવે ઓર પરદેકે બાહેર બીઠલાવે ઓર મેરા ઇલતેમાસ અપને કાનોં સુને ઓર ઉસકા જવાબ અપની ઝબાનસે ફરમાવે તો મેરી ખાતીર જમઆ હો, ઓર મુજસે સબ કુછ હો સકેગા યે મેરી મતલબકી બાત ઉસ મામાને રૂબરૂ ઉસપરી પૈકર કે અરઝ કી—બારે કદરદાનીકી રાહસે હુકમ કીયા કે ઉન્હેં બુલાલો. દાઇ ફીર બાહેર આઇ ઓર મુજે અપને સાથ જીસ મહેલમેં પાદશાહઝાદીથી લેગઇ. કયા દેખતાહુંકે દો રૂયા સફ બાંધે દસ્તબસ્તા સેહલીયાં ઓર ખ્વાસેં, ઉરદા બેગનીયાં, કલમાકનીયા, તુરકનીયા, હબશનીયાં ઝંગનીયાં ઓર કશમીરનીયાં જવાહેરમેં જડી ઓહદે લીએ ખડી હયે ઇંદરકા અખાડા કહું યા પરયોંકા ઉતારા? બેઇખતીયાર એક આહ બેખુદીસે ઝબાનતક આઇ, ઓર કલેજા થલકને લગા, પર બઝોર અપનેતઇ થાંબા; ઉનકો દેખતા ભાલતા ઓર સેર કરતા હુવા આગે ચલા, લેકીન પાંવ સો સો મનકે હોગએ. જીસકો દેખું ફીર યે જીન ચાહે કે આગે જાઉ—એક તરફ ચીલવન પડીથી ઓર મુંઢા જડાઉ બીછવા રખ્ખાથા ઓર એક ચોકીની સંદલકી બીછીથી. દાઇને મુજે બેઠનેકી ઇશારત કી; મેં મોઢપર બેઠગયા ઓર વો ચોકીપર બેઠે કેહને લગી, લો જો અબ કેહના હયે સો જી ભરકર કહો.

મૈંને મલેકાકી ખુબ્યાંકી ઓર અહલો ઇનસાફ દાદોદહીશકી પેહલે તઅરી-

ફકીર ફીર કેહને લગા કે જબસે મેં ઇસ મુલ્કકી સરહદમેં આયા હરએક મંઝીલમેં યહી દેખા કે જાબજા મુસાફીરખાને ઓર ઇમારતેં આલી બની હુઈ હયેં ઓર આદમી હરએક ઓહદેકે મુતએયુન હયેં કે ખબરગીરી મુસાફરોં ઓર મેહમાનોંકી કરતે હયેં; મુજેભી તીન તીન દીન હર મુકામમેં ગુઝરે, ચોથે રોઝ જબ રૂખસ્ત હોને લગા તબભી કીસુને ખુશીસે ન કહા કે જાવો ઓર જીતના અસબાબ ઉસ મકાનમેં થા શતરંજી, ચાંદની, કાલીને સીતલપાટી, મગલકાટી, દીવારગીરી છતપરદે, ચીલવનેં સાએબાન, નમગીરે છપરખટ, મચાગીલાફ, ઓકચા તોશક બાલાપોશ, સેજબંદ, ચાદર, તકએ ગુલતકીએ ગલ્લનદ ચાવતકીએ ઓર દેગ દેગચે, તપેલે તબાક, રકાબી બાદીએ તશતરીયમચે બકાવલી કફગીર, તઆમબખ્શ, સરપોશ સીની ખ્વાનપોશ આબખોરે બજરહરે સુરાહી, પાનદાન, લગન, ચોગડે, ચંગેરી ગુલાબપાશ ઉદ સોઝ, આફતાબા, ચીલમચી, સબ ગેરે હવાલે કીએ કે યે તુમ્હારા માલ હયે ચાહો અબ લે જાએ નહીં તો એક કોઠડીમેં બંદ કરકર અપની મોહોર કરો જબ તુમ્હારી ખુશી હોગી ફીરતે વખત લીએ જાઇયો. મૈંને યુંહી કીયા પર યે હયેરત હયે કે જબ મુજસે ફકીર તને તનહાસે યે સુલુક હુવા તો અયસે ગરીબ હઝારોં તુમ્હારે મુલ્કમેં આતે જાતે હોંગે પસ અગર હરએકસે યહી મેહમાનદારીકા તોર રેહતા હોગા તો મુબલીક બે હીસાબ ખરચ હોતે હોંગે. પસ ઇતની દોલત કે જીસકા યે સરફ હયે કહાંસે આઇ ઓર કયસી હયે? અગર ગંજેકારૂન હો તોભી વફા ન કરે ઓર ઝાહીરમેં અગર મલેકાકી સલતનતપર નીગાહ કીજયે તો ઉસકી આમદ ફકત બાવરચી ખાનેકે ખરચકોભી કીફાયત ન કરતી હોગી ઓર ખરચોંકા તો ક્યા ઝીકર હયે, અગર ઇસકા બયાન મલેકાકી ઝબાનસે સુનું તો ખાતીરજમાહો, કસ્દ મુલ્કે નીમ રોઝકા કરૂં ઓર જુંતું વહાં જા પોહચું, ફીર સબ અહવાલ દરીયાફ્ત કરકે મલેકાકી ખીદમતમેં બક્ષરતે ઝીંદગી બારે દીગર હાઝીરહું અપને દીલકી મુરાદ પાઉં.

યે સુનકર માલેકાને અપની ઝબાનસે કહા કે અય જવાન અગર તુજે આરઝુ કમાલ હયે કે યે માહીયતસે વાકીફ હો તો આજકે દીનભી મુકામ કર, શામકો તુજે હુઝુરમેં તલબ કરકર જો કુછ અહવાલ ઉસ દોલત બે ઝવાલકા હયે બેકમો કાસ્ત કહા જાએગા મૈં યે તસલ્લીપાકર અપને ઇસ્તીકામતકે મકાનપર આકર મુંતઝીર થા કે કબ શામ હો જો મેરા મતલબ તમામ હો— ઇતનેમેં ખ્વાજાસરા કઇ ચોગોશે તોરા પોસ પડે હુએ બોઇયોંકે સરપર ધરે આકર મોજુદ હુવા, બોલા કે હુઝુરસે યે ઉલશ ખાસ ઇનાયત હુવા હયે, ઇસકો તનાઉલ કરો? જીસ વકત મેરે સામને ખોલા તો બો બ્યાસસે દીમાગ મોઅત્તર હુવા ઓર રૂહ ભર ગઇ, જીતના ખા સકા ખા લીયા બાકી ઉન સબોંકો ઉઠા દીયા ઓર શુકરે ન્યામત કેહલા ભેજા. બારે જબ આફતાબ તમામ દીનકા મુસાફીર થકા હુવા ખીસ્તા પડતા અપને મંઝીલમેં દાખીલ હુવા ઓર માહતાબ દીવાનખાનેમેં અપને મુસાહેબોંકો સાથ લેકર નીકલ બેઠા, ઉસ વકત દાઇ આઇ ઓર મુજસે કેહને લગી કે ચલો પાદશાહઝાદીને યાદ ફરમાયા હયે મૈં ઉસકે હમરાહ હોલીયા ખીલવતે ખાસમેં લેગઇ, રોશનીકા

યે આલમ થા કે શમે કદરકો વહાં કદર ન થી ઓર પાદશાહી ફરશપર મસનદ મુગરરક બીછી મુરસઅકા તકીયા લગા હુવા ઓર ઉસપર એક શામયાના મોતયોંકી જહાલરકા જડાવ ઇસતાદોંપર ખડા હુવા ઓર સામને મસનદકે જવાહીરકે દરખ્ત ફુલપાત લગે હુએ ગોયા એન મએન કુદરતી હયેં સોનેકી કયારીયોંમેં જમે હુએ ઓર દોનોં તરફ, દસ્તરાસ્ત ઓર દસ્તચપ શાગીરદ પેશે ઓર સેજરાઇ દસ્ત બસ્તા બાઅદબ આંખેં નીચી કીયે હુએ હાઝીર થે ઓર તઆયફ ઓર ગાએનીકે સાઝોંકે સરઅનાએમુંતઝીર—યે સામાન ઓર યે તય્યારી કરરો ફરકો દેખકર અકલ ઠીકાને ન રહી દાઇસે પુછા કે દીનકો વો ઝેબાયશ ઓર રાતકો યે આરાયશ કે દીન ઇદ રાત શબબરાત કહા ચાહીએ, બલકે દુનયામેં પાદશાહે હફ્ત ઇકલીમ કો યે એશ મયસ્સર ન હોગા, હમેશા યહી સુરત રેહતી હયે ? દાઇને કહા કે હમારી મલેકાકા જીતના કારખાના તુમને દેખા યે સબ ઇસી દસ્તુરીસે જારી હયે, ઇસમેં હરગીઝ ખલલ નહીં, બલકે અફઝું હયે, તુમ યહાં બેઠો મલેકા દુસરે મકાનમે તશરીફ રખતી હયેં જાકર ખબર કરૂં. દાઇ યે કેહકર ગઇ ઓર ઉન્હી પાંઓં ફીર આઇ કે ચલો હુઝુરમેં બુલાયા હયે. બમજરીદ ઉસ મકાનમેં જાતેહી બીચકકર રેહ ગયા, ન મઅલુમ હુવા કે દરવાજા કહાં ઓર દરો દીવાર કીધર હયે, ઇસવાસ્તે કે ચારોં તરફ કદે આદમકે બરાબર આઇને લગે ઓર ઉનકે પરદાઝોંમેં હીરે મોતી જડે હુએ થે, એકકા અક્સ એકમેં નઝર આતા તો યે મઅલુમ હોતા કે જવાહીરકા સારા મકાન હયે, એક તરફ પરદા પડા થા ઉસકે પીછે મલેકા બેઠી થી. વો દાઇ પરદેસે લગકર બૈઠી ઓર મુઝેભી બેઠનેકો કહા, તબ દાઇ મલેકાકે ફરમાનેસે ઇસ તોર બયાન કરને લગી.—

કે સુન અય જવાનદાના, ચલતાન ઇસ ઇકલીમકા બડા પાદશાહ થા, ઉનકે ઘરમેં સાત બેટીયાં પૈદા હુઇ એક રોઝ પાદશાહને જીશન ફરમાયા, યે સાતો લડકીયાં સોલા સંગારકર બારેઅભરન બાલબાલ મોતી પીરોંપર પાદશાહકે હુઝુર કજ ખડી થી. સુલતાનકે કુછ જીમેં આયા તો બેટયોંકે તરફ દેખકર ફરમાયા, અગર તુમ્હારા બાપ પાદશાહ ન હોતા ઓર કીસી ગરીબકે ઘર તુમ પેદા હોતી તો તુમ્હે પાદશાહઝાદી ઓર મલેકા કોન કેહતા ! ખુદાકા શુકર કરો કે શાહઝાદયાં કેહલાતી હો તુમ્હારી યે સારી ખુબ્યાં મેરે દમસે હયે. છે લડકીયાં એક ઝબાન હોકર બોલી કે જહાં પનાહ જો ફરમાતા હયે બજા હયે ઓર આપ્હીકી સલામતીસે હમારી ભલાઇ હયે, લેકીન એક મલેકા જો સબ બેહનોંસે છોટી થી પર અકલો શઉરમેં ઉસ ઉમરમેંભી ગોયા સબસે બડી થી, ચુપકી ખડી રહીં—ઇસ ગુફતગુમેં બહેનોંકે શરીક ન હુઇ, ઇસ વાસ્તે કે યે કલમા કુફરકા હયે.

પાદશાહને નઝરે ગઝબસે ઉનકી તરફ દેખા ઓર કહા, કયું બીબી તુમ કુછ ન બોલી, ઇસકી કયા બાઇસ હયે ! તબ મલેકાને અપને દોનોં હાથ રૂમાલસે બાંધકર અરઝ કી કે અગર જાનકી અમાન પાઉં ઓર તકસીર મઆફ હો તો લૌંડી અપને દીલકી બાત ગુઝારીશ કરે. હુકમ હુવા કે કહે કયા કેહતી હયે ! તબ મલેકાને કહા કે કીબલએ આલમ આપને સુના હયે કે સચ્ચી

બાત કડવી લગતી હયે. સો ઇસ વકત મૈ અપની ઝીંદગીસે હાથ ધોકર અ-રઝ કરતી હું ઓર જો કુછ મેરી કીસમતમેં લીખને વાલેને લીખ્ખા હયે ઉ-સકા મીટાનેવાલા કોઇ નહીં, કીસુ તરહ નહી ટલનેકા.

બૈત.

ખ્વાહ તુમ પાંવ ઘીસો યા કે રખો સરબસુજુદ, બાત પેશ આનેકી જો કુછ હયે વો પેશઆની હયે.

જીસ પાદશાહ અલલ્હતલાકને આપકો પાદશાહ બનાયા, ઉસીને મુજેભી પાદશાહ ઝાદી કહેવાયા ઉસકી કુદરતકે કારખાનેમેં કીસુકા ઇખત્યાર નહી ચ-લતા, આપકી ઝાત હમારી વલી નેઅમત ઓર કીબલા વ કઆબા હયે, હઝ-રતકી કરમ મુબારકકી ખાકકો અગર સુરમા કરૂં તો બજા હયે, મગર નસીબ હરએકકે હરએકકી સાથ હયે! પાદશાહ યે બાત સુનકર તૈશમેં આએ. ઓર યે જવાબ દીલપર સખ્ત ગીરાં મઅલુમ હુવા. બેઝાર હોકર ફરમાયા કે છોટા મુંહ બડી બાત, અબ ઇસકી યહી સઝા હયે કે ગેહના પાતા જો કુછ ઉસકે હાથ ગલેમેં હયે સો ઉતાર લો, ઓર એક મીયાનેમેં ચડાકર અયસે જંગલમેં કે જહાં નામોનશાન આદમઝાદકા ન હો વહાં ફેંક આવ. દેખેં ઇસકે નસીબોમે કયા લીખ્ખા હયે! બમુજીબ હુકમ પાદશાહ કે ઉસઆધ્ધી રાતમેં કે ઐન અંધેરી થી, મલેકાકો જોનીરે ભવરમેં પડી થી ઓર સીવાએ અપને મેહેલકે દુસરી જગા ન દેખી થી, બોઇ લેજાકર એક મેદાનમેં કે જહાં પરીંદા પર ન મારતા ઇનસાનકા તો કયા ઝીકર હયે, છોડકર ચલે આએ.

મલેકાકે દીલપર અજબ હાલત ગુઝરતીથી કે એક દમમેં કયા થા ઓર કયા હોગયા, ફીર અપને ખુદાકી જનાબમેં શુકર કરતીં, ઓર કહેતી તુ અય-સાહી બેનીયાઝ હયે જો ચાહા સો કીયા, જો ચાહતા હયે સો કરતા હયે, ઓર જો ચાહેગા સો કરેગા, જબ લલક નથનોમે દમ હયે તુજસે નાઉમ્મીદ નહીં હોતી ઇસી અંદશેમેં આંખ લગ ગઈ, જીસ વકત સુબ્હો હોને લગી મલેકાકી આંખ ખુલ ગઇ તો પુકારી તે વઝુકે લીએ પાની લાવ? ફીર એક બારગી રાતકી બાત ચીત યાદ આઇ કે તુ કહાં ઓર યે બાત કહાં, યે કે-હકર ઉઠકર તયમુમ કીયા ઓર દોગાના શુકરકા પડહા અય અઝીઝ મલેકા-કી ઇસ હાલતકી ખબર સુનનેસે છાતી ફટતી હયે, ઉસ ભોલે ભાલે જી સે પુછા ચાહીએ કે કયા કેહતા હોગા. ગરઝ ઉસ મીયાનેમેં બૈઠી હુઇ ખુદાસે લવ લગા રહીથી, ઓર યે કબત ઉસદમ પડતીથી.

કબત.

જબ દાંત ન થે તબ દુધ દીઓ,
અબ દાંત દીયો કહા અન ન દેહ !

જો જલમેં થલમે પંછી પસકી,
સુધ લેત સો તેરીબી લેહયે;

કાહેકો સોચ કરે મન મુરખ,
સોચ કરે કુછ હાથ ન આએ હએ;

જાનકો દેત અજાનકો દેત,
જહાંકો દેત સો તો કોબી દેહે.

સચ હયે, જબ કુછ બન નહીં આતા તબ ખુદાહી યાદ આતા હયે, નહીં તો અપની તદબીરમેં હરએક નુકસાન ઔર મુશ્કીલીના હયે, અબ ખુદા કે કારખાનેકા તમાશા સુનો ! ઇસી તરહ તીન દીન રાત સાફ ગુજર ગએ કે મલેકાકે મુહમે એક ખીલ્લબી ઉડકર નહી ગઇ, વો ફુલસા બદન સુખકર કાંટા હોગયા, ઔર વો રંગ જો કુંદનસા દમકતા થા સો હલદીસા બન ગયા, મુંહ મેં ઠેફડી બંધ ગઇ, આંખે પથરા ગઇ, મગર એકદમ અટક રહા થા ! જબ તલખ સાંસ, તબ તલક આસકેવો આતા જાતા થા. ચોથે રોઝ સુબ્હોકો એક દુરવેશ ખીઝરકીસી સુરત નુરાની ચેહરા રોશન દીલ આકર પેદા હુવા, મલેકાકો ઇસ હાલતમેં દેખકર બોલા કે અય બેટી, અગરચે તેરા બાપ પાદશાહ હયે, લેકીન તેરી કીસમતમેં યેહી બીદા થા, અબ ઇસ ફકીર બુડહેકો અપના ખાદીમ સમજ ઔર અપને પેદા કરનેવાલેકા રાત દીન ધ્યાન રખ, ખુદા ખુબ કરેગા ઔર ફકીરકે કચકોલમેં જો બીકકે ટુકડે મૌજુદ થે મલેકાકે રૂબરૂ રખે, ઔર પાનીકી તલાશમેં ફીરને લગા—દેખા કે એક કુંવા લગા હયે પર ડોલ રસ્સી કહાં ઉસસે પાની ભરે; થોડે પત્તે દરખ્તસે તોડકર દોના બનાયા ઔર અપની સેલી ખોલકર ઉસમેં બાંધકર નીકાલા ઔર મલેકાકો કુછ ખીલાયા પીલાયા; બારે ટુક હોશ આય, ઉસ મરદે ખુદાને બેકસ ઔર બેબસ જાનકર બહોતસી તસલ્લી દેકર ખાતર જમ્આકી ઔર આપભી રોને લગા. મલેકાને જબ ગમ ખ્વારી ઔર દીલદારી ઉસકી બેહદ દેખી, તબ ઉનકેભી મીઝાજકો ઇસતકલાલ હુવા. ઉસ રોઝશે ઉસી પીર મરદને યહી મુકરર કીયા કે સુબ્હોકો બીક માંગનેકે વાસ્તે શેહરમેં નીકલ જાતા, જો ટુકડા પારચા પાતા મલેકાકે પાસ લે આતા, ઔર ખીલાતા—ઇસ તૌરસે થોડે રોઝ ગુઝરે, એક દીન મલેકાને તેલ સરમેં ડાલને ઔર કંગી ચોટી કરનેકા દીલમેં કસ્દ જો કીયા, જુંહી મુંહબાક ખોલે તો ચોટીમેંસે એક મોતીકા દાના ગોલ આબદાર નીકલ પડા ! મલેકાને ઉસ દરવેશકો દીયા ઔર કહા કે શેહરમેં ઇસકો બેચ લાઓ ! વો ફકીર ઉસ ગૌહરકો બેચકર ઉસકી કીંમત પાદશાહઝાદીકે પાસ લે આયા—તબ મલેકાને હુકમ કીયા કે એક મકાન મવારીક ગુઝરાનકે ઇસ જગેહ બનવાવો. ફકીરને કહા અય બેટી, નેઓ દીવારકી ખોદકર થોડીસી મટ્ટી જમા કરો, મેં એક દીન પાની લાકર ગારા કરકર બુન્યાદ ઘરકી દુરસ્ત કર દુંગા. મલેકાને ઉસકે કહનેસે મટ્ટી ખોદની શુરૂઆકી જબ એક ગઝ અમીક ગડા ખોદા ગયા ઝમીનકે નીચેસે એક દરવાઝા નમુદ હુવા ! મલેકાને ઉસ દરકો સાફ કીયા, એક બડા ઘર જવાહીર ઔર અશરફીયોંશે મઅમુર નઝર આયા ! મલેકાને પાંચ ચાર લપ અશરફીયોંકી લેકર ફીર બંદ કીયા, ઔર મટ્ટી દેકર ઉપરસે હમવાર કર દીયા, ઇતનેમે ફકીર આયા મલેકાને ફરમાયા કે રાજ ઔર મેઅમાર ઔર કારીગર અપને કામકે ઉસતાદ, ઔર મઝદુર જલ્દ દરત બુલાઓ, જો ઇસ મકાન પર એક ઇમારત પાદશાહના કે તાકે કસરાકા જુફ્ત હો ઔર કસરે નેઅમાંસે સબ કત લેજાવે, ઔર શહેર પનાહ ઔર કીલ્લા વ બાગોબાવલી ઔર એક મુસાફીરખાના લાસાની હો, જલ્દ તયાર કરે; લેકીન પેહલે નકશા ઉનકા એક કાગઝ

પર દુરસ્ત કરકે હુઝુરમેં લાવે; જો પસંદ કીયા જાએ. ફકીરને અયસેકી કાર-કુન કારપરદાઝીકોંકો લા હાઝીર કીએ. મત્લીક ફરમાનેકે તઅમીર ઇમારતકી હોને લગી, ઓર નૌકર ચાકર હર એક કારખાનેઝાતકે ખાતીર ચુન ચુનકર પ્રહમીદા ઓર ખાદીયાનત મુલાઝીમ હોને લગે. ઉસ ઇમારત આલીશાનકી ત-ઇયારીકી ખબર રફ્તા રફ્તા પાદશાહ ઝીલ્લે સુબાહાનીકા જો કીબલાગાહ મલ-કાકે થે પોહચી, સુનકર બહોત મુતઅજ્જુબ હુએ, ઓર હરએકસે પુછા કે યે કોન શખ્સ હયે જીસને યે મહેલાત બનાને શુરૂઅ કીએ હયે? ઉસકી કૈફીયતસે કોઈ વાકીફ ન થા જો અરઝકરે, સભોંને કાનોંપર હાથ રખે; કે કોઈ ગુલામ નહીં જાનતા કે ઇસકા બાની કોન હયે. તબ પાદશાહને એક અમીરકો ભેજા, ઓર પૈગામ દીયા કે મૈ ઉન મકાનોંકે દેખનેકો આયા ચાહ-તાહું, ઓર યેભી મઅલુમ નહીં કે તુમ કહાંકી પાદશાહઝાદી હો ઓર કીસ ખાનદાનસે હો ? યે સબ કૈફીયત દરયાફત કરની અપને તઈ મનઝુર હયે. જુહુી મલેકાને યે ખુશ ખબરી સુની દીલમેં બહોત શાદ હો કર અરઝી લી-ખી કે જહાંપનાહ સલામત, હુઝુરકે તશરીફ લાનેકી ખબર તરફ ગરીબ ખાનેકે સુનકર નેહાયત ખુશી હાસીલ હુઈ, ઓર સબબ હુરમત ઓર ઇઝઝત ઇસ કમતરીનકા હુવા, ઝહે તાલઆ ઇસ મકાનકે જહાં કદમ મુબારકકા ન-શાન પડે ઓર વહાંકે રેહને વાલોંપર દામને દૌલત સાયા કરે, ઓર નઝરે તવજ્જોહસે વો દોનો શાદ ઓર સરફ રાઝ હોવે. યે લોંડી ઉમ્મીદવાર હયે કે કલ રોઝ પંજશંબા રોઝ મુબારક હયે ઓર મેરે નજદીક બહોત બ-હેતર રોઝ નો રોઝસે હયે, આપકી ઝાત મુશાબ આફતાબકે હયે, તશરીફ ફરમાકર અપને નુરસે ઇસઝરરએ બેમીકદારકો કદરો મનઝેલત બખશીએ, ઓર જો કુછ ઇસ આઝીઝસે મયસ્સર હો સકે નોશજાન ફરમાઇયે, યે એૈન ગરીબ નવાઝી ઓર મુસાફીર પરવરી હયે; ઝયાદા હદે અદબ ઓર ઉસ ઉ-મદાકોભી તવાઝઅ કરકે રૂખસત કીયા. પાદશાહને અરઝી પડી ઓર કેહલા ભેજા કે હમને તુમ્હારી દઅવત કુબુલકી, અલબત્તા આવેંગે. મલેકાને નોક-રોં ઓર સબ કારપરદોઝાંકો હુકમ કીયા કે લવાઝેમા ઝીયાફતકા અયસે સ-લીકેસે તય્યાર હો, કે પાદશાહ દેખકર ઓર ખાકર બહોત મહઝુઝ હોં. ઓર અદના આલા જો પાદશાહકી રીકાબમેં આવે સબ ખાપીકર ખુશ હોકર જા-વેં. મલેકાકે ફરમાનેસે ઓર તાકીદ કરનેસે સબ કીસમકે ખાને સલોને ઓર મીઠે ઇસ ઝાયકેકે તય્યાર હુએ, અગર બહરામનકી બેટી ખાતી તો કલમા પડતી. જબ શામ હુઈ, પાદશાહ મુંડે તખ્ત પર સવાર હોકર મલેકાકે મકા-નકી તરફ તશરીફ લાએ. મલેકા અપની ખવાન ખાસ સહેલીયાંકો લેકર ઇ-સતીકબાલકે વાસ્તે ચલી જુંહી પાદશાહકે તખતપર નઝર પડી ઇસ ઇસ આદબસે, મુજરા શાહાના કીયા કે યે કાયદા દેખકર પાદશાહકો ઓરભી હેર-તને લીયા ઓર ઉસી અંદાઝસે જુલુસ કરકર પાદશાહકો તખ્તે મુરસ્સા પર લા બીઠાયા. મલેકાને સવા લાખ રૂપએકા ચબુતરા તય્યાર કરવા રખ્ખા થા ઓર એકસો એક કીસ્તી જવાહર ઓર અશરફી ઓર રેશમી પશમીના ઓર નુર બાફી ઓર તીલાઇ ઓર ઝરદોઝીકી લગા રખ્ખી થી ઓર દો ઝંજીર

ડોલ ઓર દસસસ અરપ ઇચકી ઓર યમની મુરસ્સાકે સાઝસે તય્યાર કર રખેથે નઝર ગુઝરાને ઓર આપ દોનોં હાથ બાંધે રૂબરૂ ખડી રહી, પાદશાહને બોહોત મેહેરબાનીસે ફરમાયા કે તુમ કીસ મુલ્કકી શાહઝાદી હો ઓર યહાં કીસ સુરતસે આના હુવા ? મલેકાને આદાબ બજા લાકર ઇસતીમાસ કીયા કે યે લૌંડી વહી ગુનાહગાર હૈં જો ગઝબે સુલતાનીકે બાઇસ ઇસ જંગલમેં પોહોંચી ઓર યેસબ તમાશે ખુદાકેહે જો આપ દેખતે હૈં. યે સુનતેહીપાદશાહકે લહુને જોશ મારા ઉઠકર મોહબ્બતસે ગલે લગા લીયા ઓર હાથ પકડકે અપને તખ્તકે પાસ કુરસી બીછવાકર હુકમ બૈઠનેકા કીયા. લેકીન પાદશાહ હૈરાન ઓર મુતઅજ્જીબ બૈઠે થે ફરમાયા કે પાદશાહ બેગમકો કહો કે પાદશાહ-ઝાદીયોંકો અપને સાથ લેકર જલ્દી આવેં, વૈ જબ આએ, માં ઓર બેહનોંને મલેકાકો પેહછાના ઓર ગલે મીલકર રોએ ઓર શુકર કીયા. મલેકાને અપની વાલેદા ઓર બેહનોંકે રૂબરૂ ઇતના કુછ નકદ ઓર જવાહીર કે ખઝાના તમામ આલમકા ઉસકે પાસંગમેં ન ચડે. ફીર પાદશાહને સબકો સાથ લીહાકર ખાસા નોશ જાન ફરમાયા, જબ તલક જહાંપનાહ જીતેરહે ઇસી તરહ ગુઝરી કભુ કભુ આપઆતે ઓર કભુ મલેકાકોભી અપને સાથ મહેલોમેં લે જાતે. પાદશાહને જબ રેહલત ફરમાઇ, સલતનત ઉસ ઇકલીમકી મલેકાકો પોહંચી ઉનકેસીવા દુસરા કોઇ લાયક ઇસ કામકે ન થા. અય અઝીઝ સરેગુઝીશત યે હયે જો તુને સુની, પસ દોલતે ખુદાદાદકો હરગીઝ ઝવાલ નહીં હોતા. મગર આદમીકી નીયત દુરસ્ત ચાહીએ, બલકે જીતના ખરચ કરો ઉસમેં ઇતનીહી બરકત હોતી હયે; ખુદાકી કુદરતમેં તઅજ્જુબ કરના કીસી મઝહબમેં રવા નહીં દાઇને યે બાત કેહકર કહા, કે આપ અગર કસદ વહાંકે જાનેકા ઓર ઉસ ખબર લાનેકા દીલમેં રખ તે હો તો જલ્દ રવાના હો. મૈને કહા, ઇસી વક્ત મૈં જાતાહું ઓર ખુદા ચાહે તો જલ્દ ફીર આતા હું આખીર રૂખસત હોકર ઓર ફઝલે ઇલાહી પર નઝર રખકર ઉસ સીમતકો ચલા.

કીસા મલીક નીમરૂઝકે શાહઝાદેકા.

બરસ દીનકે અરસેમેં હરજ મરજ ખીંચતા હુવા શેહરે નીમરોઝમેં જા પોહચા. જીતને વાહાંકે આદમી હઝારી ઓર બઝારી નઝર પડે વો સીયાહ પોશથે. જયસા અહવાલ સુનાથા અપની આંખોસે દેખા. કઇ દીનકે બઆદ ચાંદ રાત હુઇ. પેહેલી તારીખ સારે લોગ ઉસ શેહરકે છોટે બડે લડકે બાલે ઉમરા પાદશાહ, ઓરત મરદ એક મેદાનમેં જમઅ હુવે મંએભી અપની હાલત મે હૈરાન સર ગરદાન ઉસ કસરતકે સાથ અપને માલ મુલ્કસે જુદા ફકીરકી સુરત બના હુવા ખડા દેખતા થા કે દેખ એ પરદએ ગૈબસે ક્યા હાઝીર હોતા હયે. ઇતનેમેં એક જવાન ગાવ સવાર મુંહમેં કફ ભરે હુવે બેહાશ ખરોશ કરતા હુવા જંગલમેંસે નીકલા. યે આજીઝ જો ઇતની મેહનત કરકે ઉસકે અહવાલ દરયાફત કરનેકી ખાતીર ગયા થા દેખતેહી ઉસ્કે હવાસ બાખતા હોકર હૈરાન ખડા રેહ ગયા. વો જવાં મરદ કદીમ કાયદેપર જો જો કામ કરતા થા, સો કરકર ફીર ગયા. ઓર ખલકત શેહરકી તરફ મુતવજ્જા હુઇ. જબ મુજે હોશ આયા તબ મેં પસતાયા કે યે ક્યા તુજસે

હરકત હુઇ, અબ મહીનેભર ફીર રાહ દેખની પડી. લાચાર સબકે સાથ ચલા આયા, ઓર ઉસ મહીનેકો માહે રમઝાનકે માનીંદ એક એક દીન કરકે કાટા, બારે દુસરી ચાંદરાત આઇ તો મુજે ગોયા ઇદ હુઇ. ઉસ રોઝ ફીર પાદશાહ ખલકત સમેત વહીં જાકર ઇખટ્ટે હુએ. તબ મેંને દીલમેં મુસમ્મમ ઇરાદા કીયા, કે અબકે બાર જો હો સો હો, અપને તઇં સંભાલકર ઇસ માજરાએ અજીબકો મઅલુમ કીયા ચાહીએ. નાગાહ વો જવાન બદસ્તુર ઝરદ બૈલપર ઝીન બાંધે સવાર હો આ પોહંચા ઓર ઉતરકર દોઝાનું હો બેઠા, એક હાથમેં નંગી સેફ ઓર એક હાથમે બેલકી નાથ પકડે ઓર મરતબાન ગુલામકો દીયા. ગુલામ હરએકકો દીખલાકર લે ગયા. આદમી દેખકર રોને લગે; ઉસ જવાનને મરતબાન ફોડા ઓર ગુલામકો એક તલવાર અયસી મારી કે સર જુદા હોગયા ઓર આર આપ સવાર હો કર મુડા મેં ઉસકે પીછે જલ્દ કદમ ઉઠાકર ચલને લગા. શેહરકે આદમીયોને મેરા હાથ પકડા ઓર કહા, યે કયા કરતા હયે કયું જાન બુજકર મરતા હયે, અગર અયસાહી તેરા દમ નાકમેં આયા હયે તો બહોતેરી તરહ મરનેકી હંયે મર રહીયો. હરચંદ મેંને મીન્નતકી ઓર ઝોરકી કીયા કે કીસુ સુરતસે ઉનકે હાથસે છુટું, પર છુટકારા ન હુવા, દોચાર આદમી લીપટ ગએ ઓર પકડે હુએ બસ્તીકી તરફ લે આએ, અજબ તરહકા કલક હુવા ફીર મહીનાભર ગુજરા. જબ વો મહીના તમામ હુવા ઓર સલખકા દીન આયા, સુબ્હેકો ઉસી સુરતસે સારે આલમકા વહાંકા ઇજ્તેહામ હુવા. મેં અલગ સબસે નમાઝકે વકત ઉઠકર આગેહી જંગલમેં જો એન ઉસ જવાનકી રાહપર થા ઘુસકર છુપ રહા, કે યહાં તો કોઇ મેરા મઝાહમ ન હોગા, વો શખ્સ ઉસી કાયદેસે આયા ઓર વહી હરકતેં કરકર સવાર હુવા ઓર ચલા મેંને ઉસકા પીછા કીયા ઓર દોડતા હુવા ઉસકે સાથ હો લીયા.

ઉસ અઝીઝને આહટસે મઅલુમ કીયા કે કોઇ ચલા આતા હયે, એક બારગી બાગ મોડકર એક નઅરા મારા ઓર ઘુરકા, તલવાર ખીંચકર મેરે સરપર આ પોહંચા, ચાહાતાથા કે હમલા કરે, મેને નીહાયત અદબસે જુકકર સલામ કીયા ઓર દોનોં હાથ બાંધકર ખડા રેહગયા. વો કાયદાદાન મુતકલ્લીમ હુવા કે અય ફકીર તુ નાહક મારા ગયા હોતા પર બચગયા, તેરી હયાત કુછ બાકી હયે, જા કહાં આતા હયે. ઓર જડાવ પંજર મોતીયોંકા ઓર આવેઝા લગા હુવા કમરસે નીકાલકર મેરે આગે ફેંકા, ઓર કહા, ઇસ વકત મેરે પાસ કુછ નકદ મોજુદ નહીં જો તુજે દું, ઇસકો પાદશાહકે પાસ લેજા જો તુમ માંગેગા સો મીલેગા અયસી હયબત ઓર અયસા રોઆબ ઉસકા મુજપર ગલીબ હુવા કે ન બોલનેકી કુદરત, ન ચલનેકી તાકત, મુંહમેં ઘુઘી બંધ ગઇ પાંવ ભારી હોગએ ઇતના કેહકર વો ગાઝી મરદ નઅરા ભરતા હુવા ચલા, મેંને દીલમેં કહા હરચે બાદા બાદ અબ રેહ જાના તેરે હકમેં બુરા હયે ફીર અયસા વકત ન મીલેગા, અપની જાનસે હાથ ધોકર મેંભી રવાના હુવા! ફીર વો ફીરા ઓર બડે ગુસ્સેસે દાટા ઓર મુકરર ઇરાદા મેરે કતલકા કીયા, મેંને સર જુકા દીયા ઓર સોગંદ દીકે અય રુસતમ વકતકે અયસીહી એક

સેદ મારકે સાર દો ટુકડે હો જાઊં. એક તસમા બાકી ન રહે ઓર પ્રેસ હૈ-રાની ઓર તબાહીસે છુટજાઊં. મેંને અપના ગુનાહ કબૂલ કીયા. વો બોલા કે અય શૈતાનકી સુરત ક્યું અપના ખુન નાહક મેરી ગરદનપર ચડાતા હયે. મુઝેઉ ગુનેહગાર બનાતા હયે જા અપની રાહ લે, ક્યા તુઝે તેરી જાન ભારી પડી હયે ? મેંને ઉસકા કહા ન માના ઓર કદમ આગે ધરા. ફીર ઉસને દીદા ઓર દાનીસ્તા આના કાનીદી ઓર મેં પીછે લગ લીયા જાતે જાતે દો કોસ વો જાડી જંગલ તૈ કીયા.

એક ચાર દીવારી નઝર આઇ, વો જવાન દરવાઝેપર ગયા ઓર એક નઅરા મોહીબ મારવો દરવાઝા આપસે આપ ખુલ ગયા. વો અંદર ગયા. મેં બાહેરકા બાહેર ખડા રેહગયા. ઇલાહી અબ ક્યા કરૂં. હયરાન થા. બારે એક દમકે બઅદ ગુલામ આયા ઓર પૈગામલાયા કે ચલ તુઝે રૂબરૂ બુલાયા હયે. શાયદ તેરે સરપર અજલકા ફરીશતા આયા હયે, ક્યા તુઝે કમબખ્તી લગીથી મેંને કહા ઝહે નસીબ. ઓર બેધડક ઉસકે સાથ અંદર બાગકે ગયા આખીર એક મકાનમેં લેગયા. જહાં વો બેઠા થા. મેંને ઉસે દેખકર ફરરાશી સલામ કીયા. ઉસને ઇશારત બેઠનેકી કી મેં આદબસે દોઝાનું બેઠા—ક્યા દેખતાહું કે વો મરદ અકેલા એક મસનદનપર બેઠા હયે ઓર હથ્યાર ઝર-ગરીકે આગે ધરે હયે. ઓર એક જોડ કમરૂદકા તૈયાર કર ચુકા હયે, જબ ઉસકે ઉઠનેકા વકત આયા તો જીતને ગુલામ ઉસ શહનશીનકે ગીરદોપેશ હાઝીર થે હુજરોંમેં છુપ ગએ. મેંભી મારે વસવાસકે એક કોઠડીમેં જા ઘુસા. વો જવાન ઉઠકર સબ મકાનકી કડયાં ચડાકર બાગકે કોનેકે તરફ ચલા ઓર અપની સવારીકે બૈલકો મારને લગા ? ઉસકે ચીલ્લાનેકી આવાઝ મેરે કાન-મેં આઇ કલેજા કાપને લગા. લેકીન ઇસ માજરેકે દરયાફત કરનેકે ખાતીર યે સબ આફતેં નહી થી. ડરતે ડરતે દરવાઝા ખોલકર એક દરખ્તકે ટહેનીકી આડમે જાકર ખડા હુવા ઓર દેખને લગા. જવાનને વો સોટા જીસ્સે મારતા થા સો હાથસે ડાલ દીયા, ઓર એક મકાનકા કુફલ કૂંજીસે ખોલકર અંદર ગયા, ફીર વહાં બાહેર નીકલકર નરગાનકી પીઠકર હાથ ફીરાકર મુંહ ચુમા, ઓર દાના ઘાસ ખીલાકર ઇધરકો ચલા. મૈં દેખતેહી જલ્દ દૌડકર ફીર કોઠડીમેં જા છુપા. ઉસ જવાને ઝંજીરેં સબ દરવાઝોંકી ખોલદીં સારે ગુલામ બાહેર નીકલકર ઝેર અંદાઝ ઓર ચીલમચી આફતાબા લેકર હાઝીર હુએ. વો વઝુ કરકે નમાઝકી ખાતીર ખડા હુવા—જબ નમાઝ અદા કર ચુકા પુકારા વો દુરવેશ કહાં હયે ? મૈં અપના નામ સુનતેહી દૌડકર રૂબરૂ જા ખડા હુવા ફરમાયા કે બૈઠ. મૈં તસલીમ કરકર બૈઠા. ખાસા આયા ઉસને તનાઉલ ફર-માયા મુઝેભી ઇનાયત કીયા મૈંનેભી ખાયા. જબ દસ્તરખ્વાન બડાયા ઓર હાથ ધોએ ગુલામોકો રૂખસત દી કે જાકર સો રહો. જબ કોઇ ઉસ મકાનમેં ન રહા, તબ મુજસે હમકલામ હુવા ઓર પુછા કે અય અઝીઝ તુજપર ક્યા અયસી આફત આઇ હયે જો તું અપની મૌતકો ઢુંડતા ફીરતા હયે ? મૈંને અપના અહવાલ આગાઝસે અંજામતક જો કુછ ગુઝરાથા તફ-સીલ વાર બયાન કીયા ઓર કહા આપકી તવજ્જોસે ઉમીદ હયે કે અપની મુરાદકો પોહચું.

ઉસને યે સુનતેહી એક ઠંડી સાંસ ભરી ઓર બેહોશ હુવા ઓર યે કેહને લગા, બારે ખુદાયા ઇશ્કકે દરદસે કૌન વાકીફ હયે. જીસને રંજો અલમ જોરો સીતમ ઉઠાયાહો વહી ઇસકી લઝત પેહછાને, ઇસ દરદકી કદર દરદમંદ હો સો જાને.

બેત.

આફતોંકા ઇશ્કકી આશકસે પુછા ચાહીએ;
કયા ખબર ફાસીકકો હયે, સાદીકસે પુછા ચાહીએ.

બઆદ એક લહમેકે હોશમેં આકર એક આહે જીગર સોઝ ભરી. સારા મકાન ગુંજ ગયા, તબ મુજે યકીન હુવા કે યેભી ઇસી ઇશ્કકી બલામેં ગીરફતાર હયે, ઓર ઇસી મરઝકા બીમાર હયે. તબ તો મૈંને દીલ ચલાકર કહા કે મૈંને અપના અહવાલ સબ અરઝ કીયા, અબ આપ તવજ્જા ફરમાકર અપની સર ગુઝીસ્તસે બંદેકો મતલા કીજીએ તો બમકદુર પેહલે તુમ્હારે વાસ્તે કોશીશ કરૂં ઓર દીલકા મતલબ કોશીસ કરકે હાથમેં લાઉં અલ કીસ્સા વો આશક સાદક મુજકો અપના હમરાઝ ઓર હમ દરદ જાનકર અપના માજરા ઇસ સુતરસે બયાન કરને લગા.

કે સુન અય અજીઝ, મૈં પાદશાહઝાદા જીગર સોઝ ઇસ ઇકલીમ નીમરોઝકાહું. પાદશાહ યઅને કીબલગાહને મેરે પૈદા હોનેકે બઅદ નજુમી, રમ્માલ ઓર પંડીત જમઅ કરકે ફરમાયા કે અહવાલ શાહઝાદેકે તાલેંકા દેખો ઓર બાંચો ઓર જનમ પતરી દુરસ્ત કરો, ઓર જો કુછ હોના હયે હકીકત પલપલ, ઘડી ઘડી ઔર પેહર પેહર. દીન દીન, મહીને મહીને બરસ બરસકા મુફસ્સીલ હુઝુરમેં અરઝ કરો. બમુજીબ હુકમ પાદશાહકે સબને મુતફકીક હો અપને અપને ઇલમકી રૂસે ઠેરાયા, ઓર સાધકર ઇતમાસ કીયા કે ખુદા કે ફઝલસે અયસી નેક સાઅત ઓર સુભ લગનમેં શાહઝાદેકા તવલ્લુદ ઓર જનમ હુવા હયે કે ચાહીએ સીકંદરકીસો પાદશાહત કરે, ઓર નૌશેરવાનસા આદીલ હો, ઓર જીતને ઇલમ ઓર હુનર હયે ઉન સબમેં કામીલ હો, ઓર જીસ કામકી તરફ દીલ ઉસકા માઇલ હો વો બખુબી હાસીલ હો. સખાવત ઓર શુજાઅતમેં અયસા નામ પૈદા કરે; કે હાતમ ઓર રૂસતમકો લોક ભુલજાએં, લેકીન ચૌદા બરસ તલક સુરજ ઓર ચાંદકે દેખનેસે એક બડા ખતરા નઝર આતા હયે, બલકે યે વસવાસ હયે કે જુનીની ઓર સૌદાઇ હોકર બહોત આદમ્યોંકા ખુન કરે ઓર બસ્તીસે ઘભરાવે, જંગલમેં નીકલ જાવે ઓર ચરીંદકે સાથ દીલ બેહલાવે કે રાત દીન આફતાબ માહતાબકો ન દેખે, બલકે આસમાનકી તરફભી નીગાહ ન કરને પાવે. જો યેતની મુદ્દત ખૈરો આફીયતસે કટે તો ફીરસારી ઉમર સુખ, ઓર ચૈનસે સલતનત કરે.

યે સુનકર પાદશાહને ઇસલીએ ઇસ બાગકી બીનાડાલી ઓર મકાન હરએક નકશેકે બનવાએ, મેરે તઇં તહખાનમેં પલનેકા હુકમ કીયા, ઓર ઉપર એક બુરજ નમદેકા તયાર કરવાયા તો ધુપ ઓર ચાંદની ઉસમેંસે ન છને. મૈં ઓર દાઇ દુધ ઓર ખ્વાસેં ગુલામ નૌકર ચાકરોંકે સાથ ઇસ મો-

હકૂમતસે ઇસ મકાન આલીશાનમેં પરવરીશ પાને લગા ઓર એક ઉસ્તાદ દાના કારઆઝમુદા વાસ્તે મેરી તરબીયતકે મુકરર કીયા, કે તઅલીમ હરએક ઇલમ ઓર હુનરકી ઓર મશક હફતકલમ લીખનેકી કરે. ઓર જહાં પનાહ હમેશાં મેરે ખબર ગીરાં રેહતે, થે દમબદમકી કૈફીયત હુઝુરમેં અર્ઝ, હોતી. મૈં ઉસ મકાનકો આલમેં દુન્યા જાનકર ખીલોને ઓર રંગ બેરંગકે ફુલોંસે ખેલા કરતા, ઓર તમામ જહાંકી ન્યામતેં ખાનેકે વાસ્તે મોજુદ રહતી, જો ચાહતા સો ખાતા, દસ બરસકી ઉમર તક ઇતની સુનઅતેં ઓર કાબીલયતેં ભી તેહસીલ કી.

એક દીન ઉસ ગુંબઝકે નીચે રોશનદાનસે એક ફુલ ચમબેકા પડા, કે દેખતે દેખતે બડા હોતા જાતા થા, મૈંને ચહા કે ઉસે હાથસે પકડલું, જું જું મૈં હાથ લંબા કરતા થા તો વો ઉંચા હોતા જાતા થા! મૈં હયેરાન હોકર ઉસે તાક રહા થા, વહીંએક આવાઝ કહકહેકી મેરે કાનમેં આઇ, મૈંને ઉસકે દેખનેકો ગરદન ઉઠાઇ, દેખા તો નગહા ચીરકર એક મુખડા ચાંદકાસા નીકલ રહા હયે, ઉસકો દેખીતેહી મેરી અકલો હોસ બજા ન રહે ફીર અપને તઇં સંભાલકર દેખા તો એક મુરસ્સાકા તખ્ત પરીઝાદોંકે કાંધેપર મોઅલક ખડા હયે ઓર એક તખ્તનશીન તાજ જવાહીરકા સરપર ઓર ખીલઅત ફાખેરા પેહને, ઓર યાકુતકા પ્યાલા લીએ શરાબ પીઇ હુઇ બૈઠી હયે. વો તખ્ત બુલંદીસે આહેસ્તા નીચે ઉતરકર ઉસ બુરજમેં આયા, તબ ઉસ પરીને મુઝે બુલાયા, ઓર અપને નઝદીક બીઠાકર બાતે પ્યારકી કરેનેલગી. ઓર મુહસે મુંહ લગાકર એક જામ શરાબ ગુલે ગુલાબકા મેરે તઇં પીલાયા, ઓર કહા આદમીઝાદ બે વફા હોતા હયે લેકીન દીલ હમારા તુઝે ચાહતા હય? એકદમમેં અયસી અયસી અંદાઝકી બાતે કીં કે દીલ મેરા મહવ હોગયા, ઓર અયસી ખુશી હાસીલ હુઇ કે ઝીંદગાનીકા મઝા પાયા ઓર યે સમજા કે આજ તું દુનયામેં આયા. હાસીલ યે હયે કે મૈં તો કયા કહું, કીસુને યે આલમ ન દેખા હોગા ઉસ મઝેમેં ખાતીર જમાંસે હમદોનોં બૈઠે થે કે લ-ક્યાલમેં ગુલેલા લગા. અબ ઇસ હાદેસએ નાગહાનીકા માજરા સુનો કે વહીં ચાર પરીઝાદને આસમાન પરસે ઉતર કર કુછ ઉસ મઅશુકાકે કાનમેં કહા સુનતેહી ઉસકે ચેહરેકા રંગ બદલ ગયા, ઓર મુજસે બોલી કે અય પ્યારે, દીલ તો યે ચાહતા હય કોઇ દમ તેરે સાંથ બેઠકર દીલ બહેલાઉં, ઓર ઇસી તરહ હમેશા આઉં, યા તુઝે અપને સાથ લે જાઉં, પર યે આસમાન દો શખ્સોંકો એક જગા આરામસે ઓર ખુશીસે નહીં રેહને દેતા, અય જાન: અબ તેરા ખુદા હાફીઝ હય યે સુનકર મેરે હવાસ જાતે રહે ઓર તુતી હાથકી ઉડ ગઇ. મૈંને કહા કે અજી અબ ફીર કબ મુલાકત હોગી! યે કયા તુમને ગઝબકી બાત સુનાઇ, અગર જલ્દ આવોગી વો ઝીંદા પાવગી, નહીં તો મુઝે મુરદા દેખકર સખ્ત પસતાવેગી યા અપના ઠીકાના ઓર નામો નશાન બતાવો કે મૈંહી ઉસ પત્તેપર ઢુંડતે ઢુંડતે અપને તઇં તુમ્હારે પાસ પોહચાઉં. યે સુનકર વો બોલી, દુરબાર શૈતાનકે કાન બહરે તુમ્હારી સદો બરસ સાલકી ઉમર હોવે, અગર ઝીંદગી હય તો ફીર મુલાકાત હોજાવેગી.

મૈં જીનનોંકે પાદશાહકી બેટી હું, ઓર કોહકાફમેં રેહતી હું. યે કેહકર તખ્ત ઉઠાયા ઓર જીસ તરફ ઉતરા થા બુલંદ હોને લગા, જબ તલક સામને થા તો મેરી ઓર ઉસકી ચાર આંખે હો રહી થીં, જબ નઝરોંસે ગાયબેરહા હુવા તબ યે હાલત હો ગઇ કે જયસે પરીકા સાયા હોતા હય; અજબ તરહકી ઉદાસી દીલપર છાગઇ, અકલો હોશ રૂખસત હુવે, દુનયા આંખોંકે તલે અંધેરી હો ગઈ, હૈરાન પરેશાન ઝારઝાર રોતા, ઓર સરપર ખાક ઉડાતા કપડે ફાડતા, ન ખાનેકી સુધ ન ભલે બુરેકી બુધ.

બૈત.

ઇસ ઇશ્કકે બદોલત, કયા કયા ખરાબીયાં હય,
દીલમેં ઉદાસીયાં હય, ઓર ઇઝતેરાબીયાં હય,

ઇસ ખરાબીસે દાઇ, ઓર મોઅલ્લીમ ખબરદાર હુએ. ડરતે ડરતે પાદશાહકે રૂબરૂ ગએ, ઓર અરઝકી કે પાદશાહ ઝાદએ આમલ યહાંકા યે હાલ મઅલુમ નહીં યે ખુદ બ ખુદ કયા ગઝબ તુટા, જો ઉનકા આરામઓર ખાના પીના સબકે છુટા. તબ પાદશાહ વઝીર ઉમરામેં સાહેબે તદબીર, ઓર હકીમ હાઝીક મુનજ્જીમ સાદીક, મુલ્લા બીઆને ખુબ દુરવેશ સાલીક, ઓર મજઝુબ અપને સાથ લેકર ઉસ બાગમેં રોનક અફરોઝ હુએ. ઓર બેકરારી ઓર નાલાઓ ઝારી દેખકર ઉનકીબી હાલત ઇઝતીરાબક હો ગઇ આબદીદા હોકર બે ઇખતીઆર ગલેસે લગા લીયા ઓર તદબીરકે ખાતીર હુકમ કીયા. હકીમોંને કુવ્વતે દીલ ખલ્લે દીમાગકે વાસ્તે નુસખે લીખે, ઓર મુલ્લાઓંને નકશો તઅવીઝ પીલાને ઓર પાસ રખનેકો દીએ. દુઆએ પડ પકડકર ફુંકને લગે. ઓર નજુમી બોલે કે સીતારોકી ગરદીશકે સબબ યે સુરત પેશ આઇ હય ઉસકા સદકા દીજેગે.

ગરઝ હર કોઇ અપને અપને ઇલમકી બાતે કહેતા થા, પરમુજપર જો ગુઝરતી થી મેરા દીલહી જાનતા થા. કીસુકી સઇ ઓર તદબીર મેરી તકદીર બદકે કામ ન આઇ, દીન બદીન દીવાનગીકા ઝોર હુવા, ઓર મેરા બદન બે આબોદાને કમ ઝોર હોચલા. રાત દીન ચીલ્લાના સર પટકનાંહી બાકી રહા. ઇસિ હાલતમેં તીન સાલ ગુઝરે ચોથે બરસ એક સોદાગર સૈરો સફર કરતા હુવા આયા ઓર, હરએક મુલ્કકે તોહફે ઉમદા અજીબો ગરીબ જહાં પનાહકી હુઝુરમેં લાયા મુલાકેમત હાસીલકી. પાદશાહને બહોત તવજજો ફરમાઇ, ઓર અહવાલ પુરસી ઉસકી કરકે પુછા કે તુમને બહોત મુલ્ક દેખે કહીં કોઇ હકીમ કામીલ નઝર પડા, યા કીસુસે મઝકુર ઉસકા સુના ઉસને ઇલતેમાસ કીયા કે કીબલએ આલમ ગુલામને બહોત સૈર કી, લેકીન હિંદુસ્તાનમે દરયાકે બીચ એક પહાડ હે વહાં એક ગોસાંઇ જટા ધારીને બડા મંદીર મહાદેવકા ઓર સીંગત ઓર બાગ બડી બહારકા બનાયા હય ઉસમેં રેહતા હય. ઓર ઉસકા એ કાયદા હય કે બરસવેં દીન શીવરાતકે રોઝ અપને ઇસ્થાનસે નીકલકર દરયામેં પેરતા હય. ઓર ખુશી કરતા હે અશનાનકે બઅદ જબ અપને આસન પર જાને લગતા હય તબ બીમાર ઓર દરદમંદ દેશ દેશ ઓર મુલ્કકે આતે હય જો દુર દુર દુસ્સે

આતે હયે સો દરવાજેપર જમા હોતે હય. ઉનકી બડી ભીડ હોતી હય વો સુની જીસે ઇસ ઝમાનેકા અફલાતુન કહા ચાહીએ; કારૂરા ઓર નબ્ઝ દેખતા હુવા ઓર હરએકકો નુસખા લીખકર દેતા હુવા ચલા જાતા હય. ખુદાને અયસા દસ્તે શફા ઉસકો દીયા હય કે દવા પીતેહી અસર હોતા હય, ઓર વો મરઝ બીલકુલ જાતા રેહતા હય ! યે માજરા મૈંને બાચશ્મેં ખુદ દેખા ઓર ખુદાકી કુદરતકો યાદ કીયા કે અયસે અયસે બંદે પૈદા કીએ હય, અગર હુકમ હો તો શાહઝાદએ આલીશાનકો ઉસકે પાસ લેજાકર ઉસીકો એક નઝર દીખાએ ઉમ્મીદ કવી હય કે જલ્દ શફાએ કામીલ હો, ઓર ઝાહીરમેંભી યે તદબીર અચ્છી હય કે હરએક મુલકકી હવા ખાનેસે ઓર જાબજાકે આબોદાનેસે મીઝાજમેં ફરહત આતી હય.

પાદશાહકોભી ઉસકી સલાહ પસંદ આઇ ઓર ખુશ હોકર ફરમાયા કે બહોત બેહતર. સાયદ ઉસકા હાથ રાસ આવે ઓર મેરે ફરઝંદકે દીલસે વહશત જાવે. એક અમીર બાઇતબાર જહાં દીદા કાર આઝમુદાકો, ઉસ તાજરકો મેરી રીકાબમેં તઇયુનાત કીયા, ઓર અસબાબે જુરૂરી સાથ કરદીયા. મઆસરસંજામ સવાર કરકર રૂખસત કીયા—મનઝીલ બમનઝીલ ચલતે ચલતે ઉસ ઠીકાનેપર જા પોહચે. નઇ હવા ઓર નયા દાના પાની ખાને પીનેસે કુછ મીઝાજ ઠેરા, લેકીન ખામોશીકા વો આલમ થા ઓર રોનેસે કામ દમ બદમ યાદ ઉસ પરીકી દીલસે ભુલતી ન થી, અગર કછુ બોલતા તો એ પડતા.—

બેત.

ન જાનું કીસ પરીરૂકી લગી આંખ,
અભી તો થા ભલા ચગા મેરાં દીલ,

બારે જબ દો તીને મહીને ગુઝરે તો ઉસ પહાડપર કરીબ ચાર હઝાર મરીઝકે જમ્આ હુએ, લેકીન સબ યહી કેહતે થે કે અબ ખુદા ચાહે તો ગોસાંઇ અપને મઠસે નીકલેંગે ઓર સબકો ઉનકો ઉનકે ફરમાનેસે શફાએકુલ્લી હોગી.

અલકીસ્સા જીસ દીન વો દીન આયા તો સુબ્હોકો માનીંદ આફતાબકે નીકલ આયા, ઓર દરયામેં નહાયા ઓર પૈરા પારા જાકર ફીર આયા, ઓર ભભુત ભસમ તમામ બદનમેં લગાયા, વો ગોરા બદન માનીંદ અંગારેકે રાખમેં છુપાયા ઓર, માથેપર મૈલાગીરકા ટીકા લગાયા લંગોટ બાંધકર અંગોછા કાંધેપર ડાલા, બાલોંકા જુડા બાંધા મુછોપર તાવ દેકર ચડાઉ જુતા પેહન આયા. ઉસકે ચેહરેસે યે મઅલુમ હોતા થા કે સારી દુનયા ઉસકે આગે કુછ કદર નહીં રખતી—એક કલમદાન જડાવ બગલમેં લેકર એક એકકે તરફ દેખકર નુસખા દેતા હુવા મેરે નઝદીક આ પોહંચા, જબ મેરી ઓર ઉસકી ચાર નઝરે હુઇ તો ખડા રેહકર ગૌર કીયા ઓર મુજસેં કેહને લગા કે હમારે સાથ આવો. મૈ હમરાહ હો લીયા; જબ સબકી નૌબત હો ચુકી, તબ મેરે તઇ બાગકે અંદર લે ગયા ' ઓર એક ખુશકતા ખીલવત ખાનેમેં મુજે ફરમાયા કે યહાં તુમ રહા કરો. ઓર આપ અપને ઇસ્થાનમેં ગયા. એક ચીલ્લા ગુઝરા તો મેરે પાસ આયા ઓર આગેકી નીસબત મુજે ખુશ પાયા, તબ

મુસકુરાકર ફરમાયા કે ઇસ બાગમેં સૈર કીયા કરો, ઉસ મેવેપર જી ચલે ખાયા કરો, એક કુલ્લી ચીનીકી મઅ્જુમ ભરી હુઇ દી કે ઇસમેંસે છે માશે હમેશા બીલા નાગા નોશજાન ફરમાયા કરો; યે કેહકર વો તો ચલા ગયા, ઔર મૈંને ઉસકે કેહનેપર અમલ કીયા. હર રોઝ કુવ્વત બદનમેં ઔર ફરહત દીલકો મઅ્જુમ હોને લગી, લેકીન હઝરતે ઇશ્કકો કુછ અસર ન કીયા. ઉસ પરીકી સુરત નઝરોંકે આગે ફીરતી થી.

એક રોઝ તાકમેં એક જીલ્દ કીતાબકી નઝર આઇ. ઉતારકર દેખા તો સારે ઇલ્મ દીના દુનયાકે ઉસમેં જમા કીયે થે. ગોયા દરયાકો કુઝગેં બંર દીયા થા. હર ઘડી ઉસ કીતાબકો પડા કરતા, ઇસમેં હીકમત ઔર તકસીરમેં નીહાયત કુવ્વત બહુમ પોહચાઇ. ઇસ અરસેમેં બરસ દીન ગયા, ફીર વહી ખુશીકા દીન આયા; જોગી અપને આસનપરસે ઉઠકર બાહેર નીકલા. મૈંને સલામ કીયા ઉસને કલમદાન મુજે દેકર કહા સાથ ચલો. મૈંભી સાથ હો લીયા. જબ દરવાઝેસે બાહેર નીકલા તો એક આલમ દોયા દેને લગા. વો અમીર ઔર સૌદાગર મુજે સાથ દેખકર ગૌસાંઇ કે કદમોંપર ગીરે, ઔર અદાએ શુકર કરને લગે, કે આપકી તવજ્જોહે મારે ઇતના તો હુવા—વો અપની આદતપર દરયાકે ઘાટ ગયા, ઔર અશનાન પુજા જીસ તરહ હર સાલ કરત થા વૈસા કીયા ફીરતે વકત બીમારોંકો દેખતા ભાલતા ચલા આતાથા.

ઇત્તેફાકન સૌદાઇયોંકે ગૌલમેં એક જવાન ખુબ સુરત શકીલ કે ઓકુસે ખડે હોનેકી તાકત ઉસમેં નથી, સો નઝર પડા. મુજકો કહા કે ઉસકો સાથ લે આવ સસકી દાર દરમન કરકે જબ બીલવત ખાનેમેં ગયા, વહાં થોડીસી ખોપરી ઉંસ જવાનકી તરાશકર ચાહ કે કનખજુરા જો મગઝપર બૈઠા થા, સો જંબુરસે ઉડ લાવે. મેરે ખ્યાલમેં ગુઝરા ખાર બોલ ઉઠા કે અગર દસ્ત પનાહ આગમેં ગરમ કરકર ઉસકી પીઠપર રખયે તો ખુબ હયે, આપસે આપ નીકલ આવેગા, અગર સું ખીંચોગે તો મગઝકે ગુદેકો ન છોડેગા;—ફીર બીાફ ઝીંદગીકા હયે. યે સુનકર મેરી તરફ દેખા ઔર ચુપકા સઠ બાગકે કોનેમેં એક દરખ્તકી ડાલીસે જટાકી લટકી ગલેમેં ફાંસી લગાકર રેહ ગયા, મૈંને પાસ જાકર જો દેખા તો વાહ વાહ યે તો મરગયા ! યે અચંબા દેખકર નેહાયત અફસોસ હુવા. લાચાર જીમેં આયા કે ઉસે ગાડ દુ. જાું દરખ્તસે જુદા કરને લગા તો દો કુંજીયાં ઉસકે બાલોંકી લટામેંસે ગીર પડી. મૈંને વો કુંજીયાં ઉઠા લીયા, ઔર ઉસ ગંજે ખુબીકો ઝમીનમેં દફન કીયા. વૈ દોનોં કુંજીયાં લેકર સબ કુલફોંમેં લગાને લગા. ઇત્તેફાકન દો હુજરોંકે તાલે ઉન કુંજીઓસે ખુલે, દેખા તો ઝમીનસે છત તલક જવાહીર ભરા હયે, ઔર એક પટ્ટી મખમલસે બડી સોનેકે પત્તર લગે કુફલ હુઇ એક તરફ ધરી હયે. ઉસકો જો ખોલા તો એક કીતાબ દેખી કે ઉસમેં ઇસમે આઝમ ઔર હાઝેરાત જીન ઔર પરીયોંકી, ઔર રૂહોંકી મુલાકાત, ઔર તસખીર આફતાબકી તકીબ લીખ્ખી હયે! અયસી દૌલત કે હાથ લગનેસે નેહાયત ખુશી હાસીલ હુઇ. ઔર ઉનપર અમલ કરના શુરૂઅ કીયા, દરવાઝા બાગકા ખોલ દીયા. મૈંને ઉસ અમીરકો ઔર સાથવાલોંકો કહા કે કીશતીયાં મંગવાકર યે સબ

જવાહીર. નકદો જીનસ, ઓર કીતાબેં બાર કર લેં. ફીર મૈં એક નીસાઉપર આપ સવાર હોકર વહાંસે બકારકો રવાના હુવા. આતે આતે જબ નઝદીક અપને મુલ્કકે પોહંચા, જહાં જનાબકો ખબર હુઇ તો સવાર હોકર ઇસતકબાલ કીયા, ઓર ઇશતીયાકસે બેકરાર કલેજેસે લગા લીયા. મૈંને કદમબોસી કર કર કહા કે ઈસ ખાકસારકો કદીમ બાગમેં રેહનેકા હુકમ હો. વો બોલે કે અય બરખુરદાર. વો મકાન મેરે નઝદીક મનહુસ ઠેરા, સેહાઝા ઉસકી મરમ્મત ઓર તબ્બાસી મૌકુફ કી, અબ વો મકાન લાયક ઇનસાનકે નહીં રહા, આર જીસ મહેલમે જી ચાહે વહાં ઉતરો. બેહતર યું હયે કે કીલ્લેમેં કોઈ જગા પસંદ કરકે મેરી આંખોંકે રૂબરૂ રહેં ઓર પાઇને બાગ જયસા ચાહીએ વેસા તય્યાર કરવાકર સૈરો તમાશા દેખા કરો. મૈંને બહોત ઝીદઓર હટ કરકર ઉસ બાગકો નએ સરસે તઅમીર કરવાયા, ઓર બેહીસ્તકે માનીંદ આરાસ્તાકર ઉસમેં દાખીલ હુવા. ફીર ફરાગતસે જીન્નોંકી તસખીરકી ખાતીરકી ખાતીર ચીલ્લેમે બેઠ ઓર તરકે હયેવાનાત કરકે હાઝેરાત કરને લગા.

જબ ચાલીસ દીન પુરે હુએ, તબ આધ્ધી રાતકો એક અયસી આંધી ચલી કે બડી બડી ઇમારતેં ગીર પડીં, ઓર દરખ્ત જડ પેડસે ઉખડકર કહીંસે કહીં જા પડે ઓર પરીઝાદોંકા લશકર નમુદ હુવા—એક તખ્ત હવાસે ઉતરા. ઉસપર એક શખ્સ શાનદાર મોતયોંકા તાજ ઓર ખીલઅત પેહને હુએ બેઠા થા. મૈંને દેખતેહી બહોત મોઅદદબ હોકર સલામ કીયા. ઉસને મેરા સલામ લીયા ઓર કહા કે અય અઝીઝ, યે તુને કયા નાહક ફંડ મચાયા હયે! હમસે તુઝે કયા મુદદોઆ હયે! મૈંને ઇલતીમાસ કીયા કે યે અઝીઝ બહોત મુદદતસે તુમ્હારી બેટીપર આશક હયે, ઓર ઇસ લીએ કહાંસે કહાં ખરાબો ખસ્તા હુવા ઓર જીતાજી મુવા; અબ ઝીંદગીસે બતંગ આયા હું. ઓર અપની જાનપર ખેલાહું જો યે કામ કીયા હયે. અબ આપકી ઝાતસે ઉમ્મીદવારહું કે મુજે હેરાન ઓર સરગરદાનકો અપની તવજ્જાસે સરફરાઝ કીજયે, ઓર ઉસકે દીદારસે ઝીંદગી ઓર આરામ બખશીએ, તો બડા સવાબ હોગા! યે મેરી આરઝુ સુનકર બોલા આદમી ખાકી ઓર હમ આતશી ઇશ દોનોંમેં મવાફકત આની મુશકીલ હયે. મૈંને કસમખાઇ કે મૈં ઉનકે દેખનેકા મુશતાક હું, ઓર કુઝ મતલબ નહીં. ફીર ઉસે તખ્તનશીનને જવાબ દીયા કે ઇનસાન અપને કૌલોકરારપર નહીં રેહતા, ગરઝકે વકત સબ કુછ કેહતા હયે, લેકીન યાદ નહીં રખતા; યે બાત મૈં તેરે ભલેકે લીએ કહે સુનાતાહું કે અગર તુને કભુ, કરદ કુછ ઓર કીયા તો વોભી તુભી ખરાબ ખસ્તા હોવેંગે, બલકે, જીંદ જાનકા હયે. મૈંને દો બારા સૌગંદ યાદકી કે જીસમેં તરફ એનકી ખુરાઇ હોવે, વૈસા કામ હરગીઝ નહીં કરૂંગા; મગર એક નઝર દેખતા રહુંગા. યે બાતેં હોતી થીં કે અચાનક વોપરી કે જીસકા મઝકુર થા નેહાયત કરસેસે બનાવ કીયે આ પોહંચી ઓર પાદશાહકા તખ્ત વહાંસે ચલા ગયા તબ મૈંને બે ઇખતીયાર ઉસ પરીકો જાનકી તરહ બગલમેં લે લીયા ઓર યે શેર પઢા.

બૈત.

કભાં અબરૂ મેરે ઘર કભું ન આવે,
કે જીસકે વાસ્તે ખીંચે હયે ચીલ્લે.

ઉસી ખુશીકે આલમમેં બાહમ ઇસ બાગમેં રેહને લગે, મારે ડરકે કુછ ઓરે ખ્યાલ ન કરતા, બાહાઇ મઝે લેતા ઓર ફકત દેખા કરતા. વો પરી મેરી ઇસ કરારકે નીબાહનેપર દીલમેં હૈરાન રેહની ઓર બાઝે વકત કેહતી કે પ્યારે તુમભી અપની બાતકે ખરે સચ્ચે હો, લેકીન એક નસીહત મૈં દોસ્તીકી રાહસેં કરતીહું કે અપની કીતાબસે ખબરદાર રેહના, નહીં તો જીન કીસી નકીસી દીન તુમ્હેં ગાફીલ પાકર ચુરા લેજાએંગે. મૈંને કહા ઉસે મૈં અપની જાનકે બરાબર રખતાહું.

ઇત્તેફાકન એક રોઝ રાતકો શૈતાનને વરગલાયા; શહવતકી હાલતમે દીલમેં આયા કે જો કુછ હોસ હો કહાંતક અપને તઇ થાંભું, છાતીસે લગા દીયા ઓર કસ્દ મુબાશેરતકા કીયા ! વહીં એક આવાઝ આઇકે યે કીતાબ મુજકો દે કે ઉસમે ઇસમે આઝમ હયે બે અદબી ન કર. ઉસ મસ્તીકે આલમમેં કુછ હોશ ન રહા. કીતાબ બગલસે નીકાલકર બગૈર જાને પેહછાને હવાલે કરદી ઓર અપને કામમેં લગા. વો નાઝનીન ય મેરી નાદાનીકી હરકત દેખકર બોલી કે અય ઝાલીમ આખીર ચુકા ઓર નસીહત ભુલા.

યે કહકર બેહોશ હોગઇ, ઓર મૈં ઉસકે સરાને એક દેવ ખડા હુવા દેખા કે કીતાબ લીએ ખડા. ચાહા કે પકડકર ખુદ મારૂં, ઓર કીતાબ છીન લું. ઇતનેમેં ઉસકે હાથસે કીતાબ દુસરા લે ભાગા. મૈંને જો અફસું યાદ કીએ થે સો પડના શુરૂઅ કીયા. વો જીન જો ખડા થા સો બૈલ બન ગયા, લેકીન અફસોસ કે વો પરી ઝરા હોશમેં ન આઇ વહી હાલત બેખુદીકી રહી, તબ મેરા દીલ ઘબરાયા, સારા ઐશ તલ્ખ હો ગયા.

ઉસ રોઝસે આદમીયોંસેં નફરત હુઇ, ઇસ બાગકે ગોશેમેં પડા રેહતા હું, ઓર દીલકે બેહલાનેકી ખાતીર યે મરતબાન ઝમરૂદકા જડાઉદાર બનાયા કરતાહું, ઓર હર મહીને ઉસ મૈદાનમેં ઉસી બૈલપર સવાર હોકર જાયા કરતાહું, મરતબાનકો તોડકર ગુલામકે માર ડાલતાહું ઇસ ઉમીદપર કે સબ મેરી યે હાલત દેખે ઓર અફસોસ ખાવે; શાયદ કોઇ અયસા ખુદાકા બંદા મેરે હકમે દોઆ કરે તો મૈંભી અપને મતલબકો પોહોંચું. અય રફીક મેરે જુનું ઓર સૌદાઇકી યે હકીકત હયે, જો મૈંને તુજે કેહ સુનાઇ.

મૈં સુનકર આબદીદા હુવા ઓર બોલા કે અય શાહઝાદે, વાકઇ તલબસે દર ગુઝરા, અબ તેરી ખાતીર જંગલ પહાડમેં ફીરૂંગા, ઓર જો મુજસે હોસકેગા સો કરૂંગા. યે વાયદા કરકે મૈં ઉસ જવાનસે રૂખસત હુવા ઓર પાંચ બરસ તક સૌદા ઇસ વીરાનેમેં ખાક છાનતા ફીરૂં, પર સુરાગ ન મીલા. આખર ઉકતાકર એક પહાડપર ચડગયા. ઓર ચાહા કે અપને તઇં ગીરા દું હડી ફસલી કુછ બાકી ન રહે, વહીં એક સવાર બુરકા પોશ આ પોંહચા, ઓર બોલા કે અપની જાન મત ખો, થોડે દીનોંકે બઅદ તુ અપને મકસદસે કામયાબ હોગા. મૈંને કહા કે યા સાઇં અલ્લાહ તુમ્હારે દીદાર તો મયસ્સર હુએ અબ ખુદાકે ફઝલસે ઉમીદવાર હું કે ખુશી ઓર ખુર્રમી હાસીલ હો, ઓર સબ ના મુરાદ અપની મુરાદકો પોહચે.

જબ દુસરા દરવેશભી અપની સૈરકા કીસ્સા કેહ ચુકા, રાત આખીર હો ગઇ, ઓર વકતે સુબ્હ શુરૂઅ હોનેપર આયા પાદશાહ આંઝાદ બખ્ત ચુપકા

આપને દૌલત ખાનેકી તરફ રવાના હુઆ. અહેલમેં પોહંચકર નમાઝ અસરકી ફીર ગુશલ ખાનેમેં જા ખીલઅત ફાખેરા પેહનકર દીવાને આમમેં તખ્તપર નીકલ બૈઠા. ઔર હુકમ કીયા કે યસાવલ જાવે; ચાર ફકીર ફલાને મકાનપર વારીદ હયે ઉનકો બાઇઝઝત અપને સાથ હુઝુરમેં લે આવે.

બમુજીબ હુકમકે ચોબદાર વહાં ગયા. દેખા તો ચારોં બેનવા જરૂરત જરૂરતકા ફીર હાથ મુંહ ધોકર ચાહતે હયેં, કે દસા કરે ઔર અપની અપની રાહલેં, ચોબદારને કહા શાહજી પાદશાહને ચારોં સુરતોંકો યાદ ફરમાયાહયે, મેરે સાથ ચલો. ચારોં દુરવેશ આપસમેં એક એકકા તકનેલગે, ઔર ચોબદારસે કહા, બાબા હમ અપને દીલકે પાદશાહ હયેં, હમેં દુનયાકે પાદશાહસે ક્યા કામ હગે? ઉસને કહા કે સાઇ અલ્લાહ મુઝાકા નહીં અગર ચલો તો અચ્છા હયે. ઇતનેમેં ચારોંકો યાદ આયા કે મૌલા મુરતુઝા અલીને જો ફરમાયા થા, સો આગ પેશ આયા. ખુશ હુએ ઔર યસાવલકે હમરાહ ચલે. જબ કીલ્લેમેં પોહંચે ઔર રૂબરૂ પાદશાહકે ગએ. ચારોં કલંદરોંને દુઆ દી કે બાબા તેરા ભલા હો. પાદશાહ દીવાને ખાસમેં જા બૈઠે ઔર દોચાર ખાસ અમીરોંકો બુલાયા, ઔર ફરમાયા કે ચારોં ગુદડી પોશોંકો બુલાઓ. જબ વહાં ગએ તો હુકમ બૈઠનેકા, કીયા, અહવાલ પુરસીકી, ઔર ફરમાયા કે તુમ્હારા કહાંસે આનાહુવા! ઔર કહાંકા ઇરાદા હયે મકાન મુરશદોંકે કહાં હયે! ઉન્હોને કહા કે પાદશાહકી ઉમરો દૌલત ઝીયાદા રહે, હમ ફકીર હયેં, એક મુદ્દતસે ખાના બદોશ ઇસી તરહ સૈર સફર કરતે ફીરતે હયેં; વો મસલ હયે કે ફકીરકો જહાં શામ હુઇ વહીં ઘર હયે ઔર જો કુછ દુનયામેં ના પાયેદાર મેં દેખા હયે, સો કહાં તક બયાન કરેં! આઝાદ બખતને બહોત તસલ્લી કી. ઔર ખાને મંગવાકર અપને રૂબરૂ નાશતા કરવાયા. જબ ફારીગ હુએ, ફરમાયા કે અપના માજરા તમામ બે કમોકાસ્ત મુજસે કહો કે જો કુછ મુજસે તુમ્હારી ખાતીર ઔર ખીદમત હોસકેગી કસુર ન કરૂંગા. ફકીરને જવાબ દીયા કે હમપર જો કુછ બીતા હયે સો ન હમેં બયાન કરનેકી તાકત હયે, ઔર ન પાદશાહકો ઉસકે સુનનેસે ફરહત હોગી, ઉસકો મઆફ કીજયે તબ પાદશાહને તબસ્સુમ કીયા, ઔર કહા કે જહાં સબકો તુમ બીસતરોં પર બૈઠે અપના અપના અહવાલ કેહ રહે થે વહાં મૈં ભી મૌજુદ થા; ચુનાચે દો દુરવેશકા અહવાલ સુન ચુકા હું, અબકે દોનોં જો બાકી હયેં વૈભી કહેં ઔર ચંદ રોઝ બખાતીરજમા મેરે પાસ રહેં કે કદમ દુરવેશાં રદ બલા હયે. પાદશાહસે યે બાત સુનતેહી મારે ખૌફકે કાપને લગે, ઔર સર નીચે કરકે ચુપ રહે, તાકત ગોયાઈ કી બાકી ન રહી.

આઝાદ બખ્તને જવાબ દીયા કે અબ ઇનમેં મારે રોઆબકે હવાસ નહી રહે. જો કુછ બોલે; ફરમાયા કે ઇસ જહાનમેં કોઇ શખ્સ અયસા ન હોગા કે જીસપર એક નેક વારેદાત અજીબો ગરીબ ન હુઇ હોગી; લેકીન મૈંનેભી અયસા તમાશા દેખા હયે કે પેહલે મૈંહી ઉસકા બયાન કરતાહું તુમ ખાતીર જમઅ સુનો. દુરવેશોંને કહા પાદશાહ સલામત આપકા અલતાફ ફકીરોંકે હાલપર અયાસાહી, હયે ઇરશાદ ફરમાઇએ.

———

હીકાયત પાદશાહ અઝાદબખ્તકી.

(આઝાદબખ્તને અપના અહવાલ શુરૂઅ કીયા ઓર કહા.)

રૂબાઇ.

અય શાહો પાદશાહકા અબ માજરા સુનો,
જો કુછ કે મૈંને દેખા હયે ઓર મેં સુના સુનો;
કેહતાહું મૈં ફકીરોંકી ખીદમતમેં સર બસર,
અહવાલ મેરા ખુબ તરહ દીલ લગા સુનો.

જબ મેરે કીબલગાહને વફાત પાઇ ઓર મૈં તખ્તપર બેઠા તો ઐન આલમ શબાબકા થા, ઓર, સારા એ મુલ્ક રૂમકા મેરે હુકમમેં થા. એક સાલ કોઇ સોદાગર બદખશાનકે મુલકસે આયા, ઓર અસબાબ તીજારતકા બહોત લાયા; ખબરદારોને મેરી હુઝુરમેં ખબરકી કે અયસા બડા તાજર આજતક શહેરમેં નહીં આયા. મૈંને ઉસે તલબ ફરમાયા.

વો તોહફે હરએક મુલકકે લાયક મેરી નજરકે લેકર આયા, ફીલવાકેઅ હરએક જીનસ બેબાહ નજર આઇ. ચુનાચે એક ડબીયામેં એક લાલથા નેહાયત ખુશરંગ ઓર આબદાર કદોકામત દુરસ્ત ઓર વઝનમેં પાંચ મીસકાલકા, મૈંને બાવજુદ સલતનતકે અયસા લાલ કભી નહીં દેખા થા, પસંદ કીયા. સોદાગરકો બહોત સા ઇનઆમ ઇકરામ દીયા, ઓર સનદ રાહદારીકી લીખી કે ઇસસે હમારે તમામ કલમરોંમેં કોઇ મઝાહમ મહસુલકા નહો, ઓર જહાં જાએ ઇસકો આરામસે રખેં, ચોકી પેહરેમેં હાઝીર રહેં, ઉસકા નુકસાન અપના નુકસાન સમજે વો તાજર હુઝુરમેં દરબારકે વકત હાઝીર રેહતા, ઓર આદાબે સલતનતસે ખુબ વાકીફથા તકરીર ઓર ખુશ ગોઇ ઉસકી લાયક સુનનેકી થી, ઓર મૈં ઉસ લાલકો જવાહીર ખાનેસે મંગવાકર સરે દરબાર દેખા કરતા—એક રોઝ દીવાનેઆમ કીએ બેઠા થા, ઓર ઉમરા અરકાને દૌલત અપને પાએપર ખડે થે. ઓર હર મુલકકે પાદશાહોંકે એલચી મુબારક બાદીકે ખાતીર જો આએ થે વેભી સબ હાઝીર થે—ઉસ વકત મૈંને ગવારીક મઅમુલકે ઉસ લાલકો મંગવાયા. જવાહીર ખાનેકા દારોગા લેકર આયા. મેં હાથમેં લેકર તઅરીફ કરને લગા ઓર રૂમકે એલચીકો દીયા. ઉસને દેખકર તબસ્સુમ કીયા, ઓર ઝમાના સાંઝીસે સીફતકી. ઉસી તરહ હાથોં હાથ હરએકને લેકર દેખા, ઓર એક ઝબાન હોકર બોલે કે કીબલએ આલમલકે ઇકબાલકે બાઇસ યે મયસ્સર હુવા હયે, વ ઇલ્લા નકીસુ પાદશાહકે પાસ આજતક અયસા રતન બેબહા નહીં લગા. ઉસ વકતકે મેરે કીબલગાહકા વઝીર કે મરદે દાના થા, ઓર ઉસી ખીદમતપર સરફરાઝથા, વઝીરકી ચોકીપર ખડાથા આદાબ બજા લાયા, ઓર ઇલતીમાસ કીયા કે કુછ અરઝ કીયા ચાહતાહું અગર જાન બખશી હો. મૈંને હુકમ કીયા કે કહે! વો બોલા કીબ-

લઍ આલમ, આપ પાદશાહ હયેં, ઔર પાદશાહોંસે બહોત બઘ્દ હયે, કે એક પથ્થરકી ઇતની તઅરીફ્ કરેં, અગરચે રંગ ઢંગમે લાસાની હયે, લેકીન સંગ હયે, ઔર ઇસ દમ સબ મુલકોંકે એલચી દરબારમેં હાઝીર હયે, જબ અપને અપને શેહરોંમેં જાવેંગે અલબત્તા યે નકલ કરેંગે કે અજબ પાદશાહ હયે કે હરરોઝ રૂબરૂ મંગાતા હયે, ઔર આપ ઉસકી તઅરીફ્ કરકર દીખાતા હયે, પસ જો પાદશાહ યા રાજા યે અહવાલ સુનેગા અપની મજલીસમેં હંસેગા. ખુદાવંદ એક અદના સૌદાગર નએશાપુરમેં હયે, ઉસને બારા દાને લાલકે હરએક સાત સાત મીસકાલકા હયે પટરેમેં નસબ કરકર કુત્તેકે ગલેમેં ડાલ દીએ હયે! મુઝે સુનતેહી ગુસ્સા ચડ આયા ઔર ખીસયાના હોકર ફ્રમાયા કે ઇસ વઝીરકી ગરદન ન મારો. જલ્લાદોંને વહીં ઉસકા હાથ પકડ લીયા. ઔર ચાહા કે બાહેર લેજાવે.

ફ્રંગકે પાદશાહકા એલચી દસ્ત બસ્તા રૂબરૂ ખડા હુવા, મૈંને પુછા કે તેરા કયા મતલબ હયે! ઉસને અરઝકી કે ઉમ્મીદવારહું કે તકસીરસે વઝીરકી વાકફ્ હું મૈંને ફરમાયા કે જુટ બોલનેસે ઔર બડા ગુનાહ કૌનસા હયે. ખુસુસન પાદશાહોંકે રૂબરૂ ઉસને કહા, ઉસકા દરોગ સાબીત ન હુવા, શાયદ જો કુછ કે અરઝકીહય સચ હો; અભી એ ગુનાહકા કતલ કરના દુરસ્ત નહી: ઉસકા મૈંને યે જવાબ દીયા કે હરગીઝ અકલમેં નહીં આતા કે એક તાજર કે નફ્કે વાસ્તે શેહર બશેહર ઔર મુલ્ક બ મુલ્ક ખરાબ હોતા ફીરતા હયે, ઔર કૌડી કૌડી જમા કરતા હયે સો બારા દાને લાલકે જો વઝનમેં સાત સાત મીસકાલકેહોં કુત્તેકે ગલેમેં લગાવે! ઉસને કહા ખુદાકી કુદરતસે તઅજ્જુબ નહીં, શાયદકે બાશદ, અયસે તોહફે અકસર સૌદાગરોં ઔર ફકીરોંકે હાથ આતે હયે. ઇસ વાસ્તે કે યે દોનોં હરએક મુલ્કમેં જાતે હયે, ઔર જહાંસે જો કુછ પાતે હયે સો લે આતે હયે. સલાહ વકત યે હયે કે અગર વઝીર અયસાહી તકસીરવાર હયે તો હુકમ કૈદકાહો, ઇસલીએ કે વઝીર પાદશાહોંકી અકલ હોતે હયે ઔર યે હરકત સલાતીનોંસે બદનુમા હયે કે અયસી બાતપર કે જુટ સચ ઉસકા અભી સાબીત નહીં હુવા. હુકમ કતલકા ફ્રમાએં, ઔર ઉસકી તમામ ઉમરકી ખીદમત ઔર નમકહલાલી ભુલ જાએ.

પાદશાહ સલામત, અગલે શેહરયારોંને બંદીખાને ઇસી સબબ ઇજાદ કીએ હયે કે પાદશાહ યા સરદાર અગર કીસીપર ગઝબનાક હોં તો ઉસે કૈદ કરે. કઇ દીનમેં ગુસ્સા જાતા રહેગા. ઔર બેતકર્સીરી ઉસકી ઝાહીર હોગી. પાદશાહ ખુને નાહકસે મહફુઝ રહેંગે, કલકો રોઝે કીયામતમેં માખુઝ ન હોંગે. મૈંને જીતના ઉસકે કાયલ કરનેકો ચાહા, મગર ઉસને અયસી મઅકુલ ગુફ્તગોકા કે મુઝે લા જવાબ કીયા, તબ મૈંને કહા તે ખૈર તેરા કેહના પીઝીરા હુવા. મૈં ખુનસે ઉસકે દર ગુઝરા, લેકીન ઝીંદાનમેં મુકઇયદ રહેગા, અગર એક સાલકે અરસેમેં ઇસકા સુખન રાસ્ત હુવા, કે અયસે લાલ કુત્તેકે ગલેમેં હયે, તો ઉસકી નજાત હોગી. ઔર નહીં તો બડે અઝાબસે મારા જાએગા. ફ્રમાયા કે વઝીરકો પંદીત ખાનેમેં લેકર જાવો. યે હુકમ સુનકર એલચીને ઝમીન ખીદમતકી ચુમી ઔર તસલીમાતકી.

જબ યે ખબર વઝીરકે ઘરમેં ગઇ, આહ વાવૈલા મચી, ઔર માતમ-સરા હોગયા. ઉસ વઝીરકી એક બેટીથી બરસ ચૌદા પંદરા કી, બહોત ખુબ સુરત ઔર કાબીલ નવીશ્તો ખ્વાદમેં દુરસ્ત. વઝીર ઉસ કો નીપટ પ્યાર કરતા થા, ઔર અઝીઝ રખતા થા, ચુનાચે અપને દીવાન ખાનેકે પીછવાડે એક રંગ મહેલ ઉસકી ખાતીર બનવા દીયા થા, ઔર લડકીયાં ઉમરોકી ઉસકી ખીદમતમેં ઔર ખ્વાશે શકીલ ઉસકી મુસાહેબતમેં રેહતીં-ઉનસે હંસી ખુશી, ખેલા કુદા કરતી. ઇત્તેફાકન વઝીરકો મહબુસ ખાનમેં ભેજા વો લડકી અપને હમજોલીયોંમેં બૈઠી થી ઔર ખુશીસે શેડીયોંકા બીયાહ રચાયા થા, ઔર ઢોલક પખવાજ લીયે હુએ રતજગેકી તય્યારી કર રહીથી ઔર કડાઇ ચડાકર ગુલગુલે ઔર રહમ તલતી, ઔર બના રહીથી, કે એક બારગી, ઉસકી મા રોતી પીટતી સર ખુલે, પાંવ નંગે બેટીકે ઘરમેં ગઇ. ઔર દો હાથ ઉસ લડકીકે સરપર મારી, ઔર કેહને લગી કે કાશકે તેરે બદલે ખુદા અંધા બેટા દેતા તો મેરા કલેજા ઠંડા હોતા, ઔર બાપકા રફીક હોતા. વઝીર ઝાદીને પુછા અંધા બેટા તુમ્હારે કીસ કામ આતા! જો કુછ બેટા કરતા વો મૈંભી કર સકતી હું. અમ્માંને જવાબ દીયા, ખાક તેરે સરપર, બાપપર યે મુસીબત હયે કે પાદશાહકે રુબરુ કુછ અયસી બાતકી કે બંદીખાનેમેં કૈદ હુવા. ઉસને પુછા કે વો કયા બાત થી, ઝરા મૈંભી સુનુ! તબ વઝીરકે કબીલેને કહા કે તેરે બાપને શાયદ યે કહા કે નૈશાપુરમેં કોઇ સૌદાગરહયે, ઉસને બારા અદદ લાલે બેબહાકે કુત્તેકે પટટેમેં ટાંકે હયેં પાદશાહકો બાવર ન હુવા, ઉસે જુટ સમજ ઔર અસીર કીયા, અગર આજકે દીન બેટા હોતા તો હરતરહસે કોશીશ કરકે ઇસ બાતકો તહકીક કરતા, ઔર અપને બાપકો છુડવાતા, ઔર પાદશાહસે અરઝ મારૂઝ કરકે મેરે ખાવીંદકો મુખલસી દીલવાતા. વઝીરઝાદી બોલી અમ્માજાન, તકદીરસે લડા નહીં જાતા ઇનસાનકો ચાહીએ કે બલાએ નાગહાનીમેં સબર કરે, ઔર ઉમ્મીદવાર ફઝલે ઇલાહીકા રહે. વો કરીમ હયે, મુશકીલ કીસુકી અટકી નહીં રખતા, ઔર રોના ધોના ખુબ નહીં, મુબાદા દુશમન દસ તરેહસે પાદશાહકે પાસ લગાવેં, ઔર ચુગલી ખાવેં કે બાઇસ ઝીયાદા ખફગીકા હો, બલકે જહાંપનાહકે હકમેં દોઆ કરો, હમ ઉસકે ખાનાઝાદ હયેં, વો હમારા માલીક હો, વહી ગઝબ હુવા હયે, ઔર વહી મેહેરબાન હોગા ઉસ લડકીને અયસી અકલમંદીકી બાતેંસે માકો સમજાયા, તો કુછ ઉસકો સબરો-કરાર આયા. તબ અપને મહેલમેં ગઇ ઔર ચુપકી હોરહી. જબ રાત હુઇ તો વઝીર ઝાદીને દાદાકો બુલાયા, ઉસકે હાથ પાંવ પડે બહોતસી મીન્નતકી ઔર રોને લગી, ઔર કહા કે મૈં યે ઇરાદા રખતીહું કે અમ્માજાનકા તઅનામુજપર ન રહે ઔર મેરા બાપ મુખલસી પાવે જો તુ મેરા રફીક હો તો મૈં નૈશાપુરકો ચલું ઔર ઉસ તાજરકો જીસકે કુત્તેકે ગલેમેં અયસે લાલ હયેં દેખકર જો બનઆવે તો ઉસકો લેકર આઉં ઔર અપને બાપકો છુડાઉં પેહલેતે. ઉસ મરદને ઇનકાર કીયા. આખીર બહોત કેહનેસે સુનનેસે રાઝી હુવા. તબ વઝીરઝાદીને ફરમાયા, ચુપકે ચુપકે અસબાબ સફરકા દુરસ્તકર ઔર જીનસ તીજારતકી લાયક નઝરે પાદશાહોં કે ખરીદ કર ઔર

ગુલામ નોકર ચાકર જીતને ઝુરૂર હો. સાથ લે. લેકીન યે બાત કીસુપર ન ખુલે દાદાને કુબુલ કીયા ઓર ઉસકી તયારીમેં લગા. જબ સબ અસબાબ મોહય્યા કીયા, ઉઠા ઓર ખચરોંપર બાર કરકર રવાના હુવા. ઓર વઝીર-ઝાદીભી લીબાસ મરદાના પેહનકર સાથ જામીલી--હરગીઝ કીસીકો ઘરમેં ખબર ન હુઇ. વઝીરકે મહેલમેં ચરચા હુવા કે વઝીરઝાદી ગાયબ હુઇ હયે મઅલુમ નહીં કયા હુઇ.

આખીર બદનામીકે ડરસે માને બેટીકા ગુમહોના છુપાયા—ઓર વહાં વઝીરઝાદીને અપના નામ સોદાગર બચ્ચા રખા. મંઝીલ બમંઝીલ ચલતે ચલતે નેશાપુરમેં પોહચે, ખુશી બ ખુશી કરવાંન સરામેં જા ઉતરે, ઓર સબ અપના અસબાબ ઉતારા ફજરકો હમ્મામમેં ગઇ ઓર પોશાક પાકીઝા જયસે ઇસકે બાશીંદે પેહનને હયે પેહની, ઓર શેહરકી સૈરકે વાસ્તે નીક-લી—આતે આતે ચૌકમેં પોહચ્યા તો ચૌરાહેપર ખડી હુઇ એક તરફ દુકાન જોહરી નઝર પડી કે બહોતસે જવાહીરકા ઢેર લગ રહા હયે, ઓર ગુલામ લીબાસ ફાખેરા પેહને હુએ દસ્તબસ્તા ખડે હયેં, ઓર એક શખ્સ જો સર-દાર હયે, બરસ પચાસકી ઉસકી ઉમર હયે, તાલેમંદો કીસી બીલીઅત ઓર નીમઆસ્તીન પેહને હુએ, ઓર કઇ મુસાહેબ બાવઝઅ નઝદીક ઉસકે કુર-સીયોંપર બૈઠે હયેં, ઓર આપસમેં બાતેં કર રહે હયેં. વો વઝીરઝાદી જીસને અપને તઇં સોદાગર મશહુર કીયાથા ઉસે દેખકર મુતઅજજીબ હુઇ, ઓર દીલમેં સમજકર ખુશ હુઇ કે ખુદા જુઠ ન કરે; જીસ સોદાગરકા મેરે બાપ-ને પાદશાહસે મઝકુર કીયા હયે, અગલબ હયે કે યહી હો, યા ખુદા, ઇસકા અહવાલ મુજપર ઝાહીરકર ઇત્તેફાકન એક તરફ જો દેખા તો એક દુકાન હયે, ઉસમેં દો પીંજરે આહની લગે હયે; ઓર ઉન દોનોંમેં દો આદમી કૈદ હયેં, ઉનકી મજનુકીસી સુરત હોરહી હયે, કે ચમડા ઓર હડડી બાકી હયે, ઓર સરકે બાલ ઓર નાખુન બડગએ હયેં, સર નીચે કીએ બૈઠે હયેં, ઓર દોહબશી બદ હૈઆત મુસલ્લેહ દોનોં તરફ ખડે હયેં. સોદાગર બચ્ચેકો અ-ચંબા આયા, લાહોલ પડકર દુસરી તરફ જો દેખા તો એક દુકાનમેં ગાલીચે બીછે હયેં, ઉનપર એક ચૌકી ઉસપર મહેલા મખમલકા પડા હુવા એક કુત્તા જવાહીરકા પટટા ગલેમેં ઓર સોનેકી ઝંઝીરસે બંધા હુવા બૈઠા હયેં ! દો ગુલામ મરદે ખુબસુરત ઉસકી ખીદમત કર રહે હયેં, એક તો મોરછલ જડાવ દસ્તેકા લીએ દુસરા રૂમાલ તારકશીકા હાથમેં લેકર મુંહ ઓર પાંવ ઉસકા પોછ રહા હયે ? સોદાગર બચ્ચેને ખુબ ગૌર કરકર જો દેખા તો પટટેમેં કુત્તેકે બારહાને લાલકે જયસે સુનેથે મૌજુદ હયે; શુકર ખુદાકા કીયા. ઓર ફીકરમેં ગયા કે કીસ સુરતસે ઉન લાલોંકો પાદશાહકે પાસ લેજાઉં, કે દીખલાકર અપને બાપકો છુડાઉં યે તો ઇસ હૈરાનીમેં થા ઓર તમામ ખ-લકત ચૌક ઓર રાસ્તેકી ઉસકા હુસનો જમાલ દેખકર હૈરાનથી ઓર હક્કા બક્કા હો રહી થી, સબ આદમી આપસમેં યે ચરચા કરતે થે કે આજ તલક ઇસ સુરત ઓર શબીહકા ઇનસાન નઝર નહીં પડા. ઉસ ખ્વાજાનેભી દેખા, એક ગુલામકો ભેજા કે તુ જાકર બમીન્નત ઉસ સોદાગર બચ્ચેકો મેરે પાસ બુલા લા.

વો ગુલામ આયા ઓર ખ્વાજાકા પયામ લાયા, કે અગર મેહેરબાની ફરમાઇએ તો હમારાખુદાવંદ સાહેબકા મુશતાક હયે, ચલકર મુલાકાત કીજયે સૌદાગર બચ્ચા તો યે ચાહતા થા બોલા કયા મુઝકા જુંહીં ખ્વાજાકે નઝદીક આયા ઓર ઉસપર ખ્વાજાકી નઝર પડી, એક બરછી ઇશ્કકી સીનેમેં ગડી. તાજીમકે ખાતીર સરોકદ ઉઠા, લેકીન હવાસ બાખતા સૌદાગર બચ્ચેને દરયાફત કીયા કે અબ યે દામમેં આયા આપસમેં બગલગીર હુએ. ખ્વાજાને સૌદાગર બચ્ચેકી પેશાનીકો બોસા દીયા ઓર અપને બરાબર બીઠાયા બહોતસા તમલ્લુક કરકે પુછા કે અપને નામો નસબસે મુજે આગાહ કરો. કહાંસે આના હુવા ઓર કહાંકા ઇરાદા હયે? સૌદાગર બચ્ચા બોલા ઇસ કમતરીનકા વતન રૂમ, કહે કદીમસે ઇસતંબોલમેં બુદો-બાશકી હયે. મેરે કીબલેગાહ સૌદાગર હયે, અબ બ સબબ પીરીકે તાકાત સેરો સફરકી ન રહી; ઇસ વાસ્તે મુજે રૂખસત કીયા હયે કે કારોબાર તીજારતકા સીખું; આજ તલક મેંને કદમ ઘરસે બાહેર ન નીકાલાથા, યે પહેલાહી સફર દરપેશ હુવા, લેકીન ઇસ અજમકે મુલ્કમેં આપકે ઇકબાલ, ઓર ખુબીયોંકા શોર હયે. મહઝ આપકી મુલાકાતકી આરઝુમેં યહાં તક આયાહું.

બારે ફઝલે ઇલાહીસે ખીદમતે શરીફમેં મુશર્રફ હુવા. ઓર ઉસસે કીયાદા પાયા: તમન્ના દીલકી બરઆઇ ખુદા સલામત રખે, અબ યહાંસે કુચ કરૂંગા. યે સુનતેહી ખ્વાજાકે અકલો હોશ જાતે રહે બોલા કે અય ફરઝંદ, અયસી બાત મુજે ન સુના, કોઇ દીન ગરીબ ખાનેમેં કરમ ફરમાઓ ભલા યે તો બતાઓ કે તુમ્હારા અસબાબ ઓર નોકર ચાકર કહાં હયે? સૌદાગર બચ્ચેને કહા કે મુસાફરીકા ઘર સરાહયે. ઉન્હેં વહાં છોડકર મેં આપકે પાસ આયાહું. ખ્વાજાને કહા, ભઠયારખાનેમેં રેહના મુનાસીબ નહીં, મેરા ઇસ શહેરમેં એતબાર હયે, ઓર બડા નામ હયે, જલ્દ ઉન્હેં બુલાલો, મૈં એક મકાન તુમ્હારે અસબાબકે લીએ, ખાલી કરદેતાહું, જો કુછ જીનસ લાએહો સો મૈં દેખું. અયસી તદબીરકરૂંગા કે યહીં તુમ્હેં બહોતસા નફા મીલે તો તુમભી ખુશ હોગે ઓર મુજભી ચંદરોઝ રેહનેસે અપના અહસાનમંદ કરોગે. શૌદાગર બચ્ચેને ઉપરા દીલસે ઉઝર કીયા લેકીન ખ્વાજાને પાઝીરાન કીયા ઓર અપને ગુમાશતેકો હુકમ કીયા કે બારબરદાર જલ્દ ભેજો. કારવાંસરાસે ઇનકા અસબાબ મંગવાકર ફલાને મકાનમેં રખવાઓ. સૌદાગર બચ્ચેને એક જંગી ગુલામકો ઉનકે સાથ કરદીયા કે સબ માલો મતાલદવાકર લેઆવો, ઓર આપ શામતલક ખ્વાજાકે સાથ બેઠા રહા. જબ ગુજરીકા વકત હોચુકા ઓર દુકાન બડાઇ તો ખ્વાજા ઘરકો ચલા, તબ દોનોં ગુલામોંમેંસે એકને કુત્તેકો બગલમેં લીયા, દુસરેને કુરસી ઓર ગાલીચા બગલમેં ઉઠાં લીયા, ઓર ઉર દોનોં હાથશીશોંચ ઉસ પીંજરેકો મજદુરોંકો સરપર દીયા, ઓર આપ પાંચો હથયાર બાંધે સાથ હુએ. ખ્વાજા સૌદાગર બચ્ચેકા હાથમેં લીએ બાતેં કરતા હુવા હવેલીમેં આયા.

સૌદાગર બચ્ચેને દેખા કે મકાન આલીશાન લાયક પાદશાહોં ઓર અમીરોં કે હયે લબે નહેર ફરશ ચાંદનીકા બીછા હયે ઓર મસનદકે રૂબરૂ

અસબાબ ઍશકા ચુના હયે. કુત્તેકી સંદલીભી ઉસ જગ્એ બીછાઇ, ઓર ખ્વાજા સૌદાગર બચેકો લેકર બેઠા. બેતકલ્લુફ તવાઝા શરાબકી કી, દોનો પીનેલગે, જબ સરખુશ હુએ તબ ખ્વાજાને ખાના માંગા, દસતરખ્વાન બીછા ઓર દુનયાકી ન્યામત ચુની ગઇ. પેહલે એક લંગરીમેં ખાના લેકર સરપોશ તીલાઇ ઢાંકકર કુત્તેકે વાસ્તે લેગએ, ઓર એક દસ્તરખ્વાન ઝરબફ્તકા બીછાકર ઉસકે આગે ધરદી કુત્તેને સંદલીસે નીચે ઉતર જીતના પાસ રખાથા ઉતનાં ખાયા, ઓર સોનેકે લગનમેં પાની પીયા, ફીર ચોકીપર બૈઠા. ગુલામોંને રૂમાલસે હાથ મુંહ ઉસકા પાક કીયા. ફીર ઉસ તબક ઓર લગનકો ગુલામ પીંજરેકે નઝદીક લેગએ, ઓર ખ્વાજાસે કુંજી માંગકર કુફલ કફસકા ખોલા ઓર ઉન દોનોં ઇનસાનોંકો બાહેર નીકાલકર કઇ સોટે મારકર કુત્તેકા જુટા ઉન્હેં ખીલાયા, ઓર વહી પાની પીલાયા! ફીર કુફલ બંદ કરકર કુંજયા ખ્વાજાકે હવાલેકી. જબ યે સબ હોચુકા તબ ખ્વાજાને આપ ખાના શુરૂઅ કીયા સૌદાગર બચ્ચેકો યે હરકત પસંદ ન આઇ, ધીન ખાકર હાથ ખાનેમેં ન ડાલા, હરચંદ ખ્વાજાને મીન્નતકી, પર ઉસને ઇનકારહી કીયા. તબ ખ્વાજાને સબબ ઉસકા પુછા કે તુમ કયું નહીં ખાતે! સૌદાગર બચ્ચેને કહા ને હરકત તુમ્હારી અપને તઇં બહતુમા મઅલુમ હોતી હયે ઇસલીએ કે ઇનસાન અશરફુલ મખલુકાત હયે ઓર કુત્તા નઝીસુલ ઐન હયેપસ ખુદાકે દો બંદોંકો કુત્તેકે જુટા ખીલાના કીસ મઝહબ. ઓર મીલ્લતમે રવા હયે? ફકત યે ગનીમત નહીં જાનતેકે વૈ તુમ્હારે કૈદમેં હયે, નહીં તો વો ઓર તુમ બરાબર હયે. અબ મેરે તઇં શક આયા કે તુમ મુસલમાન નહીં, કયા જાનું કોનહો કે કુત્તેકો પુજતે હો, મુજે તુમ્હારા ખાના મકરૂહ હયે જબતલક યે શક દીલસે દુર ન હો.

ખ્વાજાને કહા અય બાબા. જો કુછ તુ કેહતા હયે તો મૈં સમજતાહું, ઓર ઇસી ખાતીર બદનામહું, કે ઇસ શહેરકી ખલકતને મેરા નામ "ખ્વાજા સગ પરસ્ત રખતા હયે, ઇસીતરેહ પુકારતે હયે, ઓર મશહુર કીયા હયે, લેકીન ખુદાકી લઅનત કાફીરોંપર ઓર મુશરીકોંપર હુજયો કલમા પડા ઓર સૌદાગર બચ્ચેકી ખાતીર જમઅ કી. તબ ઉસને પુછા કે અગર મુસલમાન બદીલ હો તો ઇસકા કયા બાએસ હયે? અયસી હરકતસે અપને તઇં બદનામ કીયા હયે. ખ્વાજાને કહા અય ફરઝંદ, નામ મેરા બદનામ હયે, ઓર દુનના મહસુલ ઇસ શહરમેં ભરતાહું ઇસીવાસ્તે કે ભેદ કીસીપર ઝાહેર નહો; અલબત્ત યે માજરા હયે કે જો કોઇ સુને સીવા ગમ ઓર ગુસ્સેકે ઓર કુછ હાસીલ નહો તુંભી મુજે મઆફ કર, કે ન મુજમેં કુદરત કેહનેકી, ન તુજમેં તાકત સુનનેકી રહેગી.

સૌદાગર બચ્ચેને અપને દીલમેં ગૌર કીયા કે મુજે અપને કામસે કામ હયે, કયાં ઝરૂર હયે જો મૈં નાહક મુજબીઝહું—બોલા ખૈર, અગર લાયક કેહનેકે નહીં હયે તો ન કહીએ. ખાનેમેં હાથ ડાલા નીવાલા ઉઠાકર ખાને લગા. દો મહીને તક સૌદાગર બચ્ચા ઇસ હોશયારી ઓર અકલમંદીસે ખ્વાજાકે સાથ ગુઝરાનકી કે કીસુપર હરગીઝ ન ખુલા કે યે ઓરત હયે; સબ

વહી જાનતે થે કે મરદ હયે, ઓર ખ્વાજાસે રોઝ બરોઝ ઉસકી મોહબ્બત ઝીયાદા હુઇ કે એકદમ અપની આંખોંસે જુદા ન કરતા. એકદીન એન મજ્એ નાશીકી સોહબતમેં સૌદાગર બચ્ચેને રોના શુરૂઅ કીયા. ખ્વાજાને દેખતેહી ખાતીરદારી કી, ઓર રૂમાલસે આંસુ પોછને લગા, ઓર સબબ રોનેકા પુછા। ઉસને કહા અય કીબલા કયા કહું, કાકેશ તુમ્હારી ખીદમતમેં બંદગી પૈદા ન કીં હોતી ઓર યે શફકકત જો સાહેબ મેરે હકમેં કરતે હયેં. ન કરતે અબ દો મુશકીલેં મેરે પેશ આઇ હયે, ન તુમ્હારી ખીદમતસે જુદા હોને જી ચાહતા હયે, ન રેહનેકા ઇત્તેફાક યહાં હોસકતા હયે; અબ જાનઝુરૂર હુવા, લેકીન આપકી જુદાઇસે ઉમ્મીદ ઝીંદગીકી નઝર નહીં આતી. યે બાત સુનકર ખ્વાજાએ બેઇખતીયાર ઐસા રોને લગા કે હીચકી બંધ ગઇ, ઓર બોલા કે અય નુરચશ્મ અયસી જલદી, ઇસ અપને બુઢે ખાદીમસે સેર હુએ કે ઇસસે દીલગીર કીએ જાતે હો? કસ્દ રવાના હોનેકા દીલસે દુર કરો; જબ તલક મેરી ઝીંદગી હયે વહાંતક રહો, તુમ્હારી જુદાઇસે એક દમ મૈં જીતા ન રહુંગા બગૈર અજલકે મર જાઉંગા, ઓર ઇસ મુલકે ફારસકી આબોહવા બહોત ખુબ ઓર મવાફીક હયે, બેહતર તો યે હયે કે એક આદમી મોતબર ભેજકર અપપ વાલેદૈનકો મઓ અસબાબ યહીં બુલવા લો; જો કુછ સવારી ઓર બારબરદારી દરકાર હો સો મૌજુદ કરૂં.

જબ માબાપ તુમ્હારે ઓર ઘરબાર સબ આવે તબ અપની ખુશીસે કા-રોબાર તીજારતકા કીયા કરએ મૈંનેબી ઇસ ઉમરમેં ઝમાનેકી બહોત સખત્યાં ખીંચાહું, ઓર મુલક ફીરાહું. અબ બુઢા હુવા ફરઝંદ નહીં રખતાહું, મૈં તુજે બેહતર અપને બેટેસે જાનતાહું, ઓર અપના વલી અહદ ઓર મુખતાર કુ-રતા જબ તલક જીતાહું એક ટુકડા ખાનેકુ અપને હાથસે દો, જબ મરજાઉં તો ગાડકાબ દીજે, ઓર સબ માલો મતા મેરા લીજયો. તબ સૌદાગર બ-ચ્ચેને જવાબ દીયા કે હકીકતમેં સાહેબને બાપસે ઝીયાદા મેરી ગમખ્વારી ઓર ખાતરદારી કી કે મુજે માબાપ ભુલ ગએ, લેકીન ઇસ આસીકે વાલી-દને એક સાલકી રૂખસત દી થી, અગર દેર લગાઉંગા તો વૈ ઇસ પીરીમેં રોતે રોતે મરજાએંગે પસ રઝામંદી પીદરકી; ખુશનુદી ખુદાકી હયે, અગર વો મુજસે નારાઝ હોંગે તો મૈં ડરતાહું કે શાયદ બદદોઆ ન કરેં. કે દોનોં જહાનમેં ખુદાકી રહમતસે મહરૂમહું; અબ આપકી શફકકત હયે કે બંદેકો હુકમ કીજયે કે ફરમાના કીબલગાહકા બજા લાવે, ઓર હકે પીદરસે અદા હોવે, ઓર સાહેબકી તવજ્જોકા અદાએ શુકર જબ તલક દમમેં દમ હયે મેરી ગરદનપર હયે, ઓર અપને મુલકમેં જાઉંગા તો હરદમ દીલોજાનસે યાદ કરૂંગા ખુદા મુસબ્બેબુલઅસબાબ હયે, શાયદ ફીર કોઇ અયસા સબબ હો કે કદમબોસી હાસીલ કરૂં.

ગરઝ સૌદાગર બચ્ચેને અયસી બાતેં લોન મીરચી લગાકર ખ્વાજાકો સુનાઇ કે બેચારા લાચાર હોકર હોંટ ચાટને લગા. અઝબસકે ઉસપર શેફતા ઓર ફરેફતાથા કેહને લગા. અચ્છા અગર નતુમ હીં રેહતે હો તો મૈંહી તુ-મ્હારે સાથ ચલતાહું મૈં તુજકો અપની જાનકે બરાબર જાનતાહું પસ જબ જાન ચલી જાવે તો ખાલી બદન કીસ કામ આવે; અગર તુ ઇસીમેં રઝા-

મંદ હયે તો ચલ ઓર મુઝ્જેભી લે ચલ—સોદાગર બચ્ચેસે યે કેહકર અપ-
નીભી તય્યારી સફરકી કરને લગા ઓર ગુમાસ્તોંકે હુકમ કીયા કે બારબરદા-
રીકી ફીકર જલદી કરો. જબ ખ્વાજાકે ચલનેકી ખબર મશહુર હુઇ, તો
વહાંકે સોદાગરોંને સુનકર સબને ઇરાદા સફરકા કીયા ? ખ્વાજા સગપરસ્ત ગંજ
ઓર જવાહીર બેશુમાર નૌકર ગુલામ અનીગત તોહફે, અસબાબે સલતના બ-
હોતસા સાથ લેકર શેહેરકે બાહેર તંબુ, કનાત, સરાપરદે ઓર સુતું ખડે ક-
રવાકર ઉસમે દાખીલ હુવા—જીતને તુજજાર થે સો અપની અપની બીસાતકે
મુવાફ્રીક માલ સૌદાગરીકા લેકર હમરાહ હુએ.

ખુશ એકર લશકર હોગયા. એક દીન જોગનીકો પીઠ દેકર વહાંસે કુચ
કીયા—હઝારોં ઉંટોંપર શલીતે અસબાબકે, ઓર ખચરોંપર સંદુક નકદો જ-
વાહીરકે લાદ પાંચસો ગુલામ ઝંગી, ઓર રૂમી ચાલાક સાહેબે શમશીર અર-
બી ઓર તાઝી ઘોડોંપર સવાર હોકર ચલે. સબકે પીછે ખ્વાજા ઓર સૌદાગર
બચ્ચા ખીલઅતે ફાખેરા પેહને સુખપાલપર સવાર, એક બુગદાદી ઉંટપર
કુસા, ઉસપર કુત્તા મસનદપર સોયા હુવા, ઓર ઉન દોનોં કૈદયોંકા પીંજરે-
મે ઉંટસે લટકાએ હુએ રવાના હુએ. જીસ મંઝીલમેં પોહચતે તો સબ
સૌદાગર ખ્વાજાકી બારગાહમેં આકર હાઝીર હોતે, ઓર દસ્તરખ્વાનપર ખાના
ખાતે શરાબ પીતે; ખ્વાજા સૌદાગર બચ્ચેકે સાથ હોનેકી ખુશીમેં શુકર ખુ-
દાકા કરતા. કુચ દર કુચ ચલા જાતા થા.

બારે બ ખૈરો આફીયત નઝદીક કુસતુનતુનીયાકે આ પોહચે, બાહેર
શેહરકે મુકામ કીયા. સૌદાગર બચ્ચેને કહા અય કીબલાગો, અગર રૂખસત
દી જાએ તો મૈ જાકર માં બાપકો દેખું, ઓર મકાન સાહેબકે વાસ્તે ખાલી
કરૂં, જબ મીઝાજે મુબારકમેં આવે તબ શેહરમેં આઇયે. ખ્વાજાને કહા
તુમ્હારી ખાતીર તો મેં યહાં આયા, અચ્છા મીલ જુલકર મેરે પાસ આવો,
ઓર અપને નઝદીક મેરે ઉતરનેકો મકાન દો. સૌદાગર બચા રૂખસત હોકર
અપને ઘરમેં આયા, સબ વઝીરકે મહેલકે આદમી હૈરાન હુએ કે યે મરદ
કૌન ઘુસ આયા ? સૌદાગર બચા યઅને બેટી વઝીરકી અપની માંકે પાવોંપર
જા ગીરી રોઇ, ઓર બોલી કે મૈં તુમ્હારી જાઇ હું. સુનતેહી વઝીરકી બેગમ
ગાલ્યાં દેને લગી કે અય કમબખ્ત તુ બડી કહબા હયે, અપના મુહ તુને
કાલા કીયા, ખાનદાનકો રૂસવા કીયા, હમતો તેરી જાનકો રોપીટકર સબર
કરકે તુજસે હાથ ધો બૈઠે થે; જા ચલી જા. તબ વઝીર ઝાદીને સરશે પગડી
ઉતારકર ફેંક દી, ઓર બોલી અય અમ્મા જાન. મૈ બુરી જગા નહીં ગઇ,
કુછ બદી નહીં કી, મગર બમુજીબ તુમ્હારે ફરમાનેકે બાબાકે છુડાનેકે વાસ્તે
યે સબ તજવીઝ કી, અલહમ્દોલીલ્લાહ કે તુમ્હારી દુઆકી બરકતસે, ઓર
અલ્લાહકે કરમસે પુરા કામ કરકે આઇહું, કે નેશાપુરસે ઉસ સૌદાગરકો મઆ
કુત્તેકે જીસકે ગલેમે વો બારા લાલ હયેં, અપને સાથ લાઇહું ઓર તુમ્હારી
અમાનતમેંભી ખીનાયત નહીં કી, સફરકે લીએ મરદાના ભેસ કીયા હયે.
અબ એક રોઝકા કામ બાકી હયે, વો કરકે કીબલાગાહકો કૈદ ખાનેસે છુડા-
તીહું ઓર અપને ઘરમેં આતી હું; અગર હુકમ હો તો ફીર આઉં, ઓર

એક રોઝ બાહેર રેહકર ખીદમતમે આઉ. બાને જબ મઅલુમ કીયા કે મેરી બેટીને મરદોંકા કામ કીયા, ઓર અપને તઈ સબ તરેહ સલામત ઓર મહ-ફુઝ રખ્ખા હવે. ખુદાકી દરગાહમેં નાક ધીસની કી ઓર ખુશ હોકર બેટીકો છાતીસે લગા લીયા, ઓર મુહ ચુમા, બલાએં લીં, દુઆએં દીં, ઓર રૂખસત કીયા કે તુ જો મુનાસીબ જાને, સો કર મેરી ખાતીર જમઅ હુઇ. વઝીર-ઝાદી ફીર સૌદાગર બચ્ચા બનકર ખ્વાજા સગ પરસ્ત પાસ ચલી. વહાં ખ્વા-જાકો જુદાઇ ઉસકી અઝબસકે શાક હુઇ, બેઇખતીયાર હોકર કુચ કીયા. ઇત્તે-ફાકન નઝદીક શેહરકે ઉધરસે સૌદાગર બચ્ચા જાતાથા, ઓર ઇધરસે ખ્વાજા આતાથા એન રાહમેં મુલાકાત હુઇ. ખ્વાજાને દેખતેહી કહા, બાબા મુજ બુઢેકો તનહા છોડકર કહાં ગયાથા! સૌદાગર બચ્ચા બોલા આપકી ઇજાઝત લેકર અપને ઘર ગયાથા? આખીર મુલાઝીમતકે ઇશતીયાકને વહાં રેહને ન દીયા આકર હાઝીર હુવા. શેહરકે દરવાઝેકે ઉપર દરયાકે કીનારે એક બાગ સાએદાર દેખકર ખીમા ઇસતાદ કીયા, ઓર વહીં ઉતરે. ખ્વાજા સૌદાગર બચ્ચા બાહમ બૈઠકર શરાબો કબાબ ખાને પીને લગે. અશરકા વકત હુવા સૈર તમાશેકે ખાતીર ખાનેસે નીકલકર સંદલીયોંપર બૈઠે. ઇત્તેફાકન એક ચોબદાર પાદશાહી ઉધર આ નીકલા. ઉનકા લશકર, ઓર નશીસ્તો બરખાસ્ત દેખકર અચંબે હો રહા, ઓરદીલમેં કહા, શાયદ એલચી કીસી પાદશાહકા આયા હવે; ખડા તમાશા દેખતાથા. ખ્વાજાકે નૌકરને ઉસકો આગે બુલાયા, ઓર પુછા કે તુ કૌન હવે! ઉસને કહા, મૈં પાદશાહકા મીર શીકારહું. નૌકરને ખ્વાજાસે ઉસકા અહવાલ કહા. ખ્વાજાને એક ગુલામકો કહા, કે જાકર ઉસ ચોબદાર કો કેહ, કે હમ મુસાફીર હવે, અગર જી ચાહે તો આવો બૈઠો, કહવા કલીયાન હાઝીર હવે. જબ મીરશીકારીને નામ સૌદાગરકા સુના જબ-ઝીયાદા મુતઅજજીબ હુવા, ઓર તબસ્સુમકે સાથ ખ્વાજાકી મજલીસમેં આયા. લવાઝીમ ઓર શાનો શૌકત, ઓર સીપાહી ગુલામ દેખે; ખ્વાજા ઓર સૌદાગર બચ્ચેકો સલામ કીયા. ઓર મરતબા કુત્તેકા દેખકર હોશ ઉસકે જાતે રહે ઓર હૈરાન રેહગયા ખ્વાજાને ઉસે બીઠલાકર કહવેકી ઝીયાફતકી. ચોબદારને નામો—નશાન ખ્વાજાકા પુછા; જબ રૂખસત માંગી તબ ખ્વાજાને કઇ થાન ઓર કુછ તોહફે ઉસે દેકર ઇજાઝત દી.

સુબ્હો જબ પાદશાહકે દરબારમેં હાઝીર હુવા. દરબારીયોંસે ખ્વાજા, ઓર સૌદાગર બચ્ચેકા ઝીકર કરને લગા. રફતે રફતે મુજકો ખબર હુઈ; મૈંને મી-રશીકારીકો રૂબરૂ તલબ કીયા, ઓર સૌદાગરકા અહવાલ પુછા! ઉસને જો કુછ દેખાથા સો અરઝ કીયા. સુનનેસે કુત્તેકે તજમ્મુલકે, ઓર દો આદમીયોંકે પીંજરેસે કૈદ હોનેકી ખફગી આઇ; મૈંને ફરમાયા કે વો મરદુદ તાજર વાજેબુલ કતલ હવે. કઇ જલ્લાદોંકો હુકમ કીયા કે જલ્દ જાઓ, ઉસ બેદીનકા સર કાટલાવો. કઝાકાર વહી એલચી ફરંગકા, દરબારમેં હાઝીરથા હંસા મુજે ઓ-રભી ગુસ્સા ઝીયાદા હુવા. ફરમાયા કે અય બેઅદબ પાદશાહોંકે હુઝુરમેં બે સબબ દાંત ખોલને અદબસે બાહેર હવે. બેજા હંસનેસે રોના બેહતર હવે. ઉસને ઇલતીમાસ કીયા કે જહાં પનાહ, કઇ બાતેં ખ્યાલમેં ગુઝરી લેહાઝા

ફીદવી હંસા, પેહલે યે કે વઝીર સચા હયે. અબ કૈદખાનેસે રેહાઇ પાવેગા. દુસરા યે કે પાદશાહ ખુને નાહકસે ઉસ વઝીરકે બચ્ચે, તીસરા યે કે કીબલએ આલમને બે સબબ, ઓર બેતકસીર ઉસ સૌદાગરકો હુકમ કતલકા કીયા ઇન હરકતોંસે તઅજ્જુબ આયા કે એક બેવકુફકે કેહનેસે આપ હર કીસુકો હુકમ કતલકા કર બૈઠતે હયે. ખુદા જાને, બેલ હકીકત ઉસ ખ્વાજાકા અહવાલ કયા હગે ! ઉસે હુઝુરમેં તલબ કીજયે ઓર ઉસકા વારેદાત પુછીએ અગર તકસીરવાર હૈરે, તબ મુખતાર હો જો મરઝીમે આવે ઉસસે સુલુકકીજયે જબ બેલચીને દસલરહસે સમજાયા. મુજેભી વઝીરકા કેહના યાદ આયા. ફ-રમાયા કે જલ્દી સૌદાગરકો ઉસકે બેટે કે સાથ ઓર વો કુત્તા, ઓર દોનોં પીંજરે હાઝીર કરો ચોપદાર ઉસકો બુલાનેકો દૌડે. વૈ એકદમ સબકો હુઝુરમેં લે આએ, રુબરુ તલબ કીયા. પેહલે ખ્વાજા ઓર ઉસકા પીસર આયા. દોનોં લીબાસ ફાખેરા પેહને હુએ, સૌદાગર બચેકા જમાલ દેખનેસે સબ અદના આલા હેરાન હુએ. એક ખ્વાન સુનેરી જવાહીરસે ભરા હુવા કે હરએક રકમકી જોતને સારે મકાનકો રૌશન કરદીયા ? સૌદાગર બચ્ચા હાથમેં લે આયા, ઓર મેરે તખતકે આગે રખ દીયા. આદાબ કોરનીશાત બજા લાકર ખડા હુવા. ખ્વાજાનેભી ઝમીન ચુમી, ઓર દોઆ કરને લગા. ઇસ ગોયાઇસે બોલતા થા કે ગોયા બુલબુલે હઝાર દાસ્તાં હયે. મૈને ઉસકી લીયાકાતકો બહોત પસંદ કીયા, લેકીન ઇતાબકી રૂસે કહા કે અય શૈતાન આદમીકી સુરત તુને યે કયા જાલ ફેલાયા હયે ! ઓર અપની રાહમેં કુવ્વા ખોદા હયે ? તેરા કયા દીન હયે, ઓર યે કૌન આઇન હયે ? કીસ પૈગમબરકી ઉમ્મત હયે ? અગર કાફીર હયે તોભી યે યસી હરકત કી હયે ! ઓર તેરા કયા નામ હયે કે તેરા યે કામ હયે ? ઉસને કહા કીબલએ આલમકી ઉમરો દૌલત બડી રહે, ગુલામકા દીન યે હયે કે ખુદા એક હયે, ઉસકા કોઇ શરીક નહીં, ઓર મોહમ્મદ મુસતફા સલ્લલ્લાહો અલેહે વ આલેહીકા કલમા પડતાહું, ઓર ઉસકે બઅદ બારા ઇમામકો અપના પેશવા જાનતાહું, ઓર આઇન મેરા યે હયે કે પાંચો વકતકી નમાઝ પડતા હું, રોઝા રખતાહુ, હજભી કરકે આયા હું, ઓર અપને માલસે પાંચવા હીસ્સા ઝકાત દેતાહું, ઓર મુસલમાન કેહલાતાહું, લેકીન ઝાહીરમેં યે સારે ઐબ જો મુજમેં ભરે હગેં જીનકે સબબસે આપ નાખુશ હુએ હયેં, ઓર તમામ ખલકુલ્લાહમેં બદનામ હો રહાહું, ઉસકા એક સબબ હયે કે ઝાહીર નહીં કર સકતા. હરચંદ સગ પરસ્ત મશહુર હું. ઓર દુના મહસુલ દેતાહું, યે સબ કુબુલ કીયાહયે, પર દીલકા ભેદ કીસુસે નહીં કહા. ઇસ બહાનેસે મેરા ગુસ્સા ઝીયાદા હુવા, ઓર કહા મુજે તુ બાતોંમેં ફુસલાતા હયે, મૈં નહીં માનનેકા જબ તલક ઇસ ગુમરાહીકો દલીલ મઅકુલ અરઝ ન કરે કે મેરે દીલકી તસલ્લી હો; તબતક જાનસે ન બચેગા, નહીં તો ઉસકે કસાસમેં તેરા પેટ ચાક કરવાઉંગા તો સબકો ઐાફ્ર હોકે બારે દીગર કોઇ દીને મોહમ્મદીમેં ફસાદ ન ડાલે. ખ્વાજાને કહા અય પાદશાહ, મુજ કમબખ્તકે ખુનસે દરગુઝરકર, ઓર જીતના માલ મેરા હયે કે ગીનતી, ઓર શુમારસે બાહેર હયે સબકો ઝબ્ત કરલે, ઓર મુજે ઓર મેરે બેટેકો અપને

તખ્તકે તસદ્દુક કરકર છોડદે, ઓર જાનબખશીકર. મૈંને હંસકર કહા કે અય બેવકુફ, અપને માલકી તમા મુજે દીખાતા હયે, સીવાસચ બોલનેકે અબ તેરી મુખલેસી નહીં. યે સુનતેહી ખ્વાજાકી આંખોંસે બેઇખતીઆર આંસુ ટપકને લગે, ઓર અપને બેટેકે તરફ દેખકર એક આહભરી ઓર બોલા કે મયે તો પાદશાહકે રૂબરૂ ગુનાહગાર ઠેરા મારા જાઉંગા, અબ કયા કરૂં તુજે કીસકો સોંપું ! મયેંને કહા અય મકરાર, બસ અબ ઉજર બહોત કીએ, જો કહના હૈ જલ્દ કેહ, તબ તો ઉસ મરદને કદમ બઢાકર તખ્તકે પાસ આકર પાએ તખ્તકો બોસા દીયા ઓર સીફતો સના કરકે બોલા કે અય શહીનશાહ, અગર હુકમ કતલકા મેરે હકમેં ન હોતા સબ મુસીબતેં સહેતા, મગર અબ બાઅદબ ન કહેતા, લેકીન જાન સબસે અઝીઝ હય, કોઇ આપસે કુંવેમેં નહીં ગીરતા, પસ જાનકો બચાના વાજીબ હયે, ઓર તર્ક કરના વાજીબકા ખીલાફે હુકમે ખુદા હય, ઔર જો મરઝીએ મુબારકમેં યહી હય તો સર ગુઝીસ્ત ઇસ ગીરે ઝારકી સુની પેહલે હુકમ હોકે વે દોનોં કફસ જીનમેં દો આદમી કેદ હયે હુઝુરમેં લાકર રખ્ખે. મયે અપના અહવાલ કેહતા હું અગર કહીં જુઠ કહું તો ઉનસે પુછકર મુજે કાયલ કીજયે, ઓર ઇનસાફ ફરમાઇએ. મુજે યે બાત ઉસકી, પસંદ આઇ. પીંજરેકો મંગવાકર ઉન દોનોંકો બાહેર નીકાલકર ખ્વાજાકે પાસ ખડા કીયા. ઉસને કહા અય પાદશાહ યે મરદ જો સીધે બાઝુ હય સો ગુલામકા બડા ભાઇ હયે, ઓર જો ડાવે બાજુ ખડા હયે વો મંજલા ભાઇ હય, મૈં ઇન દોનોંસે છોટા હું—મેરા બાપ મુલ્કે ફારસકા સૌદાગર થા, જબ મૈં ચૌદા બરસકા હુવા તબ કીબલેગાહને વફાત પાઇ, જબ ઉનકે ચેહલુમસે ફરાગત હુએ તો એક રોઝ ઇન દોનોં ભાઇયોંને મુજે કહા કે અબ બાપકા માલ જો કુછ હયે તકસીમ કરલે, જીસકા દીલ જો ચાહેં સો કામ કરે. મૈંને સુનકર કહા અય ભાઇયો, યે કયા બાત હય, મૈં તુમ્હારા ગુલામ હું. ભાઇચારેકા દાવા નહીં રખતા. એક બાપ મરગયા તુમ દોનોં મેરે બાપકી જગા મેરે સરપર કાયમ હો, એક નાને ખુશક ચાહતા હું, જીસમે ઝીંદગી બશર કરૂ, ઓર તુમ્હારી ખીદમતમે હાઝીર રહું; મુજે હીસ્સે બખરેસે કયા કામ હયે, તુમ્હારે આગેકે જુટેસે પેટ ભરૂંગા ઓર તુમ્હારે પાસ રહુંગા મૈં લડકા હું; કુછ પડા લીખાભી નહીં જાનતા, મુજસે કયા હો સકેગા, અભી તુમ મુજે તરબીયત કરો. યે સુનકર જવાબ દીયા કે તુ ચાહતા હય અપને સાથ હમેં ખરાબ ઓર મોહતાજ કરેં મયે ચુપકા એક ગોશેમેં જાકર રોને લગા ફીર દીલકો સમજાયા કે ભાઇ આખીર બુઝરગ હય, મેરી તઅલીમકે ખાતીર ચશ્મ નુમાઇ કરતે હય કે કુછ સીખે—ઇસી અંદેશેમેં સો ગયા. સુબ્હોકો એક પ્યાદા કાઝીકા આયા ઓર મુજે કાઝીકે પાસ લેગયા વહાં દેખા તો યે દોનોં ભાઇ હાઝીર હયે. કહો કે કયું અપને બાપકા વારસા બાંટકર નહીં લેતા ! મેંને ઘરમેં જો કહાથા વહાંભી વહી જવાબ દીયા. ભાઇહોંને કહા, અગર યે બાત અપને દીલસે કેહતા હય તો હમેં લાદઅવા લીખદે કે બાપકે માલો અસબાબસે મુજે કુછ ઇલાકા નહીં તબભી મયેંને યે સમજા કે યે દોનોં મેરે બડે ભાઈ હયેં મેરી નસીહતકે વાસ્તે કેહતે હય કે બાપકા માલ

લેકર એક સફર ન કરે, બમુજીબ ઉનકી મરજીકે ફારકતી બ મોહર કાજી મેને લીખ દી, વો રાજી હુએ; મૈં ઘરમેં આયા દુસરે દીન મુજસે કેહને લગે કે અય બાઇ, યે મકાન જીસમેં તુ રેહતા હયે, હમેં દરકાર હય, તુ અપને વાસ્તે ઓર જગા લેકર જા રેહ. તબ મૈંને દરયાફત કીયા કે યે બાપકી હવેલીમેંભી રેહના ખુબ નહીં લાચાર ઇરાદા ઉઠ જાનેકા કીયા. જહાંપનાહ જબ મેરા બાપ જીતાથા તો જીસ વકત સફરસે આતા તો હરએક મુલકકા તોહફા બતકરીબ સોગાત લાતા વો મુજે દેતા, ઇસ, વાસ્તે કે છોટે બેટેકો હર કોઇ ઝીયાદા પ્યાર કરતા હયે મેને ઉનકો બેચકર થોડીસી પુંજી બાહમ પોહંચાઇ થા, ઊસીસે કુછ ખરીદો ફરોખત કરતા. એકબાર એક લોંડી મેરે ખાતીર તુરકસ્તાનસે મેરા બાપ લાયા, એક વકત ઘોડે લેકર આયા ઉનમેસે એક બછેરા નાગકે મનાફીક ચાલાક થા. વોભી મુજે દીયા મંયે અપને પાસસે દાના ગાસ ઉસકા કરતા થા આખીર ભાઇયોંકી બેમુરવ્વતી દેખ બેચકર એક હવેલી ખરીદ કી, વહાં જા રહા. યે કુત્તાભી મેરે સાથ ચલા આયા, વાસ્તે ઝુરૂરીયાતકે અસબાબ ખાનદારીકા જમઅ કીયા; ઓર દો ગુલામ ખીદમતકે ખાતીર મોલ લીએ, ઓર બાપકી પુંજીસે એક દુકાન બાઝારીકી કરકે ખુદાકે તવક્કલપર બેઠા. અપની કીસમતપર રાઝી થા; અગરચે ભાઇયોંને બદ ખુલકી કી. પર જો ખુદા મેહેરબાન હુવા તો તીન બરસકે અરસેમેં અયસી દુકાન જમીકે મંય સાહેબે એતેબાર હુવા—જબ સરકારોંમેં જો તોહફા ચાહતા સો મેરીહી દુકાનસે જાતા, ઉસમેં બહોતસે રૂપએ કમાએ, ઓર નીહાયત ફરાગતસે ગુઝરાન કરને લગા હરદમ જનાએ બારીમેં શુકરાના કરતા. ઓર આરામસે રેહતા—યે કબીત અકસર અપને અહવાલપર પડતા.—

કબીત.

રૂઠે કયું નારજા, વત ઇ છુનાહી કાજા,
એકતોસે મહારાજા, ઓર કોનકો સરાહીએ,
રૂઠે કયું ન ભાઈ વાત ઇ કછુ ન બસાઇ.
એક તુહી હય સહાઇ ઓર કોન પાસ જાઇએ.
રૂઠે કયું ન મીત્તર સુત્તર આઠોં જામ,
એકરાવરે ચરનકે નેહકો નીબાહઇએ,
સંસાર હય રૂઠા, એક તુ હય અનુઠા,
સબ ચુમેંજે અંગુઠા એક તુ ન રૂઠા ચાહીએ.

ઇત્તેફાકન જુમેકે રોઝે મયેં અપને ઘર બેઠાથા કે એક ગુલામ મેરા સૌદે સુલફકો બાઝર ગયાથા બઅદ એક દમકે રોતા હુવા આયા. મેંને સબબ પુછા કે તુજે કયા હુવા! ખફા હોકર બોલા કે તુજે કયા કામ હય, તુમ ખુસી મનાઓ, લેકીન કયામતમેં કયા જવાબ દોગે! મેંને કહા, અય હબસી અયસી કયા બલા તુજપર નાઝીલ હુઇ કે કિસને કહા, યે ગઝબ હય કે તુમ્હારે બડે ભાઇયોંકી ચોક કે ચૌરાહેપર એક યહુદીને સુશકેં બાંધી હંયે. કમચીયાં મારતા હયે કે અગર મેરે રૂપએ ન દોગે તો મારતે મારતે મારહી ડાલુંગા, પસ મુજે સવાબતો હોગા, ભલા તુમ્હારે ભાઇયોંકી યે નોબત ઓર તુમ બે ફીકર હો

યે બાત અચ્છી નહીં લોગ ક્યા કહેંગે! યે બાત ગુલામસે સુનતેહી લહુને જોશ મારા નંગે પાંવ બાઝારકી તરફ દોડા ઓર ગુલામોંકો કહા જલ્દ રૂપએ લેકર આવો—જુંહી વહાં ગયા દેખા તો જો કુછ ગુલામને કહાથા સચ હય, ઉનપર માર પડ રહી હય! હાકીમકે પ્યાદોંકો કહા કે વાસ્તે ખુદાકે જરા રેહજાઓ, મૈં યહુદીસે પુછું કે આપકી ક્યા તકસીર કી હય, યે કેહકર મૈં યહુદીકે નઝદીક ગયા ઓર કહા, આજ રોઝે આદીના હયે, ક્યું ઇનકો માર ખીલવાતા હય! ઉસને જવાબ દીયા, અગર હીમાયત કરતે હો તો પુરી કરો, ઇનકે ઇવઝ રૂપએ હવાલે કરો નહીંતો અપને ઘરકી રાહ લો મેંને કહા કૈસે રૂપએ દસ્ત આવેઝ નીકાલ મૈં રૂપએ અભી ગીન દેતા હું! ઉસને કહા દસ્તઆવેઝ હાકીમકે પાસ દેઆયા હું ઇતનેમેં મેરે દોનોં ગુલામ દો બદરે લેકર આએ, હઝાર રૂપએ મેંને યહુદીકો દીએ ઓર ભાઇયાંકો છુડાયા ઇનકી યેહ સુરત હોગઇથી કે બદનસે નંગે ભુખે પ્યાસે અપને હમરાહ ઘરમેં લાયા. હરગીઝ ઇનસે યે ન કહા કે ઇતના માલ બાપકા તુમને ક્યા કીયા; શાયદ શરમીંદા હો. ખલ્લાસીઝને કુછ ન કહા, હમામમે ગુસ્લ કરવા કર નઇપોશાક પેહના ખાના ખીલાયા. અય પાદશાહ. યે દોનોં મોજુદ હયે પુછીએ કે સચ કેહતા હું યા કોઈ બાત જુઠ હયે! ખેર જબ કઇ દીનકે બઆદ મારકી ઇઝાસે બહાલ હુએ.

એક રોઝ મૈંને કહા અય ભાઇઓ, અબ ઇસ શહેરમેં તુમ બે એતેબાર હો ગએહો, બેહતર યે હય કે ચંદરોઝ સફર કરો. યે સુનકર ચુપ હોરહે મેંને મઅલુમ કીયા કે રાઝી હય. સફરકી તઇયારીકરને લગા, પલ પડતલ બારબરદારી ઓર સવારી કી ફીકર કરકે બીસ હઝાર રૂપએકી જીનસ તીજારતકી ખરીદ કી. એક કાફેલા સોદાગરોકા બુખારેકો જાતાથા, ઉનકે સાથ કરદીયા. બઅદ એક સાલકે વો કરવાં ફીર આયા, ઇનકી ખૈર ખબર કુછ ન પાઇ—આખર એક આશનાસે કસમે દેકર પુછા? ઉસને કહા, જબ બુખારેમેં ગએ એકને જુવેખાનેમેં તમામ માલ હાર દીયા. વહાંકી જારૂબકશી કરતા હય. જુવારી જો જમા હોતે હયે ઉનકી ખીદમત કરતા હય બતરીક ખેરાતકે કુછ દેતે હયે, ઓર દુસરાભાઇ એક ઝારગેસકી લડકીપર આશક હો અપના માલ સારા સફર કીયા. અબ વોહ ઓઝેખાનેકી ટહેલ કીયા કરતા હયે, કાફલેકે આદમી ઇસલીએ નહીં કેહતે કે તુ શરમીંદા હોગા યે અહવાલ ઉસ શખ્સસે સુનકર મેરી અજબ હાલત હુઇ, મારે ફીકરકે નીંદ ભુખ જાતી રહી, ઝાદે રાહ લેકર કસ્દ બુખારેકા કીયા જબ વહાં પોહંચા તો ઢુંડઢાંડકર અપને મકાનમેં લાયા, ગુસલ કરવાકર નઇ પોશાક પેહનાઇ, ઓર ઉનકી ખીજાલતકે ડરસે એકબાત મુંહપર નહી રખી—ફીર માલ સોદાગરીકા ઉનકે વાસ્તે ખરીદા ઓર ઇરાદા ઘરકા કીયા. જબ નઝદીક નએશાપુરકે આયા તો એક ગાંવમેં ભાઇ માલો અસબાબ ઇનકે સીપુરદ કરકે મૈં ઘરમેં આયા, ઇસ લીએ કે મેરે આનેકી ખબર કીસુકો નહો—બઅદ દો દીનકે મશહુર કીયા કે મેરે ભાઇ સફરસે આએ હયેં, કલ ઉનકે ઇસતીકબાલકે ખાતીર જાઉંગા; સુબ્હોકો ચાહાકે ચલું, એક આદમી ઉસી ગાંવકા મેરે પાસ આયા, ઓર

ફરીયાદ કરને લગા ! મેં ઉસકી આવાઝ સુનકર બાહેર નીકલા, તો ઉસે રો-
તા દેખકર પુછા કે કયું ઝારી કરતા હયે ? વો બોલા કે તુમ્હારે ભાઇયોંકે
તરફસે હમારે ઘરલુટે ગએ, કાશકે ઉનકો તુમ વહાં છોડકર ન આતે. મેંને
પુછા કયા મુસીબત ગુઝરી ? બોલાકે રાતકો ડાકા આયા, ઉનકા માલો અસ-
બાબ લુટા, ઓર હમારેભી ઘર લુટે ગએ ! મેંને અફસોસકી ઓર પુછા કે
અબ વે દોનોં કહાં હયે ? કહા શહેરસે બાહેર નંગે ખરાબોખસ્તાં બૈઠે હયે.
વહીં દો જોડે કપડેકે સાથ લેકર ગયા, પહેનાકર ઘરમેં લાયા, લોગ સુનકર
ઉનકે દેખનેકો આતેથે. ઓર યે મારે શરમીંદગીકે બાહેર નીકલતેથે. તીન મ-
હીને ઇસીતરેહ ગુઝરે, મેંને અપને દીલમેં ગૌરકી કે કબતક યે દોનોં કોનેમેં
દબકર બૈઠે રહેંગે, બને બનેતો ઇનકો અપને સાથ સફરમેં લેચલું. બાઇ
યોંસેકહા, અગર ફરમાઇએ તો યે ફીદવી આપકે સાથ ચલે ? યે ખાગોશ
રહે. ફીર લવાઝીમા સફરકા ઓર જીનસ સૌદાગરીકી તઇયાર કરકે ચલા ઓર
ઉનકો સાથ લીયા. જીસવકત માલકી ઝકાત દેકર કીશતીપર ચડાયા. લંગર
ઉઠા તો નાવ ચલનેલગી, યે કુત્તા કીનારેપર સોરહાથા, જબ ચોંકા ઓર જ-
હાઝકો મંઝધારમેં દેખા. હયેરાન હોકર ભોંકા, ઓર દરયામેં કુદ પડા, ઓર
તીરને લગા. જબ મેંને દેખા તો છોટી પનસોઇ, દૌડાદી, બારે સગકો લેકર
કીશતીપર પોહંચાયા. એક મહીના દરયામેં ખેર આફીયતસે ગુઝરા. મેરા મં-
ઝલા ભાઇ મેરી લૌંડીપર આશક હુવા. એકદીન બડે ભાઇસે કેહને લગા કે
છોટેભાઇકી મીન્નત કરનેસે બડી શરમીંદગી હાસીલ હુઇ, ઇસકા ઇલાજ
કયા કરેં ? બડેને જવાબ દીયા કે એક સલાહ દીલમેં ઠેરાઇ હયે, અગર
બનઆવે તો બડી બાત હયે. આખીર દોનોંને મસહલત કરકે તજવીઝ કી
કે ઇસે માર ડાલેં, ઓર સારે માલો અસબાબકે માલીક અપન હોવેં. એક
દીન મેં જહાઝકી કોઠડીમેં સોતાથા, ઓર લૌંડી પાંવ દાબ રહીથી, કે મં-
ઝલા ભાઇ આયા ઓર જલદીસે મુઝે જગાયા. મેં હડબડાકર ચોંકા, ઓર
બાહેર નીકલા. યે કુત્તાભી મેરે સાથ હો લીયા. દેખા તો બડા ભાઇ જહાઝ-
કી બાડપર હાથ ટેકકર ખડા તમાસા દરયાકા દેખ રહા હયે ? ઓર મુઝે
પુકારતા હયે મેંને પાસ જાકર કહા ખૈરતો હયે, બોલા અજબ તરેહકા ત-
માશા હો રહા હયે, કે દરયાઇ આદમી મોતીયોંકી સીપાં. ઓર મુંગો કે દરખત
હાથમેં લીએ નાચતે હયેં ! અગર ઓર કોઇ અયસી બાત ખીલાફે અકલ
કહેતા તો મેં ન માનતા. બડે ભાઇકે કેહનેકો રાસ્ત જાના, દેખનેકો સર ઝુ-
કાકર હરચંદ નીગાહકી કુછ નજર ન પડા, ઓર વો યહી કેહતા રહા કે અ-
બ દેખા ! લેકીન કુછ હો તો દેખું ઇસમેં મુઝે ગાફીલ પાકર મંઝલે ભાઇને
પીછેસે આકર અચાનક અયસા ધકા દીયા કે મેં બેઇખતીયાર પાનીમેં ગીર
પડા, ઓર વેરોને ધોને લગે, ઓર કહા અરે લોગોં દૌડો, હમારા ભાઇ દર-
યામેં ડુબા ! ઇતનેમેં નાવ બઢ ગઇ, ઓર દરયાકી લહેર મુઝે કહાંસે કહીં
લેગઇ, ગોતેપર ગોતે ખાતાથા, ઓર મૌજોમેં ચલાજાતાથા. આખીર થક ગયા
ખુદાકો યાદ કરતા થા કુછ બસ ન ચાલતા થા, એક બારગી કીસી ચીઝપર
હાથ પડા, આંખ ખોલકર દેખા યહી કુત્તા હયે. શાયદ જીસ દમ મુઝે દર-

પાનેં ડાલા, મેરે સાથ યેભી કુદા, ઓર તીરતા હુવા મેરે સાથ લપટા ચલા-જાતાથા. મેં ઉસકી દુમ પકડલી અલ્લાહને ઉસકો મેરી ઝીંદગીકા સબબ કીયા; સાતદીન ઓર રાત યે સુરત ગુઝરી આઠવેં દીન કીનારે જા લગે: તાકત મુતલક ન થી—લેટે કરવટેં ખાકર જુંતું અપને તઈં ખુશકીમેં ડાલા: એક દીન બેહોશ પડા રહા, તો દુસરે દીન કુત્તેકી આવાઝ કાનમેં ગઈ તો હોશમેં આયા ખુદાકા શુકર બજા લાયા; ઇધરઉધર દેખને લગા, દુરસે નશાન શેહરકા નઝર આયા, લેકીન કુવ્વત કહાંકે ઇરાદા કરૂં લાચાર દોકદમ ચલતા ફીર જાતા. ઇસી હાલતસે શામતક કોસભર રાહ કાટી બીચમેં એક પહાડ મીલા, રાતકો વહાં ગીર રહા, સુબ્હોકો શેહરમેં દાખીલ હુવા—જબ બાઝારમેં ગયા તો નાનબાઇ, ઓર હલવાઇકી દુકાને નઝર આઇ દીલ તરસને લગા, ન પાસ પેસા, જો ખરીદ કરૂં, ન જી ચાહે કે મુફત માંગું, ઇસી તરહ અપને દીલકો તસલ્લી દેતા હુવા કે અગલી દુકાનસે લુંગા ચલા જાતા થા આખીર તાકાત ન રહી ઓર પેટમે આગ લગી, નજદીક થા કે રૂહ બદનસે નીકલે; નાગાહ દો જવાનકો દેખા કે લીબાસ અજમકા પેહને હાથ પકડે ચલે આતે હયેં. ઉનકો દેખકર ખુશ હુવા કે યે અપને મુલ્લકે ઇનસાન હયે, શાયદ આશના સુરત હો, ઇનસે અપના અહવાલ કહુંગા. જબ નઝદીક આએ તો મેરે દોનો બીરાદર હકીકી થે! દેખકર નીપટ શાદ હુવા, શુકર ખુદાકી કીયા કે ખુદાને આબરૂ રખ લી, ગૈરકે આગે હાથ ન પસારા; નજદીક જાકર સલામ કીયા, ઓર બડે ભાઇકા હાથ ચુમા. ઇન્હોંને મુજે દેખતેહી શોરો ગુલ કીયા, મંજલે ભાઇને તમાચા મારા કે મેં લુડખડાકર ગીર પડા બડે ભાઇકા દામન પકડો કે શાયદ યે હીમાયત કરેગા, ઇસને લાત મારી!! ગરઝ દોનોંને મુજે ખુબ મારા, ઓર હઝરત યુસુફકે ભાઇયોંસા કામ કીયા. હરચંદ મેંને ખુદાકે વાસ્તે નહીં મારનેકી આજેઝી કી, મગર હરગીઝ રહમ ન ખાયા. એક ખલકત જમા હુઇ; સબને પુછા ઇસકા કયા ગુનાહ હયે! તબ ભાઇયોંને કહા, યે હરમઝાદા હમારે બડે ભાઇકા નોકર થા સો ઉસકો દરયામેં ડાલ દીયા, ઓર માલો અસબાબ સબ લે લીયા! હમ મુદ્દતસે તલાશમેં થે આજ ઇસ સુરતસે નઝર આયા? મુજસે પુછતે થે કે અય ઝાલીમ, સે કયા તેરે દીલમેં આયા કે હમારે ભાઇકો ખપાયા, કયા ઉસને તેરી તકસીર કીથી? ઉસને તુજસે કયા બદ સુલુક કીયા થા? કે અપના મુખતાર બનાયા થા ફીર ઇન દોનોંને અપને ગરેબાન ચાક કર ડાલે. ઓર બેઇખતીયાર જુટમુટ ભાઇકી ખાતીર રોતે થે, ઓર લાત મુકકી મુજપર કરતે થે, ઇતનેમેં હાકીમકે પ્યાદે આએ, ઇનકો કહા કે કયું મારતે હો? ઓર મેરા હાથ પકડકર કોતવાલકે પાસ લે ગએ. યે દોનોંભી સાથ ચલે, ઓર હાકીમસેભી યહી કહા બતોર રૂશવતકે કુછ દેકર ઇનસાફ ચાહા નાહકકા દઆવા કીયા. હાકીમને મુજસે પુછા યે હાલતથી કે મારે ભુખ, ઓર મારપીટકે તાકત ગોયાઇ કો ન થી. સર નીચે કીએ ખડા થા, કુછ મુંહસે જવાબ ન નીકલા. હાકીમકો યકીન હુવા કે યે મુકરર ખુની હય? ફરમાયા કે ઇસે મેદાનમેં લે જાકર સુલી દો? જહાં પનાહ મેંયે રૂપએ દેકર ઇનકો યહુદીકી કેદસે છુડાયા

થા. ઉસકે ઇવઝ ઇન્હોંનેભી રૂપએ ખરચ કરકે મેરી જાનકો કેદ કીયા ? યે દોનોં હાઝીર હયેં ઇનસે પુછીયે કે મૈં ઇસમેં કુછ તફાવત કેહતા હું ? ઔર મુજે લે ગએ—જબ દારકો દેખા હાથ ઝીંદગીસે ધોએ સીવાએ ઇસ કુત્તેકે કોઇ મેરા રોનેવાલા ન થા. ઇસકી યે હાલત થી કે હરએક પાંવપર લોટતા, ઔર ચીલ્લાતાથા. કોઇ લકડી, કોઈ પથ્થરસે મારતા. લેકીને યે ઉસ જગાસે ન સરકતા, ઔર મૈં રૂખકી જડમેં ખડા હુવા ખુદાકો કેહતા થા કે ઇસ વકતમેં તેરી ઝાતકે સીવા મેરા કોઇ નહીં, જો આડે આવે ઔર મુજ બેગુનાહકો બચાવે, અબ તુહી બચાવે તો બચતા હું. યે કેહકર કલમા શહાદતકા પકડકર તડપ-કર ગીર પડા. ખુદાકી હીકમતસે ઉસ શેહરકે પાદશાહકો કુલંજકી બીમારી હુઇ, રમ્માલ ઔર હકીમ જમા હુવે, જો ઇલાજ કરતે યે ફાયદામંદ ન હોતા થા. એક બુઝરગને કહા કે સબસે બેહતર યે દવા હયે કે બેહતાજોંકો કુછ ખેરાત કરો ઔર બંદીવાનોકો આઝાદ કરો; દવાસે દુઆએં બડા અસર હયે ? વહીં પાદશાહી ચોબ-દાર બંદીખાનેકી તરફ દોડે. ઇત્તેફાકન એક ઉસ મૈદાનમેં આ નીકલા. ઇઝદેહામ દેખકર મઅલુમ કીયા કે કીસીકો સુલી ચડહાતે હયેં. યે સુનતેહી ઘોડેકો દૌડાકે નઝદીક લાકર તલવારસે તનાબે કાટ દી. હાકીમકે પ્યાદા ડાંટા, ઔર નસીહ-તકી કે અયસે વકતમેં પાદશાહકી યે હાલત હયે, તુમ ખુદાકે બંદેકા કતલ કરતે હો, ઔર મુજે છુડા દીયા ?? તબ યે દોનોં ભાઇ ફીર હાકીમકે પાસ ગએ, ઔર મેરે કતલકે વાસ્તે કહા ! હાકીમને તો રૂશવત ખાઇ થી, જો જો યે કેહતે થે સો વો કરતા થા, કોતવાલને ઉનસે કહા કે ખાતીર જમા રખયે અબ મૈં ઇસે અયસા કેદ કરતાહું કે આપસે આપ મારે ભુખોંકે બે આબોદાના મર જાવે; કીસીકો ખબર ન હુઇ. મુજે પકડ લાએ, ઔર એક ગોશેમેં રખ્ખા. ઉસ શેહરસે બાહેર કોસ એકપર એક પહાડ થા કે હઝરત્ત સુલેમાનકે વકતમે દેવોને એક કુવા સંગેતારીક ઉસમેં ખોદા થા, ઉસકા નામ ઝીંદાને સુલેમાન કેહતે હયેં જીસપર બડા ગઝબ પાદશાહી હોતા તો ઉસે વહાં કેદ કરતે, વો ખુદ બખુદ મર જાતા. અલકીસ્સા રાતકો ચુપકે યે દોનોં ભાઇ, ઔર કોતવાલકે સીપાહી મુજે ઉસ પહાડપર લેગએ ઔર ઉસ ગારમેં ડાલકર અપની ખાતીર જમા કરકે ફીરે. અબ પાદશાહ યે કુત્તા મેરે સાથ જબ મુજે કુવેમેં ગીરાયા તબ ઉસકી મુંઢેરપર લેટ રહા મૈં અંદર બેહોશ પડા થા, ઝરા મીઝાજ ઠીકાને આયા તો મૈને અપને તઇં મુરદા ખ્યાલ ઔર ઉસ મકાનકો ગોર સમજા ઇસમેં દો શખ્સોંકી આવાઝ કાન પડી કે કુછ આપસમેં બાતેં કરતે હયેં, મઅલુમ કીયા નકીરમુનકર હયે, મુજસે સવાલ કરને આએ હયેં. સુર સુરાટ રસ્સીકી સુની, જયસે કીસીને વહાં લટકાઇ મૈં હયેરતમેં થા ઝ-મીનકો ટટોલતા તો હડીયાં હાથમેં, આઇ, બઅદ એક સાઅતકે ચીપરચી-પર મુંહ ચલાનેકી આવાઝ મેરે કાનમેં આઈ, જયસા કોઇ કુછ ખાતા હયે ? મૈંને પુછા કે અય ખુદાકે બંદો, તુમ કૌન હો, ખુદાકે વાસ્તે બતાવો હંસે ઔર બોલે, યે ઝીંદાન મેહતર સુલેમાનકા. ઔર હમ કૈદી હયેં. મૈંને ઉનસે પુછા કે મૈં જીતાહું ? ખીલ ખુલાકર હંસે, ઔર કહા અબ તલક તો ઝીંદા હયે, પર અબ મરેગા. મૈંને કહા. તુમ જો ખાતે હો સો કયા હયે, જો હો

સો મુઝેભી થોડાસા દો. તબ ખડા હોકર ખાલી જવાબ દીયા. ઓર કુછ ન દીયા? વો ખા પીકર સો રહે. મેં મારે ભૂખ ઓર નાતવાનીકે ગશમેં પડા રોતા થા, ઓર ખુદાકો યાદ કરતા થા. કીબ્લએ આલમ સાત દીન દરયામેં ઓર ઇતને દીન ભાઇયોંકે ઓહતાનકે સબબ દાનાભી મયસ્સર ન આયા અલાવા વો ખાનેકે બદલે મારપીટ ખાઇ, ઓર અયસે ઝીંદાનમેં ફસા કે સુરત રેહાઇકી મુતલક ખ્યાલમેં ન આતીથી, આખીર જાન કંદનીકી નોબત પોહંચી, કભી દમ આતાથા કભી દમ નીકલજાતા થા, લેકીન કભીકભી આધ્ધી રાતકો એક શખ્સ આતા ઓર પાનીકી સુરાહી ડોરીમેં બાંધકર લટકા દેતા, ઓર પુકારતા વે દોનોં આદમી જો મેરે પાસ કેદખાનેમે કેદ થે સો લે લેતે, ઓર ખાતે પીતે. ઉપરસસે કુત્તેને હમેશા યે અહવાલ દેખને દેખતે અકલ દોડાઇ કે જીસ તરફ યે શખ્સ આબો નાન કુવેમેં લટકા દેતા હયે તુભી અપની ફીકરકર કે કુછ ઉસ બેકસકો જો મેરા ખાવીંદ હયે ઉસે પોહચે તો ઉસકા દમ બચે યે ખ્યાલ કરકે શેહરમેં ગયા, નાન બાઇકી દુકાનમેં મુઢેરપર ગીરદાગીરદ નાન ધરે થે, કુદી મારકર એક કુલચા મુંહમેં લીયા, ઓર ભાગા, લોગ પીછે દોડે પથ્થર મારતે થે, લેકીન ઉસને નાનકો ન છોડા. આદમી થકકર ફીરે શેહરકે કુત્તે પીછે લગે, ઇનસે લડા રોટીકો બચાયા ઉસ કુવેપર આયા, ઓર નાનકો અંદર ડાલ દીયા? રોઝ રોશન થા, મેંને રોટીકો અપને પાસ પડી દેખા, ઓર કુતેકી આવાઝ સુનતેહી કુલચેકો ઉઠા લીયા, ઓર યે કુત્તા રોટી ટેંકકર પાનીકી તલાશમેં ગયા કીસી ગાંવકે કીનારે એક બુઢીયાકી ઝોંપડી થી હીલીયા ઓર બદના પાનીસે ભરા હુવાથા, ઓર વો પીરઝન કાતની થી—કુત્તા કુઝેકે પાસ ગયા, ચાહાકે લોટેકા ઉઠાવે, ઓરતને મના કીયા લોટા ઉસકે મુંહસે છુટકર ધડેપર ગીરા તો મટકા ફુટા. બાકી બાસનભી ફુટે પાની બહેચલા; બુઢીયા લકડી લેકર મારનેકો ઉઠી યે ઉસકે દામનમે લીપટ ગયા ઉસકે પાંવપર મુંહ મલને, ઓર પહાડકી તરફ દોડ ગયા, ફીર ઉસકે પાસ આકર કભી રસ્સી ઉઠાના, કભી ડોલ મુંહમે લેકર ઉસકો દીખાતા, ઓર મુંહ કદમોપર રગરતા ઓર ચાદરકા પલ્લો પકડકર ખીંચતા. ખુદાને ઉસ ઓરતકે દીલમેં રહમ દીયા, કે ડોલ રસ્સીકો લેકર ઉસકે હમરાગ ચલી, યે ઉસકા પલ્લો પકડે ઘરસે બાહેર હોકર આગે હોલીયા. આખીર ઉસકો પહાડપર લે આયા. ઓરતકે જીમેં કુત્તેકે ઉસ હરકતસે ઇલહામ હુવા કે ઉસકા ધની મુકરર ઇસ ગારમેં ગીરફતાર હય, શાયદ ઉસકી ખાતીર પાની ચાહતા હય. ગરઝ પીરઝનકો યે હુએ ગારકે મુંહપર આયા ઓરતને લોટા પાનીકા ભરકર રસ્સીસે લટકાયા, મયેંને વો બાસન લે લીયા, ઓર નાનકા ટુકડા ખાયા. દો તીન ઘુંટ પાની પીયા, ઇસ પેટકે કુત્તેકો રાઝી કીયા ખુદાકા શુકર કરકે એક કીનારે બેઠા, ઓર ખુદાકી રહમતકા મુંતઝીર થા કે અબ દેખ યે કયા હોતા હયે. યે હયવાન મેઝબાન ઇસ તોરસે નાન લાતા, ઓર બુઢીયાકે હાથ પાની પીલવાતા! જબ ભડીયારોંને દેખા કે કુત્તા હમેશા રોટી લે જાતા હયે; તરત ખાકર મુકરર કીયા કે જબ ઇસે દેખતે એક કુલચા ઉસકે આગે ફેંક દેતે અગર વો ઓરત પાની ન લાતી તો યે ઉસકે બાસન ફોડ

ચલતા—લાચાર વોભી હરરોઝ એક સુરાહી પાની દે જાતી. ઇસ રકીકને આ-ઓ નાનસે મેરી ખાતીર જમા કી, ઓર આપ ઝીંદાનકે મુંહપર પડા રેહતા. ઇસ તરહ છે મહીને ગુઝરે. લેકીન જો આદમીકું અયસે ઝીંદાનમેં રેહકે ઓર દુનયાકી હવા ઉસકો ન લગે ઉસકા કયા હાલ હો નીરાપોસ્તો ઉસતુખ્માં મુઝમેં બાકી રહા ઝીંદગી વબાલ હુઇ, જીમે આવે કે યા ઇલાહી યે દમ નીકલ જાવે તો બેહતર હયે.

એક રોઝ રાતકો વે દોનોં કઇદી સોનેથે મેરા દીલ ઘબરાયા, બેઇખતીયાર રોને લગા, ઓર ખુદાકી દરગાહમેં નાક ધીસની કરને લગા. પીછલે પેહરકો કયા દેખતાહું કે ખુદાકી કુદરતસે એક રસ્સી ગારમેં લટકી, ઓર આવાઝ સુની કે અય કમબખ્ત બદ નસીબ દોરીકા સર અપને હાથમે મઝબુત બાંધ ઓર યહાંસે નીકલ ! મૈંને સુનકર દીલમેં ખ્યાલ કીયા કે આખીર ભાઇ મુજપર મેહેરબાન હોકર લહુકે બેનેશસે નીકાલને આએ ? નીહાયત ખુશીસે ઉસ રસ્સીકો કમરમેં ખુબ કસા કીસીને મુજે ઉપર ખીંચા, રાત અયસી અંધેરી થી કે જીસને મુજે નીકાલા ઉસકો મૈંને ન પેહછાના કે કોન હયે; જબ મૈં બાહેર આયા તબ ઉસને કહા જે જલ્દ આ, યહાં ખડે હોનેકી જગા નહી: મુજમેં તાકત તો ન થી, પર મારે ડરકે ગીરતા પડતા નીચે આયા દેખા તો દો ઘોડે ઝીન બંધે હુએ ખડે, ઉસ શખ્સને એકપર મુજે સવાર કીયા, ઓર એકપર આપ ચડ લીયા, ઓર આગે હુવા જાતે જાતે દરીઆપર પોંહચ્યા તો સુબ્હો હો ગઇ ઇસ શહેરસે દસ બારા કોસ નીકલ આએ ઉસ જવાનકો દેખા કે બના હુવા દીરા બખતર પેહને ચાંદ આઇને બાંધે ઘોડેપર સવાર હય; મેરી તરફ ગઝબકી નજરોંસે ઘુરકર ઓર હાથ અપના દાંતોંસે કાટકર તલવાર મીઆનસે ખીંચી, ઓર ઘોડેકો બડાકર મુજપર ચલાઇ; મૈંને અપને તઇ ઘોડેસે નીચે ગીરા દીયા, ઓર આજેઝી કરને લગા ઓર કહા, મૈં બેતકસીરહું મુજે કયું કતલ કરતા હય ! અય સાહેબ મુરવ્વત વયસે ઝીંદાનસે મેરે તંઇ તુને નીકાલા, અબ યે બેમુરવ્વતી કયા હય ! ઉસને કહા, સચ કેહ તુ કોન હય ! મૈંને જવાબ દીયા કે મુસાફીરહું નાહકકી બલા ગીરફતાર હોગયાથા, તુમ્હારે તસદદુકસે બારે જીતા નીકલાહું; ઓર બહોત બાતેં ખુશામંદકી કી.

ખુદાને ઉસકે દીલમેં રહમ દીયા, તલવારકો મીઆનમેં રખ્ખા, ઓર બોલા ખેર ખુદા જો ચાહે સો કરે, જા તેરી જાન બખશી કે જલ્દ સવારહો યહાં તવકકુફકા મકાન નહીં, ઘોડેંકો આગે બડકાયાં ઓર ચલે, રાહમેં અફસોસ ખાયા થા, ઓર ચલતા જાતા થા, દો પેહરતક એક જઝીરેમેં જા પોહચે, વહાં ઘોડેસે ઉતર મુજેભી ઉતારા, ઝીન ઘોડેંકી પીઠસે ખોલા, ઓર ચરનેકો છોડ દીયા. અપનીભી કમરસે હથ્યાર ખોલડાલે, ઓર બેઠા. મુજસે બોલા અય બદનસીબ, અબ અપના અહવાલ કેહ કે મઅલુમ હો કે તુ કોન હય મૈંને અપના નામોનીશાન બતાયા, ઓર જો કુછ મુસીબત ગુઝરી થી સો ઉસે આખીર તક કહી. ઉસ જવાનને જબ મેરી સર ગુઝીશ્ત સબ સુની ઓર મુખાતીબ હુવા કે અય જવાન અબ મેરા માજરા સુન.

ઉસને કહા મૈં ઔર બાદકે દેસકે રાજાકી બેટી હું, ઔર વો ગબરૂ જો ઝીંદાનમેં કેદ હયે, ઉસકા નામ બહરામદ હય મેરે પીતાકે મતરીકા બેટા હયે એક રોઝ મહારાજને હુકમ દીયા કે જીતને રાજા ઔર કુંવર હંય મેદાનમેં ઝરૂકીકે નીચે નીકલકર તીર અંદાઝી, ઔર ચોગાનબાઝી કરેં તો હરએકકા કસબો હુનર ઝાહીર હો. મૈં રાનીકે નીરી જો મેરી માતા થી, ઉતારીપર ઓજહલમેં બેઠી થી, ઔર દાઇઆં સેહલીયાં હાઝીર થી, તમાશા દેખતી થીં, યે દીવાનકા બેટા સબમેં ખુબ સુરતથા ઘોડેકો કાવા દેદેકર કસબ કર રહાથા, મુજકો નેહાયત પસંદ આયા ઔર દીલસે ઉસપર ફરેફતા હુઇ. મુદદત તલક યે બાત છુપી રહી. આખીર જબ બહોત બેકરાર હુઇ તબ દાઇસે કહા, ઔર બહોતસા ઇનઆમ દીયા. વો ઉસ જવાનકો કીસી ન કીસી ઢબસે પોશીદા મેરે પાસ લે આઇ. તબ વોભી મુજે ચાહને લગા બહોત દીન ઇસ તોરસે ચેનો આરામમેં કટે.

એક રોઝ ચોકીદારોંને આધી રાતકો હથ્યાર બાંધે ઔર મહેલમેં આતે દેખકર ઉસે પકડા, ઔર રાજાને ઉસે હુકમ કતલકા કીયા. સબ અરકાન દોલતને કેહ સુનકર જાન બખશી કરવાઇ, તબ ફરમાયા કે ઉસકો ઝીંદાને સુલેમાનમેં ડાલદો ઔર દુસરા જવાન જો ઉસકે હમરાહ ગીરફતાર હયે, વો બેગુનાહ હય, ઉસ રાત વોભી સાથ થા દોનોકો ઉસ કુવેમેં છોડ દીયા. આજ તીન બરસ હુએ કે વે ફંસે હય મગર કીસને નહીં દરયાફત કીયા. કે યે જવાન રાજાકે ઘર કયું આયાથા. ખુદાને મેરી શરમ રખ્ખી, ઉસકે શુકરાનેકે બદલે મેંને અપને ઉપર લાઝીમ કીયા હયે કે અન ઔર પાની ઉસકો પોહંચાયા કરૂં. જબસે અઠવાડેમે એક દીન આતી હું. ઔર આઠ દીનકા ખાના ઇબટ્ટા દે જાતીહું.

કલકી રાત ખ્વાબમેં દેખા કે કોઇ આદમી કેહતા હયે કે શીતાબી ઉઠ ઔર ઘોડા જોડ કમંદ ઔર કુછ રૂપે ખરચકે વાસ્તે લેકર ઉસ ગાર પરજા ઔર ઉસ બેચારેકો વહાંસે નીકાલ, યે સુનકર ચોંક પડી, ઔર ખુશ હોકર મરદના ભેસ કીયા, ઔર એક સંદુકચા જવાહીર ઔર અશરફીસે ભરલીયા ફીર યે ઘોડા ઔર કપડેકા જોડા લેકર વહાં ગઇ કે કમંદસે ઉસે ખીચું, તેરે નસીબને અબસી કૈદસે ઇસતરહ છુટકારા પાયા, ઔર મેરે ઇસ કરતબસે કોઇ વાકીફ નહીં, શાયદ વો કોઇ દેવતાથા કે તેરી મુખલેસીકી ખાતરી મુજેભી જતાયા, ઔર જો મેરી કીસમતમેં થા સો હુવા—યે બોલકર પુરી કચોરી, માસકા સાલન અંગુછેસે ખોલા. પહેલે શકકર નીકાલકર એક કટોરસેં ઘોલા, ઔર અરક બેદમુશ્કકા ઉસમેં ડાલકર મુજે દીયા. મૈંને ઉસ્કે હાથસે લેકર પીયા—ફીર થોડાસા નાશતા કીયા, બઅદ એક સાઅતકે મેરે તઇ લુંગી બંધવા દરયામેં લેગઇ, કયંસીંચે મેરે સરકે બાલ કતરકે નાખુન લીએ ફીર નહીલાકર કપડે પેહનાએ, નએસરસે આદમી બનાયા. મૈં દુગાના શુકરકા રૂબકીબલા હોકર પડને લગા. વો નાઝનીન મેરી ઉસ હરકતકો દેખતી રહી. જબ નમાઝસે ફારીગ હુવા તબ પુછને લગી કે યે તુને કયા કામ કીયા? મૈંને કહા જીસ ખાલીકને સારી ખલકતકો પૈદા કીયા, ઔર તુજસી મહબુબસે મેરી ખી-

દમત કરવાઇ ઓર તેરે દીલકો મુજપર મેહેરબાન કીયા, ઓર વયસે ઝીંદાનસે છુડાયા ઉસકી ઝાત લાશરીક હયે, ઉસકી મૈંને ઇબાદત કી, ઓર બંદગી બ- જા લાયા, ઓર શુકર અદા કીયા. યે બાત સુનકર કેહને લગી કે તુમ મુસ- લમાન હો! મૈંને કહા શુકર અલહમદોલીલ્લાહ. વો બોલી મેરા તુમ્હારી બા- તોંસે ખુશ હુવા મેરેતંઇભી સીખાઓ, ઓર કલમા પડાઓ. મેને દીલમે કહા શુકર ખુદાકા કે હમારે દીનો ઇમાનમેં શરીક હુઇ, ગરઝ મેને લાઇલાહા ઇલ્લ- લ્લાહ મોહમ્મદ રસુલુલ્લાહ પડા ઓર ઉસેભી પડાયા.

ફીર વહાંસે ઘોડોંપર સવાર હોકર હમ દોનોં ચલે—રાતકો કહીં ઉતરતે તો ઝીકર દીનો ઇમાનકા કરતી, ઓર ખુશ હોતે—ઇસી તરહ દો મહીને તલક શબો રોઝ ચલે ગએ; આખીર એક વીલાયતમેં પોહંચે કે દરમીયાન સરહદ મુલકે સેરબાદ, ઓર સરંદીપકે થી એક શેહેર નઝર આયા કે આબાદીમેં ઇ- સતંબોલસે બડા ઓર આબો હવા બહોત અચ્છી ઓર મવાફીક થી; પાદ- શાહ વહાંકા નોશેરવાનસે ઝીયાદા આદલ, ઓર રઇયતપર દેખકર દીલ નીપટ શાદ હુવા, એક હવેલી ખરીદ કરકે બદોબસ્ત મુકરર કી બજ્ય કઇ દીનમે રંજે સફરસે આસુદા હુએ, કુચ અસબાબ દુરસ્ત ઝરૂરી કરકે ઉસ બીબીસે મવાફીક શરા મોહમ્મદીકે નેકાહ કીયા, ઓર રેહને લગા; તીન સાલમેં વહાંકે બડે છોટેસે મીલ જુલકર એતબાર બહમ પોહંચાયા: ઓર તીજારતકા ઠાઠ ફેલાયા, આખીર વહાંકે સબ સોદાગરોંસે બડગયા.

એક રોઝ વઝીર આઝમકી ખીદમતમેં સલામકે લીએ ચલા; એક મૈદા- નમેં ભીડ ખલકુલ્લાહકી દેખી કીસસે પુછા કે કયું ઇતના ઇઝદેહામ હયે, ? મઅલુમ હુવા દો શખ્સોંકો ઝીના ઓર ચોરી કરતે પકડા હયે, ઓર શાયદ ખુનભી કીયા હયે, ઉનકો સંગસાર કરનેકો લાએ હયેં. સુનનેહી મુજે અપના અહવાલ યાદ આયા કે એક દીન મુજેભી ઇસી તરહ સુલી ચડાનેકે લીએ ગએ થે, ખુદાને બચા લીયા, લેકીન યે કૌન હયેં કે અયસી બલામેં ગીરફતાર હયેં—ભીડકો ચીરકર અંદર ઘુસા, દેખા તો યહી મેરેદોનોં ભાઇ હયેં કે બંધે સરોપા ખુલ્લે ઉનકો લીએ જાતે હયે; ઉનકી સુરત દેખનેહી ખુનને જોશ કીયા, ઓર કલેજા જલા; સીપાઇયોંકો એક મુઠ્ઠી અશરફીયાં દી ઓરકહા કે એક સાઅતકે તહમ્મુલ કરો ફીર વહાંસે ઘોડેકો દૌડાકર હાકીમકે ઘર ગયા, એક દાના યાકુત બેબહાકી નઝર ગુઝરાના, ઓર ઇનકે છુટકારેકી દરખાસ્ત કી. હા- કહા, એક શખ્સ ઇનકા મુદદઇ હયે. ઓર ઇનકે ગુનાહ સાબીત હુએ હયેં. ઓર પાદશાહકા હુકમ હોચુકા હયે લાચારહું બારે બહોત મીન્નત ઓર આ- જેઝીસે હાકીમને મુદદઇકો બુલવાકર પાંચ હઝાર રૂપ્યેપર રાઝી કીયા કે વો દઅવા ખુનકા મઆફ કરે. મૈંને રૂપ્યે ગીન દીએ, ઓર લાદઅવા લીખવા દીયા, ઓર અયસી બલાસે રેહાઇ દીલવાઇ, જહાંપનાહ ઇનસે પુછીએ કે મૈં સચ કેહતાહું યા જુઠ બકતા હું વો દોનોં ભાઇ શરમીંદા હો સર નીચે કીએ ખડે થે; ઓર ઉનકો છુડાકર ઘરમે લાયા હમ્મામ કરવાયા લીબાસ પેહનવાયા, દીવાન ખાનેમેં મકાન રહેનેકો દીયા. ઉસ મરતબે અપને કબીલેકો ઇનકે રૂબરૂ ન કીયાઇનકી ખીદમત કીયા કરતા, ઓર ઇનકે સાથ ખાના ખાતા; સોનેકે

વકત ઘરમેં જાતા. તીન બરસતક ઇનકી ખાતીરદારીમેં ગુઝરે, ઔર ઇનસેબી કોઇ હરકત બઅદ વાકેઅ ન હુઈ, કે બાએસ રંજીદગીકા હોવે. જો મૈં કહીં સવાર હોકર જાતા તો યે ઘરમેં રેહતે. ઇત્તેફાકન વો બીબી નેક બખ્ત એક દીન હમ્મામ કો ગઇ થી, જબ દીવાનખાનેમેં આઇ તો કોઇ મરદ નજર ન પડા, ઉસને ખુરકા ઉતારા, શાયદ યે મંજલા ભાઇ લેટા હુવા જાગતા થા દેખતેહી આશક બડે ભાઇસે કહા. દોનોંને મેરે માર ડાલનેકી બાહમ સલાહકી। મૈં ઇસ હરકતસે મુતલક ખબર ન રખતા થા. કે બલકે દીલમે કહેતાથા અલહમદોલીલ્લાહ ઇસ મરતબે અબતલક ઇન્હોંને કુછ અયસી બાત નકી, અબ ઇનકી વઝે દુરસ્ત હુઇ, શાયદ ગૈરતકો કામ ફરમાયા. એક રોઝ બઅદ ખાના ખાનેકે બડે ભાઇ સાહેબ આબદીદા હુએ, ઔર અપને વતનકી તઅરીફ ઔર ઇરાનકી ખુબીયાં બયાન કરને લગે યે સુનકર દુસરેભી રોને લગે મૈંને કહા અગર ઇરાદા વતનકા હયે તો બેહતર મૈં તાબે મરઝીકેહું મેરીભી યહી આરઝુ હયે અબ ઇનશાઅલ્લા હો તઆલા મૈંભી આપકી રીકાબમે ચલતા હું ઉસ બીબીએ દોનોં ભાઇયોંકી ઉદાસીકા મઝકુર કહા ઔર અપના ઇરાદાભી કહા. વો આકીલા બોલી કે તુમ જાનો લેકીન ફીર કુછ દગા કરનાં ચાહતે હયે! યે તુમ્હારે જાનકે દુશમન હયે તુમને સાંપ આસતીનમેં પાલે હયેં ઔર ઉનકી દોસ્તીકા ભરોસારખતે હોજો જી ચાહેસો કરો, લેકીન મુઝીયોંસે ખબરદાર રહો, બહર તકદીર. થોડે અરસેમેં તય્યારી સફરકી કરકે ખેમા મૈદાનમેં ઇસતાદ કીયા. બડા કાફેલા જમા હુવા, ઔર મેરી સરદારીપર રાઝી હુએ, અચ્છી સાઅત દેખકર કાફેલા રવાના હુવ, લેકીન ઇનકે તરફસે અપને જાનીબ મે હોંશીયાર રોઝ ઔર સબ સુરતમેં ફરમાંબરદારી ઔર દીલ જોઇ ઉનકી કરતા એક મંઝીલમેં મંજલે ભાઇને ઝીકર કીયા કે એક કોસ ઇસ મકાનસે એક ચશમા જારી હયે, માનીંદ સલસબીલકે ઔર મૈદાનમે ખુદરૂ કોસોં તલક લાલા વ નાફરમાન નરગીસો ગુલાબ ફુલ રહી હયેં, હકીકતમેં અજબ મકાન સૈરક હયે, અગર અપના ઇખતીયાર હોતા તોકલ વહાં જાકરદીલકો આરામ દેતે, ઔર માંદગીભી દુર હોતી મૈં બોલા કે સાહેબ મુખતાર હો ફરમાઓ તો કલકે દીન મુકામ કરેં, ઔર સૈર કરતે ફીરેં યે બોલે કે અઝીંચે બેહતર મૈંને હુકમ કીયા કે સારે કાફલેમેં પુકારદો કે કલ મુકામ હયે, ઔર બાવરચીકો કહા કે હાઝરી તરહ બતરેહકી તઇયાર કર, કલ સૈરકો ચલેંગે જબ સુબ્હા હુઇ, ઉનદોનોં બીરાદરોને કપડે પેહનકર કમર બાંધકર મુઝે યાદ દીલાયા કે જલ્દ થંડે થંડે ચલીએ ઔર સૈર કીજયે મૈંને સવારી માંગી, વો બોલે કે પ્યાદાપા જો મઝા સૈરકા હોતા હયે સો સવારીમેં નહીં મઅલુમ હોતા હયે નૌકરોંકો કેહદો કે ઘોડોંકો પીછે લેજાવે. દોનોં ગુલામોંને કલીયાન, ઔર કહેવાદાન લેકર સાથ હુએ. રાહમેં તીર અંદાઝી કરતે હુએ ચલે જાતેયે—જબ કાફેલેસે દુર નીકલગએ એક ગુલામકો ઉન્હોંને કીસી કામકો ભેજા. થોડી દુર આગે બડકર દુસરેકોભી ઉસકે બુલાનેકો રૂખસત કીયા. કમબખ્ની જો આઇ, મેરે મુંહમેં જયસે કીસીને મોહોર દેદી. જો વો ચાહતે થે સો કરતે થે ઔર મુઝે બાતોંમેં લીએ જાતેથે, મગર યે કુત્તા સાથ રહે ગયા—હમ બહોત દુર નીકલ ગએ, ન ચશમા નઝર

આયા, ન ગુલઝાર મગર એક મૈદાન પુરખાર થા વહાં મુજે પેશાબકી હાજત હુઈ પેશાબ કરનેકો જો બેઠા, પર પીછે ચમક તલવારકીસી દેખી, ફીરકર દેખા તો મંજલે બાઈ સાહેબને મુજપર તલવાર મારી કે સર મેરા દોપારા હોગયા. જબ મૈને બોલા કે અય ઝાલીમ મુજે કયું મારતા હયે! બડે બાઈને શાનેપર તલવાર મારી; દોનોં ઝખ્મ કારી લગે, બેહોશ હોકર ગીર પડા, તબ ઇન દોનોં બેરહમોંને મેરે તઇં ઘાયલ ઓર ચકના ચુર કર દીયા. યે કુત્તા મેરા અહવાલ દેખકર ઇનપર દૌડા, ઇસકોભી લહુલુહાન કરડાલા બઆદ ઉન્હોંને અપને હાથોંસે અપને બદનોંમે ઝખ્મોંકે નશાન કીએ, ઓર સરોપા બરહના કાફેલેમેં ગએ ઓર ઝાહીર કીયા કે હરામીયોંને ઉસ મૈદાનમેં હમારે બાઇકો શહીદ કીયા, ઓર હમભી ઉનસે લડકર ઝખ્મી હુએ અબ યહાંસે જલ્દી કુચ કરો નહીં તો કાફેલેપર ચોર લોગ હમલાકર સબકો લુટ લેવેંગે. કાફેલેકે લોગોંને બદદુયોંકા નામ જો સુના તો વહીં ઘબરાકર કુચ કીયા, ઓર ચલ નીકલે મેરે કબીલેને ઇનકી ખુબીયાં ઓર સુલુક સબ સુનેથે જો જો મુજસે દગાએ કીએથે વો સબ માજરા ઉસે મઅલુમથા—જબ યે અહવાલ ઉન હરામખોરોંસે સુની, ઉસી વકત ખંજરસે અપને તઇં માર ડાલા.

અય દુરવેશો ઉસ ખ્વાજા સગપરસ્તને જબ અપની હકીકત ઓર મુસીબત ઇસતરહસે યહાંતક બયાનકી કે સુનતેહી મુજે બેઇખતીયાર રોના આયા વો સૌદાગર દેખકર કેહને લગા કે કીબલએ આલમ અગર બેઅદબી ન હોતી તો બરહના હોકર સારા બદન ખોલકર આપકો દીખલાતા, તીસપરભી અપની ગીરેબાન મોંઢે તલક ચાક કરકે દીખાયા. હકીકતમેં બજુઝ ઝખ્મકે ચાર ઉંગલ તન ઉસકા સાબીત ન થા. મેરે હુઝુર સરસે પગડી ઉતારી ખોપરીમેં અયસા બડા ગડા થા કે એક અનારસમુચા ઉસ્સે સમાવે અરકાને દૌલત જીતને હાઝીરથે સબને અપની આંખેં બંદ કરલી તાકત દેખનેકી નરહી ફીર ખ્વાજા બોલા કે પાદશાહ સલામત જબ યે બાઇ અપની દાનીસ્તમેં મેરા કામ તમામ કર ચુકે ફીર ચલે ગએ એક તરફ મૈં ઓર એક તરફ યે કુત્તા ઝખ્મી પડા થા. લહુ ઇતના બદનસે ગયા કે મુતલક તાકત ઓર હોશ કુછ બાકી નથી કયા જાનું દમ કહાં અટકા રહા થા કે જીતા થા. જીસ જગા મૈં પડા થા વો શેહરે સરંદીપકી સરહદ થી. ઓર એક શેહર બહોત આબાદ ઉસકે કરીબ થા. ઉસ શેહરમેં બડા બુત ખાના થા વહાંકે પાદશાહકી એક બેટી થા સો નેહાયત ખુબુલ સુરત ઓર સાહેબે જમાલ અકસર પાદશાહ ઓર શાહાઝાદે ઉસકે ઇસ્કમેં ખરાબ થે વહાં રસમ હીજાબકી ન થી. ઇસ વાસ્તે વો લડકી તમામ દીન હમ સોહબતોંકે સાથ સૈરો શીકાર કરતી ફરતી. હમસે નઝદીક એક પાદશાહી બાગ થા. ઉસ રોઝ પાદશાહસે ઇજાઝત લેકર ઉસી બાગમેં આઈ થી; સૈરકી ખાતીર ઉસ મૈદાનમેં ફીરતી આ નીકલી કઇ ખવાસેંભી સાથથીં જહાં મૈં પડાથા વહાં આઈ મેરા આહ કરના સુનકર પાસ ખડી હુઇ. મુજે ઇસ હાલતમેં દેખકર વો બાગી ઓર શાહઝાદીસે કહા કે એક મરદ ઓર એક કુત્તા લહુમેં ડુબા હયે—ઉનસે યે સુનકર મેરે નઝદીક આઇ અફસોસ ખાકર બોલી દેખો તો કુછ જાન બાકી

હયે. ! દો ચાર દાઇયોને ઉતરકર દેખા ઓર અરઝ કી અબતકતો જીતા હયે. તુરત ફરમાયા કે આહેસ્તાસે ચાર પાઇપર સુલાકર બાગમેં લેચલો વહાં લેજાકર સરકારી જરાહ મેરે ઓર મેરે કુત્તેકે ઇલાજકે ખાતીર બહોત તાકીદકી ઓર ઉમ્મીદવાર ઇનઆમ ઓર બખશીશકા કીયા. ઉસ જરાહને સારા બદન મેરા પોછપાછકર ખાકો ખુનસે પાક કીયા ઓર શરાબસે ધોકર ઝખ્મોંકો ટાંકે દેકર મરહમ લગાયા ઓર બેદ મુશ્કકા અરક પાનીકે બદલે મેરે હલકમેં ડાલા. મલેકા આપ મેરે પાસ બેઠી રેહતી ઓર મેરી ખીદમત કરતી ઓર રોઝ દોચાર વકત કુછ શોરબાયા શરાબત અપને હાથસે પીલાતી. બારે મુજે હોશ આયા તો દેખા કે મલેકા નેહાયત અફસોસસે કેહતી હયે કે કીસ ઝાલીમ ખુખ્વારને તુજપર યે સીતમ કીયા બડે ખુનસેબી નડરા ! બઆદ દસ રોઝકે અરક શરબત ઓર માજુમકી કુવ્વતસે મૈંને આંખ ખોલી; દેખા તો ઇંદરકા અખાડા મેરે આસપાસ જમઅ હયે ઓર મલેકા સીરાને ખડી હયે—એક આહ ભરી, ઓર ચાહાકે કુછ હરકત કરૂં તાકત ન પાઇ. શાહઝાદીને મેહરબાનીસે બોલી કે અય શખ્સ, તું ખાતીર જમઅ રખ, રંજીદા મતહો, અગરચે કીસી ઝાલીમને યે તેરા હાલ કીયા, લેકીન બડે બુતને મુજકો તુજપર મેહેરબાન કીયા હયે, અબ અચ્છા હો જાયગા. કસમ ઉસ ખુદાકી કે જો વાહેદ ઓર લા શરીક હયે, મંએ ઉસે દેખકર ફીર બેહોશ ગયા. મલેકાનેભી દરયાફત કીયા, ઓર ગુલાબ પાશસે ગુલાબ અપને હાથસે છીડકા. બીસ દીનકે અરસેમેં ઝખ્મ ભર આએ, અંગુર કરલાએ—મલેકા હમેશા રાતકો જબ સબ સોજાતે તબ મેરે પાસ આતી; ઓર ખીલા કુછ પીલા ચલી જાતી.

ગરઝ ચાલીસવેં દીન ગુસલ કીયા; પાદશાહ ઝાદી નેહાયત ખુશ હુઇ, હજામકો ઇનામ બહોતસા દીયા, ઓર મુજકો પોશાક પેહનવાઇ. ખુદાકે ફઝલસે ઓર મલેકાકી ખબરગીરી ઓર કોશીશસે તન દુરસ્ત હોયા, ઓર બદન નેહાયત તયાર હુવા, ઓર કુત્તાભી ફરબા હોગયા—હરરોઝ મુજે શરાબ પીલાકર બાતેં સુનતી ઓર ખુશહોતી મૈંભી નઇ નઇ નકલેં ઓર કહાનીયા, કેહકર ઉસકે દીલકો બેહલાતા—એક દીન પુછને લગી કે અપના અહવાલ કો બયાન કરો કે તુમ કોન હો, યે વારેદાર તુમપર કયુંકર હુઇ ? મેંને સારા માજરા અવ્વલસે આખીર તક કેહ સુનાયા. વો સુનકર રોને લગી ઓર બોલી કે અબ મૈં તુજસે અયસા સુલુક કરૂંગી કે અપની સારી મુસીબત ભુલ જાએગા. મૈંને કહા ખુદા તુમ્હેં સલામત રખ્ખે, તુમને નએ સરસે મેરી જાન બખશી કી હય, અબ મૈં તુમ્હારાહું, વાસ્તે ખુદાકે ઇસી તરહ મુજપર હમેશા મેહેરબાનીકી નઝર રખીયો.

ગરઝ તમામ રાત મેરે પાસ અકેલી બૈઠી રેહતી—જબ મલેકા ઉઠ જાતી, ઓર મૈં તનહા રેહજાતા તો તહારતકર કોનેમેં છુપકર નમાઝ પડલેતા—એકબાર અયસા ઇત્તેફાક હુવા કે મલેકા અપને બાપકે પાસ ગઇ થી, મૈં ખાતીર જમઅસે વઝુ કરકે નમાઝ પડ રહાથા કે યકાએક શાહઝાદી દાઇસે બોલતી હુઇ આઇ કે દેખે વો અજમી કયા કરતા હય, સોતા હય યા જાગતા હય, મુજે મકાન પર જો નદેખા તો તઅજ્જુબમેં હુઇ, દાઇસે પુછા અય

દાઇ વો કહાં ગયા કીસીસે દીલ તો નહીં લગાયા ? તમામ મકાનમેં મેરી તલાશ કી, આખીર જહાં મૈં નમાઝ પડતાથા વહાં આ નીકલી. ઉસ લડકીને કભી નમાઝ ન દેખી થી, ચુપકે ખડી દેખાકી, જબ મેંને નમાઝ તમામ કરકે દોઆકે લીએ હાથ ઉઠાયા ઓર સીજદેમે ગયા તો બેઇખતીયાર ખીલ ખીલાકર હસી, ઓર બોલી, કયા યે આદમી સૌદાઇ હોગયા, યે કયસી કયસી હરકતેં કર રહા હય ? મૈં હસનેકી આવાઝ સુનકર દીલમેં ડરા. મલેકા આગે આકર પુછને લગી કે અય અજમી, યે તું કયા કરતા હય ! મૈં કુછ જવાબ નદેસકા, ઇતનેમેં દાઇ બોલી, બાલાએલું, તેરે સદકે જાઉં, મુજે યે મઅલુમ હોતા હય કે યે શખ્સ મુસલમાન હયે ઓર લાત મનાતકા દુશમન હયે અન દેખે ખુદાકો પુજતા હયે ? મલેકાને યે સુનતેહી હાથપર હાથ મારા, ઓર બહોત ગુસ્સે હુઇ કે મૈં કયા જાનતીથી કે યે તુરક હય, ઓર હમારે ખુદાયોંસે મુનકીર હયે તભી હમારે બુતકે ગઝબમેં પડા થા. મેંને નાહક ઉસકી પરવરીશકી, ઓર અપને ઘરમેં રખ્ખા; યે કેહતી હુઇ ચલી ગઇ. મૈં સુનતેહી બદહવાસ હુવા કે દેખીએ અબ કયા સુલુક કરે. મારે ખોફકે નીંદ નહીં આતીથી. સુબ્હેતક બેઇખતીયાર રોયા કીયા; આંસુઓંસે મુંહ ધોયા; તીન રાત ઓર દીન ઇસી ખોફોખતરમેં રોતે ગુઝરી, હરગીઝ કરાર ન આયા. તીસરે રાતકો મલેકા શરાબકે નશેમેં ચકચુર હોકર ઓર દાઇકો સાથ લીએ હુવે મેરે મકાનપર આઇ ગુસ્સેમે ભરી હુઇ ઓર તીરો કમાન હાથમે લેકર બાહેર ચમનકે કીનારે બેઠી. દાઇસે પીયાલા શરાબકા માંગા પીકર કહા, વો અજમી જો હમારે બુતકે ગઝબમેં ગીરફતાર હુએ સો મુવા યા અબતક જીતા હય ? દાઇને કહા બલાએલું, કુછ દમ બાકી હય. બોલીકે અબ વો હમારી નઝરોંસે ગીરા, લેકીન કહો કે બાહેર આવે, દાઇને મુજે પુકારા મૈં દોડા, દેખું તો મલેકાકા ચેહરા મારે ગુસ્સેકે તમતમા રહા હયે, ઓર સુરખ હો ગયા હય, રંગ કાલીબમેં ન રહી. સલામ કીયા ઓર હાથ બાંધકર ખડા હુવા. ગઝબકી નીગાહસે મુજે દેખકર દાઇસે બોલી અગર મંય ઇસ દીનકે દુશમનકો તીરસે મારૂં તો મેરી ખતા બડા બુત મઆફ કરેગા યા નહીં ? યે મુજસે બડા ગુનાહ હુવા હય, મેંને ઉસે અપને ઘરમેં રખકર ખાતીરદારીકી. દાઇને કહા ઇસમેં તકસીર કયા હય, કુછ દુશમન જાનકર તુમને નહીં રખ્ખા, તુમને ઉસપર તરસ ખાયા. તુમકો નેકીકે ઇવઝ નેકી મીલેગી, ઓર વો અપની બદીકા સબરા બડે બુતસે પાએગા. યે સુનકર કહા, દાઇ ઉસે બેઠનેકો હુકમ કર. દાઇને મુજે ઇશારત કી કે બેઠ જા; મંયે બેઠગયા મલેકાને એક જામ શરાબકા પીયા, ઓર દાઇસે કહા, ઇસ કમબખ્તકોભી એક પીયાલા દેતો આસાનીસે મારા જાવે. દાઇને જામ દીયા તો મેંને પીલાયા, ઓર સલામ કીયા—હરગીઝ મેરી તરફ નીગાહ નકી મગર કન અંખીયોંસે ચોરી દેખતીથી. જબ મુજે નશા ચડા કુછ શેર પડને લગાં, ઇસમેંસે એક બેત યેભી પડી.

બેત.

કાબુમેં હું મૈં તેરે, ગો અબ જીયા તો ફીર કયા;
ખંજર તલે કીસીને, ટુક દમ લીયા તો ફીર કયા.

સુનકર હસી ઓર દાઇકી તરફ દેખકર બોલી ક્યા તુજે નીંદ આતી હય ? દાઇને મરઝી પાકર કહા કે હાં મુજપર ખ્વાબને ગલબા કીયા હય વો તો રૂખ્સત હોકર જહન્નમ વાસીદ હુઇ. બઆદ એક દમકે મલેકાને પીઆલા શરાબકા મુજસે માંગા મેં જલ્દ ભરકર રૂબરૂ લેગયા, એક અદાસે મેરે હાથસે લેકર પીલીયા. તબ મેં કદમોંપર ગીરા મલેકાને હાથ મુજપર મારા ઓર કેહને લગી કે અય જાહીલ, હમારે બડે બુતમેં ક્યા બુરાઇ દેખી જો અસબ ખુદાકી બંદગી કરતા હયે ?

મૈંને કહા, ઇન્સાફ શરત હય ટુક ગૌર ફરમાઇએ, કે બંદગીકે લાયક વો ખુદા હય કે જીસને એક કતરે પાનીસે તુમશા મહબુબ પેદા કીયા ઓર યે હુસ્નો જમાલ દીયા કે એક આનમે હઝારો ઇનશાનોંકે દીલકો દીવાના કરડાલો; બુત ક્યા ચીઝ હય કે કોઇ કીસકી પુંજા કરે ! ઓર પથ્થરકો સંગતરાશોંને ઘડકર સુરત બનાઇ ઓર બેવકુફોંકે વાસ્તે જાલા બીછાયા હયે, જીનકો શૈતાન ખરાબ કરતા હય વો પથ્થરકો ખુદા જાનતે હયે જીસકો અપને હાથસે બનાએ ઉસકે આગે સર જુકાતે હંયે, ઓર હમ મુસલમાન હૈ જીસને હમેં બનાયા હય હમ ઉસે માનતે હય ઉનકે વાસ્તે દોઝખ, ઓર હમારે વાસ્તે જન્નત બનાયા હય અગર પાદશાહઝાદી ઇમાન ખુદાપર લાવે તબ ઉસકા મઝા પાવે, ઓર હક ઓર બાતીલમેં ફરકજાને, ઓર બુત પરસ્તી ગલત સમજે બારે જાયસી નસીહતે સુનકર ઉસ સંગદીલકા દીલ મુલાયમ હુવા, ખુદાકે ફઝલોકરમસે રોનેલગી ઓર બોલી અચ્છા મુજેભી અપના દીન સીખાઓ. મેંને કલમા પડાયા, સીદક દીલસે પડા ઓર તોબા અસતગફાર કરકર મુસલમાન હુઇ. તબ મેં ઉસકે પાંવ પડા. સુબ્હો તક કલમા પડતી ઓર અસતગફાર કરતી રહી ફીર કેહને લગી કે ભલા મેંને તો તુમ્હારા દીન કબુલ કીયા, લેકીન માંબાપ કાફીર હંય, ઉનકા ક્યા ઇલાજ મેંને કહા તુમ્હારી બલાસે જ જયસા કરેગા વયસા પાવેગા. બોલી કે મુજે ચચાકે બેટેસે મનસુબ કીયા હગ ઓર વો બુતપરસ્ત હય, કલકો ખુદા ન ખ્વાસ્તા શાદી હો ઓર વો કાફીર મુજસે મીલે ઉસકા નુતફા મેરે પેટમેં ઠહેર જાવે તો બડી કબાહત હયે ઉસકી ફીકર અભીસે કીયા ચાહીએ કે ઇસ બલાસે નજાત પાઉં. મેંને કહા તુમ બાત તો ખુબ કહેતી હો જો મીઝાઝમેં આવે સો કરો. બોલી કે મયે અબ યહાં ન રહુંગી, કહાં નીકલજાઉંગી. મેંને પુછા કીસ સુરતસે બાગને પાઓગી, ઓર કહાં જાઓગી ? જવાબ દીયા કે પેહલે તુમ મેરે પાસ સે જાઓ. મુસલમાનોંકે સાથ સરામેં જારહો. જો સબ આદમી સુને ઓર તુમપર ગુમાન ન લેજાવે તુમ વહાં કીશતીઓંકી તલાશમેં રહો, જહાઝ અજમકી તરફ ચલે તબ મુજે ખબર કીજયો ઇસવાસ્તે દાઇકો અકસર તુમ્હારે પાસ ભેજા કરંગી જબ તુમ કેહલા ભેજોગે તબ મેં નીકલકર આઉંગી, ઓર કીશતીપર સ્વાર હોકર ચલીજાઉંગી તબ ઇન બેદીનો કમબખ્તકે હાથસે મુખ્લસી પાઉંગી. મેંને કહા તુમ્હારે જાનો ઇમાનકે કુરબાન હુવા ભલા યે તો કહો કે દાઇકો ક્યા કરોગી બોલી કે ઉસકા ઇલાજ સહેલ હયે એક પીયાલેમે ઝહેર પીલાદુંગી, યહી સલાહ મુકરર હુઇ.

જબ દીન હુવા, મેં કારવાસરામેં ગયા, એક હુજરા કીરાએ લેકર ઉસમેં જા રહા ઉસકી જુદાઇમે ફક્ત વીસાલકી આરઝુપર જીતાથા જબ દો મહીને-મેં સૌદાગર રૂમશામ ઓર ઇસફહાનકે જમ્આ હુએ, ઇરાદા કુચકા તરીકી રા-હસે કીયા ઓર અપના અસબાબ જહાઝપર ચડાને લગા. એક જગા રેહનેસે અકસર આસના સુરત હો ગયેથે મુજસે કેહને લગે કે અય સાહેબ તુમભી ચલો, યહાં કુફરસ્તાનમે કબતક રહોગે મેંને જવાબ દીયા કે મેરે પાસ કયા હયે જો અપને વતનકો જાઉં એક યહી લૌંડી, એક કુત્તા, એક સંદુક બી-સાતમેં રખતા હું અગર થોડીસી જગા બૈઠ રેહનેકો દો, ઓર ઉસકા કીરાયા મુકરર કરો તો મેરી ખાતીરજમાહો. સૌદાગરોને એક કોઠડી મેરી હવાલે કી. મૈંને ઉસકે કીરાએકે રૂપએ ભરદીએ. ફીર વહાંસે નીકલકર દાઇકે ઘર ગયા. ઓર કહા હય અય અમ્મા, તુજસેં રૂખસત હોને આયાહું, અબ વતનકો જાતા હું અગર તેરી મેહેરબાનીસે એક નઝરમલેકાકો દેખલું તો બડી બાત હયે. બારે દાઇને કુબુલ કીયા, મૈંને કહા મૈં રાતકો ફલાને મકાન પર ખડા રહુંગા. બોલી અચ્છા. મૈં યે કેહકર સરામેં આયા, સંદુક બીછોને ઉઠાકર જહાઝમેં લાયા. ઓર નાખુદાકો સોંપકર કહા, કલ ફજરકો અપની કનીઝકો લેકર આઉંગા, નાખુદા બોલા જલ્દ આઇયો, સુબ્હો હમ લંગર ઉઠાવેંગે. મૈંને કહા બહોત ખુબ જબ રાત હુઇ તો ઉસી મકાનપર જહાં દાઇસે વા-યદા કીયાથા વહાં જાકર ખડા રહા. પહેર રાત ગએ મહેલકા દરવાઝા ખોલા. ઓર મલેકા મૈલે કપડે પહેનકર એક પેટી જવાહીરકી લીએ હુએ બાહેર આઇ. વો પેટી મેરે હવાલે કી, ઓર સાથ ચલી. સુબ્હોકે હોતેહી હમ કી-નારે દરયાકે પોહચે. એક બામબોટપર સવાર હોકર જહાઝમેં જા ઉતરે; યે કુત્તાભી સાથ થા, જબ સુબ્હો ખુબ રૌશન હુઇ, લંગર ઉઠાકર રવાના હુએ. બ ખાતીરજમા ચલે જાતેથે, એક બંદરમે આવાઝ તોપોંકી આઈ! સબ હ-યેરાન ઓર ફીકરમંદ હુએ. જહાઝકો લંગર કીયા, ઓર આપસમેં ચરચા હો-ને લગા કે કયા શાહબંદર કુછ દગા કરેગા, તોપ છોડનેકી કયા સબબ હયે. ઇત્તેફાકન સબ સૌદાગરોંકે પાસ ખુબ સુરત લૌંડીયાંથી, શાહબંદરકે ખોફસે કે મુબાદા છીનલે સબને કનીઝોંકે સંદુકમે બંદ કીયા; મૈંનેભી અયસાહી કી-યા કે અપની શાહઝાદીકો સંદુકમેં બીઠાકર કુલ્ફ લગાદીયા. ઇસ અરસેમેં શાહબંદર એક ગુરાબપર બમઆ નૌકર ચાકર બૈઠા હુવા નઝર આયા. આતે આતે જહાઝપર ચડ આયા. શાયદ ઉસકે આનેકા સબબ યે થા કે પાદશા-હકો દાઈ કે મરનેકો ઓર મલેકાકે ગાયબ હોનેકી જબ ખબર મઅલુમ હુઇ તો મારે ગૈરતકે ઉસકા તો નામ લીયા, મગર શાહબંદરકો હુકમ કીયા, મૈંને સુના હયે કે અજમી સૌદાગરોંકે પાસ લૌડીયાં ખુબસુરત હયે, મૈં શાહઝાદીકે વાસ્તેહીકે લીયા ચાહતાહું તુમ ઉનકો રોકકર જીતની લૌંડીયાં જહાઝમેં હોં હુઝુરમેં હાઝીર કરો. ઉન્હેં દેખકર જો પસંદ આવેંગી ઉનકી કીમત દીજા-યેગી નહીતો વાપસ કરેંગે. બ મુજબ હુકમ પાદશાહકે શાહબંદર ઇસલીએ આપ જહાઝપર આયા. મેરે નઝદીક એક ઓર શખ્સથા ઉસકે પાસભી એક બાંદી ખુબસુરત સંદુકમેં બંદથી શાહબંદર ઉસી સંદુકપર આકર બૈઠા, ઓર

લોંડીયોંકો નીકલવાને લગા મૈંને ખુદાકા શુકર કીયા બલા બાદશાહઝાદીકા મ-ઝકુર નહીં.

ગરઝ જીતની લોંડીયાં મીલી ઉનકુ શાહબંદરકે આદમીયોને નાવપર ચડા-ઇ, ઓર ખુદ શાહબંદર જીસ સંદુકપર બેઠાથા ઉસકે માલીકસેભી હંસતે હં-સતે પુછા કે તેરે પાસભી લોંડીથી? ઉસ અહમદ કહા આપકે કદમોંકી સૌગંદ મૈંનેહી યે કામ નહીં કીયા, સબોંને તુમ્હારે ડરસે લોંડીયાં સંદુકોમેં છુપાઇ હયે! શાહબંદરને યે બાત સુનકર સબ સંદુકોંકા જહાડા લેના શુરૂ કીયા. મેરાભી સંદુક ખોલા ઓર મલેકાકો નીકાલકર સબકે સાથ લે ગયા. અજબ તરેહકી માયુસી હુઇ કે કભી અયસી હરકત પેશ ન આઇ કે તેરી જાન તો મુફતમે ગઇ, ઓર મલેકાસે દેખીએ કયા સુલુક કરે. ઉસકી ફીકરમેં અપનીભી જાનકા ડર ભુલગયા. સારા દીન ઓર રાત ખુદાસે દોઆ માંગતા રહા. જબ ફજર હુઇ તો સબ લોંડીઓંકો સવાર કરકે ફેર લાએ સૌદાગર ખુશ હુએ, અપની અપની કનીઝોંકો લીં. સબ આઇ મગર એક મલેકા ઉ-સમેં નથી. મૈંને પુછા કે મેરી લોંડી નહીં આઇ ઇસકા કયા સબબ હયે? ઉન્હોંને જવાબ દીયા કે હમ વાકીફ નહીં, શાયદ પાદશાહને પસંદ કી હો-ગી! સબ સૌદાગર મુજે તસલ્લી ઓર દીલાસા દેને લગે કે ખૈર જો હુવા સો હુવા, અબ ગમગીન મત હો, ઉસકી કીંમત હમ સબ મીલકર તુજે બ-રદેંગે. મેરે હવાસ બાખતા પોગએ—મૈંને કહા, અબ મૈં અજમ નહીં જા-નેકા. કીશતી વાલોંસે કહા, યારો મુજેભી અપને સાથ લેચલો, કીનારેપર ઉ-તારદીજો. વય રાઝી હુએ, મૈં જહાજસે ઉતરકર ગુરાબમેં આ બૈઠા. યે કુ-ત્તાભી મેરે સાથ ચલા આયા, જબ બંદરમેં આયા તો એક સંદુકચા જવા-હીરકા જો મલેકાને અપને સાથ લાઇ થી ઉસે તો રખ લીયા, ઓર સબ અસબાબ શાહબંદરકે નૌકરોંકો દીયા ઓર મૈં જાસુસીમેં હર કહીં ફીરને લ-ગા. શાયદ ખબર મલેકાકી પાઉં, લેકીન હરગીઝ સુરાગ ન મીલા, ઓર ન ઇસ બાતકા પતા પાયા, એક રાતકો કીસી મકરસે પાદશાહકે મહેલમેં ગયા, ઓર ઢુંડા પર કુછ ખબર ન મીલી. કરીબ એક મહીનેકે શહેરકે કુચે ઓર મોહલ્લે છાનમારે, ઓર ઉસ ગમશે કરીબ મરનેકે પોહંચા, ઓર સૌદાઇસા ફીરને લગા. આખીર અપને દીલમેં ખ્યાલ કીયા કે ગાલીબ હયે, શાહબંદરકે ઘરમેં મેરી શાહઝાદી હોવે, નહી તો ઓર કહીં નહીં. શાહબંદરકી હવેલીકે ગીરદોપેશ દેખતા ફીરતાથા કે કહીંસેભી જાનેકી રાહ પાઉંતો અંદર જાઉં એક બદરવ નઝર પડી કે મવારીક આમદોરફત આદમીકે હયે, મગર જાલી લોહેકી ઉસમેં જડી હયે યે કઝદ કીયા કે ઇસ બદરવકી રાહસે ચલું કપડે બદનસે ઉતારે ઓર ઉસ નજીસ કીચડમેં ઉતરા હઝાર મેહનતસે ઉસ જાલીકો તોડા, ઓર સંડાસકી રાહસે ચોર મહેલમેં ગયા; ઓર ઓરતોંકા લીબાસ બ-નાકર હરતરફ દેખને ભાગને લગા. એક મકાન સે આવાઝ મેરે કાનમેં પડી જયસે કોઇ મુનાજાત કર રહા હયે; આગે જાકર દેખા તો મલેકા હયે કે અ-જબ હાલતસે રોતી હયે, ઓર નક ઘીસની કર રહી હયે ઓર ખુદાસે દોઆ માંગતી હયે કે સદકેસે અપને રસુલકે ઓર ઉસકી આલેપાકકે મુજે ઇસ કુ-

ફ્ર્સતાનસે, નજાત દે ઓર જીસને મુઝે ઇસલામકી રાહ બતાઇ હય ઉસસે એકબાર બેરીયતસે મીલાઓ. મેં દેખનેહી દોડકર પાંવપર ગીર પડા. મલેકાને મુઝે ગલે લગાયા. હમ દોનોપર એકદમ બેહોશીકી આલમ હોગયા, જબ હવાસ બજા હુએ; તબ મેંને કેફીયત મલેકાસે પુછી ? વો બોલી શાહબંદર જબ લોંડીયોંકો કીનારેપર લેગયા મેં ખુદાસે યહી દોઆ માંગતીથી કે કહીં મેરા રાઝફાશ નહો, ઓર મેં બેહછાની ન જાઉં, ઓર તેરી જાનપર આફત ન આવે, વો અયસા સત્તાર હય કે હરગીઝ કીસુને ન દરયાફ્ત કીયા કે યે મલેકા હુયે શાહબંદર હરએકકો બનઝરે ખરીદારી દેખતાથા, જબ મેરી બાઇ હુઇ મુઝે પસંદ કર કે ચુપચુપ અપને ઘર ભેજ દીયા, ઓર દુસરોંકે પાદશાહકી હુઝુરમેં ગુઝરાના. મેરે બાપને જબ ઉનમેં મુઝે ન દેખા. સબકો રૂખસત કીયા યે સબ ફરેબ મેરે વાસ્તે કીયાથા, અબ યું મશહુર કીયા હયે કે પાદશાહઝાદી બહોત બીમાર હયે, અગર મયે ઝાહીર ન હુઇ તો કોઇ દીન મેરે મરનેકી ખબર સારે મુલકમેં ઉડેગી તો બદનામી પાદશાહકી ન હોવે. લેકીન મયે અબ ઇસ અઝાબમેં હું કે શાહબંદર મુજસે ઓર ઇરાદા દીલમેં રખતા હયે ઓર હમેશા સાથ સોનેકુ બુલાતા હય, મંય રાઝી નહીં હોતી અઝબસકે ચાહતા હય. અબતક મેરી રઝામંદી મંઝુર હયે. લીહાઝા ચુપ હો રેહતા હય. પર હયેરાન હું કે પસ તરેહ કહાંતક નીભેગી સો મંયેનેભી જીમેં યે ઠેરાયા હયે કે જબ મુજસે કુછ ઓર કસ્દ કરેગા તો મંયે અપની જાન દુંગી. ઓર મર રહુંગી લેકીન તેરે મીલનેસે એક ઓર તદબીર દીલમેં સુજી હયે ખુદા ચાહે તો સીવા ઇસ ફીકરકે દુસરી કોઇ તરેહ મુખલેસીકી નઝર નહીં આતી હયે. મેંને કહા ફરમાઓ તો વો કોનસી તદબીર હયે ? કેહને લગી, અગર તુ મેહનત, ઓર કોશીશ કરે તો હોસકે, મેંને કહા મંયે ફરમાબરદારહું, અગર હુકમ કરો તો જલતી આગમેં કુદ પડું, ઓર સીડી પાઉં તો તુમ્હારી આસમાનપર ચલા જાઉં જો કુછ ફરમાઓ સો બજાલાઉં, મલેકાને કહા તુ બડે બુતકે બુતખાનેમેં જા ઓર જીસ જગા જુતીયાં ઉતારતે હંય વહાં એક કાલા ટાટ પડા રેહતા હય, ઇસ મુલકકી રસમ યે હય કે જો કોઇ મુફલીસ ઓર મોહતાજ હો જાતા હય ઉસ જગ વો ટાટ ઓડકર બેઠતા હય, યહાંકે લોગ જો ઝીયારત કો જાતે હયે મવાફીક અપને મકદુરકે ઉસે દેતે હંય, જબ દો ચાર દીનમેં માલ જમા હોતા હય તબ પુજારી એક ખીલઅત બડે બુતકી સરકારસે દેકર ઉસે રૂખસત કરતે હયે વો તવંગર હોકર ચલા જાતા હયે, કોઇ નહીં માલુમ કરતા કે યે કોન થા તુભી જાકર ઉસ પલાસકે નીચે બેઠ ઓર હાથ મુંહ અપના ખુબ તરેહ છુપાલે ઓર કીસુસે ન બોલ, બઆદ તીન દીનકે બરાહમન ઓર બુત પરસ્ત હરચંદ તુજે ખીલઅત દેકર રૂખસત કરેં તો તુ વહાંસે હરગીઝ ન ઉઠ જબ નેહાયત મીન્નત કરે તબ તુ બોલયો કે મુઝે રૂપીયા પૈસા કુછ દરકાર નહીં મેં માલકા ભુખા નહીં નહીં. મેં મઝલુમહું ફરીયાદકો આયાહું અગર બરહમનોંકી માતા મેરી દાદ દેવે તો બહેતર નહીં વો બડા બુત મેરા ઇનસાફ કરેગા. ઓર ઉસ ઝાલીમસેભી બડા બુત મેરી ફરીયાદકો પોહચેગા.

જબતક વો માતા બરાહમનોંકી આપ તેરે પાસ ન આવે બહોતેરા કોઇ તુજ-કો મનાવે લકીન તુ રાઝીન હુજીયો. આખીર લાચાર હોકર વો ખુદ તેરે નજદીક આવેગી, વો બહોત બડી હયે દોસો ચાલીસ બરસકી ઉમર હયે, ઓર છતીસ બેટે ઉસકે જને હુવે બુતખાનેકે સરદાર હય ઓર ઉસકા બડેબુતકે પાસ બડા દરજા હયે; ઇસ સબબસે ઉસકા ઇતના બડા હુકમ હય કે જીતને છોટે બડે ઇસ મુલ્લકે હયે ઉસકે કેહનેકો અપની સઆદત જાનતે હયં જો વો ફરમાતી હય. બ સરો ચશ્મ માનતે હયે ઉસકા દામન પકડકર કહીયો કે અય માઇ અગર મુજ મઝલુમ મુસાફીરકા ઇનસાફ કરેગી તો મૈં બડે બુત-કી ખીદમતમેં ટકરેં મારૂગા. આખીર વો રહમ ખાકર તુજસે મેરી શીફારસ કરેગી. જબ વો તેરા અહવાલ પુછે તો કહીયો કે મૈં અજમકા રેહનેવાલા હું. બડે બુતકી ઝીયારતકી ખાતીર ઓર તુમ્હારી અદાલત સુનકર કાલેકોસોંસે યહાં આયાહુ કઇ દીનો આરામસે રહા. મેરી બીબીભી મેરે સાથ આઇ થી; વો જવાન હય ઓર સુરત શીકલભી અચ્છી હયે, ઓર આંખ નાકસે દુરૂ-સ્ત હૈં મઅલુમ નહીં કે ઉસે શાહબંદરને કયુંકર દેખા બઝઓર મુજસે છીન-કર અપને ઘરમેં ડાલ દીયા, ઓર હમ મુસલમાનોંકા યે કાએદા હયે કે જો નામહરામ ઓરતકો દેખે યા છીનલે તો વાજીબ હયે કે ઉસકો જીસતરહ બને મારડાલેં, ઓર અપની જોરૂ કો લેં, નહીં તો ખાના પીના છોડદેં, કયું કે જબતલકવો જીતા રહે વો ઓરત ખાવીંદપર હરામ હયે. અબ યહાં લાચાર હોકર આયાહું; દેખું તુમ કયા ઇનસાફ કરનીહો જબ મલેકાને મુજે યે સબ સીખા પડા દીયા. મૈં રૂખસતહો, ઉસી તાબદાનકી રાહસે નીકલા ઓર વો લોહેકી જાલી ફેર લગાદી.

સુબ્હો હોતેહી બુતખાનેમેં ગયા, ઓર સીયાહ પલાસ ઓડકર બેઠા. તીન રોઝમે ઇતના રૂપીયા, ઓર અશરફી કપડા મેરે પાસ જમઅ હુવા કે ઢેર લગ ગયા ! ચોથે દીન બરાહમન ભજન કરતે હુએ ગાતે બજાતે ખીલઅત મેરે પાસ લેઆએ, ઓર રૂખસત કરને લગે, મૈં રાઝી ન હુવા, ઓર દોહાઇ બડે બુતકી દી કે "મૈં કુછ ગદાઇ કરને નહીં આયા મગર ઇનસાફકે લીએ બડે બુત ઓર બરાહમનોંકી માતાકે પાસ આયાહું, જબતલક અપની દાદ કોન પાઉંગા, યહાંસે ન જાઉંગા" વો સુનકર ઉસ બુઢેકે પાસ ગએ, ઓર મેરા અહવાલ બયાન કીયા, બઅદ ઉસકે એક બુતપરસ્ત આયા, ઓર મેરેતંઇ કહા કે ચલ તુજે માતા બુલાતી હયે. મૈં વહી કાલાટાક સરસે પાંવતક ઓઢે હુએ ડેરેમેં ગયા; દેખા એક જડાઉ સીંગા સનપર જીસમેં લાલ અલમાસ મોતી મુંગા લગા હુવા હયે. બડા બુત બેઠા હયે ઓર એક કુરસી ઝરીનપર ફરશ મઅકુલ બીછાએ ઉસપર એક બુઢીયા સીયાહપોશ મસનદ તકએ લગા-એ, ઓર દો લડકે દસબારા બરસકે બડીશાનો શૌકતસે ઉસકે પાસ બેઠે હયે, મુજે આગે બુલાયા મૈં આગે ગયા, ઓર અદબસે ઉસકે તખ્તકે પાએકો બોસા દીયા, ફીર ઉસકા દામન પકડ લીયા, ઉસને મેરા અહવાલ પુછા ? મેંને ઉસી તરેહ જીસતરેહ મલેકાને કહાથા ઝાહીર કીયા.

સુનકર બોલી કે કયા મુસલમાન અપની ઓરતોંકો પરદેમેં રખતા હયે !

મેને કહા હાં, તુમ્હારે બચ્ચોંકી ખેર હો, યહી રસમ કદીમસે હમારેમે ચલી આતી હય. બોલી કે તેરા અચ્છા મઝહબ હય મંય અભી હુકમ કરતીહું કે શાહબંદર ઓર તેરી જોરૂ આકર હાઝીર હોતે હંય. ઓર ઉસ હરામખોરકો અયસી સઝા દેતીહું કે બારે દીગર અયસી હરકત ન કરે, ઓર સબકો નસી-હતહો, ઓર ડરેં. અપને લોગોંસે પુછને લગી કે શાહબંદર કોન હયે, ઉસકી કયા મજાલ હય કે બીગાની ઓરતકો બઝોર છીન લેતા હયે? લોગોંને કહા ફલાના શખ્સ હય. યે સુનકર ઉન દોનોં લડકોંકો જો પાસ બેઠેથે ઉસે ફરમાયા કે જલદી ઇસ શખ્સકો સાથ લેકર પાદશાહકે પાસ લેજાઓ. ઓર કહો કે માતા ફરમાતી હય કે હુકમ બડેબુતકા યે હય કે શાહબંદર આદમીયોંપર ઝોરો ઝબરદસ્તી કરતા હયે. ચુનાચે ઇસ ગરીબકી ઓરતોકો છીન લીયા હયે, ઉસકી તકસીર બડી સાબીત હુઇ જલ્દ ઉસ ગુમ રાહકા માલો અસબાબ ઝપ્ત કરકર ઇસ તુરકકે હમારે મન્ઝુર હયે. હવાલે કર, નહીં તો આજ રાતકો તેરી ખાનાખરાબી હોગી, ઓર હમારે ગઝબમેં પડેગા. વો દોનોં લડકે ઉઠકર દેવલસે બાહેર આએ ઓર સવાર હુએ. સબ પંડે સંજા બજાતે, ઓર આરતી ગાતે જુલુસમે હો લીએ. ગરઝ વહાંકે બડે છોટે જહાં ઉન લડકોંકા પાંવ પડતા વહાંકી મીટટી તબરરૂક જાનકડ ઉઠાલેતે, ઓર આંખોંસે લગાતે: અસી તરેહ પાદશાકે કીલ્લેતક ગએ. પાદશાહકો ખબર હુઇ, તબ નંગે પાંવ ઇસતીકબાલકે ખાતીર નીકલ આયા, ઓર ઉનકો બડી તોકારો તાઝીમસે લેજાકર અપને પાસ તખ્તપર બીઠાયા, ઓર પુછા કે આજ કયું તશરીફ ફરમાના હુવા? ઉન દોંનો બરામન બચ્ચોને માંકી તરફસે જો કુછ સુન આએથે સો કહા, ઓર બડે બુતકી ખફગીસે પાદશાહને સુનતેહી ફરમાયા કે બહોત ખુબ, ઓર અપને નોકરોંકો હુકમ કીયા કે ચંદ સીપાહી જાવેં ઓર શાહબંદરકો ઓર ઉસ અવરતકો જલ્દ હુઝુરમેં હાઝીર કરે, મૈં તકસીર ઉસકી તજવીઝ કરકે સઝા દું.

યે સુનકર મંયે અપને દીલમે ઘબરાયા કે યે બાત તો અચ્છી નહી હુઇ, અગર શાહબંદરકે સાથ મલેકાકોભી લાવેં તો પરદાફાશ હોગા, ઓર મેરા કયા અહવાલ હોગા! દીલમેં નીયાહત ખોફઝદા હોકર ખુદાકી તરફ રજુઅકી, લેકીન મેરે મુંહપર હવાઇયાં ઉડને લગીં, ઓર બદન કાંપને લગા. લડકોંને મેરા રંગ દેખકર દરયાફત કીયા કે યે હુકમ ઇસકી મરઝીકે મવાફીક ન હુવા વહી ખફા ઓર બરહમ હોકર ઉઠે, ઓર પાદશાહકો ગુસ્સેસે કહા, અય મરદક તુ દીવાના હુવા હયે, જો ફરમાંબરદારીસે બડે બુતકે નીકલા ઓર હમારે બચનકો જુઠ સમજા? જો દોનોંકો બુલાકર તહકીક કીયા ચાહતા હયે? અબ ખબરદાર તુ ગઝબમેં બડે બુતકે પડા હમને તુઝે હુકમ પોહંચા દીયા અબ તુ જાન, ઓર બડા બુત જાને, ઇસ કેહનેસે પાદશાહકી અજબ હાલત હુઇ કે હાથ જોડકર ખડા હોગયા, ઓર સરસે પાંવતક રાશ હોગયા મીન્નત કરકે મનાને લગા. વો દોનોં હરગીઝ ન બૈઠે, લેકીન ખડે રહે. ઇસમેં જીત ને અમીર ઉમરાવ હાઝીર થે સબ એક મુંહ હોકર બદગોઇ શાહબંદરકી કરને લગે કે વો અયસાહી હરામઝાદ બદકાર હયે ઓર પાપી હયે

અયસી હરકતે કરતા હયે કે હુઝુરમેં પાદશાહકે કયા અરઝ કરે જો કુછ બરાહમનોંકી માતાને કેહલા ભેજા હયે દુરસ્ત હયે, ઇસવાસ્તે કે હુકમ બડે બુતકા હયે દરોગ કયું કર હોગા. પાદશાહને જબ સબકી ઝબાની એકહી બાત સુની અપને કેહનેસે બહોત ખીજલ ઓર નાદીમ હુવા. જલ્દ એક ખીલઅત પાકીઝા મુજેદી, ઓર હુકમનામા અપને હાથસે લીખ ઉસપર મોહોરકરકે મેરે હવાલે કીયા, ઓર એક રૂકકા બરાહમનોંકી માતાકો લીખ્ખા, ઓર જવાહીર, ઓર અશરરીયાંકે ખ્વાન લડકોંકો ન્યાર રખકર રૂકસત કીયા. મૈ ખુસીબખુશી બુતખાનેમેં આયા, ઓર ઉસ બુઢીયાકે પાસ ગયા પાદશાહકા ખત જો આયાથા ઉસકા મઝમુન યે થા, અલકાબ કે બઅદ બંદગી ઇજજો નીયાઝ લીખકર લીખ્ખા થા કે મવાફીક હુકમ હુઝુરકે ઇસ મરદે મુસલમાનકો ખીદમત શાહબંદરકી મુકરર હુઇ, ઓર ખીલઅત દી ગઇ, અબ યે ઉસકે કતલ કરનેકા મુખતાર હયે ઓર સારા માલો અસબાબ ઉસકા ઇસ તુરકકા હુવા જો ચાહેસો કરે, ઉમ્મીદવારહું કે મેરી તકસીર મઆફ હો બરાહમનોંકી માતાને ખુશ હોકર ફરમાયા કે નૌબતખાનેમેં બુતખાનેકી નૌબત બજે, ઓર પાંચસો સીપાહી બરકંદાઝ જો નીહાયત ચલાક, ઓર હોશીયાર થે મેરે સાથ કરદીએ, ઓર હુકમ કીયા બંદરમેં જાકર શાહબંદરકો ગીરફતાર કરકે ઇસ મુસલમાનકે હવાલે કરો. જીસ તરેહકે અઝાબસે ઇસકા જીચાહે ઉસે મારે, ઓર ખબરદાર સીવા ઇસ અઝીઝકે કોઇ મહેલસરામેં દાખીલ ન હોવે, ઓર ઇસકે માલો ખઝાનેકો અનામત ઇસકે સોપુરદ કરે. જબ યે બખુશી રૂખ્સત કરે રસીદ, ઓર સારી નામા લેકર ફીર આવે, ઓર એક પોશાક બડે બુતકી સરકારસે મેરે તઇ દેકર સવારી કરવાકર વીદાઅ કીયા.

જબ મૈં બંદરમેં પોહંચા; એક આદમીને જાકર શાહબંદરકો ખબર કી. વોહ હયેરાન બૈઠાથા કે મયેં જા પોહંચા ગુસ્સાતો દીલમેં ભરહી રહાથા દેખતેહી શાહબંદરકો તલવાર ખીંચકર અયસી ગરદનમેં લગાઇકે ઉસકા સર અલગ બુઢાસા ઉડ ગયા, ઓર વહાંકે ગુમાસ્તે ખઝાનચી, મુશરફ, દારોગોંકો પકડવાકર સબ દફતર ઝપ્ત કીએ, ઓર મયેં મહેલમે દાખીલ હુવા. મલેકાસે મુલાકાતકી, આપસમેં ગલે લગકર રોએ, ઓર શુકર ખુદાકા કીયા. મયેંને ઉસકે, ઉસને મેરે આંસુ પોછે, ફીર બાહેર મસનદપર બયેઠકર અહેલકારોંકો ખલઅતે દેકર અપની અપની ખીદમતોંપર સબકો બહાલ કીયા. નોકર ઓર ગુલામોંકો સરફરાઝીદી. વો લોગ જો દેવલસે મેરે સાથ આએથે, ઉન્હોંકો ઇનામો બખશીશ દેકર, ઓર ઉનકે જમાદાર રીસાલેદારકો જોડે પેહનાકર રૂખસત કીયા, ઓર જવાહીર બેશકીમત, ઓર નકદ બહોતસા પાદશાહકી નઝરકી ખાતીર ઓર થાન નુરબાફી ઓર શાલબાફી ઓર ઝરદોઝી ઓર જીનસ તોફે હરએકકે ઓર મવાફીક હરએક ઉમરાવકે દરજે ઓર સબ બરાહમન ઓર પુજારીકી ખાતીર તનકસીમ કરનેકે લીએ, બદરજે અપને સાથ લેકર બઅદ એક હફતેકે મયે બુત કદેમેં આયા, ઓર ઉસ માતાકે આગે બતરીક ભેટકે રખ્ખા, ઉસને એક ઓર ખીલઅત સરફરાઝીકી મુજે બખશા, ઓર ખીતાબ દીયા. ફીર પાદશાહકી દરબારમેં જાકર પેશકશ ગુઝરાની, ઓર જો જો ઝુલ્મો

ફસાદ શાહબંદરને ઇજાદ કીયાથા ઉસકે મૌકુફ કરનેકી ખાતીર અરજકી. ઇસ સબબસે પાદશાહ, ઔર અમીર, સૌદાગર સબ મુજસે રાઝી હુએ, બહોત નવાઝીસ મુજપર ફરમાઇ ઔર ખીલઅત, ઔર ઘોડા દેકર મન સબ જાગીર ઇનાયતકી, ઔર આબરૂ હુરમત બખશી. જબ પાદશાહકે હુઝુરસે બાહેર આયા શાગીરદ પેશોંકો, ઔર અહેલકારોંકો ઇતના કુછ દેકર રાઝી કીયા કે સબ મેરા કલમા પડને લગે. ગરઝ મયેં બહોત ખુશહાલ હોગયા, ઔર નીહાયત ચૈનો આરામસે ઉસ મુલકમેં મલેકાસે અકદ બાંધકર રહને લગા, ઔર ખુદાકી બંદગી કરને લગા. મેરે ઇનસાફકે બાઇસ રઇયત પરજા સબ ખુશીથી. મહીનેમેં એકબાર બુતખાનેમેં ઔર પાદશાહકે હુઝુરમેં આતાજાતા. પાદશાહ રોઝબરોઝ ઝીયાદા સરફરાઝી ફરમાતા આખીર મુસાહેબતમેં મુજે દાખીલ કીયા. મેરી બે સલાહ કોઇ કામ નકરતાથા; નીહાયત બેફીકરીસે મેરી ઝીંદગી ગુઝરને લગી, મગર ખુદાહી જાનતા હયે, અકસર અંદેશા ઇન દોનોં ભાઇયોંકા દીલમેં આતા કે વો કહાં હોવેંગે, ઔર કીસતરહ હોવેગે, બઅદ મુદ્દત દોબરસકે એક કાફલા સૌદાગરોંકા મુલક ઝેરબાદસે ઉસ બંદરમેં આયા. વય સબ કસ્દ અજમકા રખતેથે, ઉન્હોંને ગે ચાહા કે દરીયાકી રાહસે અપને મુલકકો જાવેં વહાંકા કાયદા યે થા કે જો કાફલા આતા ઉસકા સરદાર સૌગાત, ઔર તોહફા હરએક મુલકકા મેરે પાસ લાતા ઔર નઝર ગુજરાન કરતા. દુસરે રોઝ મૈં ઉનકે મકાનપર જાતા, ઔર એક હીસ્સા બતરીક મહસુલકે ઉસકે માલસે લેતા, ઔર પરવાનગી કુચકી દેતા. ઇસીતરેહ વો સૌદાગર ઝેરબાદ કેભી મેરી મુલાકાતકો આએ, ઔર એબહા તોહફા મેરે પેશકશ કીયા. દુસરેદીન મૈં ઉનકે ખેમેમેં ગયા, દેખા તો દો આદમી ફટે પુરાને કપડે પેહને હુએ ગઠડી બુકચા સરપર ઉઠાકર મેરે રૂબરૂ લાતે હયેં. બઅદ દેખનેકે ફીર ઉઠા લેજાતે હયેં, ઔર બડી મેહનત, ઔર ખીદમત કર રહે હયેં. મૈંને ખુબ પહેછાન કર જો દેખા તો મેરે યેહી દોનોં ભાઇ હયે। ઉસવકત ગૈરત, ઔર હમીયતને ન ચાહા કે ઉનકો ઇસતરેહ ખીદમતગારીમેં દેખું. જબ મૈં અપને ઘરકો ચલા; આદમીયોંકો કહા કે ઉન દોનોં શખસોંકો લેતે આવ. જબ ઉનકો લેઆએ ફીર મૈંને લીબાસ, ઔર પોશાક બનવાદી, ઔર અપને પાસ રખ્ખા. ઇન બદઝાતોંને ફીર મેરે મારનેકા મનસુબા કરકર એકરોઝ આધીરાતમેં સબકો ગાફીલપાકર ચોરોંકી તરેહ મેરે સરપર આન પોહચે. મૈંને અપની જાનકે ડરસે ચૌકીદારોંકો દરવાઝેપર રખ્ખા થા ઔર યે કુત્તા વફાદાર મેરી ચારપાઇ કે નીચે સોતાથા. જુંહી ઉન્હોંને મીયાનસે તલવારેં ખીંચી. કે પેહલે કુત્તેને ભોંકકર ઉનપર હમલા કીયા, ઉસકી આવાઝસે સબ જાગપડે; મૈંનેભી ઘબરાકર ચોંકા. આદમીયોંને ઉનકો પકડા, માઅલુમ હુવા કે આપહી ઝાતેશરીફ હયેં. સબ લઅનતીયાં દેનેલગે કે બાવજુદ ઇસ ખાતીરદારીકે યે ક્યા ક્યા હરકત ઉનસે ઝહુરમેં આઇ.

પાદશાહ સલામત તબતો મૈંભી ડરા, મસલ મશહુર હયે કે એક ખતા, દો ખતા, તીસરી ખતા માદરબખતા દીલમેં યહી સલાહ ઠહેરી કે અબ ઇનકો કેદ કરૂં, લેકીન અગર બંદીખાનેમેં રખ્ખું તો ઇનકા કૌન ખબરગીરાં

રહેંગા, ભુખ પીયાસસે મરજાએંગે, યા કોઇ ઓર સોંગ લાયેંગે. ઇસવાસ્તે પીંજરેમેં રખ્ખા હયે કે હમેશા મેરી નજરોંકે તલે રહેં. તો મેરી ખાતીર જમા રહે; મુબાદા આંખોંસે બચાકર કુછ ઓર મકર કરેં. ઓર ઇસ કુત્તેકી આબરૂ, ઓર આલી દરજેકા બાએસ ઇસકી વફાદારી ઓર નમકહલાલી હયે. સુબહાનતઅલ્લાહ આદમી બેવફા બદતર, હયેવાને બાવફાસે હયે, મેરી યે સરગુઝીસ્તથા જો હુઝુરમેં અરઝકી, અબ ખ્વાહ કતલ કીજએ. યા જાનબખશી કીજએ મૈંને સુનકર ઉસ જવાન બાઇમાનપર આફરીનકી, ઓર કહા કે તેરી મુરવ્વતમેં કુછ ખલલ નહીં, ઓર ઇનકી બેહયાઇ, ઓર હરામઝાદગીમેં હરગીઝ કુસુર નહીં સચ હયે કુત્તેકી દુમકો બારા બરસ ગાડો તોબી તેડીકી તેડી, ઉસકે બઅદ મૈંને હકીકત ઉન બારા લાલકી કે ઉસ કુત્તેકે પટેમેથે પુછી ? ખ્વાજા બોલા કે પાદશાહકી સદોબીરત સાલકી ઉમરહો, ઉસી બંદરમેં જહાં મૈં હાકીમથા, બઅદ તીનચાર સાલકે એકરોઝ બાલખાનોપર મહેલકે વાસ્તે સૈર તમાશે દરીયા વ સેહરાકે જા બૈઠાથા, ઓર હરતરફ દેખતાથા. નાગાહ એક તરફ જંગલમેં કે વહા શાહ રાહ ન થી. દો આદમીકી તસવીરસી નઝર આઇ કે ચલેજાતે હયેં, દુરબીનસે દેખા તો અજબ તરહકે ઇનસાન દીખાઈ દીએ. ચોબદારોંકો ઉનકે બુલાનેકે વાસ્તે દોડાયા. જબ વો આએ તો મઅલુમ હુવા કે એક અવરત, ઓર એક મરદ હયે; અવરતકો મહેલસરામેં મલેકાકે પાસ ભેજ દીયા, ઓર મરદકો રૂબરૂ બુલાયા; દેખા તો એક જવાન બરસ બીસ યા બાવીસકા, દાહાડી મુછ આગાઝ હએ, લેકીન ધુપકી ગરમીસે ઉસકે ચેહરેકા રંગ તવેકાસા કાલા હોરહા હયે, સરકે બાલ, ઓર હાતોંકે નાખુન બઢકર બન માનુસકી સુરત બન રહા હયે, ઓર એક લડકા બરસ ચારકા કાંધેપર ઓર દો અસતીન કુડતેકી ભરી હુઇ હએકલકી તરેહ ગલેમેં ડાલે, અજબ સુરત ઓર અજબ વઝા ઉસકી દેખી. મૈંને નીહાયત હએરાન હોકર પુછા અય અઝીઝ, તુ કૌન હએ, કોનસે મુલ્કકા બાશીંદા હએ, ઓર યે કયા તેરી હાલત હએ ? વો જવાન બેઇખતીયાર રોને લગા, ઓર વો હમીઆની ખોલકર મેરે રૂબરૂ ઝમીનપર રખ્ખી, ઓર બોલા અલજુ અલજુ ખુદાકે વાસ્તે કુછ ખાનેકો દો, મુદ્દતસે ઘાંસ ઓર બનસપતીયાં ખાતા ચલા આતાહું, એક ઝરા કુવત મુજમેં બાકી નહીં રહી. મૈંને વહીં નાન, શરાબ, કબાબ મંગવા દીયા, વો ખાને લગા, ઇતનેમેં ખ્વાજાસરા મહેલસે કઇ થએલીયાં ઉસકે કબીલાકે પાસસે લે આયા. મૈંને ઉન સબકો ખુલવાયા હરએક કીસમકે જવાહીર દેખેં કે એક એક દાના ઉનકા ખીરાજ સલતનતકા કહા ચાહીએ ! એકસે એક અન મોલ ડોલમેં ઓર તોલમેં ઓર ઉનકી જોત પડનેસે સારા મકાન રોશન હોગયા ! જબ ઉસને ટુકડા ખાયા, ઓર જામ દારૂકા પીયા, ઓર દમ લીયા હવાસ બજાહુએ તબ મૈંને પુછા કે યે પથ્થર તુજે કહાં હાથ લગે જવાબ દીયા કે મેરા વતન વીલાયત આઝરબાયજાન હયે, લડકપનમેં ઘરબાર માં બાપસે જુદા હોકર બહોત સખતીયાં ખેંચી ઓર એક મુદ્દત તલક ઝીંદા દર ગોરથા, ઓર કઇબાર મલેકુલમૌતકે પંજેસે બચાહું. મૈંને કહા અય મરદે આદમી મુફસીલ કહે તો મઅલુમહો.

તબ વો અપના અહવાલ બયાન કરને લગા કે.—

મેરે બાપકા સૌદાગર પેશાથા; હમેશા સફર હીંદુસ્તાન, રૂમોશામ, ચીનો ખુતન ફરંગ કા કરતા. જબ મૈં દસ બરસકા હુવા, તો બાપ હીંદુસ્તાન ચલા, મુઝે અપને સાથ લે જાનેકો ચાહા, હરચંદ વાલેદાને ખાલાને ઓર ફુહીને કહા કે અભી યે લડકા હએ, લાયક સફરકે નહીં હુવા, વાલીદને ન માના ઓર કહા કે મૈં બુઢા હુવા હું, અગર યે મેરે રૂબરૂ તરબીયત ન હોગા તો યે હસરત ગોરમેં લેજાઉંગા; મરદ બચ્ચા હએ; અબ ન સીખેગા તો કબ સીખેગા ? યે કેહકર મુઝે ખ્વાહમખ્વાહ સાથ લીયા; ઓર રવાના હુવા ખૈરો આફીયતસે રાહ કટી—જબ હીંદુસ્તાનમેં પોહચે; તો કુછ જીનસ વહાં બેચી; ઓર વહાંકી સૌગાત લેકર ઝેરબાદકે મુલકકો ગએ; યેભી સફર બખુબી હુવા; વહાંભી ખરીદો ફરોખ્ત કરકે જહાજપર સવાર હુએ કે જલદી વતન કો પોહચે; બાદ એક મહીનેકે એક રોઝ આંધી ચલી તુફાન આયા; ઓર મેહ મુસલાધાર બરસને લગા; સારા ઝમીનો આસમાન ધુંવાધાર હોગયા. ઓર પટવાડ જહાઝકી ટુટગઇ; મોઅલ્લમ નાખુદા સર પીટને લગે; દસ દીન તલક હવા ઓર મૌજ જીધરચાહતીથી વહાં લેજાતીથી. ગયારવેં રોઝ એક પહાડસે ટકર ખાકર જહાઝ પુરઝે પુરઝે હોગયા. નહીં મઅલુમ હુવા કે બાપ ઓર અસબાબ કહાં ગયા; મએને અપનેતઇં એક તખ્તેપર દેખા તીન દીન રાત વો બેડા બે ઇખતીયાર ચલા ગયા; ચૌથે દીન કીનારેપર જો લગા મુજમેં ફકત જાન બાકીથી; ઉસપરસે ઉતરકર હઝાર મેહનતો મશકકત ઉઠાકર બારે ઝમીનપર પોહચા. દુરસે ખેત નઝર આએ; ઓર બહોતસે આદમી વહાં જમાયે; લેકીન સબ સીયાહ ફામ ઓર નંગે માદરઝાદ મુજસે કુછ બોલે. લેકીન મૈંને ઉનકી ઝબાન મુતલક ન સમઝી—વો ખેત ચનોંકા થા; વો આદમી આગકા અલાવા જલાકર બુટોંકે હોલે કરતેથે; ઓર ખાતેથે; ઓર કઇ એક ઘરભી વહાં નઝર આએ; શાયદ ઉનકી ખુરાક યહીથે; ઓર વહાં બસ તેથે; મુઝેભી ઇશારા કરને લગે કે તુભી ખા. મૈંનેભી એક મુઠી ઉખાડકર ભુને. ઓર ખાયા થોડાસા પાની પીકર સો રહા.

બઅદ થોડી દેરકે જબ જાગા તો ઉનમેંસે એક શખ્સ મેરે નઝદીક આયા; ઓર રાહ દીખાને લગા મયેને થોડેસે ચને ઓર ઉખેડ લીયે ઓર ઉસ રાહપર ચલા. એક કુદરત મૈદાનથા, ગોયા સેહરાએ કીયામતકા નમુના કહા ચાહીએ; વહી ચને ખાતા હુવા ચલા જાતાથા. બઅદ ચાર દીનકે એક કીલ્લા નઝર આયા; જબ પાસ ગયા તો એક કોટ દેખા બહોત બુલંદ તમામ પથ્થર કા ઓર દરવાઝા એક સંગકા તરાશા હુવા એક કુફલ બડાસા જડાથા; લેકીન વહાં ઇનસાનકા નશાન નઝર ન પડા. વહાંસે આગે ચલા એક ટીલા દેખા કે ઉસકી ખાક સુરમેકે રંગ સીયાહ થી.

જબ ઉસ ટેલેસે પાર હુવા તો એક શહેર પડા બહોત બડા આસપાસ શહેરપનાહ ઓર જા બજા બુરજ, એક તરફ શહેરકે દરીયાથા ઉસકા બડા પાટથા. જાતે જાતે દરવાઝેપર ગયા; બીસમીલ્લાહ કહેકર કદમ અંદર રખ્ખા. એક શખ્સકો દેખા. પોશાક અહલે ફરંગકીસી પેહને હુએ કુરસીપર બૈઠા

હુએ. જાુંદી ઉસને મુજે અજનબી મુસાફીર દેખા; ઓર મેરે મુંહસે બીસહ-મીલ્લા સુની; પુકારા કે આગે આવ. મૈંને જાકર સલામ કીયા; નેહાયત મેહેરબાનીસે સલામકા જવાબ દીયા. તુરત મેઝપર પાંઉ રોટી; મસકા; ઓર મુરગકા કબાબ ઓર શરાબ રખકર કહા પેટભરકર ખાઓ. મૈંને થોડાસા ખાયા; ઓર પીયા ઓર બેખબર હોકર સોયા.

જબ રાત હોગઇ તબ આંખ ખુલી હાથ મુંહ ધોયા. ફીર મુજે ખાના ખીલાયા ઓર કહા અય બેટા; અપના અહવાલ કહો? જો કુછ મુજપર ગુઝરાથા સો કેહ સુનાયા તબ બોલા કે યહાં તું કયું આયા મઐને દીક હોકર કહા, શાયદ તુ દીવાના હયે, મૈંને બઅદ મુદ્દતબડી મહેનતકે છે મહીનીકે અબ બસતીકી સુરત દેખી હએ, ખુદાને યહાં તલક પોહંચાયા, ઓર તુ કેહતા હએ કયું આયા! કેહને લગા અબ તો આરામકર, કલ જો કેહના હોગા સો કહુંગા.

જબ સુબ્હો હુઇ તો બોલા કે કોઠડીમેં ફાવડા ચલની ઓર તોબરા હય બાહેર લે આ. મેને દીલમેં કહા ખુદા જાને રોટી ખીલાકર મુજસે કયા મેહનત કરવાએગા. લાચાર વો સબ નીકાલકર ઉસકે રૂબરૂ લાયા તબ ઉસને ફરમાયા કે ઉસ ટીલેપર જા ઓર એક ગઝકે મવાફીક ગડા ખોદ વહાંસે જો કુછ નીકલે ઇસ ચલનીસે છાન જો ન છન સકે ઉસે તોબરેમેં ભરકર મેરે પાસ લા, મંયે વો સબ ચીઝેં લેકર વહાં ગયા ઓર ઉતનાકી ખોદકર છાન છુનકર તોબરેમેં ડાલા, દેખા તો સબ જવાહીર રંગ બેરંગકે હયે! ઉનકી જોતસે આખે ચુંધીયાં ગઇ? ઉસી તરહ તોબરેકો મુંહલગ લબા લબ ભરકર ઉસ અઝીઝકે પાસ લેકર ગયા. દેખકર બોલા કે જો ઇસમેં ભરા હયે તુ લે ઓર યહાંસે જા, કે ઇસ શેહેરમેં તેરા રેહના ખુબ નહીં. જવાબ દીયા કે સાહેબને અપને જોનીબમેં બડી મેહેરબાની કી કે ઇતના કુછ કંકર પથ્થર દીયા લેકીન મેરે કીસ કામકા જબ ભુખા હોઉંગા તો ઇનકો ચબા સકુંગા, ન પેટ ભરેગા પસ અગર ઓરભી દો તો મેરે કીસ કામ આવેંગે! વો મરદ હંસા ઓર કેહને લગા કે મુજકો તુજપર અફસોસ આતા હયે કે તુભી હમારે માનીંદ મુલ્કે અજમકા રેહનેવાલા હયે, ઇસલીએ મંયે મના કરતાહું, નહીં તો તુ જાન, અગર ખ્વાહન ખ્વાહ તેરા યે કસદ હય કે શેહરમેં જાઉં તો મેરી અંગુઠી લેતાજા, જબ બાઝારકે ચૌકમેં જાવે તો એક શખ્સ સુફીદ રેશ વહાં બેઠા હોગા, ઓર ઉસકી સુરત શકલ મુજસે બહોત મીલતી હય, વો મેરા બડા ભાઇ હયે ઉસકો યે અંગુઠી દીજયો તો વો તેરી ખબરગીરી કરેગા, ઓર જો કુછ વો કહે ઉસી મવાફીક કામ કીજયો નહીં તો મુફત મારા જાએગા, ઓર મેરા હુકમ યહીં તલક હય, શહેરમેં મેરા દખલ નહીં.

મૈંને વો અંગુઠી ઉસે લેલી, ઓર સલામ કરકે રૂખસત હુવા—શેહરમેં ગયા. તો બહોત ખાસા શહેર દેખા કુચા ઓર બાઝારસાફ, ઓરત વમર્દ બેહીજાબ આપસમેં ખરીદો ફરોખ્ત કરતે, સબ ખુશ લીબાસ હયે. મંયે સૈર કરતા હુવા જબ ચોકકે ચોરાહેપર પોહંચા. વહાં અયસા ઇઝદેહામ થા કે થાલી ફેંકી યે તો આદમીયોંકે સરપર ચલી જાએ ખલકતકી યે ભીડથી કે રાહ

ચાલના મુશકીલ થા જબ કુછ બીડ કમ હુઇ મેંભી દકકા ધકકા કરતા હુવા આગે ગયા બારે ઉસ અઝીઝકો દેખા કે એક ચોકીપર બેઠા હયે. ઓર એક જડાવ કુરસી ઝરનીગાર સામને ધરી હયે; મેંને જાકર સલામ કીયા ઓર વો મોહર દી, ગુસ્સેકી નઝરસે મેરી તરફ દેખા ઓર બોલા, કયું તુ ઇધર આયા ઓર અપને તઇં બલામેં ડાલા ? મેરે બેવકુફ ભાઇને તુજે મના નહીં કીયા થા ! મેંને કહા ઉન્હોંને તો કહા લેકીન મેંને નહીં માના ઓર તમામ કયેફીયત અપની ઇબતેદાસે ઇનતેહાતક કેહ સુનાઇ. વો શખ્સ ઉઠા ઓર મુજે સાથ લેકર અપને ઘરકી તરફ ચલા ઉસકો મકાન પાદશાહોંકે મકાનસા દેખનેમે આયા ઓર બહોતસે નોકર ચાકર ઉસકે થે. જબ ખીલવતમેં જાકર બેઠા તો બ મુલામીયત બોલા કે અય ફરઝંદ યે કયા તુને નાદાની કી કે અપને પાંવસે ગોરમેં આયા, કોઇભી કમબખત ઇસ તીલસમાતી શેહેરમેં આતા હય ? મેંને કહા, અપના અહવાલ પેશતર કેહ ચુકાહું, અબતો કીસમત લે આઇ, લેકીન શફકકત ફરમાકર યહાંકે રસમો રાહસે આગાહ કીજયે તો મઅલુમ કરું કે ઇસ વાસ્તે તુમને ઓર તુમ્હારે ભાઇને મુજે મના કીયા.

તબ વો જવાં મરદ બોલા કે પાદશાહ ઓર તમામ રઇસ ઇસ શેહરકે રાંદે હુએ હયે. અજબ તરહકા ઉનકા દીન ઓર મઝહબ હયે યહાં બુત ખાનેમેં એક બુત હય કે શેતાન ઉસકે પેટમેંસે નામ ઓર ઝાત, ઓર દીન હરકીસીકા બયાન કરતા હય, પસ જો કોઇ ગરીબ મુસાફીર આતા હય પાદશાહકો ખબર હોતી હયે ઉસે ઉસ દેવલ મેં લેજાતા હય ઓર બુતકો સીજદા કરવાતા હય, અગર સીજદા કીયા તો બેહતર નહી તો બેચારેકો દરયામેં ડુબો દેતા હય અગર વો ચાહે કે દરયાસે નીકલકર ભાગેતો આલત ઓર ખુસીએ ઉસકે લંબે હોજાતે હયે અયસે કે ઝમીનમે લગજાતે હયં; બારે બોજકે વો હરગીઝ ચલ નહી સકતા ! અયસા કુછ તીલસ્સુમ ઇસ શેહરમે બનાયા હયે મુજકો તેરી જવાનીપર રહમ આતા હયે, મગર તેરી ખાતીર એક તદબીર કરતાહું કે ભલા કોઇ દીનતો તુ જીતા રહે, ઓર ઉસ અઝાબસે બચે મેંને પુછાવે કયા સુરત તજવીઝ કી હયે ઇરશાદહો ! કેહને લગા, તુજેહ કદ ખુદા કરદુ ઓર વઝીરકી લડકીસે તેરી શાદી કરવા દુંગા. મેંને કહા વઝીર અપની લડકી મુજ મુફલીસકો કયું કરદેગા ? મગર જબ ઇનકા દીન કુબુલ કરું સો યે મુજસે ન હોસકેગા. કેહને લગા ઇસ શેહરકી યે રસમ હયે કે જો કોઇ ઇસ બુતકો સીજદા કરે અગર ફકીર હો ઓર પાદશાહકી બેટી માંગે તો ઉસકો ખુશીકી ખાતીર હવાલે કરે, ઓર ઉસે રંજીદા ન કરે ઓર મેરાભી પાદશાહકે નઝદીક એતબાર હયે ઓર અઝીઝ રખતા હયે ઓ સબ અરકાન અકાબીર યહાંસે મેરી કદર કરતે હયં ઓર દરમીઆન એક હફતે કે દો દીન બુતખાનેમેં ઝીયારતકો જાતે હયં, ઓર ઇબાદત બજાલાતે હયે, ચુનાચે કલ સબ જમઅ હોવેંગે મેં તુજે લેજાઉંગા; યે કેહકર ખીલા પીલાકર સુલાયા.

જબ સુબ્હો હુઇ તો મુજે સાથ લેકર બુતખાને કી તરફ ચલા, યહાં જાકર જો દેખા તો આદમી આતે જાતે હયે, ઓર પરસ્તીશ કરતે હયે. પાદશાહ ઓર અમીર બુતકે સામને પંડીતોંકે પાસ સર નંગે કીએ અદબસે

દોસ્તાનું એટલે. ઓર નાબાલીગ લડકીયાં, ઓર લડકે ખુબ સુરત જ્યસે હુરો ગીલમાં ચારો તરફ સફ બાંધકર ખડેથે તબ વો અઝીઝ મુજસે હમ કલામ હુવા કે અબ મેંરે જો કહું સો કર. મેંને કુબુલ કીયા કે જો ફરમાવો સો બજાલાઉં. બોલા કે પેહલે પાદશાહકે હાથ પાંવકો બોસા દે બાદ ઉસકે વઝી-રકા દામનપકડ મેંને વયસાહી કીયા. પાદશાહને પુછા કે કોનહય ઓર કયા કેહતા હય ? ઉસ મરદને કહા યે જવાન મેરે રસ્તેમેં હય પાદશાહકી કદમ બોસાકી આરઝુમે દુરસે આયા હયે ઇસ તવકકાપર કે વઝીર ઇસકો અપની ગુલામીમેં સરબુલંદ કરે અગર હુકમ બુત કલાંકા ઓર મરઝી હુઝુરકી હોવે. પાદશાહને કહા કે હમારા મઝહબ ઓર દીનો આઇને કુબુલ કરેગા તો મુબા-રક હય. વહી બુતખાનેકા નકકાર ખાના બજને લગા. મુજે એક ખીલઅત બારી પેહનાઇ ઓર એક રસ્સી રીયાહ મેરે ગલેમેં ડાલકર ખીંચતે હુએ બુતકે સીંગાસનકે પાસ લેજાકર સીજદા કરવાકર ખડા કીયા. બુતસે આવાઝ નીકલી કે અય ખ્વાજાઝાદે ખુબ હુવા કે તુ હમારી બંદગીમેં આયા. અબ હમારી રહમત ઓર ઇનાયતકા ઉમ્મેદવાર રહે યે સુનકર સબ ખલકતને સીજદા કીયા, ઓર ઝમીનપર લોટને લગે ઓર પુકારે ધન હયે કયું ન હો, તુમ અયસેહી ઠાકર હો જબ શામ હુઇ, પાદશાહ ઓર વઝીર સવાર હોકર વઝીરકે મહેલમેં દાખીલ હુએ ઓર વઝીરકે બેટીકો અપને તોરકી રીતરસમ કરકે મેરે હવાલે કીયા ઓર બહોતસા દાન દેહેઝ દીયા, ઓર બહોત મીન્નત કરને લગે કે બમુજીબ હુકમ બડેબુત કે ઉસે તુમ્હારી ખીદમતમેં દીયા હયે, એક મકાન મેં હમ દોનોંકો રખ્ખા. ઉસ નાઝનીકો મેંને દેખા તો ઉસકા હુસ્ન જમાલ માનીંદ પરીકેથા જો જો ખુબીયાં પદમનીકી સુનાજાતી હે વો સબ ઉસમે મોજુદથી બદરાગત તમામ મેને શોહબતકી, ઓર મઝા ઉ-ઠાયા. સુબહોકે ગુસલ કરકે પાદશાહકે મુજરેકો ગયા પાદશાહને ખીલઅત દામાદીકી ઇનાયતકી ઓર હુકમ ફરમાયા કે હમેશા દરબારમેં હાઝીર રહાકરે. આખીરકો બઅદ ચંદરોઝકે પાદશાહકી મુસાહેબતમેં દાખીલ હુવા પાદશાહ મેરી સોહબતસે નેહાયત ખુશ હોતે, ઓર અકસર ખીલઅત ઓર ઇનામ ઇ-નાયત કરાતે અગરચે દુનીયાકે માલસે મેં ગનીથા. ઇસ વાસ્તે કે મેરે કબીલે કે પાસ ઇતના નકદો જીનસ ઓર જવાહીરથા કે જીસકી હદ નથી, દો સા-લતક બહોત અએશો આરામસે ગુજરી ઇત્તેફાકન વઝીરઝાદીકો પેટ રહા, જબ સતવાસાલ હુવા ઓર અંગના મહીના ગુજરકર દીન પુરે હુએ દાઇ જનાને આઇ તો મરા હુવા લડકા પેટમેસે નીકલા ઉસકા ઝહેર વઝીરઝાદીકો ચડા વોભી મર ગઇ મેં મારે ગમકે દીવાના હો ગયા કે આફત કયા મુજપર ટુટી ઉસકે સીરાને બેઠા રોતાથા.

એકબારગી રોનેકી અવાજ સારે મહેલમે બુલંદ હુઇ ઓર ચારો તરફસે અવરતેં આને લગી. જો આતીથી સો એક ધપા મેરે સરપર મારતીથી ઓર અપની કુસ ઓર કુનકો નંગા કરકે મેરે મુકાબીલ ખડી રહેતી ઓર રોના શરુ કરતી ! ઇતની રંડીયા જમઅ હુઇ કે મે ઉનકી નજીકમેં છુપ ગયા, નઝ-દીક થા કે જાન જાવે.

ઇતનેમે કીસીને પીછેસે આકર ગીરેબાન મેરા ખીંચકર ઘસીટા દેખાતો વહી મરદે અજમી હે કે જીસને મેરી શાદી કરવાદીથી સો કહેને લગા અય અહમક, તુને યે કયા બાતકી, મેને કહા મેરી પાદશાહત ગઇ. આરામ ખાનાદારીકા ગયા ઓર તું કહેતાહે કયું ગમ કરતા હયે? વો અઝીઝ હંસકર બોલા, અબ તું અપની મોતકી ખાતીર રો, મેને પહેલેહી તુજે કહાથા કે શાયદ ઇસ શહેરમે તેરી અજલ તુજકો લેઆઇ હે, વયસાહી હુવા, અબ સીવા મરનેકે તેરી રેહાઇ નહી. આખીર લોગ મૂજકો પકડકર ખુનખાનેમે લે ગએ. દેખા તો પાદશાહ ઓર અમીર છતીસ કારકે રઇયત પ્રજા વહાં હે ઓર વઝીરઝાદીકા માલો અસબાબ સબ ધરા હે, જો ચીજ દેખનેમે આતી હે સો લેતા હે ઓર ઉસકી કીમતકા રૂપીયા ધરદેતા હે ગરજ સબ અસબાબ કે રૂપીયે હુગે ઉન રૂપીયોંકા જવાહીર ખરીદ ગયા ઓર એક સંદુકચેમે બંદ કીયા ઓર એક સંદુકમે નાન હલવા ઓર ગોસ્તકે કબાબ ઓર મેવે ખુશકોતર બહોતકી ખાનેકી ચીજે લેકર ભરી, ઓર ઉસ બીબીકી લાશકો એક સંદુકમે રખકર વો સંદુક એક ઉંટપર લદવા દીયા ઓર મૂજે સવાર કીયા; ઓર સંદુકચા જવાહીરકા મેરી બગલમે દીયા ઓર સારે બરાહમન આગેઆગે ભજન કરતે; ઓર સંખ બજાતે ચલે; ઓર પીછે એક ખલકત મુબારકબાદી કેહતી સાથ હુઇ ઇશી તોરસે ઉસી દરવાજાસે કે મેં પહેલે રોજ આયાથા શહેરકે બાહર નીકલા.

જબ ઉસ દારોગોકી નજર મૂજપર પડી રોને લગા ઓર બોલાકે અય કમબખત; અજલ ગીરફતા મેરી બાત ન સુની ઓર ઉસ શહેરમે બનકર મૂફત અપની જાન દી ઇસમે કુછ મેરી તકસીર નહી મેને મના કીયાથા ઉસને યે બાત કહી લેકીન મેતો હકા બકા હો રહાથા ન ઝબાન યારી દેતીથી કે જવાબદુ ન ઓસાન બજાયે કે અંજામ કયા હોતા હય આખીર ઉસ કીલ્લેકે પાસ જીસકા મેને પહેલે રોજ દરવાઝા બંધ થા વહાં લે ગએ ઓર બહોતસે આદમીયોને મીલકર કુલફકો ખોલા ઓર તાબુત ઓર સંદુક અંદર લેચલે. એક પંડીત મેરે પાસ આયા; ઓર સમજાને લગા કે આદમી એકદીન જનમ પાતા હે; એક રોજ મરજાતાહે; દુનીયાકી યહી બુરાઇહે, અબ યેહ તેરી અવરત; ઓર લડકા ઓર ચાલીસ દીનકી ખુરાક ખાનેકો મોજુદ હે, ઇસકો લે; ઓર યહાં રહે. જબ તલક બડાબુત તુજપર મેહરબાન હોવે, મેને ગૂસ્સામે ચાહ કે ઉસ બુતપર ઓર વહાંકે રેહને વાલોપર ઓર ઉસ રીત રસમપર લઅનત કહું ઓર ઉસ બરાહમનકો ધઓલ ચકડમાર કર નીકાલદું ઇતનેમે વહી મરદે અજમી અપની જબાનમે મૂજે મના કીયા કે ખબરદાર હરગીઝ દમમત માર અગર કુછભી બોલાતો ઇસીવક્ત તુજે જલાવેંગે ખેર જો તેરી કીસમત મેંથા સો હુવા, અબ ખુદાકે કરમકા ઉમીદવાર રહે; શાયદઅલી તુજે યહાંસે જીતાનીકાલે આખીર સબ મુજે તનહા છોડકર ઉસ હીસારસે બહાર નીકાલે, ઓર દરવાજા ફીર બંદ કરદીયા ઉસવક્ત મેં અપની તનહાઇ ઓર બેકસીપર બેઇખતીયાર રોયા, ઓર ઉસ અવરતકી લાશપર લાતે મારને લગાકે અય મરદાર, અગર તુજે જીતેહી મારનાથા તો શાદી કીસલીયેકી ઓર પેટસે કયુ રહીથી માર મુકરર ચૂપ હોરહા ઇસમે દીન ચઢા

ઓર ધુપ ગરમ હુઇ સરકા ભેજા પકને લગા ઓર બદબુકે મારે રૂહ તનસે નીકલને લગી; જીધર દેખતાથા તો મુરદોકી હડીયાં ઓર સદુક જવાહીરકે ઓ-તસે પડેથે. તબ કઇ સંદુક પુરાને લેકર નીચે ઉપર રખે કે દીનકો ધુપસે ઓર રાતકો શબનમસે બચાવ હો ફીર પાનીકી તલાશ કરને લગા એક તરફ જરા નજર આયા કીલ્લેકે દીવારમે પથ્થરકા તરાશા હુવા ઘડે કે મુહકે મુવાફીક હે બારે કઇ દીન ઇસ પાની ઓર ખાનેસે ઝીંદગી હુઇ આખીર અઝાકા તમામ હુવા મેં ગભરાયા ઓર ખુદાકી જનાબમે ફરીયાદકી વો અયસા કરીમહે કે દરવાજા કીલેકા ખુલા ઓર એક મુરદેકો લાઓ ઉસકે સાથ એક પીરમરદ આયા જબ ઉસેબી છોડકર ગએ યે દીલમે આયાકે ઉસ બુઢેકો મારકર ઉસકે ખાનેકા સંદુક સબ લેલું. સંદુકકા પાયા હાથમે લેકર ઉસકે પાસ ગયા વો બીચારા સરઝાનુપર ધરે હેરાન બેઠાથા મેને પીછેસે આકર ઉસકે સરમેં અયસા મારા કે મગઝકા ગુદા નીકલ ગયા ઓર મરગયા તમામ ખુરાક લેકર મેં ખાને લગા મુદ્દત તક યહી મેરા કામથા કે જો ઝીંદા મુરદેકે સાથ આતા ઉસેમે મારડાલ-તા ઓર ખાનેકા અસબાબ લેકર બફરાગત ખાતા બઆદ [illegible] મુદતમે એક મરતબા એક લડકી તાબુતકે [illegible] કુબુલ સુરતથી મેરે [illegible]ને ન ચાહા કે ઉસે મારું [illegible] ઓર મારે ડરકે બેહોસ હોગઇ. ઉસ-કાબી સામાન [illegible] લે આયા લેકીન એકેલા ન ખાતા જબ ભુખ લગતી [illegible] લેજાતા ઓર સાથમીલકર ખાતા જબ ઉસ અવરતને દેખા કે મુજે [illegible] સખસ નહી સતાતા દીન બદીન દહશત ઉસકી કમ હુઇ ઓર આરામ હોતા ચલા મેરે મકાનમે આને જાને લગી એકરોઝ ઉસકા અહવાલ પુછા કે તું કોન હે ઉસને જવાબ દીયા કે મે પાદશાહકે પાસ વકીલકી બેટીકું અપને ચચાકે બેટીસે મેરી સાદી હુઇથી શબે ઉરૂસીકે દીનાઉસે કુલંજકી બીમારી હુઇ અયસા દરદ સે તડપને લગા કે એક આનકી આગમે મરગયા મુજે તાબુતકે સાથ લાકર યહાં છોડગએ ફીર ઉસને મેરા અહવાલ પુછા મેનેબી તમામેં કમાલ બયાન કીયા ઓર કહા ખુદાને તુજે યહાં મેરી ખાતીર ભેજા હે વો મુસકુરાકર ચૂપકી હો રહી ઇસી તરહ કઇ દીનમે આપસમે મોહબત ઝીયાદા હુઇ મેને ઉસે અરકાન મુસલમાનીકે શીખાકર કલમા પડાયા ઓર રજુકરકે સોહબતકી વોબી હામેલા હુઇ એક બેટા પેદા હુવા ગરીબ તીન બરસકે ઉસી સુરતસે ગુઝરી જબ લડકેકા દુદ બડાયા એક રોઝ બીબીસે ક હાકે યહાં કબતલક રહગે ઓર કીસ તરેહ યહાંસે નીકલેંગે? વો બોલી નીકાલે, નહીતો એક રોઝ યુહી મરજાએંગે મુજે ઉસકે કેહેનેસે ઓર અપને રહેનેસે કમાલ રીકક્ત આઇ રોતે રોતે સોગયા. એક શખ્યસકો ખ્વાબમે દેખાકે કહેતા હે પરનાલેકી રાહસે નીકલતા હે તો નીકલ મેરે ખુશીકે ચોંક પડા ઓર ઉસ અવરતકો કહા કે લોહેકી શીખે ઓર મેખે જો પુરાની સંદુકોમે હે સો જમઅ કરકે લેઆવો તો ઉસનો કુસાદો કરૂ.

ગરઝ મે ઉસ મોરીકે મુહપર મેખ રખકર પથરોસે અયસા ઠોકતા કે થકજાતા એક બરસકી મેહનતમેં વો સુરાખ ઇતના બડા હુવા કે આદમી નીક-લ શકે. બઅદ ઉસકે મુરદોકી આસતીનો મેંસે અચ્છે અચ્છે જવાહીર સુનકર

ભરે ઓર સાથ લેકર કીસી રાહસે હમ તીનો બાહેર નીકલે ખુદાકા શુકર કીયા ઓર બેટેકો કાંધેપર બીઠલાયા એક મહીના હુવા હે કે અરે રાહ છોડકર મારે ડરકે જંગલ પહાડોંકી રાહ ચલા આતા હું જબભુખ લગતી હે તબ ઘાસ પાન ખાતાહુ તાકત બાત કરનેકી મુજમે નહી હે યે મેરી હકીકત હએ જો તુમને સુની. પાદશાહ સલામત મેને ઇસકે હાલપર તરસ ખાયા ઓર હમામ કરવા કર અચ્છા લીબાસ પહેનવાયા ઓર નાયબ બનાયા ઓર મેરે ઘરમે મલેકાસે કઇ લડકે પેદા હુએ લેકીન છોટપનમે મર મરગયે. એક બેટા પાંચ બરસકા હો કર જાન બરહક તસલીન હુવા ઇસ ગમમે મલેકાનેભી વફાત પાઇ મુજે કમાલ ગમ હુવા વો મુલક બગેર ઉદાસ હોગયા ઇરાદા અજમકા કીયા પાદશાહસેકે અરજ કરકે ખીદમત શાહબંદરકી ઉસ બાનકો દીલવાદી, ઉસ અરસેમેં પાદશાહભી મરગયા. ઇસ વફાદાર કુત્તેકો ઓર સબ માલ ખઝાના લેકર નએશાપુરમેં આ રહા; ઇસ વાસ્તે કે મેરે ભાઇઓંકે અહવાલસે કોઇ વાકીફ ન હોવે. મયે ખ્વાજા સગપરસ્ત મશહુર હુવા ઓર ઇસ બદનામીમેં દુગના મહસુલ આજતક પાદશાહ ઇરાનકી સરકારમેં ભરતાહું.

ઇત્તેફાકન યે સૌદાગર બચ્ચા વહીં આયા ઉસકે વસીલેસે જહાંપનાહકા કદમબોસ હુવા. મેંને પુછા કે કયા યે તુમ્હારા ફરઝંદ નહીં? ખ્વાજાને જવાબ દીયા, કીબલએ આલમ યે મેરા બેટા નહીં. આપહીકી રઇયત હય, લેકીન અબ મેરે માલીક ઓર વારસ જો કુછ કહીએ સો યે હય! યે સુનકર મેંને સૌદાગર બચ્ચેસે પુછા કે તું કીસ તાજરકા લડકા હયે, ઓર તેરે માં બાપ કહાં રેહતે હયે? ઉસ લડકેને ઝમીન ચુમી ઓર જાનકી અમાન માંગી, ઓર બોલા કે યે લોંડી સરકારકે વઝીરકી બેટી હયે, મેરા બાપ હુઝુરકે અતાબમેં બસબબ ઉસ ખ્વાજાકે લાલોંકો પડા ઓર હુકમ યું હુવા કે, અગર એક સાલતક ઉસકી બાત કુચ્સીનસીન નહોગીતો જાનસે મારા જાએગા. મેને યે સુનકર યે ભેસ બનાયા ઓર અપને તંઇ નએશાપુરમેં પોહચાયા. ખુદાને ખ્વાજાકો બમચ્આ કુત્તા ઓર લાલાંકી હુઝુરમે હાઝીર કીયા. આપને તમામ અહવાલ સુનલીયા ઉમ્મેદવાર હું કે મેરે બુઢે બાપકી ખુલાસી હો. યે બયાન વઝીરઝાદીસે સુનકર ખ્વાજાને એક આહકી, ઓર બે ઇખ્તીયાર ગીર પડા. જબ ઉસપર ગુલાબ છીડકાગયા, તબ હોશમેં આયા ઓર બોલા કે હાય કમબખ્તી ઇતની દુરસે યે રંજો મેહનત ખીંચકર મયે ઇસ આરઝુસે આયાથા કે ઇસ સૌદાગર બચ્ચેકો અપના ફરઝંદ કરુંગા ઓર અપને માલો મતાકા ઉસકા હીબ્બા નામા લીખદુંગા તો મેરા નામ રહેગા ઓર સારા આલમ ઇસે ખ્વાજાઝાદા કહેગા, સો મેરા ખીયાલ ખામ હુવા, ઇસને ઓરત હોકર મુજ મરદેપીરકો ખરાબ કીયા, મયે રંડીકે ફરેબમેં પડા, અબ મેરી વોકહવત હુઇ, ઘરમેં રહે ન તીરથ ગએ, મુંડ મુડા ફઝીહત ભયે. અલકીસ્સા મુજે ઉસકી બેકરારી, ઓર નાલા ઝારીપર રહમ આયા ખ્વાજાકો નઝદીક બુલાયા ઓર કાનમે મુઝદા ઉસકે વસલકા શુનાયા કે ગમગીન મત હો ઇસીસે તેરી શાદી કરદેંગે ખુદા ચાહે તો તેરી અવલાદ હોગી. ઇસ ખુશ ખ-

બરીકે સુનનેસે ઝરા ઉપેકા તસલ્લી હુઇ, તબ મેંને કહા કે વઝીર ઝાદીકો મહેલમેં લેજાઓ, ઓર વઝીર કો કેદખાનેમેસે લેઆઓ ઓર હમ્મામમેં નહીલાઓ ઓર ખીલઅત સરફરાઝીકી પેહનાવો, ઓર જલદી મેરેપાસ લાઓ.

ઉસ વકત વઝીર આયા, હમે ફરશતક ઉસકા ઇસતકબાલ ફરમાયા, ઓર બુઝુરગ જાનકર ગલે લગાયા, ઓર નએ સરસે કલમદાન વીઝારતકા ઇનાયત ફરમાયા, ઓર ખ્વાજાકોભી જાગીર મનસબદીયા, ઓર સાઅત નેક દેખકર વઝીરઝાદીસે નીકાહ પડવાકર મનસુબ કીયા. કઇ સાલમેં દો બેટે, ઓર એક બેટી ઉસકે ઘરમેં પૈદા હુઇ—સુનાચે બડા બેટા મલેકુતતુજાર હુએ, ઓર છોટા હમારી સરકારકા મુખતાર હુએ. અય દરવેશો મૈંને ઇસ લીએ યે નકલ તુમ્હારે સામને બયાનકી કે કલકી રાત દો ફકીરોંકી સરગુઝસ્ત મૈંને સુની થી, અબ તુમ દોનોંભી જો બાકી રહે હો યે સમજો કે હમ ઉસી મકાનમેં બેઠે હુએ, મુઝે અપના ખાદીમ, ઓર ઇસ ઘરકો અપના તકીયા જાનો, બે વસવાસ અપની અપની સૈરકા અહવાલ કહો, ઓર ચંદરોઝ મેરે પાસ રહો.

સૈર તીસરે દુરવેશકી.

જબ ફકીરોંને પાદશાહકી તરફસે બહોત ખાતીર દારી દેખી તો કેહને લગે કે ખેર, જબ તુમસે ગદાઓંકી ઉલફતકા, તો હમ દોનોંભી અપના માજરા બયાંન કરતે હુએ, સુનીએ. તીસરા દુરવેશ કોટ બાંધકર બૈઠા, ઓર અપની સૈરકા બયાન ઇસતરહ કરને લગા.—

રૂબાઇ

અહવાલ ઇસ ફકીરકા અય દોસ્તાં સુનો, યઅને જો મુજપર બીતી હયે વો દોસ્તાં સુનો. જો કુછ કે શાહે ઇશ્કને મુજસે કીયા સુલુક; તફસીલવાર કેહતાહું ઉસકા બયાં સુનો.

કે યે કમતરીન પાદશાહઝાદા, અજમકા હુએ, મેરે વલીયુલનયામત વહાંકે પાદશાહ થે, ઓર સીવા મેરે કોઇ ફરઝંદ નહીં રખતેથે મૈં જવાનીકે આલમમેં મુસાહેબોંકે સાથ ચવપડા, ગંજીફા, શતરંજ, તખતા, નરદ ખેલા કરતા, ઓર સવાર હોકર સૈરો શીકારમેં મશગુલ રેહતા એક દીનકા યે માજરા હુએ કે, સવારી તઇયાર કરવાકર, ઓર સબ યાર આશનાયોંકો લેકર મૈદાનકી તરફ નીકલા. બાઝ, કબુતર, હીરન બાશા સુર ખાબ, તીતરોંપર ઉડાતા હુવા દૂર નીકલગયા; અજબ તરહકા એક કતા બહારકા નઝર આયા કે જીધર નીગાહ જાતીથી કોસોં તલક સબઝા, ઓર ફુલોંસે ઝમીન લાલ નઝર આતીથી, યે કૈફીયત દેખકર ઘોડોંકી બાગે ડાલ દીયા ઓર કદમ બકદમ સૈર કરતે હુએ ચલે-જાતેથે, નાગાહ ઉસ સહેરામેં દેખા કે એક કાલા હરન ઉસપર ઝરબફતકી જુલ ઓર ઘુંગર સોનેકે ઝરદોઝી પટટેમેં લટકે હુએ, ગલેમેં પડે હયે ખાતીર જમાસે ઉસ મૈદાનમેં કે જહાં ઇનસાનકા દાખલ નહીં, પરીંદા પર નહીં મારતા, વો ફીરતા થા. હમારે ઘોડોંકી આ હટ પાકર ચૌકા હુવા, સર ઉઠાકર દેખા, ઓર આહેસ્તા આહેસ્તા ચલા. મુઝે ઉસકે દેખનેસે યે શૌક હુવા

કે રફીકોંસે કહા, તુમ યહીં ખડે રહો, મૈં ઉસે જીતા પકડુંગા. ખબરદાર તુમ કદમ આગે ન બડાઇઓ, ઔર મેરે પીછે ન આઇયો. મેરા ઘોડા નેહાયત ચુસ્તો ચાલાક થા કે કઇ બાર હરનોંકે ઉપર દોડાકર ઉનકી ચૌકડી ભુલાકર હાથોંસે પકડ પકડ લીએ થે, ઉસકે પીછે દૌડાયા. વો દેખકર છલાંગે ભરને લગા, ઔર હવા હુવા, ઔર ઘોડાભી હવાસે બાતેં કરતા થા, લેકીન ઉસકી ગરદકો ન પોહંચા વો ઘોડાભી પસીના પસીના હોગયા, ઔર મેરાભી જીબ મારે પીયાસકે સુખને લગી, પર કુછ બસ ન ચલા; શામ હોને લગી, ઔર મૈં કયા જાનું કહાંસે કહાં નીકલ આયા લાચાર હોકર ઉસે ભુલાવા દીયા, તરકીશમેંસે તીર નીકાલકર ચીલ્લેમેં જોડકર ખીસ બાંધી ઔર અલ્લાહોઅકબર કેહકર મારા. બારે પેહલાહી તીર ઉસકે પાંવમેં લગા, તબ વો લંગડતા હુવા પહાડકે દામનકી તરફ ચલા. ફકીરભી ઘોડેપરસે ઉતર પડા, ઔર પીયાદા ઉસકે પીછે લગા ઉસને કોહકા ઇરાદા કીયા. ઔર મૈંનેભી ઉસકા સાથ કીયા; કઇ ઉતાર ચડાવકે બાદ, એક ગુમબઝ નઝર આયા, જબ પાસ પોહંચા તો એક બાગ ઔર ચશમા દેખા. વો હરમતો નઝરોંસે ગાયબ હો ગયાથા. મૈંભી બહોત થક ગયા, હાથ પાંવ ધોને લગા. એક બારગી આવાઝ રોનેકી ઉસ ગુમબઝકે અંદરસે મેરે કાનમેં આઇ, જયસે કે કોઈ કેહતા હયે કે અય બચ્ચે, જીસને તુજે તીર મારા, મેરી આહકા તીર ઉસકે કલેજેમેં લગીયો, વો અપની જવાનીસે ફલ ન પાવે મૈં યે સુનકર વહાં ગયા. દેખા તો એક બુઝરગ સુફીદરેશ પોશાક પેહને એક મસનદપર બૈઠા હયે, ઔરત હરન ઉસકે આગે લેટા હયે ઉંસકી ટાંગસે યે તીર ખીંચતા હયે, ઔર બદ દોઆ દેતા હયે મૈંને સલામ કીયા, ઔર હાથ જોડકર કહા કે હઝરત સલામત, યે તકસીર નાદાનીસ્તા ઇસ ગુલામસે હુઇ, મૈં યે ન જાનતાથા, ખુદાકે વાસ્તે મઆફ કરો. વો બોલા કે બેઝબાનકો તુને સતાયા હયે અગર અનજાનને યે હરકત તુજસે હુઇ, અલ્લાહ મઆફ કરેગા.

મૈં પાસ જાકર બૈઠા, ઔર તીર નીકાલને લગા, બહોત દેરકેબાદ વો તીર નીકલા ઔર ઝખમમેં મરહમ ભરકર છોડ દીયા. ફીર હાથ ધો ધાકર ઉસ પીર મરદને કુછ ખાના જો ઉસ વકત મૌજુદ થા મુજે ખીલાયા. મૈંને ખાપીકર એક ચાર પાઇપર લંબીતાની, માંદગીકે સબબ ખુબ પેટભરકર સોયા; ઉસ નીંદમેં આવાઝ આહો ઝારીકી કાનમેં આઇ આંખે મલકર જો દેખતાહું તો ઉસ મકાનમેં ન વો બુઢા હયે, ન કોઇ ઔર હયે, અકેલા મૈં પલંગપર લેટાહું, ઔર વો દાલાન ખાલી પડા હયે—ચારોં તરફ હયેરાન હોકર દેખને લગા એક કોનેમે પરદા પડા નઝર આયા; વહાં જાકર ઉસે ઉઠાયા દેખા તો એક તખ્ત બીછા હયે, ઔર ઉસપર એક પરીઝાદ ઔરત બરસ ચૌદા એકકી માહતાબ કીસી સુરત, ઔર ઝુલફેં દોનોં તરફ છુટીં હુઇ હંસતા ચેહરા ફરંગી લીબાસ પેહને હુએ, અજબ અદાસે દેખતી હયે, ઔર વો બુઝરગ અપના સર ઉસકે પાંવપર ધરે બેઇખ્તીયાર રો રહા હયે, ઔર હોશો હવાસ ખો રહા હયે; મૈં ઉસ પીર મરદકા યે અહવાલ ઉસ નાઝનીનકા હુસ્નો જમાલ દેખકર સુરજા ગયા, ઔર મુરદેકી તરફ બેજાન હોકર ગીર ગયા વો પીર મરદ મેરા યે

હાલ દેખકર શીશા ગુલાબકા લેઆયા. ઓર મુજપર છીડકને લગા, જબ મૈં હોશમેં આયા તો ઉઠકર ઉસ મઅશુકકે મુકાબીલ બ્નકર સલામ કીયા. ઉસને હરગીઝ હાથ ન ઉઠાયા, ઓર ન હોંટ હીલાયા ? મૈંને કહા અય ગુલબદન, ઇતના ગુરૂર કરના, ઓર જવાબ સલામકા ન દેના કીસ મઝહબમેં દુરૂસ્ત હયે.

બૈત.

કમ બોલના અદા હયે, હરચંદ પર ન ઇતના;
મુંદજાએ ચશ્મે આશક, તોભી વો મુંહ ન ખોલે.

વાસ્તે ઉસ ખુદા કે જીસને તુજે બનાયા હયે, કુછતો મુંહસે બોલ હમભી એક સબબસે વહાં આ નીકલે હયેં, મેહમાનકી ખાતીર જુરૂર હયે ! મૈંને બહોતરી બાતેં કી, પર વો બુતકી તરહ ચુપકી સુનાકી તબ તો મૈંનેભી આગે બડકર હાથ પાંવપર ચલાયા—જબ પાંવકો છોડા તો સખ્ત મઅલુમ હુવા કે પથ્થરસે ઇસલામકો તરાશા હયે, ઓર આઝરને ઇસકો બનાયા હયે. તબ ઉસ પીરમરદ બુતપરસ્તસે પુછા કે મૈંને તેરે હરનકે પાંવમેં તીર મારા, ઓર તુને ઇશ્કકે ઇકકે નાવકસે મેરા કલેજા છેદકર વાર પાર કીયા, તેરી દોઆ કુબુલ હુઇ, અબ ઉસકી કૈફીયત મુફસ્સીલ બયાન કર કે યે તીલસ્મુમ કયું બનાયા હયે, ઓર બસતીકો છોડકર જંગલ પહાડ કયું બસાયા હયે. તુજપર જો કુછ બીતા હયે મુજસે કહે. જબ ઉસકા બહોત પીછા લીયા, તબ ઉસને જવાબ દીયા. કે ઇસ બુતને મુજે ખરાબ કીયા, કયા તુભી સુનકર ખરાબ હુવા ચાહતા હયે? મૈંને કહા લો અબ બહોત બાતેં ન બનાઓ, મતલબકી બાત કહો, નહીં તો માર ડાલુંગા. મુજે નેહાયત દરપએ દેખકર બોલા અય જવાન, હકતઆલા હરએક ઇનસાનકો ઇશ્કકી આંચસે મહફુઝ રખે દેખ તો ઇસ ઇશ્કને કયા કયા આફતેં બરપા કી હયે, ઇશ્કહીકે મારે ઔરત ખાવંદકે સાથ સતી હોતી હયે, ઓર અપની જાત ખોતી હયે. ફરહાદ, મજનુકા કીસ્સા સબકો મઅલુમ હયે, તુ ઇસકે સુનનેસે કયા ફલ પાવેગા મૈંને જવાબ દીયા બસ અબ અપની દોસ્તી તહેકર રખ્ખો. ઇસ વકત મૂજે તુમ અપના દુશમન સમજો, અગર જાન અઝીઝ હયે તો સાફ સાફ કહો.

લાચાર હોકર આંસુ ભરલાયા, ઓર કેહને લગા મુજ ખાના ખરાબકી યે હકીકત હય કે બંદેકા નામ નેમાન સઇઆહ હય, મૈં બડા સોદાગર થા, ઇસ સીનેમેં તીજારતકે સબબ હફતઅકલીમકી સેર કી, ઓર સબ પાદશાહોંકી ખીદમતમેં રસાઇ હુઇ—એકબાર યે ખ્યાલ જીમેં આયા કે તમામ મુલક તો ફીરા, લેકીન જઝીરએ ફરંગકે તરફ ન ગયા, ઓર વહાંકે પાદશાહ ઓર રઇયત સીપાહીકો ન દેખા ઓર રાહો રસમ વહાંકી કુછ દરયાફ્ત ન હુઇ એક વકત વહાંભી જાના ચાહીએ ઓર રફીકોંસે સલાહ લેકર ઇરાદા પકકા કીયા, ઓર જો કુછ તોહફા સવગાત વહાંકે લાયક થા લીયા, ફીર એક કાફલા સોદાગરોંકા જમાકર જહાઝપર સવાર રવાના હુવા. હુવા જો મવાફીક પાઇ તો કઇ મહીનોમેં ઉસ શહેરમેં જા દાખીલ હુવા, શહેરમે ડેરા લગાયા અજબ શહેર દેખા કે કોઇ શહેર ઉસકી ખુબીકો ન પોહંચતાથા હરએક બાઝાર કુચેમે પુખતા સડકે બની હુઇ, છીડકાવ કીયા હુવા, સફાઇ અયસી કે કહીં

એક તીનકા નજર ન આયા, ઓર મકાન રંગ બેરંગકે ઓર સતકે રસ્તોંપર કદમબકદમ રોશની ઓર શહેરકે બાહેર બાગ થે કે જીનમે અજાયબ ગુલબુટે ઓર મેવે નઝર આએ કે શાયદ બહેસ્તકે ઓર કહીં ન હોગેં જે વહાંકો તઅરીફ કરૂં સો બેજા હયે. ગરઝ સૌદાગરોંકે આનેકા ચરચા હુવા. તો એક ખ્વાજા સરા મોતેબર સવાર હોકર, ઓર કઇ ખીદમતગાર સાથ લેકર કાફલેમે આયા ઓર બેપારીયોંસે પુછા કે તુમ્હારા સરદાર કોનસા હયે ? સભોંને મેરે તરફ ઇશારા કીયા. વો મહેલી મેરે મકાનમેં આયા—મૈં તાઝીમ બજાલાયા, બાહમ સલામ અલેકુમ હુઇ ઉસકો મસનદપર બીઠાકર તકીયા પીઠસે લગાયા. બઅદ ઉસકે મેંને પુછા કે સાહેબકે તશરીફ લાનેકા કયા બાઇસ હયે ફરમાઇએ ? જવાબ દીયા કે શાહઝાદીને સુના હયે કે સૌદાગર આએ હયે ઓર બહોત જીનસ લાએ હયે, ઇસલીયે મુજકો હુકમ કીયા કે જાકર ઇસકો હુઝુરમેં લેઆઓ, પસ તુમ જે કુછ અસબાબ લાયક પાદશાહોંકી સરકાર કે હો સાથ લેકર ચલો, ઓર સઆદત આસતાના બોસીકી હાંસીલ કરો. મૈંને જવાબ દીયા કે આજ તો માંદગીકે બાઇસ કાસીરહું. કલ જાનો માલસે હાઝીરહું, જો કુછ ઇસ આઝીઝકે પાસ મોજુદ હયે સો નજર ગુઝરાનુંગા જો પસંદ આવે માલ સરકારકા હયે, યે વાયદા કરકે ઇતર પાન દેકર રૂખસત કીયા, ઓર સબ સૌદાગરોંકો અપને બુલાકર જો જો તોહફા ઉસકે પાસથા સો લેલીયા ઓર જો મેરે ઘરમેં થા વોભી લીયા ઓર સુબ્હોકે વકત દરવાઝેપર પાદશાહી મહેલકે હાઝીર હુવા. ખબરદારોંને મેરી ખબર હુઝુરમેં અરઝ કી. હુકમ હુવા કે હુઝુરમેં લાઓ—વહી ખ્વાજાસરા નીકલા ઓર મેરા હાથ હાથમેં લેકર દોસ્તીકી રાહસે બાતે કરતા હુવા લેચલા. પેહલે એક મકાન આલીશાન મેં લેગયા. અય અઝીઝ, તુ બાવર ન કરેગા, યે આલમ નઝર આયા કે ગોયા પર કાટકર પરીયોંકો છોડ દીયા હયે, જીસ તરફ દેખતાથા નઝર ગડ જાતીથી. પાંવ ઝમીનસે ઉખડે જાતે બઝોર અપને તઇ સંભાલતા હુવા રૂબરૂ પોહંચા. જુંહી પાદશાહ ઝાદીપર નઝર પડી તો ગશકી નવબત હુઇ, ઓર હાથ પાંવમેં રાશા હોગયા. બહર સુરત સલામ કીયા. દોનોં તરફ દસ્તરાસ્ત ઓર દસ્તચપ સફબસફ નાઝનીનાંને પરી ચેહરા દસ્તબસ્તા ખડીથી. મેં જે કુછ કીસમ જવાહીર ઓર પારચા પોશાકી, ઓર તોહફા અપને સાથ લેગયાથા પેશ કીયા. જબ કઇ કીશતીયા હુઝુરમેં ચુનીગઇ, અઝબસકે સબ જીનસ લાયક પસંદકે થી; ખુશ હોકર ખાનસામાનકે હવાલેકી ઓર ફરમાયા કે કીમત ઇસકી બ મુજીબ ફરદકે કલ દીજાવેગી મૈ તસલીમાત બજાલાયા ઓર દીલમેં ખુશ હુવા કે ઇસબહાનેસે કલભી આના હોગા.

જબ રૂખસત હોકર બાહેર આયા તો સૌદાયકી તરેહ કહેતા કુછતા, ઓર મુંહસે કુચ નીકલતા થા. ઇસી તરેહ સરાયમેં આયા, લેકીન હવાસ બજા નથે, સબ આશના દોસ્ત પુછને લગે કે તુમ્હારી કયા હાલત હયે ? મેંને કહા, ઇતની આમદોરફતસે ગરમી દીમાગમેં ચઢગઇ હય; ગરઝ વો સત તરપતે કટી. ફજરકો ફીર જાકર હાઝર હુવા, ઓર ઉસી ખ્વાજાસરાકે સાથ મહેલમેં પોહંચા વહી આલમ જો કલ દેખાયા નઝર આયા. પાદશાહઝાદીને

મુજે દેખા ઓર હરએકકો અપને અપને કામપર રૂખસત કીયા. જબ કોઇ ન રહા તબ ખીલવતમેં ગઇ, ઓર મુજે તલબ કીયા. જબ મૈં વહાં ગયા, તબ બેઠનેકા હુકમ કીયા. મૈં આદાબ બજાલાકર બેઠા. ઉસને ફરમાયા કે યહાં જો તુ આયા, ઓર યે અસબાબ લાયા, ઉસમેં નફા કીતના મંઝુર હય! મૈંને અરઝ કી કે આપકે કદમ દેખનેકી બડી ખ્વાહીશથી સો ખુદાને મયસ્સર કી. અબ મૈંને સબ કુછ પાયા, ઓર દોનોં જહાનકી સઆદત હાંસીલ હુઇ હુઇ, ઓર કીમત જો કુછ ફેહરીસ્તમેં હયે. નીસ્ફકી ખરીદ હયે ઓર નીસફ નફા હયે, ફરમાયા જો કીમત તુને ફેહરીસ્તમેં લીખી હયે સો ઇનાયત હોગી બલકે ઓરભી ઇનામ દીયા જાએગા. બશરતે કે એક કામ તુજસે હોસકે તો હુકમ કરૂં. મૈંને કહા કે ગુલામકા જાનોમાલ અગર સરકારકે કામ આવે તો મૈં અપની કીસમતકી ખુબી સમજું, ઓર આંખોંસે કરૂં, યે સુનકર કલમદાન યાદ ફરમાયા એક રૂકકા લીખા ઓર મોતીઓંકે દરમીયાનમેં રખકર એક રૂમાલ શબ નબ ઉપર લપેટકર મેરે હવાલે કીયા, ઓર એક અંગુઠી નશાનીકે વાસ્તે ઉંગલીસે ઉતાર દી ઓર કહા કે પાસ તરફકો એક બડા બાગ હયે દીલકુશા ઉસકા નામ હયે, વહાં તું જાકર એક શખ્સકે ખુસરવ નામ દારોગા હયે ઉસકે હાથમેં યે અંગુશતરી દીજયો ઓર હમારે તરફસે સલામ કહીયો, ઓર ઇસ રૂકકેકા જવાબ માંગીયો, લેકીન જલ્દ આઇયો; અગર ખાના વહાં ખાઇયો તો પાની યહાં પીજયો, ઇસકા ઇનામ તુજે અયસા દુંગી કે તુ દેખેગા.

મૈં રૂખસત હુવા ઓર પુછતા પુછતા ચલા: કરીબ દો કોસકે જબ ગયા વો બાગ નઝર પડા, જબ પાસ પોહંચા તો એક અઝીઝ મુજકો પકડકે દરવાઝેમેં બાગકે લેગયા. દેખા તો એક જવાન શેરકીશી સુરત સોનેકી કુરસીપર ઝરહે દાઉદી પેહને ચાર આઇના બાંધે ફોલાદી ખુદ સરપરધરે નેહાયત શાનોશોકતસે બેઠા હયે, ઓરપાંચસો જવાન તઇયાર ઢાલ તલવાર હાથમેં લીયે ઓર તરકશ કમાન બાંધે, મુસતયદ ખડે હય. મૈંને સલામ કીયા તો મુજે નઝદીક બુલાયા, મૈંને વો અંગુઠી દી ઓર ખુશામદકી રાહસે મીઠી મીઠી બાતે કરને લગા ઓર વો રૂમાલ દીખાયા, ઓર રૂકકેભી લાનેકા અહવાલ કહા ઉસને સુનતેહી ઉંગલી દાંતોંસે કાટી ઓર સર ધુનકર બોલા, શાયદ તેરી મૌત તુજકો લેઆઇ હયે. ખેર બાગકે અંદર જાસરૂકે દરખ્તમેં એક પીંજરા આહની લટકા હય, ઉસમેં એક જવાન કૈદ હયે, ઉસકો યે ખત દેકર જવાબ જલદ લેકર ફીરઆ. મૈં શીતાબ બાગમેં ઘુસગયા બાગ ક્યાથી ગોયા જીતેજી બેહીસ્તમેં ગયા! હરએક ચમન રંગબેરંગકા ફુલ રહાથા, ઓર ફવ્વારે છુટ રહે થે, જાનવર ચહ ચહે માર રહે થે, મૈં સીધા ચલા ગયા. ઓર ઉસ દરખ્તમેં કફસ દેખા ઉસમેં એક જવાન હસીન નઝર આયા. મૈંને અદબસે સર જુકાયા, ઓર સલામ કીયા ઓર વો ખત પીંજરેમેં જાલીકી રાહસે દીયા. વો અઝીઝ રૂકકા ખોલકર પડને લગા ઓર મુજસે મુશતાકવાર અહવાલ મલેકાકા પુછને લગા અભી બાતેં તમામ ન હુઇ થી કે એક ફોજ જંગીયોંકી નમુદ હુઇ ઓર ચારોં તરફસે મુજપર આ ટુટી ઓર બેતહાશા બરછી તલવાર મારને લગે

એક આદમીકી બીસાત કયા એક દમમેં મુજકો ઝખમી કર દીયા! મુને કુછ અપની સુધબુધ ન રહી. ફીર જો હોશ આયા તો અપને તંઇ ચાર પઇપર પાયા કે દો પીયાદે ઉઠાકર લીયે જાતે હયે ઓર આપસમેં કેહતે હયે કે ઇસ આદમીકી લાશકો મેદાનમેં ફેંકદો કુત્તે કવ્વે ખાયેગે. દુસરા બોલા અગર પાદશાહ તહકીક કરે ઓર યે ખબર પોંહચે તો જીતા ગડવાવે ઓર બાલ બચ્ચોંકો કોલુમેં પીસવાદે કયા હમે અપની જાન ભારી પડી હયે જો આયસી નામાકુલ હરકત કરેં. મૈને યે ગફતેગો સુનકર દોનોં યાજુજ માજુજસે કહા કે વાસ્તે ખુદાકે મુજપર રહમ કરો. અભી મુજમેં એક રકમ જાન બાકી હયે જબ મરજાઉંગા તબ જો તુમ્હારા જી ચાહે સો કીજયો મુરદા બદસ્તે ઝીંદા લેકીન યે તો કહોકે મુજપર યે કયા હકીકત બીતી મુજે કયું મારા ઓર તુમ કોન હો ભલા ઇતના કહે સુનાઓ તબ ઉન્હોંને રહમ ખાકર કહા વો જવાન જો કફસમેં બંદ હય સો યહાંકે પાદશાહકા ભતીજા હય. ઓર પેહલે ઉસકા બાપ તખતનશીન થા રેહલતકે વકત યે વસીઅત અપને ભાઇકો કીકે અભી મેરા બેટા જો વારીસ ઇસ સલતનતકા હય લડકા ઓર બેશઉર હયે. કારબાર પાદશાહતકા ખેરખ્વાહી ઓર હોશયારીસે તુમ કીયા કીજયો જબ યે બાલીગ હો. તબ અપની બેટીસે શાદી ઇસકી કર દીજયો ઓર મુખતાર તમામ મુલક ઓર ખઝાંનેકા કીજયો—યે કેહકર ઉન્હોંને વફાત પાઇ ઓર સલતનતકી નવબત છોટે ભાઇ પર આઇ. ઉસને વસીયતપર અમલ ન કીયા બલકે દીવાના ઓર સૌદાઇ મશહુર કરકે પીંજરેમેં ડાલ દીયા ઓર ચોકી પેહરા ચારોં તરફ બાગકે રખી હયે કે પરીંદા પર નહીં માર સકતા. કઇ મરતબે ઝેહર હલાહલ દીયા હયે. લેકીન ઝીંદગી ઝબરદસ્ત હય અસર નહી કીયા અબ વો શાહઝાદી ઓર એ શાહઝાદા આશક ઓર મઅશુક બન રહે હયેં, વો ઘરમેં બેકરાર, ઓર યે કફસમેં તડપતા હયે; જબ તેરે હાથસે શૌકનામા ઉસને ભેજા, યે ખબર હરકારોંને 'પાદશાહકો પોહંચાઇ. હબશીયોંકી ફોજ ભેજા, ઓર તેરા યે હાલ કીયા, ઓર, ઉસ જવાન કૈદીકે કતલકી વઝીરસે તદબીર પુછી? ઉસ નમકહરામને મલેકાકો રાઝી કીયા હયે કે ઉસ બેગુનાહકો પાદશાહકે હુઝુર અપને હાથસે શાહઝાદી મારડાલે? મૈંને કહા ચલો મરતે મરતે યેભી તમાશા દેખલેં. આખીર રાઝી હોકર વો દોનોં, ઓર મૈં એ ઝખમી ચુપકે એક ગોશેમેં જાકર ખડે હુએ, દેખા તે તખ્ત પર પાદશાહ બૈઠા હયે ઓર મલેકાકે હાથમે નંગી તલવાર હયે. ઓર શાહઝાદેકો પીંજરેસે બાહેર નીકાલકર ખડા કીયા મલેકા જલ્લાદ બનકર શમશીર બરાહના લીયે હુએ અપને આશકકો કતલ કરનેકો આઇ. જબ નઝદીક પોહંચા, તલવાર ફેંકદી, ઓર ગલેમેં ચીમટગઇ; તબ વો આશક બોલા કે અબસે મરનેપર મૈં રાઝીહું યહાંભી તેરી આરઝુ હયે, ઓર વહાંભી તેરી તમન્ના રહેગી, મલેકા બોલી કે મૈં ઇસ બહાનેસે તેરે દેખનેકો આઇથી. પાદશાહ યે હરકત દેખકર સખ્ત બરહમ હુવા, ઓર વઝીરકો ડાંટા કે તુ મુજે યે તમાશા દીખલાનેકો લાયા થા! મહેલી મલેકાકો જુદા કરકે મહેલમેં લેગએ. વઝીરને ખફા હોકર તલવાર ઉઠાઇ, ઓર પાદશાહઝાદેકે ઉપર દોડા કે એકહી વારમેં કામ

ઉસ બેચારેકા તમામ કરે. ચાહા કે તેગા ચલાવે, ગૈબસે એક તીર નાગહાની ઉસકી પેશાનીપર લગા. આરપાર હોગયા. ઓર વો ગીરપડા! પાદશાહ યે વારે દાત દેખકર મહેલમેં ધુસ ગયા, જવાનકો ફીર પીંજરેમેં બંદ કરકર બાગમેં લેગએ. મૈંભી વહાંસે નીકલા, રાહમેંસે એક આદમી મુજે બુલાકર મલેકાકે હુઝુર લેગયા, મુજે ઘાયલ દેખકર એક જરરાહકો બુલાયા. ઓર નેહાયત તાકીદસે ફરમાયા કે ઇસ જવાનકો જલ્દ ચંગા કરકર ગુસલ શફાકાદે, યહી તેરી મેહનત હયે; ઉસકે અચ્છા કરનેમેં જીતની કોશીશ કરેગા વયસાહી ઇનામ, ઓર સરફરાઝી પાએગા.

ગરઝ વો જરરાહ બમુજીબ ઇરશાદ મલેકાકે મેહેનત કરકે એક ચીલ્લેમેં ન્હીલા ધુલાકર મુજે હુઝુરમેં લેગયા. મલેકાને પુછા, અબતો કુછ કસર બાકી નાહીં રહી? મૈંને કહા કે આપકી તવજ્જાસે અબ તનદુરસ્ત હું. તબ મલેકાને એક ખીલઅત, ઓર બહોતસે રૂપીએ જો ફરમાએ થે, બલકે ઉસસે દોચંદ અતા કીએ ઓર રૂખસત કીયે. મને વહાંસે સબ રફીક ઓર નૌકર ચાકરોંકો લેકર કુચ કીયા.

જબ ઇસ મુકામપર પોહંચા, તબ સબકો કહા તુમ અપને વતનકો જાઓ, ઓર મૈંને ઇસ પહાડપર યે મકાન, ઓર ઉસકી મુરત બનાકર રેહના મુકરર કીયા; નોકર, ઓર ગુલામોંકો મવાફીક હરએકકી કદરકે રૂપીએ દેકર આઝાદ કીયા. ઓર યે કેહદીયા કે જબતલક મેં જીતા રહું, મેરે ખાને પીનેકી ખબર ગીરી તુમ્હેં ઝરૂર હયે; આગે મુખતારહો—અબ વહી અપની નમક હલાલીસે મેરે ખાનેકી ખબર લેતે હયેં, ઓર મૈં બખાતીરજમા ઇસિ બુતકી પરસ્તીશ કરતા હું. જબ તલક જીતાહું, મેરા યહી કામ હયે, યે મેરી સરગુઝસ્ત હયે જો તુને સુની.

યા ફુકરા મેંને જબ યે કીસ્સા સુનતેહી કફની ગલેમેં ડાલી, ઓર ફકીરોંકા લીબાસ કીયા, ઓર ઇશનીયાકમેં મુલ્કે ફરંગકે દેખનેકો રવાના હુવા કીતને એક અરસેમે જંગલ પહાડોંકી સેર કરતા હુવા મજનું ઓર ફરહાદકી સુરત બનગયા, આખીર મેરે શૌકને ઉસ શહેર તલક પોહંચાયા હર ગલી કુચેમેં દીવાનાસા ફીરને લગા. અકસર મલેકાકે મહેલકે આસપાસ રહા કરતા, લેકીન કોઇ બાત અયસી નબની જો વહાંતલક રસાઇ હો. અજબ હયેરાની થી કે જીસવાસ્તે યે મેહનતકશી કરકે ગયા, વો મતલબ હાથ ન આયા. એક દીન બજારમેં ખડાથા કે એક બારગી આદમી ભાગને લગે ઓર દુકાનદાર દુકાને બંદકરકે ચલે ગએ. યા વો રવનક થી યા સુનસાન હોગયા એક તરફસે એક જવાન રૂસતમકાસા કલા શેરકાસા જબડા, ગું જતા હુવા તલવાર દો દોસ્તી બાડતા ઝરેહબખતર ગલેમં, ટોપા સરપર ઓર તમંચેકી જોડી કમરમેં લગી હુઇ, દૈરીકી તરહ જુમતા ચલા આતા થા ઓર ઉસકે પીછે દો ગુલામ બન્નાતકી પોશાક પેહને એક તાબુત મખમલી કાશાનેસે મડાહુવા સરપર લીએ ચલે આતે હુયેં? તમાશા દેખકર સાથ ચલનેકા કસ્દ કીયા. જો આદમી મેં નઝર પડતા, મુજે મના કરતા લેકીન મૈં કબ સુનતા થા રફતા રફતા વો જવાં મરદ એક આલી શાન મકાનમેં ચલા, મૈંભી સાથ હુવા, ઉસને ફીરતેહી

ચાહકે એક હાથ મારે, ઓર મુજે દો તુકડે કરે. મૈને ઉસે કસમ દી કે મેંભી યહી ચાહતાહું, મેં અપના ખુન મુઆફ કીયા, કીસી તરહ મુજેઈસ ઝીંદગીકે અઝાબસે છુડાદે કે નેહાયત તંગ આયાહું, મેં જાનબુજકર તેરે સામને આયા હું દેર મતકર, મુજે મરનેપર સાબીત કદમ દેખ કર ખુદાને ઉસકે દીલમેં રહમ ડાલા, ઓર ગુસ્સાભી કમ હુવા, બહોત તવજ્જા ઓર મેહેરબાનીસે પુછા કે તું કૌન હયે, ઓર કયું. અપની ઝીંદગીસે બેઝાર હુવા હયે! મેંને કહા ઝરા બૈઠો તો કહું, મેરા કીસ્સા બહોત દુરદરાઝ હયે, ઓર ઇસકે પંજેમેં ગીરફતારહું, ઇસ સબબસે લાચારહું. યે સુનકર ઉસને અપની કમર ખોલી, ઓર હાથ મુંહ ધોધાકર કુછ નાશતા કીયા, ઓર મુજેભી ઇનાયત હુવા. જબ ફરાગત કરકે બૈઠા, તબ બોલા કહે તુજપર કયા ગુઝરી? મેંને સબ વારેદાત ઉસ પીર મરદકો, ઓર અપને વહાં જાનેકી કહે સુનાઇ. પેહલે સુનકર રોયા, ઓર યે કહા કે ઇસ કમબખ્તને કીસ કીસકા ઘરઘાલા, લેકીન ખૈર તેરા ઇલાજ મેરે હાથમેં હયે, અગલબ હયે કે કસ આસીકે સબબસે તુ અપની મુરાદકો પોહચે, ઓર તુ અદેશા ન કર, ખાતીર જમારખ, ઓર હજ્જામકો ફરમાયા કે ઇસકી હજામત કરકે હમ્મામ કરવાકે એક જોડા કપડેકા ગુલામને લાકર પેહનાયા. તબ મુજસે કેહને લગા કે યે તાબુત જો તુને દેખા ઉસી શાહઝાદે મરહુમકા હયે, જો પીંજરેમેં કૈદ થા, ઉસકો દુસરે વઝીરને આખીર મકરસે મારા, ઉસકો તો નજાત હુઇ કે મઝલુમ મારાગયા; મેં ઉસકા કાકાહું, મૈં નેભી ઉસ વઝીરકો શમશીરસે મારા, ઓર બાદશાહકોભી શમશીરસે મારા, ઓર પાદશાહકોભી મારનેકા કરદ કીયા, પાદશાહ થરથર કાંપને લગા, ઓર કસમ ખાઇ કે મૈં બેગુનાહ હું. મૈને ઉસે નામરદ જાનકર છોડદીયા. જબસે મેરા યહી કામ હયે કે હર મહીનેકી નવચંદી જુમેરાતકો મેં ઉસ તાબુતકો ઇસી તરહ શેહરમેં લેકર ફીરતાહું, ઓર ઉસકા માતમ કરતાહું.

ઉસકી ઝબાની યે અહવાલ સુનનેસે મુજે તસલી હુઇ, કે અગર યે ચાહેગા તો મેરા મકસદબર આવેગા ખુદાને બડા એહસાન કીયા; જો અપસે જુનુનીકો મુજપર મહેરબાન કીયા; સચ હયે ખુદા મેહેરબાં હો તો કુલ મેહેરબાં જબ શામ હુઇ ઓર અફતાબ ગુરૂબ હુવા ઉસ જવાનને તાબુતકો નીકાલા, ઔર ગુલામકે ઇવઝ વો તાબુત મેરે સરપર ધરા ઓર અપને સાથ લેકર ચલા—ફરમાને લગા કે મલેકાકે નઝદીક જાતાહું તેરી સીફારસ તાબમકદુર કરુંગા તુ હરગીઝ દમ ન મારો ચુપકા સુના કીજયો મૈંને કહા જો કુછ સાહેબ ફરમાતે હયે સોહી કરુંગા, ખુદા તુમકો સલામત રખ્ખે, જો મેરે હાલપર તરસ ખાતે હો. ઉસ જવાનને ઇરાદા પાદશાહી બાગકા કીયા જબ અંદર દાખીલ હુવા; એક ચબુતરા સંગેમરમરકા હસ્ત પેહલુ બાગકે સહેનમેં થા, ઓર ઉસપર એક નમગીરા સુફેદ બાદલેકા મોતીયોંકી જાલર લગી હુઇ આલમાસકે ઇસતાદોપર ખડા થા, ઓર એક મસનદ પાકીઝા બીછીથી, ગાવતકીઆ ઓર બગલી તકીએ ઝરબફતકે લગે હુવે વો તાબુત વહાં રખવાયા ઓર મ દોનોંકો ફરમાયા કે ઉસ દરખ્તકે પાસ જાકર બેઠો.

બઆદ એક સાઅતકે મશલકી શેશની નઝર આઇ, મલેકા આપ કદ બ-વારી પસોપેશ હાઝરથી તશરીફ લાઈ, લેકીન ચેહરેપર ઉદાસી ઓર ખફગી ઝાહીર થી, આકર મસંદનપર બેઠી–વો જવાં મરદ અદબસેદસ્તબસ્તા ખડા રહા ફીર અદબસે દુર ફરસ– કીનારે બાઅદબ બેઠા. ફાતેહા પડી ઓર કુછ બાતે કરને લગા મય કાન લગાએ સુન રહા થા; આખીર ઉસ જવાનને કહાકે મલેકા જહાં સલામત મુલ્કે અજમકા શાહઝાદા આપકી ખુબ્યાં ઓર મહબુબ્યાં ગા-યબાના સુનકર અપની સુલતનતકો બરબાદ કરકે ફકીરબન માનીંદ ઇબરાહીમ અદહમકે તબાહ હો ઓર બડી મહેનત ખીંચકર યહાં તલક આ પહોંચા હયે. (મીસરા) સાઇ તેરે કારને છોડા શહેર બલખ ઓર ઇસ શેહેરમાં બહોત દીનોંસે હેરાન ફીરતા હયે. આખીર વો ઇરાદા મરનેકા કરકે મેરે સાથ લગ ચલા મેને તલવારસે ડરાયા ઉસને ગરદન ધરદી, ઓર કસમદી કે અબ મૈ યહી ચાહતાહું દેર મતકર.

ગરઝ વો તુમ્હારે ઇશ્કમેં સાબીત હયે, મેને ખુબ અઝમાયા સબ તરેહ પુરા પાયા ઇસ સબબસે ઉસકા મઝકુર દરમીયાન લાયા, અગર હુઝુર ઉસકે અહવાલપર મુસાફર જાનકર તવજ્જહ કરેં તો ખુદા તરસી, ઓર હક શનાશીસે દુર નહી. યે ઝીકર મલેકાને સુનકર ફરમાયા વો કહાં હયે ? અગર શાહઝાદા હયે તો ક્યા મુઝાકા રૂબરૂ આને કોકા વહાંસે ઉઠકર આયા ઓર મુજે સાથ લેકર ચલા મે મલેકાકે દેખનેસે નહાયત સાદ હુવા લેકીન અકલો હોશ બર-બાદ હુએ આલમ સુકુદકા હોગયા મેને ચાહા કે કુછ કહું મલેકા શીધારી ઓર કોકા અપને મકાનકો ચલા મકાનપર આકર બોલા કે મેને તેરી સબ હકીકત અવ્વલસે આખીરતક મલેકાકો કેહસુનાઇ ઓર રીફારશભીકી અબ તુ હમેશા રાતકો બીલાનાગા જાયા કર,ઓર ઐશો ખુશી મનાયા કર મયે ઉસકે કદમપર ગીર પડા ઉસને ગલે લગાલીયા તમામ દીન ઘડીયાં ગીનતા રહા કે કબ શામ હોવે. જો મેયે જાકે જબ રાત હુઇ મયે ઉસ જવાનસે રૂખસત હોકર ચલા ઓર સાહનેબાગ મે મલેકાકે ચબુતરેપર ત-કીયા લગાકર જા બૈઠા.

બઅદ એક ઘડીકે મલેકા તને તનહાએક ખવાસકો સાથ લેકર આહેસ્તા આહેસ્તા આકર મસનદપર બૈઠી, મુજે ખુશ નસીબોસે યે દીન મયસ્સર હુવા. મૈને કદમબોસી કીયા, ઉન્હોંને સર મેરા ઉઠા લીયા, ઓર બોલી કે ઇસ ફુ-રસતો ગનીમત જાન, ઓર મેરા કહા માન કે મુજહે યહાંસે લે નીકલ કીસી ઓર મુલકમેં ચલ. મૈને કહા ચલીએ, યે કહેકર હમદોનોં બાગકે બાહેર તો આએ, પર મારે ખુશીકે હાથ પાંવ ફુલગએ ઓર રાહ ભુલગએ, ઓર એક તરફકો ચલે જાતેથે. પર કુછ ઠીકાના નહીં પાતેથે મલેકા બરહમ હોકર બોલી કે અબ મયેં થકગઇ. તેરા મકાન કહાંહયે, જલ્દ ચલકર પોહચ, નહીંતો તુ ક્યા કીયા ચાહતાહયે, મેરે પાંવમેં ફફોલે પડગએ હયેં, રસ્તેમેં કહીં બૈઠ જાઉંગી, મયેને કહા કે મેરે ગુલામકી હવેલી નઝદીક હયે, અબ આપોહચે ખાતીર જમા રખો, ઓર કદમ ઉઠાઓ, જહુટ તો બોલા પર દીલમેં હયેરાનથા કે કહાં લેજાઉં, એન રાહપર દરવાઝા નઝર પડા, જલદીસે કુફલકો તોડકર મકા-

નકે ભીતર ગયા! અચ્છી હવેલી, ફરશ બીછા હુવા, શરાબ કે શીશે ભરે હુવે કરીનેસે તાકોંમેં ધરે, ઓર બાવરચીખાનેમેં નાન કબાબ તઈયારથે માંદગી કમાલ હો રહીથી, એક એક ગુલાબી શરાબ અરગવાની ઉસ ગઝકકે સાથલી, ઓર સારી રાત બાહમ ખુશી કી; જબ ઉસ ચૈનસે સુબ્હા હુઇ, શહેરમેં ગુલ મચા કે શાહઝાદી ગાયબ હુઇ. મોહલ્લે, કુચા કુચા, મુનાદી ફીરને લગે ઓર કુટનીયાં. ઓર હરકારે છુટે કે જહાં વો હાથ આવે પૈદા કરેં ઓર સબ દરવાઝોંપર શહેરકે પાદશાહી ગુલામોંકી ચોકીયાં આ બૈઠી દરબાનો હુકમ હુવા કે બગેર પરવાનીકે એક ચુંટી બાહેર શહેરકે ન નીકલસકે જો કોઇ નશાન મલેકાકા લાવેગા, હઝાર અશરફી, ઓર ખીલઅત ઇનઆમ પાવેગા, તમામ શહેરમેં કુટનીયાં ફીરને લગીં, ઓર ઘરઘર ઘુસને લગીં, મુજે જો કમબખ્તી લગી દરવાઝા બંદ ન કીયા એક બુઢીયા શૈતાનકી ખાલા ઉસકા ખુદા કરે મુંહ કાલા, હાતમેં તસબીહ લટકાએ, બુરકા ઓઢે દરવાઝા ખુલા પાકર બેધડક ચલીઆઇ, ઓર સામને મલેકાકે ખડી હોકર હાથ ઉઠાકર દોઆ દેને લગી કે તેરી નથ ચુડી સોહાગકી સલામત રહે, ઓર કમાઉકી પગડી કાયમ રહે. મયે ગરીબ રંડીયા ફકીરકી હું એક બેટી મેરી હયે કો વેહોઝસે પુરેદીનોં હોરોઝમેં મરતી હયે, ઓર મુજકો ઇતની તાકત નહીં કે દમડીકા તેલ ચીરાગમેં જલાઉં, ખાને પીનેકો તો કહાંસે લાઉં, અગર મરગઇ તો ગોરો કફન કહાંસે લાઉં, ઓર જની તો દાઇકો કયા દું. ઓર બચ્ચાકો ખુરાક કહાંસે ખીલાઉં, આજ દો દીન હુએ કે ભુખી પીયારી પડી હયેં, અયે શાહઝાદી અપની ખૈર કુછ તુકડા પારચા હો તો ઉસકો પાની પીનેકા આધારહો. મલેકાને તરસ ખાકર અપને નઝદીક બુલાકર ચાર નાન, ઓર એક અંગુઠી ઉંગલીસે ઉતારકર હવાલેકી કે ઉસકો બેચબાચકર ગેહના પાતા બના દીજયો, ઓર ખાતીર જમાસે ગુઝરાન કીજયો ઓર કભી કભી આયા કીજયો તેરા ઘર હયે. ઉસને અપને દીલકા ઇરાદા જીસકી તલાશમેં આઇ થી બ ઉનસ પાયા ખુશીસે દોઆ દેતી, ઓર બલાએં લેતી ચલી. દેવડીમેં નાનો કબાબ ફેંકદીએ, મગર અંગુઠીકો મુઠીમેં લે લીયા કે પતા મલેકા મેરે હાથ આયા ખુદા ઉસ આફતસે બચાયા ચાહે, ઉસ મકાનકા માલીક જવાં મરદ સીપાઇ તાઝે ઘોડેપર ચઢા હુવાનેઝા હાથમેં લીએ શીકારબંદસે એક હરન લટકાએ આ પોંહચા. અપની હવેલીકા કુફલ ટુટા ઓર દરવાઝા ખુલા પાયા ઉસ દલ્લાલાકો નીકલતે દેખા મારે ગુસ્સે કે એક હાથસે ઉસકી ચોટી પકડકર લટકા લીયા, ઓર ઘરમેં આયા ઓર ઉસકે દોનો પાંયે રસી બાંધકર એક દરખ્તકી ડાલીસે લટકાય સેર નીચે ઓર પાંવ ઉપર કીએ એક દમમેં તડપ તડપકર મરગઇ. ઉસ મરદકી સુરત દેખકર યે હયબત ગાલીબસે હુઇ કે હવાઇયાં મુંહપર ઉડને લગી, ઓર ડરકે કલેજા કાંપને લગા. ઉસ અઝીઝને હમ દોનોંકો બદહવાસ દેખકર તસલ્લીદીકે બડી નાદાની તુમને કી અયસા કામ કીયા ઓર દરવાઝા ખોલદીયા. મલેકાને હંસકર ફરમાયા કે શાહઝાદા અપને ગુલામકી હવેલી કેહકર લે આય ઓર મુજકો ફુસલાયા. ઉસને ઇલતીમાસ કીયા કે શાહઝાદેને જો કહા બજા હય જીતની ખલકુલ્લાહ હય, પાદશાહોંકે લોંડી ગુલામ હય ઉ-

નહીંકી બરકત, ઓર ફ્રએઝસે સબકી પરવરીશ ઓર બીના હયે, યે ગુલા-
મ બેદામો દીરમ ઝરખરીદા તુમ્હારા હયે, લેકીન બેદ છુપાના લાહાસીલ હયે.
અય શાહઝાદે તુમ્હારા ઓર મલેકાકા ઇસ ગરીબ ખાનેમેં તશરીફલાના મેરી
સઆદત હોનેં જહાનકી હયે, ઓર અપને ફીદવીકો સરફરાઝ કીયા. મેં ની-
સાર હોનેકો તઇયારહું, કીસી સુરતસે જાનો માલસે દરેગ નહીં કરૂંગા આપ
શોકસે આરામ ફરમાઇએ અબ કીસી બાતકા ખતરા નહીં; યે મુરદાર કુટની
અગર સલામત જાતી તો આફત લાતી. અબ જબતલક મીઝાજે શરીફ ચાહે
બયેઠે રહીએ, ઓર જો કુછ ઇસ ખાના ઝાદકો કહીએ સબ હાઝીર કરેગા.
ઓર પાદશાહ તો કયા ચીઝ હયે. તુમ્હારી ખબર ફરીસ્તેકોભી ન હોગી ઉસ
જવાં મરદને અયસી બાતેં તસલ્લીકીં કહીં કે ટુક ખાતીર જમા હુઇ. તબ
મયેને કહા શાબાશ તુમ બડે મરદ હો, ઇસ મુરવ્વતકા બદલા હમસેભી જબ
હો સકેગા તબ હુઝુરમેં આવેગા, તુમ્હારા નામ કયા હયે ! ઉસને કહા ગુ-
લામકા નામ બહેઝાદખાં હયે, ગરઝ છે મહીને તક ઉતની શરત ખીદમતકી
શી બજાનેદીલ બજાલાયા, ખુશ આરામસે ગુઝરી.

એક દીન મુજે અપના મુલક, ઓર માંબાપ યાદ આએ ઇસલીએ નેહા-
યત ફીકરમંદ બયેઠાથા, મેરા ચેહરા ગમગીન દેખકર બહેઝાદખાં રૂબરૂ હાથ
જોડકર ખડા હુવા, ઓર કેહને લગા કે ઇસ ફીદવીસે અગર કુછ તકસીર
ખીદમત ગુઝારીમે હુઇ તો ઇરશાદ કીજીએ મયેને કહા બરાએ ખુદા યે કયા
ગઝકુર હયે, તુમને તો અયસા સુલક કીયા કે ઇસ શેહરમેં અયસે આરામસે
રહે, જયસે અપની માંકે પેટમેં કોઇ રેહતા હયે; નહીં તો યે અયસી હરકત
હમસે હુઇથી કે તીનકા હમારા દુશમન થા, અયસા દોસ્ત કોનથા જો ઉસકે
યહાં ઝરા દમ લેતે, ખુદા તુમ્હેં ખુશ રખ્ખે, બડે મરદ હો તબ ઉસને કહા
કે અગર યહાં દીલ નહીં લગતા હવે તો જહાં હુકમ હો ખેરો આફીયતસે
પોહચા દું ફકીર બોલા કે અગર અપને વતનતક પોહચું તો માંબાપકો દે-
ખું, મેરી તો યે સુરત હુઇ. ખુદાજાને ઉનકી કયા હાલત હુઇ હોગી. મયેં
ઉસ વાસ્તે વતનસે દુર હુવાથા મેરી તો આરઝુ બરઆઇ અબ ઇનકી કદ-
મબોસી વાજીબ હયે—મેરી ખબર ઉનકો કુછ નહીં કે મરગયા યા જીતા
હયે. ઉનકે દીલપર કયા ગમ ગુઝરતા હોગા. વો જવામરદ બોલા કે, બહોત
મુબારક હયે ચલીએ. યે કેહ કર એક ઘોડા તુરકી સો કોસ ચલનેવાલા,
ઓર એક ઘોડા તેઝ રફતાર ઉસકે પર નહીં કટેથે સો મલેકાકે વાસ્તે જ-
લ્દ લા હાઝીર કીયા, ઓર હમર દોનોંકો સવાર કરવાકર ઝરેહ બખતર પેહ-
ન, હથ્યાર બંધ વો અપને ઘોડેપર ચડ બયેઠા, ઓર કહા કે ગુલામ આગે
હોતા હયે. સાહેબ ખાતીર જમાસે દબાએ હુએ ચલીએ, જબ શહરકે દરવા
ઝેપર આય એક નઆરા મારા, ઓર તબરસે કુફલકો તોડા, ઓર નીગાહબા-
નોંકો ધમકાકર લલકારા કે હરામઝાદો અપને પાદશાહકો જાકર કહો કે બહે-
ઝાદખાં મલેકા મહેરનીગાર, ઓર શાહઝાદ એ આસી વીકારકો જો તુમ્હારા
દામાદ હે સબોકે સામને લેજાતા હય અગર કુછ મરદુમીકા નશા હો તો બા-

હેર નીકાલો, ઓર મલેકાકો છીનલો; યે મત કેહના કે ચુપકે હોગયા, નહીં તો બૈઠે આરામ કીયા કરો.

યે ખબર પાદશાહકો જલ્દ જા પોહચી વઝીર ઓર મીરબખશીકો હુકમ દીયા કે ઉન તીનોં બદઝાત નમકહરામકો બાંધકર લાઓ, યા ઉનકે સર કાટકર હુઝુરમેં પોહચાઓ. એક દમકે બઅદ ફોજ જમા હુઇ ઓર તમામ ઝમીનો આસમાન કંપિને લગા. બહેઝાદ ખાંને મલેકાકો, ઓર ઇસ ફકીરકો એક પુલકે દરમેં કે બારા પુલે, ઓર જોનપુરકે પુલકે બરાબર થા ખડા કીયા, ઓર આપ ઘોડેકો ભગાકર ફોજકી તરફ ફીરા, ઓ શેરકે માનીંદ ગુંજકર ઘોડેકો દપટકર ફોજકે દરમીયાન ઘુસા તમામ લશકર કાઇસા ફટગયા, ઓર યે દોનોં સર કાટ લીએ, જબ સરદાર મારે ગએ. લશકર તર બતર હોગયા, ફીર તો પાદશાહ આપ કઇ ફોજ બખતર પોશોંકી અપને સાથ લેકર કુમકકો આયા; વો લડાઇભી ઉસ જવાં મરદને માર દી, શીકસ્ત ફાશખાઇ; પાદશાહ પસપા હુએ સચ હએ કે ફકત દાદે ઇલાહી હએ, લેકીન બહેઝાદખાંને અયસી બહાદુરીકી કે રૂસતમસેભી નહોસકે—જબ બહેઝાદખાંને દેખા કે અબ કોઇ દુશમન બાકી નહીં રહા જો હમારા પીછા કરેગા, બે ખોફ હોકર જહાં હમ ખડે થે આયા, ઓર મુજકો સાથ લેકર ચલા. સફરકી ઉમર કોતા હોતી હએ, થોડે અરસેમેં અપને મુલકકી સરહદમેં પોહચે એક અરઝી સહી સલામત આનેકી પાદશાહકે હુઝુરમેં જો કીબલેગાહ મુંજ ફકીરકે થે લીખકર રવાનાકી. જહાં પનાહ પડકર શાદ હુએ, દોગાના શુકરકા અદા કીયા. જયસે સુખે ધાનમેં પાની પડા. ખુશ હોકર સબ અમીરોંકો જુલુમેં લેકર ઇસ આજીઝકે ઇસતીકબાલકે ખાતીર લબે દરીયા આકર ખડે હુએ ઓર નાવકે વાસ્તે નાખુદાકો હુકમ કીયા. મૈંને દુસરે કીનારેપર સવારી પાદશાકી ખડી દેખી કદમબોસીકી આરઝુમેં ઘોડેકો દરયામેં ડાલ દીયા, બેલામારકર હુઝુરમેં હાઝીર હુવા. મુજે મારે ઇશતીયાકકે કલેજેસે લગા લીયા.

અબ એક ઓર આફત નાગહાની પેશ આઇ કે જીસ ઘોડેપર મૈં સવાર થા, શાયદ વો બચ્ચા, ઉસી માદયાનકા થા, જીસપર મલેકા સવારથી, યા હમ જીનસીયતકે બાઇસ મેરે ઘોડેકો દેખકર ઘોડીનેભી જલ્દી કરકે અપને તઇ મલેકા સમેત મેરે પીછે દરયામેં ગીરાયા. ઓર તીરને લગી મલેકાને ઘબરાકે બાગ ખીંચી વો મુંહકી નરમ થી ઉલટ ગઇ મલેકા ગોતે ખાકર બમઆ ઘોડી દરયામેં ડુબ ગઇ કે ફીર ઉન દોનોંકા નીશાન નઝર ન આયા બહેઝાદખાંને યે હાલત દેખકર અપને તઇ ઘોડે સમેત મલેકાકી મદદકી ખાતીર પોહચાયા, વોભી ઉસ ભવરમેં આગયા ફીર નીકલ નસકા; બહોતેરે હાથ પાંવ મારે, કુછ બસ ન—ચલા ડુબગયા. જહાં પનાહને યે વારેદાત દેખકર જાલ મંગવાકર ફીંકવાયા, ઓર મલ્લાહોં, ઓર ગોતા ખોરોંકો ફરમાયા—ઉન્હોંને સારા દરયા છાન મારા, તલેકી મટટી લે લે આએ, પર વો દોનો હાથ ન આએ.

યા ફકરા યે હાદેસા અયસા હુવા કે મૈં સૌદાઇ ઓર દીવાના હોગયા, ઓર ફકીર બનકર યહી કેહતા થા કે ઇન નૈનોંકા યહી બીસેખ એભી દેખ,

બોભી દેખ અગર મલેકા કહીં ગાયબ હોજાતી યા મરજાતી તો દીલકો તસલ્લી આતી, ફીર તલાશકો નીકલતા યા સબર કરતા, લેકીન જબ નઝરોંકે રુબરુ ગરક હોગઈ તો કુછ બસ ન ચલા. આખીર જીમે યહી લહેર આઇ કે દરયામેં ડુબ જાઉં; શાયદ અપને મઅશુકકો મર કર પાઉં. એક રોઝ રાતકો ઉસી દરયામેં ઉતરા ઓર ડુબનેકા ઇરાદા કરકર ગલેતક પાનીમેં ગયા, ચાહતા હું કે આગે પાંવ રખ્ખું, ઓર ગોતા ખાઉં. વહી સવાર બુરકાપોશ જીન્હોંને તુમકો બશારત દી હુએ આ પોહચે, મેરા હાથ પકડ લીયા ઓર દીલાસો દીયા કે ખાતીર જમા રખ મલેકા ઓર બહેઝાદખાં જીતે હુએં, તુ અપની જાન નાહક કયું ખોતા હુએ; દુનયામેં અયસાભી હોતા હુએ, ખુદાકી દરગાસે માયુશ મતહો અગર જીતા રહેગા તો તેરી મુલાકાત ઉન દોનોંસે એક રોઝહોરહેગી. અબ તુ રૂમકી તરફ્જા ઓરભી દો દુરવેશ દીલરેશ વહાં ગએ હુએં; ઉનસે તુ જબ મીલેગા તબ અપની મુરાદકો પોહચેગા યા ફકરા બમુજીબ હુકમ અપને હાદીકે મેંભી ખીદમત શરીફમેં આકર હાઝીર હુવાહુ, ઉમ્મેદ હુએ કે હરએક અપને મતલબકો પોહચે. ઇસ તુકડ ગદેકી યે વારેદાતથી જો તમામોકમાલ કેહ સુનાઇ.

સૈર ચોથે દુરવેશકી.

ચોથા દુરવેશ અપની સૈરકી હકીકત રો રોકે ઇસ તરહ કેહને લગા.

રૂબાઇ.

કીસ્સા હમારી એસરો પાઇકા અબ સુનો.
ટુક અપના ધ્યાન રખકે મેરા હાલ સબ સુનો.
કીસ વાસ્તે મેં આયાહું યહાંતક તબાહ હો;
સારા બયાન કરતાહું ઉસકા સબબ સુનો.

યા મુરશદ અલ્લાહ ઝરા મુતવજ્જા હો. યે ફકીર જો ઇસ હાલતમેં ગીરફતાર હુએ; ચીનકે પાદશાહકા બેટા હુએ, નાઝો ન્યામતસે પરવરીશ પાઇ ઓર બખુબી તરબીઅત હુવા-ઝમાનેકે ભલે બુરેસે કુછ વાકીફ ન થા જાનતા થા કે યુંહી હમેશા નીભેગી ચૈન બેફીકરીમેં યે હાદેસા ફબકાર હુવા કે કીબલએ આલમ જો વાલીદ ઇસ યતીમકે થે ઉન્હોંને રેહલત જાન કંદનીકે વકત અપને છોટે ભાઇકો જો મેરે ચચા હુએં બુલાયા, ઓર ફરમાયા કે હમને તો સબ માલો મુલક છોડકર ઇરાદા કુચકા કીયા, લેકીન યે વસીઅત મેરી બજાલાઇએ ઓર બુઝરગીકા કામ ફરમાઇએ, જબ તલક શાહઝાદા જો માલીક ઇસ તાજો છતરકા હુવે જબ જવાન હો ઓર શઉર સંભાલે, ઓર અપના ઘર દેખે ભાલે તુમ ઇસકી હીફાઝત કીજયે, ઓર સીપા હો રઇયતકો ખરાબ નહોને દીજયો. જબવો બાલીગ હો ઉસકો સબ કુછ સમજાકર તખ્ત હવાલે કરના, ઓર રૌશન અખતર જો તુમ્હારી બેટી હુએ, ઉસસે શાદી કરદેના ઓર તુમને સલતનતસે કીનારા પકડના. ઇસ સુલુકસે પાદશાહત હમારે ખાનદાનમેં

કાયમ રહેગી, કુછ ખલલ ન આએગા યે કેહકર આપ તો જાત બહક તસ્લીમ હુએ અબ ચચા પાદશાહ હુવા, ઓર બંદોબસ્ત મુલકકા કરને લગા. મુજે હુકમ કીયા કે ઝનાને મેહેલમેં રહા કરો; જબતલક જવાન હો બાહેર ન નીકલો યે ફકીર ચોદા બરસકી ઉમર તક બેગમોં ઓર ખ્વાસોમેં પલા કીયા. ચચાકી બેટીસે શાદીકી ખબર સુનકર શાદ થા, ઓર ઉસ ઉમેદપર બેફીકર રેહતા, ઓર દીલમેં કેહતા કે અબ કોઇ દીનમેં પાદસાહતભી હાથ લગેગી. ઓર શાદીભી હોજાએગી—દુનયા બઉમ્મેદ કાયમ હએ. એક હબશી કે ઉસકા નામ મુબારક થા ઓર વો વાલીદકી ખીદમતમેં તરબીયત હુવા થા, ઉસકા બડા એતેબાર થા, ઓર સાહેબે શઉર નમક હલાલથા મૈં અકસર ઉસકે પાસ બૈઠાતા; વોભી મેરી બહોત પ્યાર કરતા, ઓર મેરી જવાની દેખકર ખુશ હોતા ઓર કેહતા કે અલહમદોલીલ્લાહ અય શાહઝાદે અબ તુમ જવાન હુએ, ઇનશાઅલ્લાહોતઆલા યકીન હએ કે તુમ્હારા ચચા અપને ભાઇકી વસીઅતપર અમલ કરેંગે ઓર અપની બેટી, ઓર તાજો તખ્ત જો તુમકો મીલને વાલા હએ મીલેગા.

એક રોઝ યે ઇત્તેફાક હુવા કે એક અદના સહેલીને બેગુનાહ મેરે તઇં અયસા તમાચા ખીંચકર મારા કે મેરે ગાલપર પાંચોં ઉંગલીયોંકા નશાન ઉભર આયા ! મૈં રોતા હુવા મુબારકકે પાસ ગયા. ઉસને મુજે ગલે લગા લીયા, ઓર આંસુ આસતીનસે પોછકર કહા કે ચલો આજ તુમ્હે પાદશાહકે પાસ લેચલું. શાયદ મેહેરબાનહો, ઓર લાયક સમજકર તુમ્હારા હક તુમ્હેં દે—ફીલવકત ચચાકે પાસ લેગયા. ચચાને દરબારમેં નેહાયત શફકત કી, ઓર પુછા કે કયું દીલગીરહો, ઓર આજ યહાંતક કયું આએ. મુબારક બોલા કે કુછ અરઝ કરને આએ હયે. યે સુનકર ખુદબખુદ કહેને લગા લે અબ શાહઝાદેકા બીયાહ કરદેતે હયે. મુબારકને કહા બહોત મુબારક હયે—વહી નજુમી ઓર રમાલોંકો રૂબરૂ તલબ કીયા, ઓર ઉપરકે દીલસે પુછા કે ઇસસાલમેં કોનસા મહીના ઓર કોનસા દીન ઘડી મહુરત મુબારક હય કે સરંજામ શાદીકા કરૂં! ઉનહોંને મરઝી પાકર ગીન ગીનાકર અરઝ કી કે કીબલએ આલમ. યે બરસ તમામ નેહેસ હયે કીસી ચાંદમેં કોઇ તારીખ નેક નહી, અગર યે સાલ તમામ બખૈરો ખુબી કટે, આઇંદા કારે ખૈરકે લીએ બેહતર હયે પાદશાહને મુબારકકી તરફ દેખકર કહા શાહઝાદેકો મહેલમેં લેજાઓ ખુદા ચાહે તો બઅદ ઇસ સાલકે ઇસકી અમાનત ઇસકે હવાલે કરૂંગા ખાતીર જમા રખે, ઓર પડના લીખના સીખકર કામીલ હો મુબારકને સલામ કીયાં ઓર મુજે સાથ લે મેહેલમેં પોંહચા દીયા. દોતીન દીનકે બઅદ મેં મુબારકકે પાસ ગયા, મુજે દેખતેહી રોને લગા ! મયે હયરાન હોકર પુછા કે દાદા ખૈરતો હયે તુમહારે રોનેકા કયા બાયસ હયે? તબ વો ખેરખ્વાહ કે મુજે જાનોદીલસે ચાહતાથા બોલા કે મેંને ઉસ રોઝ જો તુમહેં ઉસ ઝાલીમકે પાસ લેગયાથા. કાશકે અયસા જાનતા તો ન લે જાતા મેને ઘબરાકર કહા, મેરે જાનેમેં કયા અયસી કબાહત હુઇ, કહોતો સહી, તબ ઉસને કહા કે સબ અમીર વઝીર અરકાને દોલત છોટે બડે તુમહારે બાપકે વકતકે તુમ્હેં દેખકર ખુશ હુએ ઓર ખુ-

હાકા શુકર કરને લગે કે અબ હમારા સાહેબઝાદા જવાન હુવા ઓર સલતનકે કાબીલ હુવા, અબ કોઇ દીનમે હક હકદારકો મીલેગા, તબ હમારી કદરદાની કરેગા, ઓર કદીમ નોકરોંકી કદર સમજેગા. યે ખબર ઉસ બેઇમાનકો પોહુંચી તો ઉસકી છાતીપર સાંપ લોટને લગા, મુઝે ખીલવતમેં બુલાકર કહા કે અય મુબારક, અબ, અયસા કામ કરકે શાહઝાદેકો કીસી ફરેબસે મારડાલ ઓર ઉસકા ખોફ મેરે દીલસે નીકાલ, જો મેરી ખાતર જમા હો ! તબસે મૈં બેહવાસ હો રહાહું કે તેરા ચચા તેરી જાનકા દુશમન હુવા જુંહી મુબારકસે યે ખબર નામુનાસેબ મૈંને સુની, બગેર મારે મરગયાં ઓર જાનકે ડરસે ઉસકે પાંવપર ગીરપડા કે વાસ્તે ખુદાકે મુઝે સલતનતસે કુછ કામ નહી કીસી તરહ મેરા જી બચે. ઉસ ગુલામ બાવફાને મેરા સર ઉઠાકર છાતીસે લગાકર જવાબ દીયા કે કુછ ખતરા નહીં. એક તદબીર મુઝે સુજહી હયે અગેર રાસ્ત આઇ તો કુછ પરવા નહીં ઝીંદગી હય સો સબ કુછ હયે; અગલબ હયે કે ઇસ ફીકરસે તેરી જાનબી બચે ઓર અપને મતલબસે કામ યાબ હો—યે બરોસા મુઝે દેકર સાથ લેકર ઉસ જગા ગયા. જહાં વાલીદ ઇસ ફકીરકે સોતે બેઠે થે, ઓર મેરી બદોલત ખાતીર જમા કી. વહાં એક કુરસી બીછીથી એક તરફ મુઝે કહા ઓર એક તરફ આપ સંદલીકો પકડકર સરકાયા, ઓર કુરસીકે તલેકા ફરસ ઉઠાયા ઓર ઝમીનકો ખોદને લગા, એક બારગી એક ખીડકી નમુદ હુઈ કે ઝંઝીર ઓર કુફલ ઉસમે લગા હયે મુઝે બુલાયા; મયે મુકરર અપને દીલમે યે સમજા કે મુઝકો મારકર ઇસ ગડેમેં ગાડ દેનેકો યે ગડ્ડા ખોદા હયે. મોત આંખોકે આગે ફીર ગઇ, લાચાર ચુપકે ચુપકે કલમા પડતા હુવા નઝદીક ગયા. દેખતાહું તો ઉસ દરીચેકે અંદર ઇમારત હયે ઓર ચાર મકાન હયે હરએક દાલાનમેં દસ દસ દેગે સોનેકી ઝંઝીરોંસે જકડી હુઇ લટકતી હયે ઓર હરએક દેગકે મુંહપર એક એક સોનેકી ઇંટ ઓર એક એક બંદર જડાવકા બના હુવા બેઠા હયે એકુનચાલીસ દેગે ચારોં મકાનમેં થી ઓર દેગકો દેખા કે લબાલબ અશરફીયોંસે ભરી હય ઉસપર ન તો બંદર હયે ન ઇંટ હયે ઓર ઓર એક હોઝ જવાહીરસે મુંહતક ભરા હુવા દેખા મૈંને મુબારકસે પુછા કે અય દાદા યે કયા તીલસ્સુમ હયે ઓર યે કીસ કામકે હયે ! બોલા કે યે બંદર જો દેખતે હો ઇનકા યે માજરા હયે કે તુમ્હારે બાપને જવાની વકતસે મલેક સાદીક જો જીન્નોકા પાદશાહ હએ ઉસકે સાથ દોસ્તી ઓર આમદોરફ્ત પૈદા કી થી. ચુનાચે હર બરસમેં એકદફા કઇ તરહકે તોહફે ઓર ખુશબોઇ સવગાત કીસમ કીસમકે ઇસ મુલકકે લેજાતે મહીનેકે કરીબ ઉસકે પાસ રેહતે. જબ રૂખસત હોતે મલેક સાદીક એક બંદર ઝમરૂદકા દેતા. પાદશાહ ઉસે લાકર ઇસ તહેખાનેમેં રખતા. ઇસ બાતસે સીવા મેરે દુસરા કોઇ આગાહ ન થા ગુલામને એક મરતબા અરઝ કી કે જહાં પનાહ લખોં રૂપેકે તોહફે લેજાતે હએ ઓર વહાંસે એક બંદર પથ્થરકા લેઆતે હએ આખીર આપકો ઉસસે ફાયદા કયા ? હયે મેરી બાતકા જવાબ હંસકર ફરમાયા ખબરદાર કહીં ઝાહેર ન કીજયો યે બંદર જો તુ બેજાન દેખતા હએ હરએકકે હઝાર દેવ તાબે ઓર ફરમાબરદાર હયં લેકીન જબ તલક મેરે પાસ ચા-

લીસોં બંદર મુરે ન હોવે તો કુછ કામકે નહીં સો એક બંદરકી કમી થી કે ઉસી બરસમેં પાદશાહને વફાત પાઇ ઇતના મેહનત કુછ કામ ન આઇ ઉસકા ફાયદા ઝાહીર ન હુવા. અય શાહઝાદે તેરી બેકસીકી હાલત દેખકર મુજે યાદ આયા ઓર યે જીમેં ઠહેરાયા કે કીસી તરહ તુજકો મલેક સાદીકકે પાસ લેચલું ઓર તેરે ચચાકા ઝુલમ બયાન કરૂં; યકીન હએ કે વો દોસ્તી તુમ્હારે બાપકી યાદ કરકે એક બંદર જો બાકી હએ સો તુજે દે તબ ઉનકી મદદસે તેરા માલો મુલ્ક તેરે હાથ આવે ઓર ચીન માહચીનકી સલતનત તુ બખાતીર જમઅ કરે ઓર ફીલ હાલ ઇસિ તજવીઝસે તેરી જાન બચતી હએ અગર ઓર કુ ન હુવા તો ઇસ ઝાલીમકે હાથસે સીવા ઇસિ તદબીરકે ઓર કોઇ સુરત મુખલેસીકી નઝર નહીં આતી. મૈંને ઉસકી ઝબાનસે યે સબ કૈફીયત સુનકર કહા કે દાદા જાન તુ મેરી જાનકા મુખતાર હએ જો મેરે હકમેં ભલા હો સો કર તબ તો મેરી તસલ્લી કરકે આપ ઇતર ઓર ઉદ અબીર વગેરા ખુશબોઇ જો કુછ વહાં લેજાનેકે ખાતીર મુનાસીબ જાન કર ખરીદ કરને બાઝારમેં ગયા. દુસરે દીન મેરે ઉસ કાફીર ચચાકે પાસ (જો બજાએ બાબુ જેહલકે થા) ગયા ઓર કહા કે જહાં પનાહ શાહઝાદેકે માર ડાલનેકી એક સુરત મૈંને દીલમેં ઠરાઈ હએ અગર હુકમ હો તો અરઝ કરૂં? વો કમબખ્ત ખુશ હોકર બોલા વો કયા તદબીર હએ! તબ મુબારક બોલા કે ઉસકે મારડાલનેમેં સબ તરહ આપકી બદનામી હએ મગર મૈં ઉસે બાહેર જંગલમેં લેજાકર ઠીકાને લગાઉં ઓર ગાડ દાબકર ચલાઆઉં તો હરગીઝ કોઇ આગહ ન હોગા કે કયા હુવા! યે બંદીશ મુબારકસે સુનકર બોલા કે બહોત અચ્છા હએ મૈં બી યહી ચાહતાહું કે વો સલામત નરહે ઉસકા ડર મેરે દીલમેં હએ અગર મુજે તુ ફીકરસે છુડાવેગા તો ઇસ ખીદમતકે એવઝ બહોત પાવેગા, જહાં તેરા જી ચાહે વહાં લે જાકર મારડાલ. ઓર મુજે યે ખુશ ખબરી લાદે મુબારકને પાદશાહકે તરફસે દીલ જમઇ કરકે મુજે સાથ લીયા ઓર વો તોહફે લેકર આધી રાતકો શેહરમેં કુચકીયા ઓર ઉતરકે તરફ ચલા—એક મહીનેતલક પૈદલ ચલા ગયા.

એકરોઝ રાતકો ચલે જાતેથે—મુબારક બોલા કે શુકર ખુદાકા અબ મંઝીલે મકસુદકો પોહચે. મૈંને સુનકર કહા કે દાદા યે તુને કયા કહા? કહેને લગા અય શાહઝાદે જીન્નોંકો કયા નહીં દેખતા? મૈંને કહા મુજે તેરે સીવા ઓર કોઇ નઝર નહીં આતા. મુબારકને સુરમાદાની નીકાલકર સુલેમાની સુરમેકી સલાઈ મેરી દોનોં આંખોંમેં ફેરદી, વહીં જીન્નોંકી ખલકત, ઓર લશકરકે તંબુ કનાત નઝર આને લગે, લેકીન અબ ખુશરૂ ઓર ખુશ લીબાસ. મુબારક[illegible] પહેચાનકર હરએક આશનાઇકી રાહસે ગલે મીલકર મઝાખેં કરતા. આખીર [illegible]તે જાતે પાદશાહી મકાનોંકે નઝદીક ગએ. ઓર બારગાહમેં દાખીલ હુએ. [illegible]ખતાહું તો રૈંશની કરીનેસે રૈશન હએ, ઓર કુરસીયાં તરેહબતરેહકી દોતરફાં બીછી હએં ઓર આલીમ, ફાઝીલ દુરવેશ, અમીર, વઝીર મીરબખશી, ઓર દીવાન ઉપર બૈઠે હએં ઓર નકીબ ચોબદાર હાથ બાંધે હુએ ખામોશ ખડે હએં, ઓર બીચમેં એક તખ્ત મુરસ્સેકા બીછા હએ, ઉસપર મલેક

સાદીક મોતીયોંકા તાજ પહેને હુએ મસનદપર બડી શાનો શોકતસે બૈઠે હયે. મૈંને નઝદીક જાકર સલામ કીયા મેહેરબાનીસે બૈઠનેકા હુકમ કીયા–ફીર ખાનેકા ચરચા હુવા, બાદ ફરાગતકે દસતરખ્વાન બડાયા ગયા તબ મુબારકકી તરફ મુતવજ્જા હોકર અહવાલ મેરા પુછા! મુબારકને કહા કે અબ ઇનકી બાપકી જગાપર ચચા ઇનકા પાદશાહત કરતા હએ ઓર ઇનકા દુશમન જાની હુવા હએ ઇસ લીએ મૈં વહાંસે લે ભાગકર આપકી ખીદમતમેં લાયાહું કે યતીમ હએ; ઓર સલતનત ઇનકા હક હએ, લેકીન બેમુરબ્બી કીસીસે કુછ નહીં હોસકતા હુઝુરકી દસ્તગીરીકે બાઇસ ઇસ મઝલુમકી પરવરશ હોતી હએ ઇનકે બાપકી ખીદમતકા હક યાદ કરકે ઇનકી મદદ ફરમાઇએ ઓર વો ચાલીસવાં બંદર ઇનાયત કરો જો ચાલીસોં પુરે હોં ઓર યે અપને હકકો પોહંચકર તુમ્હારે જાનોં માલકો દોઆં દેવે, સીવા સાહેબકી પનાહકે કોહી ઇનકા ઠીકાના નઝર નહીં આતા. યે તમામ કેફીયત સુનકર મલેક સાદીકને તઅમ્મુલ કરકે કહા, કે હકીકતમેં હક ખીદમત ઓર દોસ્તીકે પાદશાહ ગગબુરકે હમારે ઉપર બહોત થા, ઓર યે બેચારા તબાહ હોકર અપની સલતનત છોડકર જાન બચાનેકે વાસ્તે યહાંતક આયા હએ, ઓર હમારે દામને દૌલતમેં પનાહ લી હએ તા બમકદુર કીસુ તરહ હમસે કમી નહોગી. ઓર દરગુઝર ન કરુંગા લેકીન એક કામ હમારા હએ, અગર વો ઇસસે હોસકા ઓર ખીયાનત ન કી બખુબી અંજામ દીયા ઓર ઇસ ઇમતેહાનમેં પુરા ઉતરા તો મૈં કોલ ઇકરાર કરતા હું કે ઝીયાદા પાદશાહસે સુલુક કરુંગા ઓર જો ચાહેગા સો દુંગા મૈંને હાથ બાંધકર ઇલતીમાસ કીયા કે ઇસ ફીદવીસે તા બમકદુર જો ખીદમત સરકારકી હોસકેગી બસરો ચશ્મ બજાલાવેગા ઓર ઉસકો બખુબી દીયાનતદારી ઓર હોશયારીસે કરેગા, ઓર દોનોં જહાંનકી સઆદત અપને લીએ સમજેગા. તબ ફરમાયા કે તુ અભી લડકા હએ ઇસ વાસ્તે બરાબર તાકીદ કરતા હુ મુબાદા ખીયાનત કરે, ઓર આફતમેં પડે. મૈંને કહા ખુદા પાદશાહકે ઇકબાલસે આસાન કરેગા ઓર મૈં જાનો દીલસે કોસીશ કરુંગા ઓર અમાનત હુઝુરતક લેઆઉંગા. યે સુનકર મલેક સાદીકને મુજકો કરીબ બુલાયા. ઓર એક કાગઝ જેબસે નીકાલકર મેરે તઇ દીખલાકર કહા યે જીસ શખ્સકી શબી હએ ઉસે જહાનમે તલાશ કરકે મેરે વાસ્તે પૈદા કરકે લા ઓર જીસ ઘડી તુ ઉસકા નામો નશાન પાવે ઓર સામને જાવે તો મેરે તરફસે બહોત ઇશતીયાક ઝાહીર કીજયો અગર યે ખીદમત તુજસે સરજામ હુઇ તો જીતની તવકકા તુજે મનઝુર હએ ઉસસેભી ઝીયાદા હાસીલ હોગી નહીં તો જયસા કરેગા વૈસાહી પાએગા. મૈંને ઉસ કાગઝકો જો દેખા તો એક તસવીર નઝર પડી, દેખતેહી ગશ આને લગા, મારે ડરકે બઝોર અપને તઇ સંભાલકર કહા બહોત ખુબ મૈં રૂખસત હોતાહું અગર ખુદાકો મેરા ભલા કરના હએ તો બમુજીબ હુકમ હુઝુરકે મુજસે અમલમેં આવેગા– યે કેહકર મુબારકકો હમરાહ લેકર જંગલકી રાહલી ગાંવ ગાંવ બસતી બસતી શહેર શહેર મુલ્ક મુલ્ક ફીરને લગા ઓર હરએકસે ઉનકા નામોનશાન પુછને લગા, મગર કીસીને ન કહાકે હાં મૈં જાનતાહું યા કીસીસે ઝીકર સુના. એહ

સાત બરસતક ઉસી આલમમેં હૈરાની ઔર પરેશાની સહેતા હુવા એક નગ-
રમેં વારીદ હુવા-ઇમારત આલી ઔર આબાદ લેકીન વહાંકા હરએક આદમી
ગમમેં આઝમ પરતા થા, ઔર ખુદાકી ઇબાદત બંદગી કરતા થા એક અંધા
હીંદુસ્તાની ફકીર ભીક માંગતા નઝર આયા લેકીન કીસીને એક કવડી યા ની-
વાલા ન દીયા. મુઝે તઅજ્જુબ આયા ઔર ઉસકે ઉપર રહમ આયા જેબ-
મેંસે એક અશરફી નીકાલકર ઉસકો દી. વો લેકર બોલા કે અયદાતા ખુદા
તેરા ભલા કરે શાયદ તુ મુસાફીર હયે ઇસ શહેરકા બાશીંદ નહીં! મેંને
કહા સચ હયે. સાત બરસસે મેં તબાહ હુવાહું. જીસકામકો નીકલાહું, ઉ-
સકા પતા નહીં મીલતા; આજ ઇસ શેહરમેં પોહંચાહું વો બુઢ્ઢા દોઆએં
દેતા ચલા; મેંભી ઉસકે પીછે ચલા બાહેર શહેરકે એક મકાન આલીશાન ન-
ઝર આયા, વો ઉસકે અંદર ગયા. તો મેંભી ગયા. દેખા તો જબજા ઇમારત
ગીર પડી હયે, ઔર બે મરમ્મત હોરહી હયે-મેંને દીલમેં કહા કે યે મહે-
લ પાદશાહોંકે લાયક હયે જીસ વકત તયારી ઇસ મકાનકી હુઇ હોગી તો
ક્યાહી દીલપસંદ યે મકાન બના હોગા ઔર અબ તો વીરાનીસે ક્યા સુરત
બનરહી હયે પર મઅલુમ નહીં કે ઉજાડ ક્યું પડા હયે ઔર યે નાબીના
ઇસ મહેલ મેં ક્યું રેહતા હયે. વો અંધા લકડી ટેકતા હુવા ચલા જાતાથા
કે એક આવાઝ આઇ જયસે કોઇ કેહતા હયે કે અય બાપ ખેરતોહયે, આજ
જલદી ક્યું ફીરે આતે હો ?, પીર મરદને સુનકર જવાબ દીયા કે બેટી ખુ-
દાને એક જવાન મુસાફીરકો મેરે હાલપર મેહેરબાન કીયા, ઉસને એક મોહોર
મુઝકો દી, બહોત દીનોંસે પેટ ભરકર અચ્છા ખાના નહીં ખાયા થા સો ગો-
સ્ત મસાલા આટા ઘી, તેલ નુન મોલ લીયા, ઔર તેરે વાસ્તે કપડા જો
જુરૂર થા ખરીદ કીયા, અબ ઉસકે સીકર પેહન, ઔર ખાના પકા તો ખા
પીકર ઉસકે હકમેં દોઆએં દે. અગરચે મતલબ ઉસકે દીલકા મઅલુમ નહીં,
પર ખુદા દાના, ઔર બીના હયે; હમબેકસોંકી દોઆ કબુલ કરે. મેંને યે અ-
હવાલ જો ઉસકી ફાકાકશીકા સુના, બેઇખતીયાર જીમેં આયા કે બીસ અશ-
રફીયાં ઔર ઉસકો દું,-લેકીન આવાઝકે તરફ ધ્યાન જો ગયા તો એક ઔ-
રત દેખી કે વો તસવીર ઉસી મઅશુકકી થી, તસવીરકો નીકાલ કર મુકાબીલ
કીયા જરે મુતફાવત ન દેખા, એક આહ દીલસે નીકલી ઔર બેહોશ હવા
મુબારક મેરે તઇ બગલમેં લેકર બેઠા ઔર પંખ, કરને લગા મુઝે જરાસા
હોશ આયા, ઉસીકી તરફતક રહાથા, જો મુબારકને પુછા કે તુમકો ક્યા હો-
ગયા ! અભી મુહસે જવાબ નહી નીકલા થા કે વો નાઝનીન બોલી-અય
જવાન ખુદાસે ડર, ઔર બેગાની ઔરતપર નીગાહ મતકર, હયા ઔર શરમ
સબકો જુરૂર હયે. ઇસ લીયાકતસે ગુફતોગોકી કે મેં ઉસકી સુરત ઔર સી-
રતપર ફીદા હો ગયા. મુબારક મેરી ખાતીરદારી બહોતસી કરને લગા, લેકીન
દીલકી ઉસકો ક્યા ખબર થી લાચાર હોકર મેં પુકારા કે અય ખુદાકે બંદો,
ઔર ઇસ મકાનકે રેહનેવાલો, મેં ગરીબ મુસાફીર હું, અગર અપને પાસ
મુઝે બુલાઓ, ઔર રેહનેકો જગા દો તો બડી બાત હયે. ઉસ નાબીનાને
નઝદીક બુલાયા ઔર આવાઝ પેહછાનકર ગલે લગાયા, ઔર જહાં વો ગુલ-

બદન બૈઠીથી ઉસ મકાનમેં લે ગયા—વો એક કોનેમેં છુપ ગઇ. ઉસ બુઢેને મુજસે પુછા કે અપના માજરા કહે કે ક્યું ઘબરાકર અકેલા પડા ફીરતા હયે, ઓર તુજેહ કીસકી તલાશ હયે? મેંને મલેક સાદીકકા નામ નલીયા, ઓર વહાંકા કુછ ઝીકરો મઝકુર ન કીયા, ઇસ તોરસે કહા કે યે એકસ શાહાઝાદા ચીનો માહચીનકા હયે, ચુનાચે મેરે વાલી ન્યાગત હનોઝ પાદશાહ હયેં, એક સૌદાગરસે લાખોં રૂપએ દેકર યે તસવીર મોલલી થી, ઉસકે દેખનેસે સબ હોશો આરામ જાતા રહા, ઓર ફકીર બનકર તમામ જહાન છાન ગાસ, અબ યહાં મેરા મતલબ હાથ આગા સો તુમ્હારા ઇખતીયાર હયે. યે સુનકર બુઢેને એક આહ મારી ઓર બોલા અય અઝીઝ, મેરી લડકી બડી મુસીબતમેં ગીરફતાર હયે કીસી બશરકી મજાલ નહીં કે ઇસ્સે નીકાલ કરે, ઓર ફલપાવે. મેંને કહા કે ઉમ્મેદવાર હું મુફસ્સીલ બયાન કરો. તબ ઉસ પીરેમરદને માજરા તમામો કમાલ ઇસ તોરસે ઝાહીર કીયા. —

કે સુન અય શાહઝાદેમેં રેનેવાલા ઇસી કમબખ્ત શહેરકા હું, મેરે બુઝરગ નામઆવર આલીખાનદાનથે, હકતઆલાને યે બેટી મુજે ઇનાયતકી; જબ બાલીગ હુઇ તો ઉસકી ખુબ સુરતી ઓર નઝાકાત, ઓક સલીકેકા શોર હુવા, ઓર સારે મલકમે. મશહુર હુવા કે ફલાનેકે ઘરમેં અયસી લડકી હયે કે ઉસકે હુસનકે મુકાબીલ હુરપરી શરમીંદા હયે, ઇનસાનકા તો કયા મુંહ હયે કે બરાબરી કરે યે તઅરીફ ઇસ શહેરકે શાહઝાદેને સુની, ગાયબાના બગેર દેખે બાલે આશક હુવા ખાના પીના છોડ દીયા આખીર પાદશાહકો યે બાત મઅલુમ હુઇ રાતકો ખીલવતમેં બુલાયા ઓર યે મઝકુર દરમીયાનમેં લાયા, ઓર મુજે બાતોંમેં ફુસલાયા. હત્તા કે નીસબતનાતા કરનેમેં રાઝી કીયા. મેંભી સમજા કે જબ બેટી ઘરમેં પેદા હુઇ તો કીસીસે શાદી કરના પડેગી, પસ ઇસસે કયા બેહતર હયે કે પાદશાહઝાદેસે મનસુબ કરદું, ઇસમેં પાદશાહ બીગીન્નતરવાર હોતા હયે. મેંને કુબુલ કરકે રૂખસત હુવા; ઉસી દીનસે દોનો તરફ બીયાહકી તયારી હોને લગી. એક રોઝ અચ્છી સાઅતમેં કાઝી મુફતી આલીમ, ફાઝીલ અકાબર સબ જમા હુએ નીકાહ બાંધાગયા, ઓર મહેર મુકરર હુવા. દુલહનકો બડી ધુમધામસે લેગએ સબ રસમ રૂસુમાત કરકે ફારેગ હુએ. નોશાહને જબ રાત કે ઇરાદા સોનેકા કીયા. ઉસ મકાનમેં શોરો ગુલ અયસા હુવા કે જો બાહેર લોગ પેહરા દે રહે થે હયરાન હુએ, દરવાઝા કોટડીકા ખોલકર ચાહા કે દેખેં કે યે કયા આફત હયે ! અંદરસે અયસા બંદ થા કે ખુલ ન સકા. એક દમમેં વો રોનેકી આવાઝભી કમ હુઇ ! દરવાઝા તોડકર દેખા તો દુલા સરકટા પડા હયે ઓર દુલહનકે મુંહસે કફ ચલા જાતા હયે ઓર ઉસી ખાકો ખુમેં બેહવાસ પડી લોટતી હયે ! યે કયામત દેખકર સબકે હોશ જાતે રહે અયસી ખુશીમેં યે ગમ ઝાહીર હુવા. પાદશાહકો ખબર હુઇ સર પીટતા હુવ દોડા તમામ અરકાન સલતનતકે જમા હુએ પરકીસીકી અકલ કામ નહીં કરતી થી કે ઇસ અહવાલકો દરયાફત કરે. આખી ઉસ હાલતમેં હુકમ કીયા કે ઇસ કમબખત દુલહનકાભી શર કાટ ડાલો. યે બાત પાદશાહકી ઝબાનસે જો નીકલી ફીર વયસાહી શોરોગુલ હુવા. પાદશાહ

ડરા ઓર અપની જાનકે ખોફસે નીકલકર ભાગા ઓર ફરમાયા કે ઇસે મહેલસે બાહેર નીકાલદો. ખાસોંને ઉસ લડકીકો મેરે ઘરમેં પોહંચા દીયા. યે અસ્ત્ય દુનયામેં મશહુર હુવા, ઉસને સુના હયરાન હુવા, ઓર શાહજાદેકે મારે જાનેકે સબબસે ખુદ પદશાહ, ઓર જીતની બસ્તી ઉસ શહેરકે સબ મેરે દુશમનને જાની હુએ. જબ માતમદારીસે ફરાગત હુઇ ઓર ચેહલુમ હો ચુકા પાદશાહને અરકાને દૌલતસે યે સલ્લાહ પુછી કે અબ ક્યા કીયા ચાહીએ? સભોંને કહા, ઓર તો કુછ હો નહીં સકતા, પર જાહીરમેં દીલ તસલ્લી, ઓર સબરકે વાસ્તે ઉસ લડકીકો ઉસકે બાપ સમેત મારડાલીએ. ઓર ઘરબાર ઝબ્ત કરલીજીએ જબ મેરી યે સઝા મુકરર હુઇ. કોતવાલકો હુકમ હુવા. ઉસને આકર ચારોં તરફસે મેરી હવેલીકો ઘેર લીયા ઓર નરસીંગા દરવાઝેપર બજાયા, ઓર ચાહા કે અંદર ઘુસે, ઓર પાદશાહકા હુકમ બજાલાવેં. ગૈબસે ઇંટ ઓર પથ્થર બરસને લગે કે તમામ ફોજ તાબ ન લાસકી; અપના પર મુંહ બચાકર ઇધર ઉધર હો ભાગ ગઇ, ઓર એક આવાઝ હોલનાક પાદશાહને કાનોંસે સુની કે ક્યું કમબખ્તી આઇ હય, ક્યા શેતાન લગા હયે અગર ભલા ચાહતા હયે તો ઇસ નાઝનીનકે સાથ બદસુલુકી નકર નહીં તો જો કુછ તેરે બેટેને ઉસસે શાદી કરકર દેખા, તુભી ઉસકી દુશમનીસે દેખેગા અગર અબ ઉનકો સતાવેગા તો મઝા ન પાવેગા? પાદશાહકા મારે દહેશતકે તમામ બદન કાંપને લગા. ઓર તપ ચડ ગઇ, વહીં હુકમ કીયા કે ઇન બદબખ્તોંસે કોઇ મઝામ ન હોવે, કુછ કહો ન સુનો હવેલીમેં પડે રેહને દો. ઉસ દીનસે આમીલ સીયાને તઆવીઝ પલીતે જંતર મંતર કરતે હયે, ઓર સબ બાર્શીદે ઇસ શહેરકે ઉઝમે આઝમ, ઓર કુરઆને શરીફ પડતે હયેં. મુદ્દતસે યે તમાશા હો રહા હયે, લેકીન આજતક ઇસરાર મઅલુમ નહીં હોતા. ઓર મુજેભી હરગીઝ ખબર નહીં, મગર ઇસ લડકીસે એકબાર પુછા કે તુમને અપની આંખોંસે ક્યા દેખાથા! યે બોલી કે ઓર તો કુછ મેં નહીં જાનતી, લેકીન યે નઝર આયા કે જીસ વકત મેરે ખાવીંદને કસ્દ મુબાશેરતકા કીયા, છત ફટકર એક તખ્ત નીકલા, ઉસપર એક જવાન ખુબ સુરત શાહાના લીબાસ પેહને બેઠાથા, ઓર સાથ ઉસકે બહોતસે આદમી એહ તમામ કરતે હુએ, ઉસ મકાનમેં આએ ઓર શાહઝાદેકે કતલકે મુસતઇદ હુએ, વો શખ્સ સરદાર મેરે નઝદીક આયા ઓર બોલા ક્યું જાની, અબ હમસે કહાં ભાગોગી! ઉનકી સુરતેં તો આદમીકીથીં, લેકીન પાંવ બકરીયોં કેસે નઝર આએ? મેરા કલેઝા ધડકને લગા, ઓર ખોફસે ગશમેં આઇ, ફીર મુજે કુછ ખબર નહીં કે આખીર ક્યા હુવા! તબસે મેરા યે અહવાલ હયે કે ઇસ ટુટે મકાનમેં હમ દોનો જી પડે રેહતે હયેં પાદશાહકે ગુસ્સેકે બાઇસ અપને રફીક સબ જુદા હોગએ. ઓર મેં જો ગદાઇ કરને નીકલતાહું તો કોઇ કવડી નહીં દેતા બલકે દુકાનપર ખડે રેહનેકે રવાદાર નહીં ઇસ કમબખત લડકીકે બદનપર કપડા નહીં કે શરમ પાવે ઓર ખાનેકો મયસર નહીં જો પેટભર ખાવે. ખુદાસે યહી ચાહતાહું કે મોત આવે યા ઝમી ફટે, ઓર યે બદનસીબ ઉસમેં સમા જાવે; ઇસ જીનેસે મરના ભલા હયે. ખુદાને તુજે શાયદ હમારેહી વાસ્તે

ભેજા હયે, જો તુને રહમ ખાકર એક મોહર દી, ખાનાભી મજેદાર પકાકર ખાયા ઓર બેટીકી ખાતીર કપડાભી બનાયા, ખુદાકી દરગાહમેં શુકર કરકે તુજે દોઆ દી, અગર ઇસપર આસેબ જીન યા પરીકા નહોતા તો તેરી ખીદમતમેં લોંડીકી જગા દેતા, ઓર અપની સઆદત જાનતા; યે અહવાલ ઇસ આજીઝકા હયે, તુ ઇસકે દરપએ મતહો, ઓર ઇસ કસ્દસે દરગુઝર કર.

યે સબ માજરા સુનકર મેંને બહોત મીન્નતોઝારી કી કે મુજે અપની ફરઝંદીમેં કુબુલ કર, જો મેરી કીસમતમેં લીખા હોગા. વો પીરમરદ હરગીઝ રાઝી ન હુવા—જબ શામ હુઇ તો ઉસસે રૂખસત હોકર સરામેં આયા. મુબારકને કહા, લો શાહઝાદે મુબારક હો. ખુદાને અસબાબ દુરસ્ત કીયા હયે, બારે યે મેહનત અકારત ન ગઇ. મેંને કહા આજ કીતની ખુશામદકી, પર વો બુઢા રાઝી નહીં હોતા ખુદા જાને દેવેગા યાનહીપર મેરે દીલકી યે હાલતથી કે રાત કાટની મુશકીલ હુઇ કેકબ સુબહો હો તો ફીર જાકર હાઝીર હોઉં; કભી યે ખીયાલ આતાથાકે અગર વો મેહેરબાન હુવા, ઓર મેરી બાત કુબુલ કીયા તો મુબારક મલેક સાદીકકે વાસ્તે લેજાવેગા. ફીર કહેતા કે ભલા હાથ તો આવે, મુબારકકો સમજાકર મેં એશ કરૂંગા, ફીર જીમેં યે ખતરા આતા કે અગર મુબારકભી કુબુલ કરે તો જીન્નાતકે હાથસે વહી નોબત મેરી હોગી જો પાદશાહ ઝાદેકી હુઇ, ઓર ઇસ શહેરકા પાદશાહ કબ ચાહેગા કે ઉસકા બેટા મારા જાએ, ઓર દુસરા ખુશી મનાએ તમામ રાત નીંદ ઉચાટ હોગઇ, ઓર સારી મનસુબેકે ઉલજડેમેં કટી.

જબ રોઝ રોશન હુવા તો મેં ચલા. ચોકમેંસે અચ્છે અચ્છે થાન. પોશાકકી, ઓર ગોટા કીનારી, ઓર મેવા ખુશ્ક ઓર તર ખરીદકર ઇસ બુઝરગકી ખીદમતમેં હાઝીર હુવા નેહાયત ખુશ હોકર બોલા કે સબકો અપની જાનસે ઝીયાદા કુછ અઝીઝ નહીં, પર મેરી જાનભી તેરે કામ આવે તો દરેગ ન કરૂંગા, ઓર અપની બેટીભી તેરે હવાલે કરૂં, લેકીન યહી ખોફ આતા હયે કે ઇસ હરકતસે તેરી જાનકા ખતરા નહો, યે દાગ લઅનતકા મેરે ઉપર તા કીયામત રહે. મેંને કહા અબ ઇસ બસતીમેં બેકસ, ઓર મઝલુમહું, ઓર તુમ મેરે દોનો દુનયાકે બાપહો, મેં ઇસ આરઝુમેં મુદ્દતસે કયા કયા પરેશાની, ઓર તબાહી ખીંચતા હુવા, યહાંતક આયા ઓર મતલબકાભી નશાનપાયા, ખુદાને તુમ્હેભી મેહેરબાન કીયા જો શાદી કરદેનેપર રઝામંદ હુવે લેકીન મેરે વાસ્તે આગે પીછે કરતેહો ઝરામુનસીફ હોકર ગૈર ફરમાઓ તો ઇશ્કકી તલવારસે સર બચાના ઓર અપની જાનકો છુપાના કીસ મઝહબમેં દુરસ્ત હયે? હરચે બાદા બાદ મેંને સબ તરેહ અપનેતંઇ બરબાદ કીયાહું ઓર મઅશુકકે વીસાલકો મેં અપની જીંદગી સમજતાહું. અપને મરને જીનેકી મુજે કુછ પરવા નહીં બલકે નાઉમેદ હોઉંગા તો બીન અઝલ મરજાઉંગા ઓર તુમહારા કીયામતમેં દામનગીર હોઉંગા ગરઝ ઇસ ગુફતોગો સુની ઓર હાં, ના, મેં કરીબ એક મહીનેકે બીતે, ઓર ઇસ અંદેશેમેં ગુઝરા હરરોઝ ઉસ બુઝરગકી ખીદમતમેં દોડા જાતા, ઓર ખુશામદ બરામદ કરતા.

ઇત્તેફાકન વો બુઢા બીમાર હુવા ઉસકી બીમારદારીમેં હાઝીર રેહા, હમેશા કારૂરા હકીમકે પાસ લે જાતા, જો સુનખા લીખદેતા ઉસી તરતીબસે બના કર પીલાતા ઓર કુછ ખાને કે વાસ્તે ખુરાક અપને હાથસે પકાકર ખીલાતા

એકદીન મેહેરબાન હોકર કેહને લગા કે અય જવાન, તુ બડા ઝીદ્દી હય્એ, મૈને હરચંદ સારી કબાહતે કહે સુનાઇ, ઓર મનઅ કરતાહું કે ઇસ કામસે બાઝ આ, જી હય્એ તો જહાન હય્એ, પર ખ્વાહ ન ખ્વાહ કુએમેં ગીરતા હય્એ, અચ્છા આજ અપની લડકીસે તેરા ઝીકર કરુંગા દેખું વો કયા કહેતી હય્એ, યા કુદરત અલ્લા યે ખુશ ખબરી સુનકર મૈં અયસા ફુલા કે કપડોંમેં ન સમાયા, આદાબ બજાલાયા, ઓર કહા કે અબ આપને મેરે જીનેકી ફીકરકી, રૂખસત હોકર મકાનપર આયા, ઓર તમામ રાત મુબારકસે યહી ગુફતગો રહી; કહાંકી નીંદ, ઓર કહાંકી ભુખ—સુબ્હોકો તુરકે વકત ફીર જાકર મૌજુદ હુવા, સલામ કીયા તો ફરમાનેલગા કે લો અપની બેટી હમને તુમકો દી, ખુદા મુબારક કરે, દોનોંકો ખુદાકે તઇ સોપા, જબ તલક મેરે દમમેં દમ હય્એ, મેરી આંખોંકે સામને રહો, જબ મૈં મરજાઉં જો તુમ્હારે જીમે આવે સો કીજીઓ, તુમ મુખતાર હો.

કીતને દીન પીછે વો પીરમરદ જાનબહક તસલીમ હુવા, રો પીટકર તજહીઝ ઓર તકફીન કીયા, બઅદ તીજેકે ઉસ નાઝનીનકો મુબારકને ડોલી કરકર કારવાંસરામેં લેઆયા, ઓર મુજસે કહા કે યે અમાનત મલેક સાદીકકી હય્એ, ખબરદાર ખીયાનત ન કીજઓ ઓર યે મેહનત ઓર મશકકત બરબાદ ન દીજીઓ. મૈંને કહા અય મુબારક, મલેક સાદીક યહાં કહાં હય્એ, દીલ નહીં માનતા મૈં કયુંકર સબર કરૂં. જો કુછ હોસોહો, જીતા રહું યા મરજાઉં, અબતો એશ કરૂં. મુબારકને બહોતસા મનઅ કીયા કે લડકપન ન કરો. અભી એક દમમેં કુછકાકુછ હોજાતા હય્એ, કયા મલેક સાદીકકો દુર જાનતેહો જો ઉસકા ફરમાના નહીં માનતેહો, ઉસને પેહલેહી તુમકો હરએક બાતસે આગાહ યરદીયાથા, અગર ઉસકે કહેનેપર રહોગે ઓર સહી સલામત ઇસકો વહાંતક લેચલોગે તો વોભી પાદશાહ હય્એ, શાયદ તુમ્હારી મેહનતપર નઝર કરકે તુમ્હીંકો બખશદે તો કયા અચ્છી બાત હોવે પીતકી પીત રહે, ઓર મીતકા મીત હાથ લગે બારે ઉસકે ડરાને. ઓર સમજાનેસે મૈં હયેરાન હોકર ચુપકા હોરહા. દો ઉંટ ખરીદ કીએ, ઉસપર સવાર હોકર મલેક સાદીકકે મુલકકી રાહ લી. ચલતે ચલતે એક મેદાનમેં આવાઝ શોરોગુલકી આને લગી.

મુબારકને કહા શુકર ખુદાકા, હમારી મેહનત નેક લગી, યે લશકર જીન્નોંકા આ પોહચા, બારે મુબારકને ઉનસે મીલ જુલકર પુછા કે કહાંકા ઇરાદા કીયા હય્એ? બોલે પાદશાહકે તુમ્હારે ઇસતીકબાલકે વાસતે ભેજા હય્એ, અબ તુમ્હારે ફરમાંબરદાર હય્એ, અગર કહોતો એકદમમેં રૂબરૂ લે ચલેં. મુબારકને કહા કે દેખો કીસ મેહનતોંસે પાદશાહકે હુઝુરમેં સુરખરૂ કીયા, અબ જલદી કયા ઝુરૂર હય્એ, અગર ખુદા નખ્વાસ્તા કુછ ખલલ હોજાવે તો હમારી મેહનત અકારત જાવે, ઓર જહાંપનાહકે ગઝબમેં પડે. સબોંને કહા તુમ મુખતારહો, જીસતરેહ જી ચાહે ચલો; અગરચે સબ તરેહકા આરામથા પર રાતદીન ચલનેસે કામથા, જબ નઝદીક જા પોહચે. મૈં મુબારકકો સોતા દેખકર ઉસ નાઝનીનકે પાંવપર સર રખકર અપને દીલકી બેકરારી ઓર મલેક સાદીકકે સબબસે લાચારી નેહાયત મીન્નત, ઓર ઝારીસે કેહને લગા કે જીસરોઝસે તુમ્હારી તસવીર દેખી હય્એ ખાના પીના ઓર ચેનો આરામ

મૈંને અપને ઉપર હરામ કીયા હયે, અબ જો ખુદાને યે દીન દીખાયા તો મલેક સાદીકકા અંદેશા હએ. ફરમાને લગી કે મેરા દીલભી તુમ્હારે તરફ માઇલ હએ કે તુમને મેરે વાસ્તે કૈસે રંજો અલમ ઉઠાએ, ઓર કીસ કીસ મશક્કતોંસે લે આએહો, ખુદાકો યાદ કરો ઓર મુજે ભુલ ન જાઇઓ દેખો-તો પરદએ ગૈબસે કયા ઝાહીર હોતા હએ—યે કેહકર અયસી બેઇખતીયાર રોઇ કે હીચકી લગ ગઇ ! ઇધર મેરા હાલ ઉધર ઉસકા વો હાલ; ઇતનેમેં મુબારકકી નીંદ તુટગઇ, તો વો હમ દોનોં મુશતાકોંકો રોતા દેખકર રોનેલગા ઓર બોલા કે ખાતીરજમઆ રખ્ખો, એક રોગન મેરે પાસ હએ, અગર વો ઉસ ગુલબદનકે બદનમેં મલદુંગા તો ઉસકી બદબોસે મલેક સાદીકકા જી હટજાએગા, યકીન હએ કે તુમ્હીકો બખશદેગા. મુબારકસે યે તદબીર સુનકર દીલકો તસલ્લી હુઇ. ઉસ નાઝનીનકો ગલેસે લગાકર ખુબ પીયાર કીયા, ઓર કહા અય મુબારક, અબ તુ મેરે બાપકી જગા હએ, તેરે બાએસ મેરી જાનબચી, અબભી અયસા કામકર કે જીસમેં મેરી ઝીંદગીહો, નહીં તો ઇસ ગમમેં મરજાઉંગા—ઉસને બહોતસી તસલ્લી દી. જબ રોઝ રોશન હુવા, આવાઝ જીન્નોંકી મઅલુમ હોને લગી, દેખા તો કઇ ખ્વાસ મલેક સાદીકકે આઇ હએં, ઓર એક સરપાઓ ભારી હમારે લીએ લાએ હએં ઓર એક પાલખી જીસપર મોતીયોંકા પરદા પડા હુવા ઉનકે સાથ હએ. મુબારકને ઉસ નાઝનીનકો વો તેલ મલદીયા ઓર પોશાક પેહનાકર બનાવ કરવાકર મલેક સાદીકકે પાસ લેગયા.

પાદશાહને મુજે દેખકર બહોત સરફરાઝ કીયા; ફીર ઇઝઝત, ઓર હુરમતસે બીઠાયા, ઓર ફરમાને લગા કે તુજસે મૈં અયસા સલુક કરુંગા કે આજતલક કીસીકે સાથ ન કીયા હોગા. પાદશાહત તો તેરે બાપકી મૌજુદ હએ; અલાવા તુ અબ મેરે બેટીકી જગા હુવા, યે કહે રહાથા કે વો નાઝનીનભી રુબરુ આઇ, ઉસ રોગનકી બદબોસે હરએક દીમાગ પરાગંદા હુવા, ઓર બે હાલ હોગયા, ઉઠકર ચલા ગયા, ઓર હમ દોનોંકો બુલવાયા, ઓર મુબારકકે તરફ દેખકર બોલા કે વાહસાહેબ ખુબ શરત બજાલાએ, મૈંને ખબરદાર કરદીયાથા કે અગર ખીયાનત કરોગે તો ખફગીમેં પડોગે. યે બદબો કૈસી હએ ? અબ દેખો તુમ્હારા કયા હાલ કરતાહું ! મુબારકને મારે ડરકે અપના ઇઝારબંદ ખોલકર દીખાદીયા કે પાદશાહ સલામત, જબ હુઝુરકે હુકમસે ઇસકામપર હમ કાયમ હુએથે ગુલામને પેહલેહી અપની અલામત કાટકર ડીબાયામેં બંદકરકર મોહોર લગાકર ખઝાનચીકે હવાલે કરદીથી, ઓર મરહમ સુલેમાની લગાકર રવાના હુવાથા ! મુબારકસે યે જવાબ સુનકર મેરી તરફ આંખે નીકાલકર ઘુરા, ઓર કહેનેલગા કે યે કામ તેરા હએ, ઓર ખફા હોકર મુંહસે બલા બુરા બકને લગા. ઉસવકત અયસા મઅલુમ હોતાથા કે શાયદ જાનસે મારડાલેગા. જબ મૈંને ઉસકે ચેહરેસે યે દરયાફત કીયા અપને જીસે હાથ ધોકર, ઓર જાન ખોકર એક ખંજર મુબારકકી કમરસે નીકાલકર મલેક સાદીકકે પેટમેં માર છુરીકે લગતેહી વો ઝીસ, મૈંને જાના કે વો મુકર્રર મર ગયા. ફીર અપને દીલમેં ખીયાલ કીયા કે ઝખ્મ તો અયસા કારી નહીં લગા, યે કયા સબબ હુવા ! મૈં ખડા દેખતાથા કે વો ઝમીનપર લોટલોટકર ગેંદકી સુરત બનકર આસમાનકે તરફ ઉડચલા; અ-

પસ્તા મુકામ હુવા કે આખીર નઝરોંસે ગાયબ હોગયા, ફીર એક પલકે બાદ બીજલીકી તરેહ કડકતા, ઓર ગુસ્સેમેં કુછ બકતા હુવા નીચે આયા; ઓર મુઝે એક લાત મારી કે મૈં ચારોં શાને ચીત ગીર પડા; ઓર જી ડુબ ગયા; ખુદાજાને કીતની દેરમેં હોશ આયા ! આંખે ખોલકર જો દેખા તો એક અ-યસે જંગલમેં પડાહું કે જહાં સીવા કંકર, ઓર પથ્થર, ઓર ઝાડ બેરીકે દરખ્તકે કુછ નઝર નહીં આતા થા, ઉસ ઘડી અકલ કુછ કામ નહીં કરતીથી કે કયા કરૂં, ઓર કહાં જઉં. નાઉમેદીસે એક આહ ભરકર એક તરફકી રા-હલી, અગર કહીં કોઇ આદમીકી સુરત નઝર પડતી તો મલેક સાદીકકા નામ પુછતા ? વો દીવાના જાનકર જવાબ દેતા કે હમને તો ઉસકા નામભી નહીં સુના.

એક રોઝ પહાડપર જાકર મૈંને યે ઇરાદા કીયા કે અપને તઇં ગીરાકર મર જાઉં, જું ગીરનેકા કસ્દ કીયા, વહી સવાર સાહેબે ઝુલફેકાર બુરકા પોશ આ પોહંચા ઓર બોલા કે કયું તુ અપની જાન ખોતા હયે આદમીપર દુખ દરદ સબ હોતા હયે, અબ તેરે બુરે દીન ગયે, ઓર ભલે દીન આયે જલદ રૂમકો જા; તીન શખ્સ અવરોભી આગે ગયે હયેં, ઉનસે મુલાકાત કર ઓર વહાંકે સુલતાનસે મીલ. તુમ પાંચોંકા મતલબ એકહી જગા મીલેગા. ઇસ ફકીરકી સએરકા યે માજરા હયે, જો અરઝ કીયા, બારે બશારતસે અ-પને મૌલા મુશકીલ કુશા કી મુરશદોંકી હુઝુરીમેં આ પોહચાહું, ઓર પાદ-શાહ સલામતકીભી મુલાકાત હુઇ, યકીન હયે કે અબ સબકી ખાતીર જમા હોવે. યે બાતેં ચાર દુરવેશ, ઓર પાદશાહ આઝાદબખ્તમેં હોરહીથી કે ઇ-તનેમેં એક મહેલી પાદશાહકે મહેલમેંસે દોડા હુવા આયા, ઓર મુબારક બા-દોંકી તસલીમે પાદશાહકે હુઝુરમેં બજાલાયા, ઓર અરઝકી કે ઇસ વકત શા-હઝાદા પૈદા હુવા કે આફતાબ માહતાબ ઉસકે રૂબરૂ શરમીંદા હયેં. પાદશાહને મુતઅજ્જીબ હોકર પુછા કે ઝાહીરમેં તો કીસીકો હમલ ન થા, યે આફતાબ કીસ બુરજે હમલસે નમુદ હુવા ? ઉસને ઇલતીમાસ કીયા કે માહરૂ ખ્વાસ જો બહોત દીનોંસે ગઝબે પાદશાહીમેં પડીથી, ઓર બેકસોંકે માનીંદ એક કોનેમેં રેહતી થી. ઓર મારે ડરકે ઉસકે નઝદીક કોઇ ન જાતા થા, ન અ-હવાલ પુછતા થા, ઉસ પર યે ફઝલે ઇલાહી હુવા કે ચાંદસા બેટા ઉસકે પેટસે પૈદા હુવા ! પાદશાહકો અયસી ખુશી હાસીલ હુઇ કે શાદીએ મર્ગ હો જાવે. ચારોં ફકીરનેભી દોઆદી કે ભલા બાબા તેરા ફરઝંદ આબાદ રહે, ઓર ઉસકા કદમ મુબારક હોવે, તેરે સાએકે તલે પરવરીશ પાવે, ઓર બુઢા હોવે. પાદશાહને કહા યે તુમ્હારે કદમકી બરકત હયે, વર્ના ઇસ્કા ન અપને તો શાન ગુમાનમેંભી યે બાત ન થી ઇજાઝત હો તો જાકર દેખું. દુરવેશોંને કહા કે બીસમીલ્લાહ જાઇએ. પાદશાહ મહેલમેં તશરીફ લેગએ, શાહઝાદેકો ગોદમેં લીયા, ઓર શુકર પરવરદીગારકા કીયા, કલેજા થંડા હુવા; વહીં કલેજેસે લગા લીયા, ઓર લાકર ફકીરોંકે કદમોંપર ડાલા. દુરવેશોંને દોઆએં પડકર ઝાડ ફુંકકર ખુદાસે ઉસકી ઉમરકી ઝીયાદતી ચાહી. ફીર પાદશાહને જશનકી તઇયારી કી, દો તરફા ન બતેં જડને લગી. ખઝાનેકા મુંહ ખોલ દીયા, દાદો દહેશસે ફકીરકે મોહતાજકો લખપતી કર દીયા, અરકાને દૌલત જીતને થે સબકો દોચંદ મનસબ, ઓર જાગીરકે ફરમાન હોગએ. જીતના લશકર થા ઉન્હે પાંચ બર-

સહી તરહ અંજામ હુઈ. મશાયખ, ઓર અકાબીરકો મદદે મઆશ દી. ઓર તીન બરસકા ખીરાજ રઈઅતકો મુઆફ કીયા. તમામ શહેરમે જહાં દેખો તહાં રંગોરંગકી ધુમધામથી, મારે ખુશીકે અદના ઓર આલા પાદશાહકે વકત બન બૈકા. ઐન શાદીમેં એક બારગી મહેલમેં રોને પીટનેકા ગુલ ઉઠા, ખ્વાસેં, ઓર તુરકાનીયાં ઓર ઉરદા બેગનીયા ઓર મહેલીખ્વાજે સરપર ખાક ડાલતે હુએ બાહેર નીકલ આએ, ઓર પાદશાહસે કહા કે જીસ વકત શાહઝાદેકો નહી-લા ધુલાકર દાઇકી ગોદમેં દીયા એક અબરકા તુકડા આયા, ઓર દાઇકો ઘેર લીયા; બઅદ એક દમકે દેખા તો દાઇ બેહોશ પડી હયે, ઓર શાહઝાદા ગાયબ હોગયા. યે કયા કયામત તુટી પાદશાહ યે સુનકર હયેરતમેં રેહગએ ઓર તમામ મુલકમેં વાવેલા પડી દો તીન તલક કીસીકે ઘર હાંડી ન ચડી, શાહઝાદેકા ગમ ખાતે, ઓર અપના લહુ પીતે.

ગરઝ ઝીંદગીસે લાચાર થે, જો ઇસ તરહ જીતેથે. જબ તીસરા દીન હુવા વહી બાદલ ફીર આયા ઓર એક જુલા જડાવ મોતીયોંકી ચાદર પડી હુઇ લાયા, ઉસે મહેલમેં રખકર આપ હવા હુવા; લોગોંને શાહઝાદેકો ઉસમેં અંગુઠા ચુસતે હુએ પાયા. પાદશાહ બેગમને જલ્દી બલાએં લેકર હાથોંમેં ઉઠાકર છાતીસે લગા લીયા, ઓર દેખા તો પૈરહન આબે રવાંકા કર દામન ટંકા હુવા, ગલેમેં હયે, ઉસપર શલુકા તમામીકા પેહનાયા હયે, ઓર હાથ પાંવમેં ઘુંઘરૂ મુરસ્સાકે ઓર ગલેમેં હયેકલ નૌરતનકી પડી હયે. યે દેખકર સબ મારે ખુશીકે દોઆએં દેને ઓર બલાએં લેને લગીં કે તેરે માકા પેટ થંડા રહે, ઓર તેરી ઉમર દરાઝ હો.

પાદશાહને એક બડા મહેલ તઇયાર કરવાકર ઓર ફરશ બીછવાકર ઉસમેં દુરવેશોંકો રખ્ખા. જબ સલતનતકે કામસે ફરાગત હોતી તો આકર બૈઠતે, ઓર સબ તરહસે ખબરગીરી કરતે, લેકીન હર ચાંદકી નૌચંદી જુમે રાતકો વહી તુકડા અબરકા આતા ઓર શાહઝાદેકો લેજાતા બઅદ દો દીનકે કીસમ કીસમકે તોહફે ખીલોને ઓર સોગાતી હરએક મુલકકે શાહઝાદેકે સાથ લે આતા, જીસકે દેખનેસે અકલ આદમીકી હયેરાન હોજાતી ઇસી કાયદેસે પાદશાહ-ઝાદેને ખૈરીઅતસે સાતવેં બરસમે પાંવ દીયા ઐન સાલગીરાકે રોઝ પાદશાહ આઝાદબખ્તને ફકીરોંસે કહા કે સાંઇ અલ્લાહ કુછ મઅલુમ નહીં હોતા કે શાહઝાદેકો કૌન લેજાતા હયે, ઓર ફીર દેજાતા હયે, બડા તઅજ્જુબ હયે? દેખીએ અંજામ ઇસકા કયા હોતા હયે? દુરવેશોંને કહા એક કામ કરો, એક રૂકકા શૌકીયા ઇસ મઝમુનકા લીખકર શાહઝાદેકે જુલેમેં રખદો કે તુમ્હારી મેહેરબાની ઓર મોહબ્બત દેખકર અપના દીલભી મુશતાક મુલાકાતકા હુવા હયે, અગર દોસ્તીકી રાહસે અપને અહવાલસે આગાહ કીજયે તો ખાતીર જમા હો. ઓર હયેરાની બીલકુલ દફા હો. પાદશાહ મવાફીક સલાહ દુરવેશોંકે અફશાની કાગઝપર એક રૂકકા ઇસી ઇબારતકા તરકીમ કીયા ઓર જુલેમે રખ દીયા શાહઝાદા બમુજીબ કાયદે કદીમકે ગયેબ હુવા. જબ હુઇ આઝાદબખ્ત દુરવેશોંકે બીસતરોંપર આકર બેઠે ઓર કલમાં કલામ હોને લગા એક કાગઝ લપેટા હુવા પાદશાહકે પાસ આ પડા. ખોલ કર દેખા તો જવાબ ઉસી રૂકકાથા. યહી દો સતરેં લીખ્ખીથી કે હમેંભી અપના મુશતાક જાની એ સવારીકે લીએ તખ્તજાતા હયે ઉસ વકત તશરીફ લાએ તો બેહતર હયે

બાહમ મુલાકાત હોસબ અસબાબ એશો તરબકા તઇયાર હયે સાહેબકી જગા ખાલી હયે. પાદશાહ આઝાદબખ્ત દુરવેશોંકો હમરાહ લેકર તખ્તપર બેઠે વો તખ્ત હઝરત સુલેમાનકે માનીંદ હવાપર ચલા; રહતા રહતા અયસે મકાનપર ઉતરે કે ઇમારત આલીશાન, ઓર તઇયારીકા સામાન નજર આતા હયે લેકીન યે મઅલુમ નહીં હોતા કે યહાં કોઇ હયે યા નહીં. ઇતનેમેં કીસીને એક એક સલાઇ સુરમેકી ઉન પાંચોંકી આંખોંમેં ફેર દી; દો દો બુંદે આંસુ-યેંકી ટપક પડી પરીયોંકા અખાડા દેખા કે ઇસતીકબાલકે ખાતીર ગુલાબપાશ લીએ હુએ, ઓર રંગ બેરંગકે જોડે પેહને હુએ ખડા હયે. આઝાદબખ્ત આગે ચલે તો દોં તરફકી હઝારોં પરીઝાદ મોઅદબ ખડે હયેં, ઓર બીચમેં એક તખ્ત ઝમરૂદકા ધરા હયે, ઉસપર મલેક શહેપાલ શાહરૂખકા બેટા તકીએ લ-ગાએ બડી શાનો શવકાસે બેઠા હયે. મલેક શહેપાલ પાદશાહકો દેખતેહી તાઝીમકે વાસ્તે ઉઠ ખડા હુવા, ઓર તખ્તસે ઉતરકર બગલગીર હુવા, ઓર હાથમેં હાથ પકડ અપને બરાબર તખ્તપર લા બીઠાયા, ઓર બડે તપાક. ઓર ગરમ જોશીસે બાહમ ગુફતેગો હોને લગી તમામ રોઝ હંસી ખુશી ખાનેમેં ગુજરા ઓર નાચ ગાના સુના કીએ.

દુસરે દીન જબ ફીર દોનોં પાદશાહ જમા હુએ, શહેપાલને પાદશાહસે દુરવેશોંકો સાથ લાનેકી કૈફીયત પુછી પાદશાહને ચારોં બે નવાંયોંકા જો મા-જરા સુના થા સો મુફસ્સીલ બયાન કીયા, ઓર સીફારશ કરકે મદદ ચાહી, કે ઇન્હોંને ઇતની મેહનત ઓર મુસીબત ખીંચી હયે અબ આપકી મેહેરબા-નીસે અગર અપને અપને મકસદકો પોહંચે, ઓર યે કમતરીનભી તમામ ઉમર શુકર ગુઝાર રહેગા. આપકી નઝરે તવજ્જોહસે ઇન સબકા બેડા પાર હો-ગા. મલેક શહેપાલને સુનકર કહા બાસરો ચશ્મ હયેં તુમ્હારે ફરમાનેંસે કાસર નહીં, યે કેહકર નીગાહ ગરમસે દેઓં ઓર પરીયોંકી તરફ દેખા ઓર બડે બડે જીન્ન જો જહાં સરદાર થે ઉનકો નામે લીખ્ખે કેઇસફરમાનકે દેખનેહી અપને તઇં હુઝુર પુરનુરમેં હાઝીર કરો, અગર કીસીમેં દેર હોગી તો સઝા પાવેગા ઓર દમઝાદ ખ્વાહ ઓરત ખ્વાહ મરદ જીસકે પાસ હો ઉસે અપને સાથ લેકર આવે અગર કોઇ છુપા રખેગા ઓર ઉસકા અહવાલ મઅલુમ હોગા તો ઉસકે ઝન ઓર બચ્ચે કોલુમેં પીલે જાએંગે, ઓર ઉસકા નામોન-શાન બાકી ન રહેગા.

યે હુકમ નામા લેકર દેવ ચારોં તરફ દવડે, ઓર તલાશ કરને લગે. યહાં દોનોં પાદશાહોંમેં મોહબ્બત ગરમ હુઇ, ઓર બાતેં ઇખતીલાતકી હોને લગી; ઉસમેં મલેક શહેપાલ દુરવેશોંસે મુખાતીબ હોકર બોલને લગા કે અપને તઇં-ભી બડી આરઝુ ફરઝંદ હોનેકી થી, ઓર દીલમેં યે અહેદ કીયા થા કે અ-ગર ખુદા બેટા દેવે મેં, તો ઉસકી શાદી બની આદમકે પાદશાહકે વહાં જો લડકા પૈદા હો તો ઉસકે સાથ કરૂંગા ઇસ નીયત કરનેકે બઅદ મઅલુમ હુવા કે પાદશાહકી બેગમ પેટસે હયેં. બારે દીન ઓર ઘડયાં ઓર મહીને ગીનતે પુરે દીન હુએ ઓર યે લડકી પૈદા હુઇ. મેવાફીક ઇરાદેકે તલાશ કરનેકે વા-સ્તે જીન્નોંકો મેંને કીયા કે તમામ દુનયાકો જુસતોજુ કરો, જીસ પાદશાહ યા શહીનશાહ કે યહાં ફરઝંદ પૈદા હુવા હો ઉસકો સાથ હોશ્યારીસે જલ્દ ઉઠાકર લે આવો. વહીં બ મુજબ ફરમાનેકે પરીઝાદ ચારોં સીમત પરાગંદા હુએ.

બઅદ થોડી દેરકે ઇસ શાહઝાદેકો મેરેપાસ લેઆએ મેંને શુકર ખુદાકા કીયા ઓર અપની ગોદીમેં લેલીયા, અપની બેટીસે ઝીયાદા મોહબતત મેરે દીલમેં પેદા હુઇ, જી નહીં ચાહતા થા કે એકદમ નઝરોંસે જુદા કરૂં, લેકીન ઇસ વાસ્તે ભેજ દેતાહું કે અગર ઉસકે માબાપ ન દેખેગે તો ઉનકા ક્યા હાલ હોગા, ઇસ લીયે હર મહીનેમેં એકબાર મંગાલેતાહું; કઇ દીન અપને નઝદીક રખકર ફીર ભેજ દેતાહું, ઇનશાઅલ્લાહોતઆલા અબ હમારી તુમ્હારી મુલાકાત હુઇ, ઇસકી શાદી કરદેતા હું, મોત હયાત સબકો લગી હયે, ભલા જીતેજી ઉનકા સેહરા દેખલેં, પાદશાહ આઝાદબખત યે બાતેં મલેક શાહપાલકી સુનકર ઓર ઉશકી ખુબીયાં દેખકર નેહાયત ખુશ હુએ, ઓર બોલેકે પેહલે હમકો શાહઝાદેકે ગાયબ હોજાને, ઓર ફીરઆનેસે અજબ તરહકે અંદેશે દીલમેં આતે થે લેકીન અબ સાહેબકી ગુફતગોસે તસલ્લી હુઇ, યે બેટા અબ તુમ્હારા હયે જીસમેં તુમ્હારી ખુશી હો સો કીજીયે ગરઝ દોનો પાદશાહોંકી સોહબ્બત માનીંદ શીરો શકરકે રેહતી, ઓર એશ કરતે. પાંચ દસ દીનકે અરસેમેં બડે બડે પાદશાહ ગુલીસ્તાને ઇરમકે કોહીસ્તાનકે ઓર જઝીરોંકે જીનકી તલબકે ખાતીર લોગ ગએ થે, સો સબ આકર હુઝુરમેં હાઝીર હુએ. પેહલે મલીક સાદીકસે ફરમાયા કે તેરે પાસ જો આદમઝાદ હયે ઉસે હાઝીર કર. ઉસને બહોત ગમ ઓર ગુસ્સા ખાકર લાચાર ઉસ મુલકઝાદેકો હાઝીર કીયા ઓર વીલાયત અમ્માનકે પાદશાહસે શાહઝાદી જીનકી જીસકે વાસ્તે શાહઝાદા મુદકે નીમરોઝકા ગાવ સવાર હોકર સોદાઇ બનાથા માંગી ઉસને ભી બહોતસે ઉઝર માઝેરત કરકે હાઝીર કી. જબ શાહ ફરંગકી બેટી ઓર બેહેઝાદ ખાંકો તલબ કીયા. તો સબને કાનોંપર હાથ ધરે ઓર હઝરત સુલેમાનકી કસમખાને લગે.

આખીર દરીયાએ કુલઝુમકે પાદશાહસે જબ પુછનેકી નવબત આઇ તો વો સર નીચા કરકે ચુપ હોરહા. મલેક શહેપાલને ઉસકી ખાતીરકી, ઓર કસમ દેકર ઉમેદવાર સરફરાઝીકા કીયા, ઓર કુછ ડરાયા ધમકાયા. તબ વોભી હાથ જોડકર અરઝ કરને લગા કે પાદશાહ સલામત, હકીકત્ત યે હયે કે જબ પાદશાહ અપને બેટેકે ઇસતી કબાલકી ખાતીર દરયાપર આયા, ઓર શાહઝાદેને મારે જલદીકે ઘોડા દરીયામેં ડાલા, મેં ઉસરોઝ સૈરોશીકારકે ખાતીર નીકલાથા, ઉસજગા મેરા ગુઝર હુવા, સવારી ખડી કરકે યે તમાશા દેખરહાથા, ઇતનેમેં શાહઝાદીકી ઘોડીભી દરયામેં કુદ પડી. મેરી નીગાહ જો ઉસપર પડી, દીલ બેઇખતીયાર હુવા, પરીઝાદોંકો હુકમ કીયા કે શાહઝાદીકો ઘોડી સમેત લેઆઓ. ઉસકે પીછે બહેઝાદખાંને ઘોડા ફેંકા જબ વોભી ગોતે ખાને લગા, ઓર ઉસકી દીલાવરી ઓર મરદાનગી પસંદ આઇ ઉસકોભી હાથો હાથ પકડ લીયા. ઉન દોનોંકો લેકર મેંને સવારી ફેરી, સો વો દોનો સહી સલામત મેરે પાસ મોજુદ હએં. યે અહવાલ કેહકર દોનોંકો રૂબરૂ બુલાયા. ફીર સુલતાને શામકી શાહેઝાદીકી બહોત તલાશ કી ઓર સબોંસે મલેક શહેપાલને કહા, લેકીન કીસુને હામી ન ભરી. ઓર ન નામો નશાન બતાયા. તબ મલેક શહેપાલને ફરમાયા કે કોઇ પાદશાહ યા સરદાર ગેરહાઝીર હએ યા સબ આચુકે જીનોંને અરઝકી કે જહાં પનાહ સબ હુઝુરમેં આએ, મગર એક મુસલસીલ જાદુગર જીસને કોહકાફકે પરદેમેં એક કીલ્લા જાદુકે ઇલમસે બનાયા હએ. વો અપને ગુરૂરસે નહીં આયા, ઓર હમ ગુલામોંકો તાકત નહીં જો બઝોર

પકડ લાવે; વો બડી સખ્ત જગા હુએ, ઓર બુઝ્બી બડા શૈતાન હુએ. યે સુનકર મલેક શહેપાલકો બડા તેશ આયા, ઓર ફોજ જીન્નોંકી, ઓર અફરીતીયોંકી, ઓર પરીઝાદોંકી ભેજી ઓર ફરમાયા કે અગર ખુશીસે ઉસ શાહઝાદીકો સાથ લેકર હાઝીર હુવા તો મુઝાકા નહીં, વઈલ્લા ન આવે તો ઉસકો ઝેરો ઝબર કરકે મુશકે બાંધકર લેઆઓ ઓર ઉસકે કીલ્લેકોં ઓર મુલકકો નામુદ કરકર હલ ફીરવા દો. યે હુકમ હોતેહી સબ ફોજ રવાના હુઈ, ઓર એક આધે દીનમેં વૈસે જોશો ખરોશ વાલે સરકશકો હદાકા બગોશ કરકે પકડ લાએ ઓર હુઝુરમેં દસ્ત બસ્તા ખડા કીયા. મલેક શહેપાલને હરચંદ સર ઝનીશ કરકર પુછા લેકીન ઉસ મગરૂરને સીવા નાહીકે હાં ન કી. નેહાયત ગુસ્સેસે ફરમાયા કે ઇસ મરદુદકે બંદ બંદ જુદા કરો ઓર ખાલ ખીંચકર મારડાલો ઓર પરીઝાદોંકે હુકમ કીયા કે કોહકાફમેં જાકર જુસ્તોજો કરકર પૈદા કરો. યે સુનતેહી વો લશકર શાહઝાદીકોભી તલાશ કરકે લેઆયા ઓર હુઝુરમેં પોહચાયા. ઉન સબ અસીરોંને ઓર ચારોં ફકીરોને મલેક પરીશાહેલકા હુકમ ઓર ઇનસાફ દેખકર દોઆએં દી, ઓર શાદ હુએ પાદશાહ આઝાદબખ્તભી બહોત ખુશ હુવા. તબ મલેક શહેપાલને ફરમાયા કે મરદોંકો દીવાને ખાસમેં ઓર ઓરતોંકો પાદશાહી મહેલમેં દાખીલ કરો ઓર શહેરમેં આઇના બંદીકા હુકમ કરો ઓર શાદીકી તઇયારી જલ્દ હો; ગોયા હુકમકી દેરથી સબ સામાન મૌજુદ હુવા.

એકરોઝ નેક સાઅત, ઓર મુબારક મહુરત દેખકર શાહઝાદએ બખ્તયારકા નીકાહ અપની બેટી રૌશન અખતરસે બાંધા, ઓર ખ્વાજાઝાદએ યમનકો દમીશ્કકી શાહઝાદીસે શાદી કરદી, ઓર મુલ્કે ફારસકે શાહ ઝાદેકા નીકાહ બસરેકી શાહઝાદીસે કરદીયા. ઓર અજમકે પાદશાહઝાદેકે ફરંગકી મલેકાસે મનસુબ કીયા, ઓર શાહઝાદ એનીમરોઝકો જીન્નોકી શાહઝાદી હવાલેકી. ઓર ચીનકે શાહઝાદેકો ઉસ પીરમરદ નાબીનાકી બેટીસે જો મલેક સાદીકકે કબઝેમેંથી અકદ બાંધ દીયા. હરએક નામુરાદ બ દૌલત મલેક શહેપાલકે અપને અપને મકસદ ઓર મુરાદકો પોહચે, બઅદ ઉસકે ચાલીસ દીનતલક જશન ફરમાયા, ઓર અએશો ...રતમેં રાતદીન મશગુલ રહે.

આખીર મલેક શહેપાલને હરએક પાદશાહઝાદેકો તોહફે, ઓર સોગાત; ઓર માલો અસબાબ દેકર અપને વતનકો રૂખસત કીયા. સબ ખુશી વ ખાતીર જમઇસે રવાના હુએ, ઓર બખૈરો આફીયત જા પોહચે; ઓર પાદશાહત કરને લગે. મગર એક બહેઝાદખા ઓર ખ્વાજાઝાદા યમનકા અપની ખુશીસે પાદશાહ આઝાદ બખ્તકી રીફાકતમેં રહે. આખીર યમનકે શાહઝાદેકો ખાનસામાન, ઓર બહેઝાદખાંકો મીર બખશી ય અને શાહઝાદએ બખ્તઆર આલી વીકારકી ફોજકા મુખતાર કીયા—જબતલક જીતે રહે ઐશ કરતે રહે.

ઇલાહી જીસ તરેહ યે ચારો દુરવેશ ઓર પાંચવા આઝાદબખ્ત અપની મુરાદકો પોંહેચે ઉસી તરહ હરયેક નામુરાદકા મકસદ દીલી અપને કરમ ફઝલસે બરલા બતુફેલ પંજતન પાક વ દોઆઝદે ઇમામ ચાહાર દે માસુમ અલેહીસ્સલાત વસ્સલાતકે આમીન યા રબ્બુલ આલમીન.

ચાર દરવેશકા કીસ્સા તમામ હુવા.

જાહેર ખબર.

અલેફ લેલા ભાગ ૨૫ સુધી છપાએલી	...	...		૪—૬
દાસ્તાને અમીર હમજા	...	...		૨—૦
હાતમ તાઈ કીસ્સા (સાતસવાલ પુરા)	...	...		૦-૧૨
ચાર દરવેશ કીસ્સા	...	...		૦—૬
ફસાને અજાયબ કીસ્સા	...	...		૦-૧૨
મલેક મોહમ્મદ કીસ્સો	...	...		૦—૬
શાહજાદાને ચાહપરી અને રોશન જોહર	...	...		૦—૨
જેતુન મોહમ્મદ હનીફ	...	...	...	૦—૨
તમીમ અનસારીકા કીસ્સા	...	...	...	૦—૩
સાહેરૂમનો કીસ્સો	...	...	...	૦-૧॥
શાહપરનો કીસ્સો	...	...	...	૦-૧॥
નાજની અહાબુ કીસ્સો	...	...	...	૦—૧
લયલી મજનુ કીસ્સો	...	...	...	૦—૧
બીબીઆમરીઅમનો કીસ્સો	...	...	...	—૨
હાજી મગરોલ શાહનો કીસ્સો	...	...	...	૦—૨
ઔરત હરથા કીસ્સો	...	...	...	૦—૧॥
કબીલો ભઠીયારી કીસ્સો	...	...	...	૦—૨
જંગનામાં મોહમદ હનીફ અને કાસમ	...	...		૦—૧૦
સવાલનામું હજરત અલીનું	...	...	...	૦—૧
હીકાયત ફાતમા ગુજરાતી	...	...	...	૦—૧॥
મજમુએ ભેગી નાના મોહરમના...	...	...		૦—૧॥
વફાતનામું બીબીફાતમાનું	...	...	...	૦—૧
મોલુદમાવે રસુલ	...	...	...	૦—૩
મજમુએ મુનાજાત	...	...	...	૦—૩
ખતમાત નામુ	...	...	...	૦—૧॥
મજમુએ મહલ્યાન	...	...	...	૦—૫
મજમુએ મુનાજીમા	...	...	...	૦—૪
નુરનામા	...	...	...	૦—૨
ગાતમ સંગ્રહ	...	...	...	૦—૧
ગુલઝારે તમામ	...	...	...	૦—૨
ફશઅુલ ખુલાસા	...	...	...	૦—૨
ઉનાઉર હીદી	...	...	...	૦—૮
રસીક ગાયન (ખ્યાલ, ઠુમરી, હોરી વિગેરે)...			...	૦—૪
હીંદુસ્તાન ગાયન	...	...	...	૦—॥
સુબોધ કલગી ગાયન સંગ્રહ	...	...	...	૦—૬
ચરગતે ગીરૂમ	...	...	...	૦—૪

મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુટે બુકસેલર.

પુસ્તકાલય—અમદાવાદ.